

AXUND HACI SOLTAN
HÜSEYNQULU OĞLU ƏLİZADƏ

AZƏRBAYCANDA
HƏZRƏT ƏLİ (ə.)
QƏDƏMGAHLARI VƏ
ZİYARƏTGAHLARI

UMUMİ
OXU ZALI

AXUND HACI SOLTAN
HÜSEYNQULU OĞLU ƏLİZADƏ

AZƏRBAYCANDA
HƏZRƏT ƏLİ (Ə.)
QƏDƏMGAHLARI VƏ
ZİYARƏTGAHLARI

Az 7-262437

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakı - 2011

2
A 34

Axund Hacı Soltan Hüseynqulu oğlu Əlizadə.
«Azərbaycanda Həzrət Əli (ə.) qədəmgahları və
ziyarətgahları». Bakı, «Ozan», 2011

Redaktor: *Hacı Arif Buzovnalı*
Rəyçilər: *Hacı İlham Kərim oğlu,*
Hacı Hafiz Kərbəlayi Nadir oğlu

Nəşriyyatın direktoru: *Asif Rüstəmli*
Mətni yığdı: *Hacı Sara Zair*
Dizaynerlər: *Əlizamin Əliəsgər,*
Əli Fərzəli

Xəttat: *Kərbəlayi Cavanşir Lahıclı*
Korrektor: *Sevda Qasımlı*

Yığılmağa verilib: 12.03.2011. Çapa imzalanıb:
25. 04. 2011. Kağızın formatı: 60x84 1/16.
Həcmi: 18.5 ç.v. Tirajı: 500 nüs. Sifariş № 32.

Bakı şəhəri, Həsən bəy Zərdabi küçəsi - 39a

S 4702060202 -78 2011
On - 047 - 11

© "Ozan" nəşriyyatı - 2011

Müqəddəs şəhidlik mərtəbəsinə ucalan Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Seyyid Mübariz İbrahimovun və Fərid Əhmədovun əziz xatirələrinə ithaf edirəm.

Müəllif

MÜNDƏRİCAT

«DÜNYANIN YADDAŞI» SİLSİLƏSİNDƏN II KİTAB.....	6
BİSMİLLAHİR-RƏHMANİR-RƏHİM!.....	6
DUA.....	7
FƏRƏC DUASI.....	9
HƏDİS.....	9
PEYĞƏMBƏR VƏ İMAMLARIN «TƏKVİNİ» VİLAYƏTİ.....	19
HƏDİSLƏRDƏ «TƏKVİNİ VİLAYƏT».....	26
ƏTRAF VA ÖZÜNƏ SƏFƏR.....	34
İBRƏTDƏN QƏFLƏTƏDƏK.....	34
MƏHƏMMƏD FÜZULİNİ TƏXMİS.....	36
ƏLİ (ə.).....	37
ECAZ YERİ.....	38
GETDİ HƏBİB DÜNYADAN.....	39
AZƏRBAYCANDA ƏLİ (ə.) QƏDƏMGAHLARI.....	41
ƏLİ ADI İLƏ BAĞLI AZƏRBAYCANDA ƏRAZİ VƏ KƏND ADLARI.....	54
HƏZRƏT ƏLİ QƏDƏMGAHI.....	57
HƏZRƏT ƏLİ (ə.)-İN FƏZİLƏTLƏRİ VƏ KAMALLARI.....	58
ƏMİRƏLMÖMİNİN ƏLİ (ə.)-İN FƏZİLƏTLƏRİ HAQQINDA AYƏ VƏ HƏDİSLƏR.....	86
HƏZRƏT ƏLİ (ə.)-İN İMAMƏTİNİ SÜBUT EDƏN BEŞ HƏDİS.....	93
«NƏCVA» (PIÇILTI) AYƏSİ.....	95
SƏNƏDLƏRİN İZAHİ . BABAGİL MƏQBƏRƏSİNƏ AİD SƏNƏDLƏR.....	103
ŞİRVAN VİLAYƏTİ VƏ XƏMSƏ MAHALINA AİD SƏNƏDLƏR.....	107
ƏLİ ƏLEYHİSSALAMIN «ƏSHABİ KƏHF» HAQQINDA BUYURDUQLARI VƏ YƏHUDİLƏR İLƏ SÖHBƏTİ.....	114
İSTİHARE.....	131
ALİM VƏ ŞAİR ADLARININ SİYAHISI.....	135

HƏKİMANƏ SÖZLƏR.....	137
MÖVLUD CƏNABİ ƏLİ (ə.).....	138
YA ƏLİ SƏNDƏN MƏDƏD.....	138
QƏSİDEYİ MÜŞKÜL GÜŞA.....	139
BƏŞİNCİ CAMIN KEYFİYYƏTİ.....	140
QƏZƏLİYYATI-SALİK.....	172
QƏZƏLİ-ARİF.....	173
EYZƏN.....	174
SEYYİD ƏBUL QASİM NƏBATİ.....	175
EYZƏN.....	178
MÜXƏMMƏS.....	179
TİLAVƏT.....	186
YA ƏLİ.....	188
YA VƏLİYYƏLLAH.....	190
SƏBA OĞLU ABDULLAHIN ƏFSANƏSİ.....	191
«QULAT» KİMLƏRƏ DEYİLİR.....	193
ƏLİ (ƏLEYHİSSALAM)-İN RƏCƏTİ.....	194
İMAM MEHDİ ƏLEYHİSSALAMIN MÜBARƏK ƏLAMƏT VƏ NİŞANƏLƏRİ.....	201
İMAM ƏLİNİN (ə.) XATİRƏLƏRİ MƏLƏKLƏRİN ZİKRİ.....	203
14 MƏSUMDAN HƏDİSLƏR.....	210
RƏZİƏDDİN SEYİD BİN TAVUSUN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN.....	214
SEYİD ƏLİ QAZİNİN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN.....	215
HƏZRƏT AYƏTÜLLAHÜL-ÜZMA MƏRƏŞİ NƏCƏFİNİN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN.....	216
İMAM ZAMAN (Ə.F.) AĞANIN MƏRƏŞİ NƏCƏFİYƏ VERDİYİ TÖVSİYƏLƏR.....	217
MÜƏLLİF HAQQINDA.....	220
ŞƏKİLLƏRİN ŞƏHADƏTİ.....	225
ƏRƏB DİLİNDƏ MƏTNLƏR.....	249

«DÜNYANIN YADDAŞI»
SİLSİLƏSİNDƏN II KİTAB*

BİSMİLLAHİR-RƏHMANİR-RƏHİM!

Həmd Allaha ki, öyənlər Onu layiqincə öyə bilməz, verdiyi nemətləri saymaq istəyənlər sayıb qurtara bilməz. Çalışıb-əlləşməklə Onun haqqını qaytarmaq olmaz. Elə bir məbuddur ki, dərin düşüncəlilər belə Onu dərk etməkdə acizdir. Əql və fikir dəryasına dalanlar Onun zətinin əslinə vara bilməz. Elə bir hüdudu yoxdur ki, sifətlərini əhatə edə bilsin. Bir tərifi yaradılmayıb ki, zətinə layiq olsun. Onun üçün məhdud bir an yoxdur. Onun nəzərindən kənarında zaman da yoxdur...

Qüdrətilə yaratdıqlarından uzaqdır, üstündür, qüvvətilə, lütfüylə onlara yaxındır, hər qəniməti, hər üstünlüyü verəndir. Hər böyük bəlanı, çətin müsibəti sovuşdurandır...

Elə bir əvvəldir ki, Ondən öncə heç bir varlıq yoxdur; elə bir axırdır ki, ondan sonra heç bir varlıq yoxdur. Gözlər Onun zətinə görməkdən, mahiyyətini anlamaqdan aciz qalmışdır... Bir məkanı yoxdur ki, oradan ayrılıb bir başqa yerə getməsi mümkün görünsün...

Gözlülər Onu görə bilməz, amma görməyən göz də inkar edə bilməz. Onun varlığını isbat edən könül də Onu görə bilməz. O, ucalıqda ən üstündür. Ondən üstün bir varlıq yoxdur...

* Bu silsilədən Axund Hacı Soltanın «Həzrət Əli (ə.) və Azərbaycan» adlı 1-ci kitabı 2006-cı ildə çap olunmuşdur. Red.

Bilirəm və bildirirəm ki, Allahdan başqa məbud yoxdur. O birdir. Şəriki yoxdur. Biz yaşadığımız Onunla aman tapırıq...

Hz. Əli (ə.), «Nəhcül-bəlağə»dən

DUA

«İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər, imanımı ən mükəməl səviyyəyə çatdır. Yəqinimi (inamımı) ən yaxşı yəqinə döndər, məramımı ən yaxşı məram və əməlimi ən yaxşı əməllə bitir, Sənin mərhəmətinə olan inamımı davamlı et, mənim əlimdən çıxanı öz qüdrətində islah et.

... İlahi! Məni haqqı deməyə yönəlt, pəhrizkarlığı ilham et, nəcib yolla getməyə müvəffəq et, sənin razılığına səbəb olacaq işlə məşğul et.

İlahi! Məni ən yaxşı yola (islam dini və əhli-beyt dostluğuna) apar, və elə et ki, sənin dininin yolunda ölüm və (qiyamət günü) dirilim.

İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə səlavət göndər, məni əməldə və sözdə orta yoldan yararlandır. Məni doğruların, yaxşılığa hidayət edənlərin, layiq və saleh bəndələrin cərgəsinə daxil et. Qiyamətdə qurtuluşu və Cəhənnədən amanda qalmağı nəsib et.

... İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər və başıma zənginlik tacı qoy, yaxşı işlər görməyə vadar et, həqiqi hidayət yolunu mənə bəxş et, məni zənginlik vəsiləsilə azdırma, mənə arxayın bir həyat bəxş et, güzəranımı ağırlaşdırma. Dualarımı özümə qaytarma, (qəbul et), mən sənə şirik tanımıram və sən var ikən başqasına dua eləmirəm.

İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər və məni israf etməkdən saxla, mənə verdiyin ruzini korlanmaqdan qoru, varımı öz bərəkətinlə çoxalt, məni həmin vardan ehsan etməyimin yaxşılığı ilə nicata qovuşdur.

... İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər və mənə ibadətdə sağlamlıq, zöhdə (pəhrizkarlıqda) arxayınlıq, əməldə bilik, işlərdə orta mövqe tutmaq üçün təqva ruzi et.

İlahi! Ömrümü güzəştinlə qurtar, mənim arzum sənənin rəhmətinə ümid bağlamaq olsun, sənənin razılığına çatdıran yolları mənə asanlaşdır. Bütün (kədərli və sevincli) hallarda əməlimi gözəlləşdir.

İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər, məni, qəflət çağlarında öz zikrinlə ayılt, möhlət günlərində (diri ikən) sənə itaət etməyə öyrəşdir, sənə məhəbbət bəsləməyin asan yolunu göstər və beləliklə dünya və axirətimin xeyirli olan yolunu kamilləşdir.

... İlahi! Mən Məhəmməd (s.ə.)-in yüksək şanı Əli əleyhissalamın əziz məqamının vasitəsilə sənə yaxınlaşmaq və dərgahına yönəlmək istəyirəm ki, onların xatirinə məni bu və digər şərlərdən sığındırasan. Çünki mənə sığınacaq verməyin sənənin kimi zənginə çətin deyildir və səni incitməz. Həm də sən hər şeyə qadirsən. Demək, ey mənim tanrım öz mərhəmət və mehribanlıq və əbədi bacarığından mənə elə bir qüvvə bəxş et ki, onu nərdivan edərək Behiştinə yüksəlim və əzabından amanda qalım, ey ərhamərrahimin (olan Allah)».

İmam Səccad (ə.). «Səhifeyi Səccadiyyə»dən

FƏRƏC DUASI

«Əllahummə kun-livəliyyikəl Huccət ibnil Həsən, sələvatukə ələyhi və əla abaih, fi hazihis-saəti və fi kullis-saəh, vəliyyən və Hafizən və qaidən və nasira və dəlilən və əyna, hətta tuskinəhu ərzəkə təvlən (təvən) və tuməttiəhu fiyha təvila. Və həb ləna rəfətəhu və əşrikna fi dəəvatih və səlli ələyhi və əccil fərəcəhu vəcəlna müsəlliminə liəmrih».

«İlahi! İndi və hər bir an ona və əcdadına rəhmət və mərhəmətin olan Huccət ibn Həsən ə.-a (İmam Zaman ə.-a) himayəçi, gözətçi, rəhbər, kömək və yol göstərən ol. O vaxta qədər ki, onu yer üzərində izzət və şərəflə rəhbər edəsən və onu yer üzərində uzun müddət bəhrələndirəsən. (Onu uzun ömürlü edəsən). Onu bizlərə qarşı mehriban, bizi isə onun dualarında şərik et. Öz salavat və rəhmətini ona göndər və onun zühurunda təcil et. Bizi onun əmr və fərmanlarına itaət edənlərdən qərar ver».

HƏDİS

İmam Əli (ə.) buyurub:

Bu dünyada məni istəyənlər, sevənlər mütləq dörd yerdə mənimlə görüşəcəklər:

1. *Can verən vaxtda.*
2. *Qəbirdə sorğu-sual zamanı.*
3. *Sirat körpüsünü keçəndə.*
4. *Kövsər hovuzunun yanında.*

«Məstlik dörd növdür: gənclik məstliyi, sərvət məstliyi, yuxu məstliyi, padşahlıq məstliyi.»

«Ağıllı adam sərvət sərxoşluğundan, qüdrət sərxoşluğundan, tərif sərxoşluğundan, elm sərxoşluğundan

özünü pəhriz edər. Çünki, bunlardan hər birinin çirkin iyi var – ağıl oğurlayır, əzəmət və vüqarı azaldır.»

«Göz şəhvatlı səhnələri gördüyü zaman, qəlb – işlərin nəticəsini görməyə kor olar.»

İmam Əli (ə.)*

* * *

Bismillahir-rəhmanir-rəhim!

«Həqiqətən iman gətirib yaxşı işlər görənlər üçün Allah (ürəklərdə) bir sevgi yaradacaqdır (Allah həm özü onları dost tutacaq, həm də onların məhəbbətini möminlərin qəlbinə salacaqdır)».

«Məryəm» surəsi, ayə 96.

* * *

İki aləmin şahı, bəşəriyyətin pənahı, Allah təbarək və təalanın təyin etdiyi imam Həzrət Əli ibn Əbu Talib (ə.) haqda bütün yazılanlarla bərabər hələ nə qədər gizli sirlər qalmaqdadır. O, elə bir dahidir ki, qiyamət gününə qədər onun həm kəlamları, həm onun haqqında buyurulan hədislər öz əksini tapacaq və bəşəriyyəti hidayət edəcəkdir.

Həzrət Əli (ə.)-la bağlı dünyanın müxtəlif nöqtələrində əlamətlər və işarətlər vardır. Bizə məlum olanların ən məşhurlarını müxtəsər şəkildə nəzərdən keçirək. Məlumdur ki, İmam Əli (ə.)-in bir neçə yerdə dəqiq desək dörd məkanda məzarı olduğu bəyan edilir. Bu barədə İmam Cəfəri Sadiq (ə.)-in mötəbər bir hədisi var. Həmin hədisdə deyilir ki, «Həzrət Əli (ə.) vəfat anında oğlu İmam Həsən (ə.)-a buyururdu: «Qəbrimin bilinməməsi üçün 4 yerdə qəbir qazdır. 1-ci Kufə məs-

* Ayətullah Məhəmməd Reyşəhri. «Gənclərin hikmətnaməsi», Bakı, 2010

cidində, 2-ci Rəhbədə, 3-cü Cödütu Hübeyrənin evində, 4-cü Gərayda. Amma İmam Əli (ə.)-in əsil qəbri Nəcəf-ül Əşrəfdədir.

Həqiqətən də müxtəlif dövrlərdə yuxarıda göstərilən yerlərdə Əli (ə.)-in qəbrinin mövcudluğu iddia edilib. Hələ onu da qeyd etməliyik ki, bu günümüzə qədər Əli (ə.)-in qəbri kimi iddia edilən başqa bir məkan da vardır. Bu Əfqanıstanın Məzari-Şərif şəhərindəki Əli (ə.) ziyarətgahıdır. Lakin çəşqinliğin yaranmaması üçün bir daha qeyd etməliyik ki İmam Əli (ə.)-in mübarək qəbri Nəcəf şəhərindədir.

İmam Əli (ə.)-in adı ilə bağlı Əfqanıstanda Samaqan və Hülüm adlı iki şəhərin arasında yerləşən hündür-lüyü 300 metrə qədər olan sıldırım qayalar yüksəlir. Burada yolun uzunluğu 600 metrdir, eni 30 metrdən bir qədər azdır. Elə bil bu qayalar düz xətt boyunca insan əli ilə yonulmuşdur. Buranı Zülfüqar keçidi adlandırırlar. Deyilənlərə görə, Həzrət Əli (ə.) öz qılıncı Zülfüqarla bu qayaları çaparaq yol salmışdı.

Əfqanıstanda Bəndi-Əmir (yəni Həzrət Əli (ə.)-in bəndi) adlı yerdə coşqun bir çay varmış. Onun törətdiyi fəlakətlərin qarşısını ala bilməyən xalq Həzrət Əli (ə.)-i köməyə çağırmışdır. Həzrət Əli (ə.) nəhəng bir qayanı qaldıraraq çayın qabağında atmışdır. Həmin yerdə Bəndi-Aybat gölü və başqa bir qayanı çapıb Zülfüqar gölü yaratmışdır. Əfqanıstanda «Bəndi-Pendir» Pendir gölü və «Bəndi-Pudana» Nanəli göl adlarıdır. Həzrət Əli (ə.) köçəri bir qızdan bir parça ətirli pendir istəmiş, sonra pendiri çaya atmışdır və bu göllər əmələ gəlmişdir. Bu göllər birlikdə «Bəndi-Əmir» yəni Əlinin bəndi adlanır.

Görkəmli Azərbaycan səyyahı Hacı Zeynəlabidin Şirvani öz «Bustanüs-səyahə» əsərində Əfqanıstanın şəhər və əyalətlərindən söz açarkən həmin ərazidə yer-

ləşən Bənkəş şəhəri haqqında belə yazır: «Bənkəş iki yerin adıdır. Bunlardan birisi kiçik, o birisi böyükdür. Kiçik olan Kəşmirə, böyük olan Kabilə daxildir. Böyük Bənkəşin ərazisi dağlıq, əhalisi əfqan müsəlmanlarıdır. Buna baxmayaraq, vaxt tapıb əhali ilə xeyli söhbət etdim. Maraqlı burasıdır ki, burada bütün kişilərin adlarının axırı Əli adı ilə qurtarır. Məsələn: Səfərəli, Heydə-rəli, Zülfəli və s. Əgər hansı kişinin adının axırında Əli sözü yoxdursa, demək o sünni təriqətinə mənsubdur.

(Bustanis-səyahə, səh.165).

Hindistanda «İmam Hüseyin» türbəsi, Abbasabad şəhəri, Allahabad şəhəri, Heydərabad, Əhmədabad şəhərləri, Hindistanda Sərəndib adasındakı dağda «Adəm peyğəmbərin qədəminin izi», Məkkədə Kəbə yaxınlığındakı məşhur «Məqami-İbrahim» adlanan məkəndə İbrahim ə.-in izləri, Pakistanda İslamabad şəhəri, Başqırdıstanda Salavat şəhəri (Baş Qafqaz sıra dağlarının suayrıcında, Şin çayı və Dəmiraparan çayının mənbələrində Salavat adlı iki aşırım vardır. Onlar «Qərbi Salavat» və «Şərqi Salavat» adlanırlar). Qahirədə «Rəsül Hüseyin» məscidi, İranın Nişapur şəhərində «İmam Rza» qədəmgahı, Portuqaliyada Fatimə şəhəri, Tacikistanda, Türkiyədə, Konyada «Əli qədəmgahı» və s.

Türkiyənin İstanbul şəhərindəki «Topqapı» muzeyində Həzrət Mühəmməd (ə.)-in peyğəmbərin ayağının izi («Qədəmi-səadəti») mərmər üzərindədir. «Baxtı» təxəllüsü ilə şeirlər yazan Sultan Əhməd «Qədəmi-səadətin» kiçildilmiş surətini tacında gəzdirmiş.

İranda, Pakistanda, Ərəbistanda və hətta Misir və Əlcəzairdə də demək olar ki, bir-birindən xeyli məsafədə və müxtəlif ölkələrin ərazisində yerləşən yüzlərlə məkanlar və nişanələr İmam Əli (ə.)-in adı ilə bağlıdır.

Həmçinin Şeyx Abbas Qumi «İmam Əlinin fəzilətləri» adlı əsərində belə məlumat verir:

«Həzrətin Kufə və Məşhəd məscidinin sütunlarında barmağının izi, Məkkədə Sur dağında böyük bir daşın üzərində qılıncının izi, Təkrit, Musel və sair yerlərdə ayağının izi, Xeybər qalasında bir daşın üzərində və Badiyə dağlarında nizəsinin əsəri çox qədim zamanlardan tanınmışdır».

Bu qısa ekskurs ilə biz Azərbaycanda İmam Əli (ə.)-in və onun övladlarının adı ilə bağlı yer və abidələrin şərhini üçün giriş etdik. Azərbaycan ərazisi yuxarıda adı qeyd olunan ölkələrlə müqayisədə çox kiçikdir. Amma buna baxmayaraq Azərbaycan Əli (ə.)-la bağlı yer və abidələrin sayına görə digər ölkələrdən heç də geri qalmır və əksinə bəlkə daha irəlidedir. Azərbaycanda da müxtəlif abidələr dövründən və memarlıq üslubundan asılı olmayaraq bu və ya digər şəkildə Əli (ə.)-in və onun övladlarının adı ilə vəhdətdədir.

Əgər Həzrət Əli (ə.)-in Azərbaycana gəldiyini biz dəqiq dəlillərlə və faktlarla sübut edə bilmiriksə, bir kimsə həmçinin onun Azərbaycana gəlmədiyini dəlil və faktlarla sübut edə bilməz. Amma dolayı faktlarla və məntiqə uyğun hadisələrlə Əli (ə.)-in Azərbaycana qədəm qoyduğunu isbatlamaq mümkündür. Azərbaycandan Mədinəyə daha uzaq olan Xorasan şəhərinə İmam Rza (ə.) səfər edə bilirsə (qeyd etmək lazımdır ki, imamların daha bir neçəsi Mədinədən kənarında yaşamış və dəfn edilmişdir), imamzadələr Azərbaycana hicrət edib burada məskən etmişsə (Nardaran qəsəbəsində Rəhimə xanım, Bibiheybətdə Həkimə xanım, Bilgəhdə Leyla xanım, Gəncədə İmamzadə İbrahim, Bərdədə İmamzadə İsmayıl və s.) müxtəlif alim və şairlər – Sədi Şirazi, Xətib Təbrizi, Şəms Təbrizi, Xaqani Şirvani,

İmadəddin Nəsimi, Nəsrəddin Tusi və digərləri dünya səyahətinə və ya Şərqi səyahətə çıxma biliblərsə, 25 il Xilafətdən kənarda qalan, özünü İslama həsr edən İmam Əli (ə.) ibn Əbu Talib çoxda uzaq olmayan Azərbaycana gələ bilməzdimi? Pakistan, Hindistan ərazisində olduğu iddia edilən Əli (ə.) yol üstü Azərbaycanı nəzərdən məhrum edərdimi? Və ən nəhayət xəritə ilə müşahidə edirik ki, Azərbaycan sıx şiə ərazisinin sərhəddir. Və Azərbaycan ərazisi Əli adını daşıyan onlarla məqamın yurduudur. Və bu abidələr öz aktuallığını hələ də itirməyib, nəinki itirməyib üstəlik xalqın Məkkəsinə çevrilib. Beş il xəlifə olduğu dövrdə də Ərəb tarixçiləri Əli (ə.)-in bir neçə uzun müddətli səfərdə olduğunu qeyd etmişlər. Səhabələr arasında və qoşunda azərbaycanlıların olduğu haqqında tarixi məlumatlarda vardır. Unutmaq olmaz ki, eyni zamanda Əli (ə.) İmamdır. Yəni Allahın bəndələr arasından seçdiyi fəvqəlbəşərdir. İmam möcüzə sahibidir. İmam bilavasitə yaradan ilə daimi əlaqədə olan şəxsdir. Və Allah qüdrəti ilə dünyanın hər hansı bir nöqtəsinə getmək və hətta eyni vaxtda bir neçə yerdə var olmaq İmam səlahiyyətləri çərçivəsindədir. Bir də insandan möhkəm iman və təqva tələb olunur ki, bu məsələlərdə sabit qədəm olsun.

Ulularımızın tövsiyələrində deyilir:

Bu dünyada nə varsa onun izi də vardır. Bu dünyada nə baş verirsə onun özündən sonra izi də qalır. Bu iz ya pozulur, ya qorunur, ya oxunur, ya öyrədilir, ya silinir və s. Bu izlər görünən və ya görünməyən izlərdir. Müəyyən dövrlərdə bu izlərə qarşı müharibələr elan edilir. Çünki bu izlər vasitəsilə keçmişdəki həqiqətlər bu günə qayıda bilər. Özünü bərpa edər. Elmini, gücünü, hikmətini, ədalətini, haqqını aşkar edə bilər.

Fransız filosofu Didro deyib ki, «İz» «var» olanla «yox» olanın arasında arakəsmədir. Bax bu arakəsmədə bizim tariximiz, mədəniyyətimiz, mənəviyyətimiz, əxlaqımız, sifətimiz, simamız burada dayanıb qərar tutur. Bu izin silinməsi bunların yox olması deməkdir.

Həzrət Əli (ə.) dünyanın yaddaşında iz qoyan elə şəxslərdəndir ki, bu şəxslər öz dövrlərində müasir olmayıblar. Həzrət Əli (ə.) dünyanın yaddaşında iz qoyan elə şəxslərdəndir ki, bu şəxslər bütün dövrdə gözləniləndir. Onların lazımlığı daim duyulur. Onlar daim anılır.

Bir zərbənin hikməti və qüdrəti. Bu zərbəyə qədər zaman və məkan anlayışına daxil olmayan bir məsafə var. Və bu məsafədə insanların haqqa gəlməyi üçün imkan yaradılıbdır.*

Ayətullahül üzma Məkarim Şirazi və Ayətullah Cəfər Sübhaninin «Dini suallara cavablar» əsərində bu mövzulara aydın şəkildə yanaşılır:

3. Doğrudanmı Əli (ə.) Mədinədən Mədainə bir gecədə gəlmişdir?

Sual: Bəzi kitablarda nəql olunur ki, Əmirəlmöminin Əli (ə.) Səlmən vəfat etdiyi vaxt bir gecə ərzində Mədinədən Mədainə gəldi. Səlmənə Mədainədə küsl verdi, onu dəfn etdi və sübh Mədinəyə qayıtdı. Mədinə ilə Mədain arasında uzun məsafəni bir gecədə qət etmək necə mümkün oldu?

Cavab: Hərəkətli cisimlərin eyni surətdə olmadığını bilirik. Məsələn atlı süvarinin sürəti avtomobil və qatarın sürətindən aşağıdır. Təyyarə isə avtomobil və qatardan daha sürətlidir. Təyyarənin sürəti isə yerin günəş ətrafında hərəkət sürəti ilə müqayisədə çox kiçikdir.

* H.S.Hüseynqulu oğlu. "Həzrət Əli"(ə.) və Azərbaycan". Bakı, 2006.

Qeyd edək ki, yer günəş ətrafında saniyədə 30 km. Yol gedir. Yer in bu sürəti isə saniyədə 300 min km. Sürətə malik olan işığın sürətindən çox-çox kiçikdir. İşıq bir saniyə ərzində yeri yeddi dəfə dövr edə bilər.

Əlbəttə ki, təyyarə, qatar və avtomobil ixtira edilmiş insanlar üçün saatda 50-100 km, yol gedilməsi ağlasığmaz bir iş idi. Amma bu qeyri-mümkünlük əqli yox, adi «qeyri-mümkünlükdür».

Gələcəkdə elə cihazlar ixtira oluna bilər ki, onların sürəti elektronun atom mərkəzi ətrafında hərəkətindən daha böyük olar.

Bir halda ki, ağıl böyük sürəti inkar etmir demək, Allah-təala bir insanı bir gecədə Mədinədən Mədainə aparmaq qüdrətinə malikdir. Biz məhz Allah-təalanın qeyri-məhdud qüdrətini əsas götürərək, Həzrət peyğəmbərin merac səfərinin cismani şəkildə baş verdiyini qəbul etmişik.

Qurani-Kərimdə, bizim müqəddəs səmavi kitabımızda elə məsələlər var ki, biz onları yalnız Allahın qüdrətini əsas götürərək qəbul edirik. Səma mələikəsi Bilqeyns Süleymanın hüzuruna gəlib çıxmamış Süleyman onun qəlbini Allaha cəzb etmək üçün onu möcüzə ilə qarşılamaq qərarına gəldi. Quranda bu əhvalat belə bəyan olunur: «Süleyman dedi: «Ey əyanlar, onlar yanıma müti vəziyyətdə gəlməmiş hansınız onun taxtını mənə gətirə bilər?» Cinlərdən olan bir ifrit dedi: «Sən yerinən qalxmamış mən onu sənə gətirərəm. Mən bu işi görməyə çox qüvvəli və etibarlıyam». Kitabdan xəbərdar olan birisi dedi: «Mən onu sənə bir göz qırpımında gətirərəm».

Süleyman taxtı yanında hazır durmuş görüb dedi: «Bu Rəbbimin lütfündən və onun mərhəmətindəndir».

Ümumiyyətlə, möcüzələri və kəramətləri təhlil edərkən bəşərə xas maddi miqyaslardan istifadə etmək olmaz. Möcüzə qeyri-adi bir şeydir və Allahın qeyri-məhdud qüdrətindən qaynaqlanır. Uzun məsafənin qısa zamanda qət olunması Allaha yaxın böyük iman sahiblərinə məxsus bir kəramətdir və belə bir səfərlər «Teyyül-ərz» adlanır.

Oxucuların nəzərinə çatdırmalıyıq ki, İmam Əli ə. və sair on bir imamlarımız bu elmi kamil şəkildə biliblər. Bütün böyük təfsir alimləri təsdiq edirlər ki, İmam Əli ə. seyri-süluk, teyyül-ərz, teyyül məkan, teyyüz-zəman və ismi əzəm kimi digər məxfi elmlərə vəqif olubdur.

Bəli, İslamda gizli elmlərin olması şübhəsizdir. Bu elmləri hamıya açmaq olmaz. Yalnız xüsusi məqama çatan möminlər o elmlərə yiyələyə bilərlər. Ayətullah Məkarim Şirazi və Ayətullah Cəfər Sübhaninin qeyd etdiyi kimi Qurani-Kərimin «Nəml» surəsinin 40-cı ayəsində ki Süleyman və Bilqeyns əhvalatı bir daha buna bir nümunədir. Həzrət Süleymanın vəziri Asəf ibn Bərxiya bir ismi-əzəm bilir. «O kəsin onun yanında Allahın kitabında yazılan elmlərdən bir qədər (bir az) elm var idi». (Nəml, ayə 39). Bu az elm ilə Asəf ibn Bərxiya Bilqeynsin taxtını bir göz qırpımında Yəməndən Şama gətirir. Bu ayeyi-şərifə ilə isbat olunur ki, insan Allahın elmi ilə zaman və məkan çərçivəsindən çıxı bilər. Lakin İmamın elmi Allahın elminin qüdrəti ilə Asəf ibn Bərxiyanın elmindən daha da böyükdür. Allah təala Quranda buyurur: «Biz kitabı seçdiyimiz bəndələrə miras qoyduq». Bütün təfsirçilər bu ayənin imamlara aid olduğunu təsdiq edirlər. Və yaxud «Rəd» surəsinin 43-cü ayəsindəki «Mən indəhu ilmül kitab»ın (və birdə o kəs ki, onun yanında ~~kitabı bilmək, kitabı bilən~~) İmam

Əf - 262 437

Əli ə-dan ibarət olmasını təsdiq edirlər. Yəni Həzrət Peyğəmbər (s.) buyurur ki, nəinki tək birçə Quranı, Tövrəti, İncili oxuyub bilənlər şahid olurlar, mənim peyğəmbərliyimə. «... və bir də o kəs ki, onun yanında kitabı bilmək...» İbarətdir İmam Əli ə.-dan ki, o cənab bütün zamanlar da Həzrətin ən yaxını hesab olmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, Həzrət Mühəmməd ə. buyurmuşdur ki: «Hər kəs Yusifin gözəlliyinə, İbrahinin səxavətinə, Süleymanın xoş xasiyyətinə və Davudun hikmətinə baxmaq istəyirsə Əliyə baxsın» («*Bi-harül-Ənvar*, c.39, s.35).

Yeri gəlmişkən qeyd etməliyik ki, akademik Budaq Budaqov «Türk uluslarının yer yaddaşı» əsərində Azərbaycanda İmam Əli ə.-in adı, ayağının izi (Əli ayağı), atının (Düldül) adı ilə müqəddəs inam yerlərinin mövcudluğunu nəzərlərə çatdırmışdır. Amma nədənsə hər hansı bir əsər və yaxud bir yazıda ayrı-ayrı rayon kəndlərdə olan belə müqəddəs məkanların ünvanları göstərilməmişdir. Həmin səbəbdən əldə etdiyimiz bu məlumatları və ünvanları oxuculara təhvil verməklə onlardan rica edirik ki, Azərbaycanın digər bölgələrində bizə məlum olmayan ziyarətəgah və ya qədəmgahlar haqda olan digər məlumatları kitabın müəllifinə göndərsinlər və biz də gələcəkdə həmin məlumatları əziz və möhtərəm oxucularımıza təqdim edək. İnşaallah! Vəsəlamu əleykum və rəhmətullahi və bərəkətu.

Müəllif

***

Əli ibn Əbu Talib (ə.) buyurdu: «Elm kəlməsi üç hərfdir. «Eyn» illiyindən, «Lam» - lütfdən, «Mim» - mülkdəndir. Elm - sahibini dünyada və axirətdə yüksək dərəcələrə çıxarar, dünyanın və axirətin sahibinə yaxın-

laşdırar. Həzrət Əli (ə.) yenə buyurdular: «Elm çaydır, hikmət dənizdir. Üləma çay ətrafında dolanurlar, hükəma dənizin sahilindədirlər. Ariflər isə dənizdəki gəmilərin içindədirlər.

***

PEYĞƏMBƏR VƏ İMAMLARIN «TƏKVİNİ» VİLAYƏTİ

İşarə:

Bildiyimiz kimi, vilayət iki qismə bölünür:

1. «*Təşrii vilayət*»;
2. «*Təkvini vilayət*».

«Təşrii vilayət» qanun çərçivəsində rəhbərlik və hakimiyyətdən ibarətdir. Bəzən o, ata və babanın öz övladı üzərindəki vilayəti kimi məhdud olur, bəzən də hökumət və məmləkətin işlərini əhatə edir.

«Təkvini vilayət» isə bir kəsin yaradılış aləmində Allahın izni ilə qanunları dəyişdirməyə qadir olmasından ibarətdir. O, Allahın izni ilə ixtiyarı çatan həddə əlacsız xəstəyə şəfa verə və ölümləri dirildə bilər. İnsanların cismində və təbiətdə bir sıra qeyri-adi dəyişikliklər etmək də bu qəbildəndir.

«Təkvini vilayət» dörd qismə bölünə bilər; bu bölgünü bəziləri qəbul, bəziləri inkar edir:

1. **Dünyanın yaradılışında vilayət:** Allah-taala bir bəndəyə, yaxud mələyə bir varlıq yaratmaq. Yaxud bir varlığın həyatını geri almağa icazə verir. Sözsüz ki, bu iş qeyri-mümkün deyil. Çünki Allah-taala hər bir şeyə qadirdir və istədiyi qüdrəti istədiyi şəxsə əta edə bilər. Lakin Quran ayələri göstərir ki, varlıq aləminin, yer və göylərin, insan, cin və mələklərin, heyvan və bitkilərin, dağ, dərə və dənizlərin yaradılışı mələklərin, yaxud

xüsusi bəndələrinin ixtiyarında yox, məhz Allahın qüdrət əlindədir. Bu isə (geniş mənada) qeyrisinə əsla verilməmişdir. Buna əsasən, yer, göy və bütün canlıların xalığı yalnız aləmlərin rəbbi olan Allahdır.

2. **«Təkvini feyz vasitəsi»:** Yəni Allah tərəfindən bəndələrə, yaxud varlıq aləminin digər məxluqlarına yardım, rəhmət, bərəkət və qüdrət ilahi övliyalar və xüsusi bəndələr vasitəsilə çatdırılır. Məsələn, şəhər evlərinə çəkilən borular suyu mənbədən alır və ünvanlara paylayır. Burada mənbədən ayrılan ilk şaxəyə «feyz vasitəsi» demək olar.

Bu nəzər əqli baxımdan qeyri-mümkün deyil. Onun kiçik nümunəsini insan orqanizmində qanın ürəyin şah damarı vasitəsilə bütün orqanlara yayılmasında müşahidə edirik. Bu prosesin böyük aləmdə də təsəvvürü qeyri-mümkün deyil. Şübhəsiz, onu sübut etmək üçün kifayət qədər dəlilə ehtiyac var. Bu işdə Allahın izni mütləq şərtidir.

3. Məhdud **«Təkvini vilayət»:** Buraya ölümləri diriltmək, əlacsız xəstələrə şifa vermək və s. işlər daxildir.

Qurani-Kərim ayələrində peyğəmbərlərin bu qisim vilayətə malik olması nümunələri açıq-aydın görünür. Biz bu ayələrə bir qədər sonra işarə edəcəyik. Bu məsələ rəvayətlərdə də təsdiqlənir. «Təkvini vilayətin» bu qismi həm əqli, həm də nəqli dəlillərlə əsasən mümkün iş sayılır.

4. **Xeyirli işlərin gerçəkləşməsi üçün dua xarakterli vilayət:** Bu da mütəal Allahın izninə bağlıdır. Belə ki, Peyğəmbər (s.), yaxud məsum İmam dua edir, bu dua Allahın iznilə gerçəkləşir.

Bu da əqli və şəri baxımdan məqbuldur. Bu haqda ayə və rəvayətlər çoxdur. Bəlkə də, ona «təkvini vilay-

ət» adını vermək münasib deyil. Çünki duanın qəbulu Allah tərəfindəndir.

Bir çox rəvayətlərdə peyğəmbər, İmam və bəzi ilahi övliyaların «ismi-ə zəm»i (Allahın böyük adını) bilməsindən söz açılmışdır. İsmi-əzəm vasitəsilə aləmdə məsləhətli istəklərin həyata keçirilməsi qeyd olunur. «İsmi-ə zəm»in nə olduğunu nəzərə almadan, bu qəbil rəvayətlər onun «təkvini vilayət» üçüncü qisminə uyğun olduğunu açıqlamışdır.

Qurani-Kərimdən «təkvini vilayət»lə bağlı bəzi ayələrə nəzər salırıq:

1. «Allah ona kitabı, hikməti, Tövratı, İncili öyrətdi və onu İsrail övladlarına peyğəmbər göndərdi (İsa onlara dedi): «Mən həqiqətən, Rəbbiniz tərəfindən ayə (möcüzə) ilə sizə peyğəmbər olaraq gəlmişəm. Sizin üçün palçıqdan quşa bənzər bir surət düzəldib ona üfürərəm, o da Allahın iznilə (diri) quş olar. Anadangəlmə korları, cüzam xəstəliyinə tutulanları sağaldar və Allahın iznilə ölümləri dirildərəm. Mən evlərinizdə yediyiniz və yığıb saxladığınız şeyləri də sizə xəbər verərəm. Əgər möminsinizsə, bunlarda həqiqi nişanələr vardır!»

(«Ali-İmran» surəsi, ayə 48-49).

2. «Biz küləyi ona ram etdik. Külək onun əmri ilə istədiyi yerə rahatca gedirdi!» *(«Sad» surəsi, ayə 36).*

3. «(Səmavi) kitabdan bir qədər bilən şəxs dedi: «Mən onu sənəbir göz qırpımında gətirərəm! (Süleyman) Taxtı yanında hazır durmuş görüncə dedi: «Bu, Rəbbimin lütf və mərhəmətindəndir. Məni imtahana çəkmək üçündür ki, görək Ona şükür edəcəyəm, yoxsa nankor olacağam! Kim şükür etsə, yalnız öz xeyrinə şükür etmişdir; kim nankor olsa, həqiqətən, mənim Rəbbim hər şeydən ehtiyacsızdır və kərəm sahibidir!»

(«Nəml» surəsi, ayə 40).

Birinci ayədə əvvəlcə Allahın Həzrət İsayə (ə.) xüsusi lütf və mərhəmətindən söz açıqlaraq buyurulur: «Allah ona kitabı; hikməti, Tövrəti və İncili öyrətdi». Sonra onu peyğəmbər kimi tanıtdıraraq buyurur: «Ayənin davamında İsa (ə.) özünün haqq olduğunu sübut etmək üçün dediyi sözləri və möcüzələri şərh edərək beş qismə bölür:

Əvvəl buyurur: «Mən həqiqətən, Rəbbiniz tərəfindən möcüzə ilə sizə peyğəmbər gəlmişəm. Sizin üçün palçıqdan quşa bənzər bir surət düzəldib ona üfürərəm, o da Allahın iznilə quş olar».

İkinci və üçüncü: «Anadangəlmə kohlara və cüzam xəstəliyinə tutulanlara şəfa verərəm!»

Dördüncü: «Allahın iznilə ölümləri dirildərəm!»

Beşinci: «Mən evlərinizdə yediyiniz və ehtiyat saxladığınız şeyləri də sizə xəbər verərəm. Əgər möminsinizsə, bunlarda həqiqi nişanələr vardır!»

Bu ayənin mənasına və onun ifadələrindəki fərqlərə diqqət yetirdikdə məlum olur ki, Həzrət İsa (ə.) quşların yaradılışını Allah-taalaya, digər üç möcüzəni isə (ölüləri diriltmək, anadangəlmə kohlara və cüzam xəstəliyinə tutulanlara şəfa vermək) Allahın əmri və izni ilə özünə aid edir. Təkvini vilayətdə bəzən Allah-taala insana elə bir qüdrət verir ki, Onun əmrilə yaradılış aləmində təsir qoyaraq adi səbəbləri adlayır, ölünü diriltmək və ələcsiz xəstəyə şəfa vermək kimi işlərə qadir olur.

Bu Allah-taalanın İsa peyğəmbərə əta etdiyi «təkvini vilayət»in bir nümunəsi idi və buna oxşar vilayətin digər peyğəmbərlər və məsum imamlara da verməsində heç bir mane görünmür.

Amma bir kəs «məqsəd İsanın (ə.) duası ilə Allah-taalanın şəfa verməsi, yaxud ölümləri diriltməsidir» de-

miş olsa, bu nəzər ayənin zahiri mənası ilə ziddir. Çünki ayədə açıq-aydın buyurulur ki: «Mən bu işi Allahın iznilə görürəm!» Yəni xariqülədə işləri Allahın iznilə özüüm görürəm. Heç bir dəlil yoxdur ki, ayənin zahiri mənasını boşlayıb, ona əks olan bir fikir yürüdək.

Hətta «quşların yaradılışı»nda da mümkündür ki, bu təsir Allah-taalanın iznilə İsanın (ə.) üfürməsinə verilsin və o da Allahın iznilə belə bir iş görsün. Hərçənd, bir çox təfsirçilər bu mənanı qəbul edərək demişlər ki, quşların yaradılışı birbaşa Allaha mənsubdur. Bəlkə də məqsəd budur ki, bəziləri Həzrət İsanın (ə.) Allah olmasını iddia etməsinlər. Çünki xaliqlik yalnız yeganə Allaha məxsusdur! Bu mənanın oxşarını «Maidə» surəsinin 110-cu ayəsində də görmək olar. Lakin bu iş İsanın (ə.) dili ilə deyil, Allah-taalanın İsayə (ə.) kitabı ilə baş tutur. Ayədə buyurulur:

«Xatırla o zamanı ki, sən mənim iznimlə palçıqdan quşa bənzər bir şey düzəldib ona üfürürdün, o da mənim iznimlə quş olurdu. Sən mənim iznimlə anadangəlmə kora və cüzam xəstəyə şəfa verir və Mənim iznimlə ölümləri dirildirdin!» (*«Maidə» surəsi, ayə 110*).

Diqqəti cəlb edən məsələ budur ki, «Ali-İmran» surəsindəki ifadə fərqliyi eynilə burada da görünür. Yəni xilqət və quşların yaradılışı İsa peyğəmbərə yox, yalnız ölümləri diriltmək, anadangəlmə kohlara və ələcsiz xəstələrə şəfa ona nisbət verilmişdir. Hərçənd, onların hamısında Allahın izni qeyd edilmişdir.

Bir sözlə, bu ayələr İsa Peyğəmbərin xüsusi və məhdud çərçivədə «təkvini vilayət»ə malik olmasını açıq-aydın sübut edir və bu məsələnin yalnız o həzrətə həsr edilməsi üçün heç bir dəlil də yoxdur. Bu, digər peyğəmbərlərə və məsum imamlara da aiddir.

İkinci ayədə küləklərin Həzrət Süleymana (ə.) ram olmasından söz açıqlaraq buyurulur: «Biz küləyi ona ram etdik. Külək onun əmri ilə istədiyi yerə rahatca gəldirdi!»

Bu və sonrakı ayələrdən açıq-aşkar başa düşülür ki: cinlər Süleyman peyğəmbərin əmrinə tabe olduqları, onun üçün quru və suda mühüm işlər yerinə yetirdikləri kimi, küləklər də onun əmrinə təslim idi. Onun göstəriş verdiyi yerə hərəkət edirdilər. Bu da təkvini vilayətin xaricdəki nümunələrindəndir. Bu mənə «Ənbiya» surəsinin 81-ci ayəsində də açıqlanmışdır:

«(Allahın) əmrilə bərəkət verdiyimiz yerə tərəf şiddətlə əsən küləyi də Süleymana Biz ram etdik».

Bu ayədə şiddətlə əsən küləyin Süleyman peyğəmbərin ixtiyarında olmasından söz açılır.

Çox ehtimal ki, Həzrət Musanın (ə.) əsası vasitəsilə iki çeşmənin fəvvarə vurması («Bəqərə sur. ayə 6) eləcədə, dəryanın iki hissəyə bölünməsi («Şüəra» sur. ayə 63) təkvini vilayət qismindəndir.

Nəticə: Heç bir şübhə yoxdur ki, Allah-taala xüsusi bəndələrinə təkvini vilayət verməklə onlara yaradılışda və xarici aləmdə dəyişiklik qüdrəti əta edir.

Üçüncü ayədə Süleyman peyğəmbərin xüsusi dostlarından olan bir kəsin təkvini vilayətindən söz açılır. Qurani-Kərimdə onun adı çəkilmir. Yalnız «elmdən bir qədər bilən kəs» ifadəsi ilə vəsf edilir. Qurani-Kərimdə buyurulur:

«Süleyman dedi: «Ey əyanlar! Onlar müti vəziyyətdə yanıma gəlməmiş hansınız (Bilqeysin) taxtını mənə gətirə bilər.»» (*«Nəml» surəsi, ayə 38*).

«Cinlərdən olan bir ifrit dedi: «Sən yerindən qalxmamış, mənə nonu sənə gətirərəm!»

(*«Nəml» surəsi, ayə 39*).

«(Səmavi) kitabdan bir qədər bilən birisi isə dedi: «Mən onu sənə bir göz qırpımında gətirərəm!»

(*«Nəml» surəsi, ayə 30*).

Əlbəttə, bu bir iddia olmayıb, əməli olaraq həyata keçirildi. Ayənin davamında buyurulur:

(Süleyman) taxtı yanında hazır durmuş görünəcə dedi: «Bu, Rəbbimin lütf və mərhəmətindəndir (ki, dostlarımdan bəzisinə belə bir qüvvət və qüdrət verilmişdir!)» (*«Nəml» surəsi, ayə 40*).

Sual: Səmavi kitabı bilən şəxs kim idi?

Məşhur nəzərə görə, bu şəxs Süleyman peyğəmbərin vəziri Asəf ibn Bərxiya olmuşdur. Deyilənlərə görə, o, Süleyman peyğəmbərin bacısı oğlu imiş. Əyyaşinin təfsir kitabında qeyd olunan rəvayətdə deyilir: «Yəhya ibn Əksəm İmam Əli ibn Məhəmməd ibn Nəqidən (ə.) Asəf ibn Bərxiyanın kim olduğunu soruşduqda, o həzrət buyurur: «Süleyman (ə.)-in canişini idi və nübüvvət məqamına çatmışdı». Həzrət Süleyman (ə.) bu işlə onun məqam və mövqeyini hamıya bildirmək istəyirdi. Halbuki özü bu işi görməyə hamıdan çox qadir idi.

Bəziləri ehtimal vermişlər ki, o, Süleyman peyğəmbərin özü olmuşdur. Bu isə ayənin zahiri mənasına tam ziddir.

Bəziləri də onun Bəni-İsraildən olduğunu bildirirlər. Məlumdur ki, bu təfsirin Asəf ibn Bərxiya ilə heç bir ziddiyyəti yoxdur. Çünki Asəf ibn Bərxiya da zahirən, Bəni-İsraildən imiş. Ümumiyyətlə, burada övliyalardan birinin kitabdan bir qədər bilik vasitəsilə Səba padşahının taxtını bir göz qırpımında ərəb ölkələrinin cənubundan şimalına gətirməsindən söhbət gedir. Bu səciyyə digər ilahi övliyalar, peyğəmbərlər və məsum imamlara da aiddir. Xüsusilə, bəzi rəvayətlərdən imam Baqirin (ə.) buyuruğu bunu təsdiq edir: «İsmi-əzəm

(Allahın böyük adı) yetmiş üç hərfdən ibarətdir. Asəf ibn Bərxiyə onun yalnız bir hərfini bilirdi və onu dilə gətirərkən yer və Bilqeysin taxtı onun müqabilində diz çökdü... Və bu iş bir göz qırpmından da tez baş verdi. Biz isə onların yetmiş ikisini bilirik. Qalan bir hərf isə yalnız Allah-taalanın qeyb elminə aiddir. Hər bir qüvvət və qüdrət yalnız Onun izni və əmrilədir!» («*Üsuli-kafi*»), «*Burhan*» təfsirindən nəqlən (3-cü cild, s.203, hədis 1).

Bu məzmununda başqa rəvayətlər də İmam Baqir (ə.) və İmam Sadiq (ə.), eləcə də digər imamlardan nəql olunmuşdur. Beləliklə, ötən ayələrdən məlum olur ki, Qurani-Kərim baxımından təkvinin vilayətin bəndələrə verilməsində heç bir şübhə yoxdur.

HƏDİSLƏRDƏ «TƏKVİNİ VİLAYƏT»

Bir çox rəvayətlərdə təkvinin vilayətdən qaynaqlanan bir sıra möcüzələrlə rastlaşırıq. Onlar müxtəlif növlərə bölünür; bunlar bəzən Peyğəmbər (s.), yaxud məsum imamın sırf duası, bəzən də onların öz feli ilə baş vermişdir. Bu onların mənəvi və ilahi məqamlarına arxalanaraq Allahın iznilə xariqülədə işlər görməsini, onların «təkvinin vilayət»ə malik olduqlarını göstərir. Belə hallar çoxdur və biz burada onların bir neçəsini xatırlamaqla kifayətlənirik:

1. İmam Əli (ə.) «Nəhcül bəlağə»nin «Qasiə» xütbəsində diqqəti cəlb edən bir möcüzəyə işarə edərək buyurur: «Mən Peyğəmbərin (s.) yanında idim. Bu zaman Qureyş tayfasının böyükləri onun yanına gəlib dedilər: «Ya Məhəmməd! Sən çox böyük bir iddia edirsən. Halbuki əsil-nəsəbin, ata-babaların belə bir iddia etməmiş-

lər. Biz səndən bir möcüzə istəyirik! Əgər razı olub, möcüzə göstərə bilsən, peyğəmbərsən, yox, əgər göstərə bilməsən, sən yalançı və sehrbaz olduğun bizə aydın olacaq!»

Peyğəmbər (s.) «İstəyiniz nədir?» deyər soruşduqda, onlar dedilər: «Bu ağacı çağır, kökündən çıxıb irəli gəlsin və qarşında dursun!»

O Həzrət buyurdu: «Allah-taala hər şeyə qadirdir. Əgər bu işi görsəm; mənə iman gətirib, haqq olduğuma şahid duracaqsınızmı?»

Dedilər: «Bəli!»

Həzrət buyurdu: «İndi istədiyinizi edəcəyəm. Lakin bilirəm ki, siz xeyir və yaxşılığa doğru qayıtmayacaqsınız. Sizin aranızda «Bədr» quyusuna atılan, eləcə də «Əhzab» ordusuna qoşulanlar vardır!» Sonra o Həzrət ağacı belə səslədi: «Ey ağac! Əgər Allaha və qiyamət gününə iman gətirib, mənim peyğəmbər olduğumu bilirsənsə, kökündən ayrılıb yanıma gəl və Allahın əmrilə mənim qarşımda dur!»

Onu haqq olaraq peyğəmbər göndərən Allaha and olsun! Ağac öz kökləri ilə yerdən ayrılıb irəli gəldi. O səmada qanadlarını çırpın quş kimi səs salırdı. Ağac Allahın Rəsulunun (s.) qarşısında dayandı və budaqlarından bir neçəsi quş lələkləri kimi yerə töküldü. Bir neçə uca budağını Peyğəmbərin (s.), bir neçəsini də mənim çiynimə sarı əydi. Mən o Həzrətin sağ tərəfində durmuşdum.

Qureyş böyükləri bu vəziyyəti müşahidə etdikdə, qürur və təkəbbürlə dedilər: «Ağaca əmr et ki, yarısı irəli getsin, yarısı öz yerində qalsın». Peyğəmbər (s.) əmr verdi. Ağacın yarısı dəhşətli səslə Peyğəmbərə (s.) o qədər yaxınlaşdı ki, həzrətə toxundu!

Onlar yenə küfr edib dedilər: «Göstəriş ver ki, ağacın bu hissəsi də qalan hissəsinə bitişib, əvvəlki vəziyyətə düşsün!» Peyğəmbərin (s.) göstərişi ilə ağac əvvəlki vəziyyətə düşdü. Mən dedim: «La ilahə illəllah! (Allahdan başqa Allah yoxdur!) Ya Peyğəmbər! Mən sənə iman gətirən birinci şəxsəm və şəhadət verirəm ki, ağac Allahın əmrilə sənənin peyğəmbərliyini və dəvətini təsdiq edərək istəyini yerinə yetirdi».

Onlar yenə dedilər: «Xeyr, o yalançı sehrkardır. Qərribə bir sehr göstərdi və öz işində çox mahirdir. Sənənin peyğəmbərliyini bunun kimilərindən başqa (məni deyirdilər) kim təsdiq edəcək?!». Lakin mən Allah yolunda heç bir danlaqdan qorxmayanlardan, doğru danışanlardan və sözlərində xeyirdən başqa bir şeyi düşünməyənlərdənəm! Onlar gecələri (ibadət üçün) oyaq qalar, gündüzlərə aydınlıq verər, Qurana bağlanar, Allahın və Rəsulunun sünnəsini dirildər, nə təkəbbür göstərər, nə özlərini üstün bilər, nə də fitnə-fəsad törədərlər. Qəlbləri behiştə, bədənləri isə dünyadadır. Həmişə öz vəzifələrinə əməl edərlər!»

Xütbənin ifadələrindən açıq-aydın görünür ki, bu xariqülədə iş Peyğəmbərin (s.) xarici aləmə təsiri ilə baş vermişdir. Xütbənin «ağac Allahın əmri və izni ilə hərəkətə gəldi» ifadəsində Allahın izni, qeyd olunmuş və Allah-taala Peyğəmbəri (s.) belə işlərə qadir etmişdir. Burada əvvəldən axıra qədər «Allahın izni» ifadəsi işlədilmişdir. Beləliklə, «Ey ağac, kökündən ayrılıb yanıma gəl...» ifadəsi aşkar surətdə İslam Peyğəmbərinin (s.) «təkvini vilayət»ə və xaric aləmdə təsirə malik olduğunu göstərir.

2. Mərhum Əllamə Məclisi «Biharul-əнвар» kitabında Salman Farsidən belə nəql edir: «Peyğəmbər (s.) Mədinəyə gələndə camaat onun dəvəsinin yüyənini-

dən yapışdı. Hər kəs Həzrəti öz evinə aparmaq istəyirdi. Peyğəmbər (s.) isə buyurdu: «Dəvəni azad buraxın və kimin evinin qapısında yatsa, mən onun evində qalacağam!» (Bu, ixtilaf və ayrışeçkiliyi aradan qaldırmaq üçün ən yaxşı yol idi).

Onlar dəvəni buraxdılar. Dəvə Mədinə küçələrinə daxil oldu. Nəhayət, Əbu Əyyub Ənsarinin evinin qapısında yatdı. Mədinədə Əbu Əyyub Ənsaridən yoxsulu yox idi. Camaat Peyğəmbərlə (s.) birgə olmaq səadətidən məhrum olduqları üçün təəssüfləndi.

Əbu Əyyub Ənsari qışqırdı: «Anacan, qapını aç! İnsanların sərvəri, Rəbiə və Müzər qəbilələrinin ən əziz şəxsi Məhəmməd Mustəfa (s.), Rəsuli-Müctəba təşrif gətirib!» Onun anası qapını açıb çölə çıxdı. Qadının gözləri görmürdü. Dedi: «Kaş, görə biləydim, mövlam və sərvərim Peyğəmbərin (s.) camalına baxaydım!» Bu vaxt Peyğəmbər (s.) əlini Əbu Əyyubun anasının üzünə sürtdü və onun gözləri açıldı. Bu Peyğəmbərin (s.) göstərdiyi ilk möcüzə idi. (Mümkündür «əlini üzünə sürtdü» - ifadəsində məqsəd əl ilə işarə etmək, yaxud əlini paltar üstündən sürtmək və sair olsun). 3 «Biharul-əнвар», 19-cu cild, s.121).

3. Həm şiə, həm də əhli-sünnənin mötəbər kitablarında nəql olunmuşdur ki, Xeybər müharibəsində bəzi sərkərdələr vasitəsilə qələbə əldə edilmədikdə Peyğəmbər (s.) buyurdu: «Sabah bayağı Allah və Rəsulunun sevdiyi bir şəxsə tapşıracağam!» Səhəri gün o Həzrət Əlinin (ə.) yanına getdi. Əlinin (ə.) gözü bərk ağrıyırdı. Peyğəmbər (s.) ağzının suyunu onun gözüne çəkdi və Əli (s.) bir daha ağrı hiss etmədi. Sonra bayrağı ona tapşırıldı (və «Xeybər» qalası o Həzrətin əlilə fəth edildi)! («Kamilut-tarix», İbn Əsir, 2-ci cild, s.219,

«Sireyi-Nəbəviyyə», 3-cü cild, s.349 və «Biharul-əнвар», 21-ci cild, s.298, hədis 30).

Bu hədisdə bildirilir ki, Peyğəmbər (s.) Allahın izni və təkvini təsiri ilə Əlinin (ə.) gözün şəfa vermişdir.

4. Bir dəfə Əmirəl-möminin Əlinin (ə.) dövründə Fərat çayı daşmışdı. Hətta Kufə camaatı qorxuya düşmüşdü. Onlar Əlinin (ə.) yanına gedib dedilər: «Qorxuruq ki, sel bizi aparsın. Fəratın suyu xeyli çoxalıb. İndiyə qədər belə olmamışdır. Bütün küçələri su tutub. Səni Allaha and veririk ki, bizim dadımıza çat!»

Əmirəl-möminin Əli (ə.) atına mindi, camaat da onunla birgə hərəkətə başladı... Fərat çayına çatdıqda, çayın coşğun dalğaları hər yerə yayılırdı. Əli (ə.) dayanmışdı. Camaat o həzrətə tamaşa edirdi. O həzrət ibrani dilində nəsə dedi və Fəratın suyu bir «zira» (iki qarış) azaldı. Sonra həzrət üzünü camaata tutub buyurdu: «Bu qədər kifayət edərmi?»

Dedilər: «Bir az da azalsın!»

İmam Əli (ə.) əlindəki çubuqla suya vurdu və su tamamilə yatdı. (Camaat sevinc içərisində Fəratın ətrafından dağıldılar).

Görəsən, Əlinin (ə.) bu işi Allahın izni ilə təkvini aləmə təsir deyildimi?

5. Yenə İmam Əlinin (ə.) həyatında oxuyuruq: O Həzrət Kufə yaxınlığından keçərkən, bir qrup yəhudi o həzrətə yaxınlaşıb dedi: «Sən İmam Əli ibn Əbu Talib-sənmi?»

İmam burdu: «Bəli!»

Dedilər: «Bizim kitablarımızda altı peyğəmbərin adı yazılmış böyük bir daşdan söz açılır və biz o daşı nə qədər axtarıyıqsa, tapa bilmirik. Əgər sən imamsansa, onu bizim üçün tap!»

Həzrət buyurdu: «Mənim ardımca gəlin!» Yəhudilər Həzrətin ardınca getdilər. Onlar bir səhralığa çatdılar ki, orada çınqıl daşlı böyük bir təpə var idi. İmam buyurdu: «Ey külək Allahın böyük adlarına xatir, çınqıl daşları böyük daşın üzərindən qaldır! Bu zaman külək əsib çınqıl daşları apardı və həmin böyük daş göründü («Biharul-əнвар», 41-ci cild, səh.237. Biz bu əhvalatı qısa şəkildə bəyan etdik).

Həm şüə, həm də sünnilərin tarix, təfsir və hədis kitablarında, İslamın müxtəlif mənbələrində belə misallar olduqca çoxdur. Biz isə qeyd etdiyimiz bir neçə nümunə ilə kifayətlənirik. Qeyd edilən ayə və rəvayətlərdə açıq-aşkar göstərilir ki, ilahi övliyalar, peyğəmbərlər və imamlar Allahın əmri və izni ilə təkvini aləmə təsir və nüfuz etmək imkanına malik olmuşlar. Bu qüvvə yalnız dua və Allahdan istəklə yaranmır. Təkvini təsir Allah tərəfindən verilən xüsusi qüdrətdir və biz buna «təkvini vilayət» deyirik. Əlbəttə, «təkvini vilayət»in mənəvi yardımlarla haqqı qəbul etməyə hazır olan qəlblərə təsir, mənəvi nüfuzla ləyaqətli şəxsləri hidayət və tərbiyə etmək kimi nümunələri var. Məsələn, Peyğəmbər (s.), yaxud məsum imamların hüzuruna gələn şəxslər bəzən bir an içində qəribə hala düşür, yaşayışlarını tamamilə dəyişirdilər.

Belə qəribə və ani dəyişikliklər də «təkvini vilayət»in təsirlərindəndir.*

* * *

* İmamət haqqın dili ilə. Ayətullah Nasir Məkarim Şirazi, İmam Əli ibn Əbi Talib (ə.) nəşriyyatı, 2010.

Əli ibn Əbu Talib (ə.) dedi: Bu altı vəsfə malik olan və onları yerinə yetirən adamda Cənnət əndişəsi və Cəhənnəm qorxusu qalmaz:

1. *Allahı tanıyan və ona itaət edən.*
2. *Şeytanı tanıyan və ona müxalifət edən.*
3. *Həqiqi tanıyan və ona tabe olan.*
4. *Batili tanıyan və ondan qaçan.*
5. *Dünyanı tanıyan və onu dərk edən.*
6. *Axirəti tanıyan və onu istəyən.*

* * *

İlahi bilgilər (ilmi ladunu) yalnız müqəddəslərə eyni zamanda peyğəmbərlərə məxsus xüsusiyyətdir. Məsələn, Xızır peyğəmbər əleyhissalam bu xüsusiyyətə malik idi. Müqəddəs Quranda Qadir Allah bu barədə demişdir: «Öz dərgahımızdan mərhəmət (peyğəmbərlik və vəhy, yaxud ilahm və kəramət) əta etdiyimiz və Öz tərəfimizdən elm (qeybə dair bəzi biliklər) öyrətdiyimiz bəndələrimizdən biri...» (*Quran, 18:65*).

Möminlərin hökmdarı Əli ibn Əbu Talib (Allah ondan razı olsun) bu barədə belə deyib: «Mən ağzımı tikdim və mənim qəlbimdə o bilgilərdən min qapı açıldı. Və onların hər birinin min qapısı var idi». Bundan başqa o demişdir: «Əgər mənə bir döşəkcə versəydilər, mən onun üzərində oturub, Torat əhlini Torat üzrə, İncil əhlini İncil üzrə, Quran əhlini Quran üzrə mühəkimə edərdim».

Bu elə bir zirvədir ki, onu ali insan çalışqanlıığı ilə qazanmaq qeyri-mümkündür. Buna yalnız ilahi vergi vasitəsilə nail olub, özünə bəzək vermək mümkündür. Və yenə də Əli (Allah ondan razı olsun) Musanın (Allah ondan razı olsun) kitabları 40 dəfə böyütməsi haqqında belə demişdir: «Əgər Allah məni çağırtdırib «Əl-

Fatihə» surəsini şərh etməyi tapşırıydı, mən onu 40 dəfə daha da genişləndirərdim». Bu cür böyütmə, genişləndirmə, ilahi bilgisiz yalnız dünyavi elmlərə dayanaraq qeyri-mümkündür.

Bəli, Ulu Yaradan istədiyi vaxt öz bəndəsini öz rəhmi və bilgiləri ilə mükafatlandırma bilər. Belə olduqda isə bu insan üçün sirli və pünhan olanlar agah olur və o, bu sirləri kimə və necə istəsə şərh edə bilər. Həqiqi müdriklik ilahi bilgilərdən gələn müdriklikdir: «Allah istədiyi şəxsə hikmət (elm, mərifət, müdriklik) bəxş edir. Kimə hikmət bəxş edilmişsə, ona çoxlu xeyir verilmişdir. Bunu ancaq ağıllı adamlar dərk edərlər!»

(*Quran, 2:269*).¹

Hədis

«Qiyamət günü adamlar beş şeyə cavab verməyincə Allah hüzurundan bir addım da götürə bilməyəcəklər: Ömrünü necə keçirmiş; gəncliyini hansı yolda (işdə) hədəf etmiş; sərvətini necə əldə etmiş və necə xərcləmiş; bildiklərinə necə əməl etmişdir.

*Həzrəti Mühəmməd (ə)*²

«O kəsə təəccüblənirəm ki, itirdiyi bir şeyi axtarır, amma heç özünü axtarmır. Halbuki o, özünü itirib.»

İmam Əli (ə)³

¹ Əbu Həmid əl-Qəzali «İlahi biliklər». Bakı, «Adiloğlu» nəşriyyatı, 2006.

² Sünəni-Tirmizi. 4/612, hədis 125

³ Qürəül-hikəm hədis. 6266

ƏTRAF VA ÖZÜNƏ SƏFƏR (İxtisarla)

*«Yer üzünü gəzin və əvvəl-
kilərin aqibətinin necəliyini
görün»*

(Rum, ayə 42)

*«Sabahı öz ömründən bilən
şəxs, ölümü olduğu kimi dərk
etməmişdir.»*

İmam Əli (ə)

İBRƏTDƏN QƏFLƏTƏDƏK

«Qədimdəkilərin xəbərlərini qəlbinə ərz et, onlardan qabaqkılının başına gələnləri ona xatırlat, diyarlarını seyr et, nişanələrindən ibrət götür, gör nə ediblər, haradan qalxıb, haraya düşüblər, nədən ayrılıb, nədən qəlb döndəriblər. Onda görərsən ki, öz dostlarından ayrılmış, tənhalığa çəkilmişlər. Sanki sən də tezliklə onlardan olacaqsan. Yerini islah və abad et, axirətini dünyaya satma».

Həzrət Əli (ə.) (Nəhcül-bəlağədən). (İmam Həsən (ə.)-in vəsiyyətlərindən):

İmam (ə.) buyurur: «...Diyarlarını seyr et, nişanələrindən ibrət götür. Gör nə ediblər, haradan qalxıb, haraya düşüblər...» Keçmişdən danışan şəhərləri gəzmək, keçmişin qalıqlarından ibrət götürmək tapşırılır. Onların haraya getdiklərini, harada məskən saldıklarını öyrənmək tövsiyə olunur... Bəli, xalq dünyaya üç baxışdan biri ilə baxır. Bir qrup insan dünyanın ötəriliyini

hiss etmədən heyvani həyat sürür, digər qrup insan dünya həyatının ötəriliyini hiss etsə də onun sonunu puç sayır, üçüncü qrup insanlar isə dünya həyatını axirətə doğru səfər hesab edirlər... Həzrət Əli (ə.) buyurur ki, bir qrup insan dünyanı dəqiq tanımış, onun mahiyyətini dərk etmişdir. Onlar quraqlıqdan yaşıllığa, viranlıqdan abadlığa səfər edənlər kimidirlər. Yəni dünya həyatı quraqlıqdan gülüstana səfərdir. Bu qrupdan olanların məqsədi tələsik hazırlıq görüb, məqsədə çatmaqdır. Onlar bu yolda bütün olanları qurban verir və təəssüflənmirlər. Çünki, istənilən sürətli bir vasitə ilə mənzilə çatmaq əsas hədəfdir. Doğrudan da, ən ali məqsədə çatmaq üçün bütün olanlardan keçməyə dəyər! Amma dünyanı rahatlıq, dünyadan sonrakını viranlıq bilən kəs yalnız dünya ləzzətlərindən daha çox faydalanmağa çalışır. Belələri axirət həyatına inandıqlara, həmin səfərə hazırlıq görmədikləri üçün dünya həyatını qənimət hesab edirlər...

«Ey insan! Əzab-əziyyətlə Allaha doğru gedirsən və onunla görüşəcəksən». **İnşiqaq», ayə 6.**

Dünyaya əsir olan insanı dünya ləzzətləri yemək, geyim, var-dövlətdən başqa heç nə düşündürmür. Çünki, dünyanı son hədəf bilən insandan başqa şey gözləmək olmaz. Belələrinin fikrincə, dünya həyatı başa çatdıqdan sonra hər şey puç olur. Amma bu dünyanı yol hesab edən insan başqa cür rəftar edir. Onun bütün fəaliyyətləri insanı vəzifələrin icrasından ibarətdir. İmanlı insanlar üçün dünya həvəsləri, var-dövlət, məqam əsas deyil. Onların əsas məqsədləri məhbuba çatmaqdır. Aşıqla məşuq arasında pərdə olan dünya nemətləri onları bu yoldan çəkindirə bilməz.

(A.Ğ. Misbah Yəzdi) («Əbədi öyüd» Həzrət Əlinin (ə.) öz oğlu imam Həsənə (ə.) vəsiyyətinin şərhli ilə əx-laq dərsləri, 2005).

İmam Əli (ə.)-in «Divan»ından:

İmam Əli ə. buyurub ki, səyahətə, səfərə çıxmağın 5 faydası vardır.

1. *Qəm-qüssədən uzaqlaşmaq.*
2. *Ruzi qazanmaq.*
3. *Elm və bilik öyrənmək.*
4. *Ədəbə çatmaq.*
5. *Böyüklərdən təzə söhbət eşitmək, yeni ta-nışlar tapmaq.*

Deyə bilərlər ki, səyahətlərdə zillət və möhnət var-dır, çöllü biyabanlardan yol keçmək, əzab və əziyyətə düşmək vardır. Bunun cavabı budur ki, cavanın ölümü xarlıq evinin içində pis və paxıl adamların arasında ya-şamağından yaxşıdır.

MƏHƏMMƏD FÜZULİNİ TƏXMİS

Ta əbəd qurbanıyam sən tək imamın, ya Əli,
Heç pozulmaz kainat içrə nizamın, ya Əli,
Nəsli-Adəmçün nicatdır hər məramın, ya Əli,
«Əzbər olmuşdur dilimdə şanlı namın, ya Əli!
Mən kiməm, - aləmdə bir kəmtər qulamın, ya Əli!»

Həkk olub adın sənin hər yerdə topraq, daşımə,
Hikmətindən zərrədir çıxmış içimdən taşımə,
Xaliqim mən gəlməmişdən rəhm edib göz yaşımə,
«Şükr ola Allahə kim, sayə salıbdır başımə,
Dövləti-iqbal ilə lütfi-müdamın, ya Əli!»

İsmi-pakın adların dünyada ən əlasıdır,
Elmü, helmün binəhayət qüdrətin dəryasıdır,

Rahi-eşqin əhli-sidqin hər iki dünyasıdır,
«Müşəfi-həqdə olan hər hikmətin mənasıdır,
Hikmətin kani olan hər bir kəlamın, ya Əli!»

Həşridə qalmaq xəcalət kim sənə bel bağlaya,
Bir ömür sevdanla gərçi gah gülə, gah ağlaya,
Dostuva canın verə, düşməni gözdən oxlaya,
«Kim nəcat istər qiyamətdə, gərəkdir saxlaya,
Taəti – həqq tək həmişə ehtiramın, ya Əli!»

Fitrətin əhli-bəşər rahində məşəldir yanar,
Od tökən gözlər sərəsər atəşindən odlanar,
Məxluqun murdarıdır, ey şah, səni hər kim danar,
«Cümlə insanlar, mələklər Kəbə mək məbəd sanar,
Hər yeri kim, orda olmuşdur məqamın, ya Əli!»

Şahi-mərdansan səni dərkə kifayətdir bu ad,
Cümlə aqillər səni anmaqla olmuş hamı şad,
Kamirandır kim səni, hər bəzmidə eylərsə yad,
«Hər kəs istərsə cahanda çərxdən alsın murad,
Kama çatmaz, olmasa lütfi-təmamın, ya Əli!»

Gün-gecə Soltan ola hər harda səndən söz salır,
Hikmətinlə daima pərvazlanıb fikrə dalır,
Nemətindən hər dadan kəs həşrədək razı qalır,
«Lütf süfrəndən sənin hər ləhzədə min feyz alır,
Bu Füzuli vird edər həmdü səlamın, ya Əli!»

ƏLİ (ə.)

Gəlməyib kimdi deyən Azərbaycana Əli,
Qədəmin çünki qoyub dəhridə hər yanə Əli.

Olma qafil ki, İmam cümleyi-dünyanı gəzib,
Həmi meracda olub Əhmədə həmxanə Əli.

Harda bir məzlum əgər olsa yetər imdadə,
Qalmaz aləm ara bir dərdliyə biganə Əli.

Sidqilə «Nadi-Əli söylə ki, olsun köməyin,
Baharı bəxş eliyər fəsl-i-zimistanə Əli.

Adı hər yerdə olub həkk-könüllər şahıdır,
Döndəribdi qədəmi dəhri gülüstanə Əli.

Aləmin hər tərəfində izi var mövlanın,
Neçə yerdə yazılıb batini-Quranə Əli.

«Təyyül ərz» ilə bütün aləmi seyr etdi imam,
«İsmi-əzəm»lə yetib bilki hər ünvanə Əli.

«Xummi»də Heydəri peyğəmbərimiz etdi vəsi,
Əmr ilə oldu Əmir, cümlə müsəlmanə Əli.

Xoş gəlibsiz, bu qədəmgahdı bizə ruhi-qida,
Tanrının lütfü ilə ruh verir insanə Əli.

Əlisiz yoxdu bu dünya mənə, ustadım odur,
Öyrədir çünki həyat sirrini Soltanə Əli.

ECAZ YERİ

Ecaz yeridir, mənbəyi-ürfandı Qədəmgah,
Biçarələrin dərdinə dərmandı Qədəmgah.

Həzrət Əli bir vaxt qədəmin qoydu bu yerdə,
Ondan bəri aşıqlərə meydandı Qədəmgah.

Çox yerdə qədəmgahi-Əli vardı deyirlər,
Bu nöqtələrin hamına sultandı Qədəmgah.

Hər mənzilə bu möcüzə tətbiq ola bilməz,
Nisbət eləsən rövzeyi-rizvandı Qədəmgah.

Kim qoysa bu məvayə qədəm qorxusu olmaz,
Möhtac olan insanə nigəhbandı Qədəmgah.

Bir yerdi ki, dünyada bərabər ona yoxdur,
Nə Misrdi, nə mülki-Süleymandı Qədəmgah.

Dinə, imana, əxlaqa bunyardı bu məskən,
İnsanlıq əgər cismidisə, candı Qədəmgah.

Şeyx Arifə əhsən ki, bu mülki edib abad,
Dünyada əcəb diqqətə şayandı Qədəmgah.

Kim gəlsə çatar niyyətində olsa da müşkül,
Çün möcüzələrlə dolu ümmandı Qədəmgah.

Sərdari-cahan, Şiri-Xuda, Heydəri-Kərrar,
Gör bir neçə adlarla firavandı Qədəmgah.

Lütf eylədi Xaliq Hacı Soltana bu yerdə,
Bir tək ona yox, hər kəsə rəhbandı Qədəmgah.

GETDİ HƏBİB DÜNYADAN (Mömin insan Hacı Həbib Əbdüləhəd oğlunun vəfatına)

Bizi həsrətdə qoyub getdi Həbib dünyadan,
Çünki duymuşdu vüsahın xəbərini əladan.

Bu sədaqətdə çox az kimsə olar dünyadə,
Kişilik dərini almışdı çün ol mövladan.

Əli aşıqlarının dərdin özüyçün dilədi,
Xəstə halında belə dönmədi bu sevdadan.

Hər kəsin müşkülünə çarə deyərdi, elə bil
Bir mələk var ona peyğam gətirir üqbadan.

Dəyişərdi təمام əhvalı, susardı qəmnək,
O olan yerdə əgər söhbət ola Zəhradan.

Ya Əli söylə yanında o zaman can deyəcək
Gül dərərdi bu kəlam ilə quru səhradan.

Övliyalar kimi parlardı camalında günəş,
Axirət indi şüasın alır o zibadan.

Rəhməti-həqqə yetişdi bizi yalqız qoydu,
Getdi Həzrət Əlinin bəzminə bu məvadan.

Təcilin istədi bir ömr zaman Sahibinin,
Bəlkə cismani şəhadət tapa bu qovğadan

O Əbazər kimi, Səlman kimi bir bəndə olub,
Çünki qurmuşdu əməl məktəbini təqvadan.

Soltanam, şad eliyib ruhunu çox şad olaram,
Dostluğun ətri gələrsə bu beş-üç misradan.

***

Allah Rəsulu (s.ə.): La fəta illa Əliyyən – Hz. Əli (ə.) kimi fəta – cavan tapılmaz demişdir. Yəne buyurmuş: Mən elmin şəhəriyəm, Əli ə. Onun qapısıdır. Bu kəlamın sirri məşayix yoludur ki, silsilə ilə Həzrət Əli ə.-a gedib çıxır. Həzrət Əli ə.-dan Rəsula gedib çıxır. Siz

dəxi həqiqəti tapıb, həqiqət məqamında cövlan etmək istəsəniz cəhd edib bu on sifət ilə vəsflənin. Hifz, səbr, yəqin, zöhd, sidq, ədl, cömərdlik, şücaət, xülqül, həsən.

...Şeyx dedi ki, vücudunu Həzrət Rəsul kimi və fütüvvətini Həzrət Əli kimi etməlisən ki, həqiqətə layiq olub, cəmi muradın hasil olsun.

...Sirr aləminə Aləmi-kübra deyilir. Həzrəti Rəsul sirr aləmində seyran edərkən qapıda Hz. Əli ə.-ı gördü. «Mən elmin şəhəriyəm, Əli (ə.) onun qapısıdır» - dedi.*

AZƏRBAYCANDA ƏLİ (ə.) QƏDƏMGAHLARI

*Mənim nəslim Əlidəndir, Əliyəyl Mürtəzadəndir.
Əli ibn Əbu Talib Fəqəd sirri Xudadəndir.
Mənim nəslim Əlidəndir, Əli şahı-vilayətdir.
Ayağı dəydiyi hər yer müqəddəs tutiyadəndir.*

C.Nari.

1. Rəvayət edirlər ki, İmam Əli ə. Dərbənd «Cümə məscidi»nə qədəm basıb və burada namaz qılıb. Aşıq Abbas Tufarğanlı bir şeirində buna işarə etmişdir:

*Cümə məscidində qırlarlar namaz,
Ağam Əli orda olub pişnamaz,
Bu sözləri diyər binəva Abbas,
Məhəmməd dəstində Əli Dərbəndin.*

* Seyid Yəhya Əşşirvani əl-Bakuvi. «Şəfa əl-Əsrar», Bakı, 2010

Dərbəndin bar-bəhərli, bərəkətli torpaq olmasının bir səbəbinə el-camaat onda görür ki, İmam Əli ə. bu torpağın üstündə süfrə açıb...

Dərbəndin köhnə qəbristanlığına yaxın bir ərazidə «Əli qədəmgahı», «Düldülün izi» ziyarətgahı mövcuddur.

2. Ağdam rayonundakı Səfərəli kəndi yaxınlığında «Xanməmməd ocağı» və ya «Eşq-Abdal» adı ilə məşhur olan bu ərazi də İmam Əli (ə.)-in adı ilə bağlıdır.

3. Masallı rayonunun «Sığdaş» kəndində «Mürtəza Əli ə. ocağı» ziyarətgahdır. Ocaq məscid qismindədir. Bu yer karvan yolunun üstündə olduğundan İmam Əli ə. nə vaxtsa buradan keçmişdir.

4. Gəncə şəhəri «Comərd qəssab» türbəsi İmam Əli ə.-lə əlaqəli bir ziyarətgahdır.

Mövlana Hüseyn Vaiz Kaşifi Səbzvari Fütüvvət-Nameyi-Soltani əsərində Gəncə şəhərində, Comərd qəssab türbəsi haqqında verdiyi məlumatda bildirir ki, «Cavanmərd qəssabın əsl adı Abdulla olan bu şəxs İmam Əli (ə.) dövründə yaşamış müqəddəs şəxslərdəndir». Digər rəvayətlərdə hətta İmam Əli ə.-in Gəncəyə gəlməsi də həmin comərd qəssabın qonağı olmasından söhbətlər açılır. Gəncədəki həmin abidəni tədqiq etmiş Ş.M.Cəfərzadə yerli əhali arasında belə bir rəvayətin dolaşdığından xəbər verir ki, həmin qəssab çox ədalətli, namuslu və həqiqət sevən bir adam olub və İmam Əli ibn Əbu Talibin dövründə yaşayıb.

Digər «Pirəcomərd» adlı türbə Quba rayonu «Xınalıq» kəndində mövcuddur.

5. Samux rayonunda «Düldül ocağı» deyilən yer vardır. İmam Əli ə.-in Düldülünün izi var. Bu ərazi də olan qədim çinar ağacları «Düldül çinarları» adlanır.

6. Ərsilə və Ləzran kəndləri arasında yerləşən «Abudərdə» türbəsi də Yardımlının ən yaxşı sənət abidələrindəndir. Bu türbədə yatan səhabə İmam Əli ə.-in ən yaxınlarından sayılır.

7. Lənkəran rayonu Girdəni kənd qəbristanlığında yerləşən «Əli meydanı» ziyarətgahdır.

8. Ağcabədi rayonunun mərkəzində «Həzrəti Abbas» ocağı ziyarətgahdır.

9. Zərdab rayonu Seyidlər kəndində «Seyid Şahimərdan» piri, Qaravəlli kəndində «Müqəddəs» adlı övliya ocağı xəlfin ziyarətgahıdır.

10. Ağdaş rayonunun «Ərəb ocağı» kəndində «Ərəb ocağı» ziyarətgahı vaxtı ilə Ərəbistandan Azərbaycana gəlmiş müqəddəs səhabələrin ziyarətgahıdır.

11. Xanlar rayonunun Topalhəsənli kəndindən aralıda olan «Lüləli» ocağı xəlfin ziyarətgahıdır.

12. Ağdaş rayonunun Xınaxlı kəndindəki «Veysəl Qəra» ziyarətgahı peyğəmbər səhabəsi, Seyffeyi müharibəsində İmam Əli ə.-in qoşununda düşmənlərlə döyüşdə şəhid olmuş əslən Yəmənli olan Üveysi Qərəniyə aid edilir. «Veysəl-Qəra»-nın qəbri bir neçə ölkədə ziyarətgah kimi qorunub saxlanılır.

13. Löküm qalası deyilən yer Kəlbəcər rayonu «Seyidlər» kəndi yaxınlığındadır. Lök adlı bir cadugəri İmam Əli ə. burada qətlə yetirmişdir. «Lökbatan» adlı ərazidə bəzən buna işarədir.

14. Şəkinin «Qərvənd» kəndində Həzrət Əli ə. qalası mövcuddur.

15. «Kohmurad türbəsi».

Qəbələ rayonunun «Çuxur qəbələ» kəndinin yaxınlığındakı «Daxılı» kəndində dağın ətəyində bir ziyarətgah var. Burada mövcud olan qəbirin üstündə belə yazılmışdır: «Mərqađ seyid Kohmurad ibn Əli ibni

Əbutalib». Əli Əbutalib oğlunun oğlu Kohmuradın qəbri».

Həmin qəbri İsmayılı rayonunun Baskal kənd sakinini mömin Övliya Hacı Həbib Əbdüləhəd oğlu aşkar etmiş təmir edib. Orada namaz qılmaqdan ötəri bir məscid və türbə də inşa etdirmişdir.

Deyilənlərə görə Hacı Həbib kişi yuxusunda imamın oğlu Kuhmuradı görmüş və bu müqəddəs məkanı bərpa edilməsi əmrini İmamdan almışdır. Bir çoxları buranın adının «Kuh Murad» olmasını deyirlər. «Kuh» dağ mənasını verir.

Yerli əhəlinin verdiyi məlumatlara görə, bir vaxtlar İmam Əli ə. bu vilayətə gəlmişdir. Və burada bir müddət yaşamışdır. Təbii ki, imam ya İslamın təbliğindən ötəri və yaxud hansısa bir xəta və ya bəlanı dəf etməkdən ötəri gəlmişdir. Deyilənlərə görə İmam burada bir qadınla evlənmiş və bir müddətdən sonra buranı tərk edib getməli olmuşdur. İmam bir müddətdən sonra həmin vilayətə gəlmiş və bir dəstə uşaqla yolda həmsöhbət olmuşdur. Uşaqların içərisində istedadı ilə fərqlənən Murad İmamın diqqətini cəlb etmiş. İmam Muradın öz oğlu olduğunu bilmiş və ondan bir neçə sual etmişdir. Murad suallara cavab vermiş, lakin özündə bilmədən İmama: - Sən mənə nə çox sual verirsen? – deyərək imamla ucadan danışmış, sonra bilib ki, bu imam Əlidir (ə.) və həm də onun atasıdır. Yanındakı uşaqlar Murada etiraz ediblər ki, «ey Murad bu düz deyil sən öz atanla belə ucadan danışdın» (Amma təəssüf olsun ki, dinsizlər bunu başqa cür izah edirlər). Bu zaman peşiman olmuş Murad xəcalətdən əllərini göyə qaldıraraq belə dua edir: - Allah yerə əmr et, məni çəksin öz kamına ki, xəcalətdən atamın üzünə baxa bilmirəm. Onun duası qəbul olmuş və yer aralanıb onu öz kamını çə-

kəndə İmam Əli ə. əlini atmış onu tutmaq istəyərkən başının tükləri İmamın ovcunda qalmışdır». Həmin yer Kohmuradın qəbri sayılır. Övladı olmayanlar bura ziyarətə gəlib dua edib Allahdan övlad istəyərlər. Övladları olandan sonra başını qırılmazlar. Bir müddətdən sonra bu ziyarətgaha uşağı gətirib orada başını qırarlar. Kohmuradın türbəsindən aralı qaya parçasının üstündə İmam Əli-in barmaq izləri əsrlərdən bəri bizə nişanə qalmışdır.

2-ci rəvayət:

Mətləb alınan dağda Əli oğlu Əlinin qəbri var.

Qəbələ hökmdarı eşidir ki, Ərəbistandan Həzrət Əli ə. İslamı yaymaqdan ötəri Qəbələyə tərəfə gəlir. Ona görə də qalanın müdafiəsini möhkəmlədir. Hökmdarın qızı Həzrət Əli ə-ı yuxuda görür və ona aşiq olur. Həzrət Əli ə. buraya çatanda, qız görür ki, həmin yuxuda gördüyü şəxsdir. Bu zaman qız atasından xahiş edir ki, qala divarlarının qapılarını açırsın və onlar könüllü surətdə İslamı qəbul edirlər. Hökmdarın qızı İmam Əli ilə ailə həyatı qurur. İmam Əli ə. buradan gedərkən həyat yoldaşına bir qolbaq verib deyir: - oğlum olacaq adını Əli oğlu Əli qoyarsan. İmam Əli 2-ci dəfə bura gələndə bir gəncin qolunda öz verdiyi qolbağı görüb onu tanıyır. Adını soruşur. Oğlan deyir: Adım Əli oğlu Əlidir. Deyilənlərə görə Əli oğlu Əli bütün ömrü boyu burada yaşayırdı və dünyasını da burada dəyişirdi.

Bu dağın ətəyində dəfn olunur. Qəbri ziyarətgaha çevrilir. Azərbaycanın çox yerlərindən bura ziyarətə gəlirlər o cümlədən Gürcüstan tərəfdən çox zəvvar gəlir. Əsasən övladı olmayanlar Allahdan bu mənada övlad diləyirlər.

Övliya Hacı Həbib Əbdülhəd oğlu gördüyü yuxusundan sonra 1989-cu ildə burada məscid və türbə tikdirmişdir. Əsasən tikintiyə Nardaran möminləri, Baskal, Göyçay və Qəbələ dindarları yaxından kömək etmişlər.

Tikinti aparılan dövrlərdə Hacı Həbib ağa özü şəxsən bu işə rəhbərlik etmişdir.

16. Həzrət Əli ə. Tovuz rayonunun İbrahim Hacı kəndinin Çınarlı ərazisində süfrə açıb təam meyl etmişdir. Onun hazırda nişanəsi olan «Dirsək yeri» adlı ziyarətgah bu məkanda yerləşir. Vaxtı ilə Tovuzun digər bir kəndi «Öysüzlü» kəndində «Qədəmgah» olmuşdur.

17. Gürcüstanın «Qoçulu» kəndində dağın zirvəsində «Əli qədəmi» ziyarətgahdır.

18. İsmayilli rayonu, Lahıc yolunun üstə Qaranohur ilə Gəndov kəndinin arasında «Baba dağı» piri yaxınlığında «Əli namazgahı» ziyarət ocağı möminlərin inam yeridir. Burada iri bir daşın üstə namaz qılmış İmam Əli ə.-in səcdəgah izləri həm ziyarət həm də namaz qılmaq savabına nail olan möminlərin dua yeridir. Bu yerdə həm «Düldül»ün ləpir izi, həm «Beşbarmaq» əl izi nişanəsi vardır.

19. **Ağa otağı.** Hələ orta əsrlərdə müasir çap texnologiyasının olmadığı bir zamanda İmam Əli ə. haqqında minlərlə kitab yazılmışdır. Bu yazıda bizim məqsədimiz İmam Əli ə.-la bağlı olan yerlər ziyarətgahlar barədə məlumat verməkdir. O, bizim ağamız, mövlamız və rəhbərimizdir. O, hər bir müsəlmanın ələxusus da şialərin qəlbində özünə elə bir yer tutmuşdur ki, onu Allahdan başqa heç bir qüvvə oradan çıxara bilməz. Bu şəxsiyyət barədə Azərbaycanda onlarla yer, ziyarətgah vardır ki, həmin yerlər birbaşa Həzrət Əli ə.-in mübarək adı ilə bağlıdır. Bu cür ziyarətgahlardan biri də Zə-

ngilan rayonunun Sobu kəndindədir. Bu kəndin tarixi çox qədimdir. Bu kənddə eramızdan əvvəlki dövrə aid mədəniyyət abidələri və qala divarları aşkar edilib. Bu kəndin (Sobu kəndi) əhalisinin hamısı Əli ə. şiiəsidir. Onlar İmam Əli ə.-a sonsuz ehtiram və məhəbbət bəsləyirlər.

Kənddə olan Seyidlərdən Seyyid Şah Əli ağanın oğlu Seyyid Mahmud ağa bir gecə Həzrət Əli ə.-ı yuxuda görür və onu ziyarət edir. Seyyid Həzrət Əli ə.-a yuxuda ərz edir ki, ağa sənə fəda olum gedək mənim qonağın ol. Həzrət Əli ə. buyurur ki, «Seyyid Mahmud bir otaq tik. İnşallah hazır olanda sənə qonaq gəlləm». Seyyid Mahmud ağa yuxudan qalxır və verilən əmri yerinə yetirir. Seyyid Mahmud ağa otağı hazır edir və Həzrət Əli (ə.) onun yuxusuna gəlir və ağaya buyurur: «Seyyid Mahmud bu otağın adını qoydum» «Ağa otağı». Düldülümün bir ayağı bu ocaqdadır. Mətləbi-muradı olan bu ocağa gəlsin. İnşallah nicat tapar».

Elə həmin andanda Sobu kəndində bu ocaq «Ağa ocağı» kimi məşhurlaşdı. Cəmi dərdi olanlar, şəfa istəyənlər bu qapıdan mətləb-muradın alardı. İnsan o anları xatırlayanda Seyyid Murad ağanın beytləri yada düşürdü:

*Xaslar xası nəzər eylə zəvvərə,
Naümid qaytarma, qoyma avara,
Ümidimsən bel bağladım sən saha,
«Ya həqq» deyib bu qapıya gəlmişəm.*

Peyğəmbər (s.) buyurub: «Əli həqq ilədir, həq də Əli ilədir» - yəni harda haqq-ədalət var, Əli ordadır və harda Əli var haqq-ədalətdə ordadır.

İlahi, Pərvərdigara bizlərə tezliklə o müqəddəs yerlərin ziyarətini nəsim et. Bizdə Həzrət Əli (ə.)-in eşşinə

o «Ağa otağı»nın qarşısında qurbanlar kəsib, kasıblara, fağırlara, yoxsullara paylayaı. Amin ya Rəbbəl-Aləmin!

20. Daşdan çıxan su.

1. Zəngilan rayonunun Yuxarı Genlik kəndində Oxçu çayının sol sahilində Süsən dağının ətəyində bir daş var idi. Bu daşın ortasından isti və ilıq su çıxardı. Rəvayətə görə bu daşa Həzrət Əli (ə.) nəzər salmış və o gündən bu daşın ortasından su çıxarmış. Aşıq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən olan bu Tikmədaşlı Xəstə Qasım bir şeirində Əli (ə.)-ın bu kəramətini belə vəsf edir:

*Xəstə Qasım sözün söylər bu başdan,
Əli nəzər saldı su çıxdı daşdan.
Bədnəzər qonşudan, bədzad yoldaşdan,
Mərdin qapısının iti yaxşıdı.*

Bu daşdan çıxan su böyük müalicəvi əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, böyrəkdə olan daşı ərیدərdi. O suyu samavara tökərkən samavarın içində olan naqarları təmizləyərdi. Həmçinin Yuxarı Genlik kəndində bir dəyirman var idi, o dəyirmanı da bu daşdan çıxan su işlədərdi.

Son zamanlar burada dövlət tərəfindən müalicə əhəmiyyətli pansionat tikilmişdir.

2. Zəngilan rayonunda Həzrət Əli (ə.)-ın adı ilə bağlı «Əli dərəsi» deyilən bir kənd də var. Bu kəndin adı xəritədə də «Əli dərəsi» kəndi kimi qeyd olunub. Amma bolşeviklər gələndən sonra bu kəndin də adını dəyişdirib «Aldərə» qoymuşdular.

3. Zəngilan rayonunda Genlik kəndində Xələc dərəsi deyilən bir dərə var. Həmin Xələc dərəsində Əli (ə.)-ın mübarək ayaq izi və Düldülünün ləpiri var.

21. Rəvayətə görə Gədəbəy rayonu Tovuz rayonu arasında Şamlıx kəndinin yaxınlığında yerləşən «Ağamalı» kəndində «Haça qaya» ziyarətgahı Əli (ə.)-a aid edilir. Burada bir dəstə adam Əli (ə.)-dan kəramət istəyiblər. Əli (ə.) dağa qılınc çalıb, daşdan öz Düldül atı zahir olubdur. Həmin yer hal-hazırda İmam Əli (ə.) adına ziyarətgahdır. Şah İsmayıl Xətəinin bir şeirində bu möcüzəyə belə işarə edilir:

*«Daş yarıldı: çıxdı Düldül yəhəri yügən ilə,
Ey münafiq, yola gəlgil eyləmə şahdan kənar».*

Gədəbəy rayonu «Baş kəndi» ərazisində də «Əli qədəmgahı» vardır. Azərbaycanın əksər rayonlarında ələlxüsus Bakı və ətraf kəndlərin çoxunda İmam Əli (ə.)-ın ləpirinin izi, Düldülünün nalının yeri insanların ziyarətgahına ümid yerinə çevrilmiş və bu müqəddəs məkanların çoxu hələ tədqiq olmamışdır. Möminlər Qurani-Kərimdən istiqamət alaraq böyük olan Allaha tapınmaqdan ötrü İmam Əli (ə.)-a və onun on bir övladına – on dörd məsumə təvəssül etmişlər.

Xanlar rayonunda «Haçaqaya» bir kəndin adıdır. Bu kənddə bir türbə ziyarətgahdır.

22. İran məmləktinin bir çox yerlərində ələlxüsus cənubi Azərbaycanın şəhər və kəndlərində İmam Əli (ə.)-a aid ziyarət yerləri vardır. Cənubi Azərbaycanın Sütən kəndində dağın üstə Əli (ə.)-ın əsasının yeri, Düldülün ayaq izi, həmin dağda imamın əyləşdiyi yer – «Məqami-Əli» adlanır, burada «Əli bulağı»da vardır

ki, ziyarətə gələnlər bu bulağın suyundan istifadə edirlər.

23. Çinar piri.

Cəbrayıl rayonunun Tulushacılı kəndində dağın ətəyində İmam Əli (ə.)-in atı Düldülün ləpirini ziyarət etmişəm. Və həmçinin həmin rayonun Balyant kəndində bir pir vardır və bu pirin yanında da O Həzrətin atı Düldülün ayaq izləri vardır. Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndində məşhur «Çinar piri» ziyarətgahı vardır ki, deyilənlərə görə İmam Əli ə. bu kənddə qonaq olmuş və öz əsasını yerə basdırmış və möcüzə yolu həmin əsa Çinar ağacına çevrilmişdir. O vaxtdan «Çinar piri» adını daşıyan bu ocaqda çox xəstələr şəfa tapmış, çox qərribə hallar burada müşahidə olarmış.

24. Füzuli rayonu Qəjər kəndindəki dağın ətəyində İmam Əli ə.-in atının və özünün ayaq izləri vardır. Bu yerlər vaxtilə müsəlmanların ziyarət etdiyi məkanlar və inam ocaqları olmuşdur. Təəssüf ki, hal-hazırda qəsbkar ermənilər tərəfindən torpaqlarımız işğal olunmuşdur. Bu cür gözəl ziyarət ocaqlarımız erməni kafirlərinin təcavüzünə məruz qalmışdır.

25. Laçın rayonu Quşçu kəndinin ağsaqqalı Hacı Rza kişinin söylədiklərindən:

Laçın rayonu Quşçu kəndində Şıxlı dağının yaxınlığında Həzrət Əli ə. zalım Salsal ilə vuruşur. Salsal qorxusundan qaçmağa başlayır. Əli ə. Düldül ilə Salsalın ardınca gedir. Salsal Dərələyəzlə qaçanda İmam ə. qaya parçasını onun ardınca atır. Qaya parçası Şeyx Əhmədli kəndində dağın başına düşür və Qızıl qayaya dəyir. Orada «Əli bulağı» əmələ gəlir. Şıxlı dağında İmam Əli ə. süfrə açır, təam edirlər. Həzrət Əli ə. süfrəsinə Sisyan tərəfə çıxır. O süfrənin bərəkətindən ora

duman gəlir. Həm də bolluq olur. Bu haqda «Şama – Nigarın yuxusu» adlı dastan da yaranmışdır.

Bu barədə əlavə geniş məlumat almaq üçün «Xavərnamə» və ya «Xavərzəmin» adlı əsərlərdən də istifadə etmək olar.

Həmin əsərlərdə İmam Əli ə.-in Şərq yürüşləri haqda geniş məlumatlar vardır.

Deyənlərə görə Əli ə.-in Şuşada, Ağdamda, Kəlbəcərdə, Laçında, Qəbələdə, Lerikdə, Naxçıvanda, Zaqatalada, Astaranın Ərcivan kəndində, Qaxda, Ağstafada, Lənkəranda, İmişlidə, Şəmkirdə, Ağdaşda və s. rayon-kəndlərində bu kimi ziyarət yerləri vardır».

26. Ordubadın Nüsnüs kəndində «Hamhalan» daşında Əli ə.-in Düldülünün ləpiri var. Hal-hazırda bu yer ziyarətgahdır. Burada ehsanlar verilir, hacətlər rəva olur.

27. Quba rayonu «Qonaqkənd» və «Təngaltı» əraziləri yaxınlığında dağın yan tərəflərində qılıncla sanki çapılmış izlər vardır. Bu çapıq nişanələrinə «Əli çapan» ziyarətgahı adı verilmişdir.

28. Həzrəti Cərcis peyğəmbərin məzarı və türbəsi qədim Beyləqan şəhərində şərqdə, indiki Beyləqan şəhərində isə şimal tərəfdə 3-4 km məsafədə yerləşir. Cərcis peyğəmbərin məzarının qədim Beyləqandan şərq tərəfdə olduğunu ilk dəfə Həzrət Əli (ə.) xəbər (nişan) vermişdi. Cənab Əli ə. xəlifə olan vaxtı Beyləqan şəhərindən bir neçə ağsaqqal kişi Həzrət Əli (ə.)-in ziyarət etmiş, söhbət əsnasında Həzrət Əli (ə.) onlara demişdir:

«Müsəlman qardaşlar. Beyləqan şəhərindən şərq tərəfdə ki, qəbiristanlıqda çox da hündür olmayan bir təpə üstündə Həzrət Cərcis peyğəmbərin məzarını ziyarət etsəniz Allaha xoş olardı...»

Beyləqan ağsaqqalları İmam Əli (ə.)-dan xoş məramla ayrılıb Vətənə qayıtdılar... Həzrət Cərcis peyğəmbər rəvayətə görə türk mənşəlidir. Ona görə də təkallahlığı ən çox türkdilli ölkələrdə təbliğ etmişdir (Mosul vilayəti, Qafqaz ölkələri, Beyləqan elatları və s.).

29. İmam Əli (ə.) «Əshabi-Kəhf» ziyarətində.

İmam Əli (ə.)-ın kəramətlərindən biri də budur ki, o səmələri keçərək Süleyman ibn Davud (ə.) kimi bir neçə səhabəsi ilə Mədinədən Şam şəhərinə gedərək Əshabi-kəhf ilə söhbət edib. Ənəs ibn Malik deyir:

- «Peyğəmbər bizə Əli (ə.) ilə birlikdə xalça üstündə əyləşməyi əmr etdi. Həmin xalça bizi Əli (ə.)-ın əmri ilə gecə buludları kimi Mədinədən aparıb bir mağaranın yanına endirdi. Təəccüblənərək ondan soruşduq: «Biz hara gəlmişik». Buyurdu: «Bu Kəhf və Rəqim əshabının məqamıdır». (yəni Əshabi-Kəhf mağarasıdır).

Ayağa qalxın və qardaşlarınıza salam verin. Hamımız bir-bir salam verdik. Lakin salamın cavabı gəlmədi. Sonra Əli (ə.) ayağa qalxdı və salam verdi. Birdən mağaranın daxilindən salamlarla cavab gəldi. Əli (ə.)-dan nə üçün bizə cavab gəlmədiyini soruşduq. Bu zaman onların səsini eşitdik: «Ya Əbəl Həsən (Ya Əli) bizə yalnız peyğəmbərlərin və vəsilələrinin salamlarının cavabını qaytarmaq əmr olunub. «Bir neçə saatdan sonra Mədinəyə qayıtdıq və peyğəmbərlə birlikdə sübh namazını qıldıq (İbn Məğazili əş-Şafei, «Əl-Mənaqib»)). Tarixçilər bu hadisənin Zilhiccə ayının 21-də, bəziləri isə 23-də olduğunu qeyd ediblər.*

* Əshabi – Kəhf ziyarətگاهی 6 ölkədə mövcuddur.

1. Türkiyənin «İzmir» şəhərinin yaxınlığında «Əyasuluk» adlı kənddə yerləşən «Yanar dağ» adlı dağdı («Əfsus» şəhərinin yaxınlığında). 2. İordaniyanın paytaxtı – «Oman» şəhərində «Rəcib» adlı kəndin yaxınlığında yerləşən dağdakı mağara («Təfsiri-nümunə» c.12, s.400-

30. Bakı kəndlərində «Əli qədəmgahı» kimi ziyarət olunan məkanlar:

1. *Buzovna kəndi «Əli ayağı» ziyarətگاهی.*

2. *Ziğ kəndi.*

3. *Zirə kəndi.*

4. *Türkan kəndi (Dəniz kənarında)*

5. *Nardaran kəndi (Mayakın yanında). Nardaran kəndində üç yerdə qədəmgah mövcuddur.*

6. *Məhəmmədi kəndi, Yanar dağa gedən yolda.¹*

***

«Mənaqibi - Əmirəlmöminin Əli Kərrəməllahu vəchəhu (Möminlərin əmiri Əlinin – Allah üzünü ağ edibdir - mənqibələri): Əsərdə Həzrət Əlinin fəzilətlərindən söz açılır. Seyid Yəhya Bakuvi Həzrət Əli ə.-a olan məhəbbətini böyük bir səmimiyyətlə bəyan edərək, onu qəbul etməyənin kafir olduğunu, onu sevənlərin isə xilas olacağını bildirir. 86 beytdən ibarət olan bu əsər mənzum olaraq, qəsidə tərzində tərtib edilmişdir.

*Şahi-mərdan, miri-meydan, səfləri yaran Əlidir!
Yol bilən, haqqa gedən yola rəhbər olan Əlidir!*

*Hər kim Əlini tanımadısa, iki dünyada da kor oldu,
Necə kor olmasın, çünki hər şeyin əsli Əlidir.*

*Vəlayət nöqtəsində bil ki, ilk, əvvəl o vardı,
Həm hikmət nöqtəsində sonuncusu da, bil ki, Əlidir.*

401. 3. Suriyada (Şam) 4. Azərbaycanda (Naxçıvan). 5. Fələstində «Təbəri» yaxud «Təbri» adlı məntəqədə. 6. Şimali Avropada, Skandinaviyada. Bura daxildir: İsveç-Norveç – Finlandiya.

¹ Bu mövzu haqda ətraflı məlumat almaq üçün bax: H.S.Hüseynqulu oğlu. «Həzrət Əli ə. və Azərbaycan». Bakı, 2006.

*Peyğəmbərdən sonra rəhbər olaraq Heydərən başqasını axtarma,
«Sən məndənsən» sözünü eşit və bil ki, bizə öyrədən Əlidir.*

*«Ya Rəbb, mənə ya Əli» deməyi sən söylədin,
Sənin məhrəminin yoldaşı o idi, ondan ötrü «Ya Əli»dir.*

Əlidən kim ayrı qalsa Nəbidən də uzaq qalar.*

ƏLİ ADI İLƏ BAĞLI AZƏRBAYCANDA ƏRAZİ VƏ KƏND ADLARI

1. *Zaqatala rayonu «Əliabad», «Abaəli» kəndləri*
2. *Sabirabad rayonu «Əlicanlı», «Xəlfəli» kəndləri*
3. *Tovuz rayonu «Əlibəy», «Çeşməli», «Həsənli», «Abbasqulular», «Əlimərdanlı», «Məşhədvalilər», «Əhmədabad» kəndləri*
4. *Füzuli rayonu «Əlixanlı», «İmamdərəsi» kəndləri*
5. *Biləsuvar rayonu «Əliabad», «Cürəli» kəndləri*
6. *Şəmkir rayonu («Əliyaqublu», «Seyfəli», «Mahmudlu», «Abbaslı» kəndləri.*
7. *Masallı rayonu «Əliabad» kəndi*
8. *Zəngilan rayonu «Əli dərəsi», «Ağaəli», «Əlibəyli» kəndləri*
9. *Ucar rayonu «Əlikənd» kəndi*
10. *Qəbələ rayonu «Bəndəli» kəndi, «Əlibulaq» mineral su çeşməsi, Pirəli kəndi, Həmzəli kəndi, Hacı Əli kəndi.*

11. *Ağdam rayonu «Məhdili», «Alibəyli», «Əliağalı», «Əlimədədi» kəndləri və «Əlican» çayı.*
12. *Kürdəmir rayonu «Ərşəli» kəndi, «Kərrar» dayanacağı.*
13. *Saatlı rayonu «Əlisoltanlı», «Əliabad», «Heydərabad», «Fəthəli» kəndləri*
14. *Tərtər rayonu «Ələsgərli», «Hüseyn» kəndləri*
15. *Şəki rayonu «Əliyar» kəndi*
16. *Naxçıvanın Şərur rayonu «Həmzəli», «Vəlidag» kəndləri*
17. *Sədərək rayonu – «Heydərabad» kəndi*
18. *Babək rayonu – «Nəcəfəli dizə» kəndi*
19. *Lerik rayonu – «Əliabad», «Hüseynabad» kəndləri*
20. *Yardımlı rayonu «Abbasəli» kəndi*
21. *Qubadlı rayonu – «Əliquluışaqlı» kəndi*
22. *Şamaxı rayonu «Zarat Xeybəri» kəndi*
23. *Beyləqan rayonu «Əlinəzərli» kəndi*
24. *Cəlilabad rayonu «Əliabad», «Əsədli», «Əliqasımlı», «Zərbəli» kəndləri.*
25. *Daşkəsən rayonu «Lələli» bulağı.*
26. *Gədəbəy rayonu «Əlinağılar», «Əliismayyllı», «Ağaməli» kəndləri*
27. *İmişli rayonu «Xəlfəli» kəndi*
28. *İsmayyllı rayonu «Bağəli» kəndi, Kəndov kəndində «Əli namazgahı» ziyarətgahı*
29. *Ağcabədi rayonu «Nəcəfqulubəyli», «Mehrablı» kəndləri*
30. *Samux rayonu «Aliuşaqlı» kəndi. «Əlibayramlı».*
31. *Qax rayonu «Lələli», «Əlibəyli» kəndləri*

* Seyid Yəhya Əşşirvani – Bakuvü. «Şəfa əl-Əsrar», Bakı, 2010

32. Cəbrail rayonu «Şahvəlili», «Əmirvarlı» kəndləri

33. Göy-göl rayonu – «Əlimədədli» kəndi

34. Ağstafa rayonu – «Kolxəlfəli» mineral su mənbəyi

35. Kəlbəcər rayonu «Nəcəfli», «Zülfüqarlı» kəndləri

36. Laçın rayonu «Nağdəli», «Əliqulu» kəndləri

37. Xaçmaz rayonu «Fərzəlioba» kəndi

38. Ağsu rayonu «Mustafalı», «Cəfərli» kəndləri

39. Salyan rayonu «Gəncəli» kəndi

40. Bərdə rayonu «Əliyanlı», «Vəliuşaqlı», «Nəcəfqulubəyli» kəndləri

41. Zərdab rayonu «Əlicanlı», «Əlibəyli», «Şahhüseynli», «Seyidlər» kəndləri

42. Lənkəran rayonu – Bürcəli kəndi

43. Xocalı rayonu «Mehdibəyli», «Pirlər» kəndləri

44. Şuşa rayonu «Allahqulular», «İmamqulular», «Xəlfəli», «Xanəli», «Qeybəli» kəndləri. «Xəlfəli» çayı.

45. Ermənistan tərəfdə Əli adı ilə bağlı olan yaşayış məskənlərimizdən bir qisminin adları: «Bayraməli», «Əli qırx», «Əliqoçaq», «Əlican», «Hüseyn», «Zülfüqar», «Mürşüd Əli», «Nəcəfəli», «Heydərali» və s.

46. Bakıda «Hökməli» kəndi.*

* Bu siyahının tərtibində «Azərbaycan turist atlası» (Bakı, 2008) əsərindən istifadə olunmuşdur.

***

«Bir kəsə onu üç vəziyyətdə sınımadan həqiqi dostluq etmə: Onu qəzəbləndir, gör qəzəb onu haqq yoldan çəkib batıl yola aparacaq ya yox; əlinə qazanc gələndə (varlananda) onunla səfərə çıxdıqda.

Pəhrizkarlarla dostluq edənlərdən savayı, bütün dostlar peşmançılıq çəkir.» İmam Əli (ə)

HƏZRƏT ƏLİ QƏDƏMGAHI

Bu gün sənə qonağınam, Şahi-Mərdan,
Hüzuruna yetmək üçün neçə vaxtdır intizardım.

Amma, bəlkə neçə-neçə ömür qabaq,
Hər əmrinə hazır olan bir əsgər tək,
Qulluğunda mən də vardım.

Kaş bu xülya çevriləydi həqiqətə,
Lakin, əfsus!

Bu xəyallar kəlam kimi mənə aid olsa belə,
Gerçək kimi olmayacaq mənə məxsus.

Bu gün sənə qonağınam,
Mənzilimdə ədaləti bu dünyaya səpələyən,
Qədəmlərin dəydiyi yer

Məskənimdir gəlib keçən hər bir kəsin
Ən adinin, ən sadənin,

Ən ucanın, müqəddəsin

Qədəminə diz çöküb baş əydiyi yer,

Qədəmgahdır bu mötəbər, bu möhtəşəm yerin adı
Ey müşküllər həll eləyən,

aqillərə bir qədəmin bəs elədi.

Cahillərə bu ecazın bəs olmadı

İndi nə çox əqidəsiz, məsləki puç əqliçəşlər,

Səd əfsus ki indi artıb Zülfüqarə gələn başlar

Fəqət insan oğlu insan

Olmaz nadan

*Hamı gəldi səndən nicat istəməyə,
Dərdli gəldi dəvə üçün,
Xəstə gəldi şafa üçün,
Sən eylədin hər əlacı,
Şəfqətinlə insanların
Sənə üzün tutanların qalmadı bir ehtiyacı
Bu gün sənin qonağınam,
Özgələr tək dərd deməyə gəlməmişəm,
Mən dərdimi sənə olan məhəbbətdən
Heç vaxt üstün bilməmişəm
Bircə sənin adın yetər qüssələrin məhvi üçün,
Bircə sənin adın yetər günahların əfvi üçün
Şükür bizi Yaradana!
Çünki səni töhfə verib bu dünyada
Həyat sürən hər insana
Nə xoşdur ki, bu torpaqda möminlərin var pənahı,
Bizim üçün bir Nəcəfdir
Həzrət Əli Qədəmgahı.*

Hacı Arif Buzovnalı

***

HƏZRƏT ƏLİ (Ə.)-İN FƏZİLƏTLƏRİ VƏ KAMALLARI

Həzrət Əli (ə)-in fəzilətləri saysız-hesabsızdır. Mən burada Həzrətin fəzilətlərinin az bir hissəsini yazıram.

Birinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) çiyinə ayağını qoyub Kəbənin damına çıxdı və orada olan bütləri yerə ataraq sındırdı.¹

İkinci fəzilət: Rəsulullah (s.ə.v.v.) həm yaşadığı dövürdə, həm də dünyadan gedəndən sonrakı dövürdə öz həyat yoldaşlarını Həzrət Əli (ə.)-a tapşırırdı.

Üçüncü fəzilət: Həzrət Əli (ə.) hamıdan qabaq Peyğəmbərə (s.ə.v.v.) iman gətirdi.

Dördüncü fəzilət: Həzrət Əli (ə.) Rəsulullahın (s.ə.v.v.) qardaşı idi. Əli (ə.) hamıdan çox Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) xüsusiyyətlərinə yiyələnmişdi. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) Onu hamıdan çox istəyirdi. Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyururdu: Əli (ə.)-in mənə olan nisbəti başımın bədənimə olan nisbəti kimidir.

Əmirəlmöminin (ə.) buyurub: Bir dəfə Həzrət Rəsulullahın (s.ə.v.v.) yanına getmək istədim. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) öz evində idi. Mən otağa daxil olmaq üçün qapını döyərək, icazə istədim. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) icazə verdi. Otağa daxil oldum. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurdu: Ya Əli, mənim evim öz evindir. Bəs nə üçün icazə istəyirsən?

Dedim: - Ya Rəsulullah, icazə alandan sonra evə daxil olmaq istəyirəm.

Buyurdu: - Ya Əli (ə.) Allah istəyəni sən də istəyirsən və özünü İlahi əxlaqlarla zinətləndiribsən.

Ya Əli (ə.) sən mənim qardaşımsan. Allah-Taala səndən gizlin bir sirr mənə göndərməyibdir. Sən məndən sonra vəsimsən. Səni xalq içində məzlum edəcəklər.

Ya Əli (ə.) sənənlə olan mənimlə və səndən ayrı olan məndən də ayrıdır. Hər kəs desə «mən səni çox istəyirəm, lakin Əlini (ə.) özümə düşmən bilirəm». Yalan deyir. Çünki, Allah-Taala məni və səni bir nurdan yaradıbdır»,

Beşinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) «Xəndəq» müharibəsində əmr ibni Əbdəvidlə döyüdü. Əli (ə.)-in ona vurduğu zərbə Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) ümmətinin qiymətə qədərki əməllərindən üstündür. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) bu haqda buyurdu.

¹ Bəharül-ənvar, 38-ci cild, 70-ci s.

«Həqiqətən, Əli (ə.)-in zərbəsi cin və insin ibadətindən üstündür».

Altıncı fəzilət: Əbu Bəkr və Ömər «Xeybər» müharibəsində İslamın bayrağını götürüb döyüş meydanına yollandılar. Lakin onlar döyüşmədən meydandan qaçdılar. *Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurdu:*

«Sabah bayrağı elə bir şəxsə verəcəyəm ki, Allah və rəsulu onu çox istəyir, həmçinin o, Allahu və rəsulunu çox istəyir. O, elə bir şəxsdir ki, döyüş zamanı arası kəsilmədən düşməyə hücum edir və heç vaxt döyüş meydanında düşməyə qarşısından qaçmaz. O, Allahın köməyi ilə «Xeybəri» fəth etməyincə geri qayıtmayacaq».

Səhər açıldı. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) İslam bayrağını Həzrət Əli (ə.)-a verdi. Əli (ə.) meydana yollandı. O, düşmənin pəhləvanlarından biri olan Mərhəbi cəhənnəmə vasil etdi. Sonra Xeybər qalasının qapısını yerindən qopartdı və Xeybəri fəth etdi.

Yeddinci fəzilət: Mühacirlər¹ Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) göstərişi ilə Məkkə şəhərindən Mədinə şəhərinə köçdülər. (Çünki müşriklər və kafirlər müsəlmanlara həddindən artıq əzab-əziyyət verirdilər). Onlar, Mədinədə Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) məscidinin ətrafında özləri üçün ev tikdilər. Hər evdən bir qapı məscidin içinə açılırdı. Rəsulullah (s.ə.v.v.) Allahın hökmü ilə Məaz ibni Cəbələ buyurdu ki, camaatı məscidə çağırırsın. Camaat məscidə gələndən sonra Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurdu: «Əli (ə.)-dan başqa hər kəsin evinin qapısı məscidin içinə açılırsa, həmin qapını bağlasın və bir daha oradan məscidə daxil olmasın!»

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurdu: Bu höküm Allah tərəfindəndir. Mən Əli (ə.) Fatimə (ə.), Həsən (ə.) və Hüseyin (ə.)-dan başqa heç kəsin evindən bu məscidin içinə açılan qapıdan get-gəl etməyə icazəsi yoxdur*»

Səkkizinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) peyğəmbərlərin xüsusiyyətlərinə malik idi. Hər kəs Adəmin (ə.) elmini, Nuhun (ə.) hikmətini, İbrahimin (ə.) səxavət və helmini, Süleymanın (ə.) gülər üzünü, Davudun (ə.) zöhdünü və Yusifin (ə.) cəmalını müşahidə etmək istəsəydi. Əmirəlmöminin Əli (ə.)-a baxardı. Çünki, Əli (ə.) onların yadigarı idi.

Doqquzuncu fəzilət: Mələklər Həzrət Əli (ə.)-i çox istəyirdilər və o Həzrətin xidmətçisi olmağa iftixar edirdilər. Mələklər Həzrət Əli (ə.)-a həddindən artıq istədikləri üçün Allah-Taala yeddinci asimanda Əli (ə.)-in simasında bir mələk xəlq etdi. Hər gün 70 min mələk onu ziyarət edir və ziyarətin savabını Həzrət Əli (ə.)-in aşiqləri üçün göndərirdilər.

Onuncu fəzilət: Həzrət Əli (ə.) üçün dəsmal ilə bir vedrə «Kövsər» hovuzunun suyundan nazil oldu. O, həmin su ilə yuyunandan sonra dəsmalla özünü quruladı.¹

Digər rəvayətdə nəql olunur ki, Həzrət Əli (ə.)-am müharibələrin birində idi. Namaz vaxtı yetişdi. Əli (ə.) dəstəmaz almağa su tapa bilmədi. Cəbrail su və Mikail dəsmal gətirdi. Əli (ə.) dəstəmaz alıb dəsmalla əl-üzünü sildi.²

¹ Peyğəmbərin (s.) hökmü ilə Məkkədən Mədinəyə hicrət edən, köçən müsəlmanlara «mühacirlər» deyilir.

* Bəharül ənvar, 39-cu cild, 20-ci s.

¹ Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 114 s.

² Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 116-cı s.

On birinci fəzilət: Allah tərəfindən Peyğəmbər (s.ə.v.v.) və Həzrət Əli (ə.) üçün çoxlu töhfələr, hədiyyələr nazil olubdur, o cümlədən nar, üzüm, heyva və s.

On ikinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) Behişt və Cəhənnəmi bir-birindən ayırandır.

Həmçinin o Həzrət «Kövsər» hovuzunun saqi və su paylayanıdır. Dünya və axirətdə Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) pərçəmdarıdır. Həzrət Əli (ə.)-ı istəmək iman və Onu düşmən tutmaq kafirlikdir. Onun vilayəti (hökumətçiliyi) Allah və Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) vilayətidir; Onunla ədavət saxlamaq Allah və Peyğəmbərlə (s.ə.v.v.) ədavət saxlamaqdır. Həzrət Əli (ə.)-in vilayətini hər kəs qəbul etsə İlahi əzabdan amanda qalacaq. Əgər bütün bəşəriyyətin qəlbində Həzrət Əli (ə.)-in məhəbbəti olsaydı, Allah-Taala Cəhənnəm odunu xəlv etməzdi. Od ağacı yandırdığı kimi Əli (ə.)-in məhəbbəti də günahları yandırır.

Həzrət Əli (ə.)-in misalı «Qul huvəllahu əhəd» misalı kimidir. Yəni hər kəs bir dəfə «Qul huvəllahu əhəd»-i oxusa, elə bil ki, Quranın hamısını oxuyubdur. Eləcə də hər kəs Əli (ə.)-in məhəbbətini dili ilə iqrar etsə, imanının üçdə bir hissəsini ələ gətirmiş olar, hər kəs Əli (ə.)-ni həm dildə, həm də qəlbən istəsə imanının üçdə iki hissəsini qazanmış olar, hər kəs dildə və qəlbə Həzrəti sevəndən sonra əməldə də Ona kömək etsə imanının hamısını ələ gətirmiş olar.¹

Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) səhabələri münafiq və iki üzvlü insanların nişanəsini, Həzrət Əli (ə.)-la düşmənçilik edənləri bilir. Əli (ə.)-la düşmənçilik edənlər ya zinadan ya da heyiz qanından əmələ gələnələr olubdurlar.

¹ Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 193-cü s.

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) Əli (ə.)-a buyurub:

*«Səni halalzadədən başqa heç kəs istəmir və səni zinadan əmələ gəlmiş adamdan başqa heç kəs özünə düşmən tutmur. Səni yalnız mömin adam istəyir və yalnız kafir adam sənənlə düşmənçilik edir».*¹

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurubdur:

*«Əliyyəbini Əbitalib (ə.)-ı sevmək yaxşıdır, hər kəsin qəlbində onun məhəbbəti olsa, ona heç bir zərər çatmaz; Onunla düşmənçilik etmək günahdır, hər kəs Əli (ə.)-la düşmənçilik etsə, heç bir yaxşı iş ona fayda verməz».*²

Həmçinin Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurubdur:

«Əlinin (ə.) şeyxələri qiyamət günü nicat tapanlardır».

İbni Əbbas rəvayət edir ki, Həssan ibni Sabit «Mina»-da gördüm. Rəsulullah (s.ə.v.v.) və əshabı da orada idi.

Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyurdu:

«Ey müsəlmanlar, bu Əliyyəbni Əbitalibdir, ərəbin seyyididir, mənim vəsimdir. Onun mənə olan nisbəti Harunun Musaya olan nisbəti kimidir. Lakin məndən sonra peyğəmbər gəlməyəcək.

Əgər tövbə edən şəxsin qəlbində Əli (ə.)-in məhəbbəti olmasa, onun tövbəsi qəbul olmayacaq».

Sonra Peyğəmbər (s.ə.v.v.) üzünü Həssan ibni Sabitə tutub buyurdu: - *«Ey Həssan, bu barədə bir şeyir de!*

Həssan bir şeir oxudu. Şeirnin məzmunu belədir:

Heç bir tövbə edənin tövbəsi Əli (ə.)-in məhəbbəti olmadan qəbul olmaz. Əli (ə.) Allahın rəsulunun (s.ə.v.v.) qardaşı və kürəkənidir. Kürəkən səhabə ilə bə-

¹ Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 300-cü s.

² Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 304-cü s.

rabər deyil. Kim Əli (ə.) kimi ola bilər, halbuki günəş o Həzrət üçün məğribdən geri qaytarıldı.¹

On üçüncü fəzilət: Həzrət Əli (ə.)-a tohin etmək kafirlikdir. Hər kəs hədis kitablarına müraciət etsə görəcek ki, Həzrət Əli (ə.)-a tohin edənlər bu dünyanın özündə də İlahi əzaba düşər olubdur. Məsələn: Bir kişi Əli (ə.)-a tohin etdi. O, bu işinə görə dəvənin ayağı altında qalıb həlak oldu. Bir nəfər xətib o Həzrətə söyüş verdiyi üçün kor oldu. Həmçinin, Əbi Əbdillahi Əlmühəddis Əli (ə.)-in fəzilətini inkar etdiyi üçün kor oldu. Dəməşqli bir xətib Həzrəti təhqir etdiyinə görə onun zahiri görünüşü it sifətinə çevrildi. Bir nəfər azan verən şəxs Əli (ə.)-a söyüş verdiyinə xatir donuz sifətinə düşdü, başqa bir kişinin üzünü kömür kimi qaraldı.

Həzrət Əli (ə.) ona tohin edənlərdən birinin boğazını yuxuda sıxdı. Həmçinin o Həzrəti təhqir edənlərdən bir dəstəsi, o cümlədən Əhməd ibni Həmdun Musili yatdıqları yerdə həlak oldular.

Mühəmməd ibni İbadın qonşusu Həzrətə tohin edirdi. Nəhayət, onun başı bədəmindən ayrıldı.

Haris ibni Noman Həzrət Əli (ə.)-in imamətini inkar etdi. Allah-Taala ona böyük əzab nazil etdi.²

On dördüncü fəzilət: Həzrət Əli (ə.) xalqın ən böyük alimidir. O, həmişə Rəsulullahın (ə.) xidmətində idi və nübüvvətin elm xəzinəsindən bəhrələnirdi. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) dünyadan gedən zaman elmin min qapısını Həzrət Əli (ə.)-in üzünə açdı, hər qapıdan da min qapı açıldı.³

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurubdur:

¹ Bəharül-ənvar, 37-ci cild, 260-cı s.

² Bəharül-ənvar, 40-cı cild, 127-ci s.

³ Bəharül-ənvar, 40-cı cild, 127-ci s.

«Mən elmin şəhəri və Əli (ə.) onun qapısıdır»

Çox vaxt İlahi hökmlər əshab üçün qaranlıq qalırdı. Onlar qarşıya çıxan məsələnin qarşısında aciz qaldıqları üçün Həzrət Əli (ə.)-a müraciət edir və məsələnin hökmünü öyrənirdilər. Əshabların bəzisi səhv fətva verən zaman Həzrət Əli (ə.) onları hidayət edirdi. Elə buna görə də Ömər dəfələrlə deyib:

«Əgər Əli (ə.) olmasaydı Ömər həlak olardı»

Ömər başqa bir yerdə deyibdir:

«Həzrət Əli (ə.) olmayan yerdə qarşıya çıxan müşküldən Allaha pənah aparıram».

Məlumatı olanlar və alimlər üçün məlum olduğu kimi heç vaxt Həzrət Əli (ə.) bir dənə hökümdə belə onlara müraciət etmədi.

İbni Əbil Hədid bütün elmin alimlərini Həzrət Əli (ə.)-in şagirdləri bilir.

Həzrət Əli (ə.)-in zehni fəvqəladə güclü idi. O, Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) bütün dediklərini əzbər bilirdi.

Allah-Taala tərəfindən gələn bütün xəbərləri Rəsulullah (s.ə.v.v.) Əli (ə.)-a buyururdu. «Haqqəh» surəsinin 12-ci ayəsi Həzrət Əli (ə.)-in haqqında nazil oldu.

Ərəblər Həzrət Əli (ə.)-ı «əql» adlandırırdılar. Həzrət Əli (ə.) özü müxtəlif yerlərdə öz elminin çoxluğundan xəbər verdi. Necə ki, buyurub:

«Ay camaat, nə qədər ki, mən sizin aranızdan getməmişəm, hər nə istəyirsiniz soruşun!»

Camaat həmişə çətin məsələləri Əli (ə.)-dan soruşur və cavabını eşidirdilər.

Təəccüblüdür ki, hər kəs Həzrət Əli (ə.)-dan sonra belə bir məqamı (bütün elmlərə sahib olmağı) iddia edibdirsə, zillət və xarlıq içində rüsva olubdur. Necə ki, Nasir Abbasinin padşahlıq dövründə Müğatil ibni

Süleyman, İbni Cəvzi və Vaizi Bağdadi bu məqamı iddia edərək rüsva oldular.

On beşinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) qeybi xəbərləri bilir və lazım olan vaxt xəbər verirdi. Həzrətin xəbər verdiyi qeybi xəbərlərin sayı-hesabı yoxdur. Mən burada həmin xəbərlərin bir neçəsini yazıram:

1. Həzrət Əli (ə.) dəfələrlə buyurmuşdu ki, İbni Mülcəm mənim başımı iki yerə bölüb saqqalımı başımın qanına boyayacaq.

2. Həzrət, İmam Həsən (ə.)-in zəhərlə şəhid edilməsini xəbər vermişdi.

3. – Əli (ə.) çox vaxt övladı Hüseyin (ə.)-in şəhadətindən xəbər verirdi. O, bir dəfə Kərbəla səhrasından keçirdi. Həzrət şəhidlərin qətligahını, qadınların olduğu yerləri və dəvələrin dayanacağı yerləri göstərib oğlu Hüseyin (ə.)-in məzlumiyyətinə görə çox ağladı.

4. Əli (ə.) Bərra ibni Azibə dedi ki, sən İmam Hüseyin (ə.)-in şəhid olduğu dövrə qədər ömür sürəcəksən, amma oğlum Hüseyinə (ə.) kömək etməyəcəksən.

5. Həzrət Əli (ə.) xəbər verdi ki, məndən sonra Müaviyə yaşayacaq və müsəlmanların hakimiyyətini qəsb edəcək.

6. Əli (ə.) Həccac ibni Yusif Səqəfinin hökumətindən, Yusif ibni Ömərindən və onların kütləvi qırğınından, həmçinin Bəni Üməyyənin dövründə camaatın gıriftarçılığından xəbər verdi.

7. Həzrət Əli (ə.) «Nəhrəvan-Xəvariclərindən», onların çaydan keçməsindən, ölümlərindən və Xəvaricinin sərkərdəsi Züssüdyənin öldürülməsindən xəbər veribdir.

8. Həzrət Əli (ə.) öz əshabının bir dəstəsinin başına gələcək işləri və onların necə öldürülməsini xəbər verdi. Necə ki, Cüvəyrət ibni Müsəhhərin və Rüşəyd Həcərinin əl-ayağının kəsilməsini və onların dardan asılmasını

xəbər verdi. Həmçinin Qənbərin, Kümeylin, Hicr ibni Ədinin öldürülməsini, Meysəm Təmmarın necə öldürülməsini, onun Əmr ibni Hərisin evinin yaxınlığında dardan asılmasını və dar ağacının Meysəmə göstərdiyi xurma ağacından hazırlanmasını xəbər verdi.

9. Xalid ibni Ürfətənin zəlalət qoşununa sərkərdəlik etməsini.

10. «Nakisin», «Qasitin» və «Məriqinin» döyüşməsini.

11. Təlhə və Zübeyr bəyəti sındırmaq və Həzrət Əli (ə.)-la müharibəyə hazırlaşmaq məqsədi ilə Məkkəyə tərəf getmək istəyirdilər. Onlar dedilər: Biz ömrə həccinə gedirik. Həzrət Əli (ə.) buyurdu: Xeyir, siz Bəsrə şəhərinə getmək istəyirsiniz.

Sonra Həzrət Əli (ə.) öz əshabına buyurdu ki, bundan sonra siz Təlhə və Zübeyri böyük qoşunla görəcəksiniz.

12. Həzrət Əli (ə.) Salmanın «Mədain» şəhərində dünyadan getdiyi vaxt onun vəfatını camaata xəbər verdi və özü teyyül-ərz ilə Mədainə gəldi.

13. O Həzrət «Bəni Üməyyə» və «Bəni Abbas»ın xilafətindən xəbər verdi. Əli (ə.) öz xütbələrindən birində «Bəni Abbas» xəlifələrinin bəzi xüsusiyyətlərinə işarə etdi. O cümlədən «Səffanın» mehribanlığını, «Mənsurun» qan tökməsini, «Rəşidin» böyük səltənətini, «Məmunun» biliciliyini, «Mütəvəkkilin» inadkarlığını və oğlunun onu öldürməsini, «Mötəmidin» Sahibi Zənc ilə müharibə etdiyi üçün çoxlu zəhmət çəkməsini, «Müqtədirin» öldürülməsini və onun üç oğlunun yeni Razi, Müttəqi və Mütiin xilafətə çatmasını xəbər verdi.

14. Həzrət Əli (ə.) Kufədə baş verəcək fitnələri və orada zülüm bayrağını əllərinə alan zalım sərkərdələrin bəlalara düşməsini xəbər veribdir.

15. Həzrət Əli (ə.) «Zi-qar»da İbni Abbasa buyurdu: Min nəfərdən ibarət olan bir qoşun bizə kömək etməyə gələcək.

16. Həzrət «Hələku» qoşununun və onun fitnələrini xəbər verdi.

17. Həzrət Əli (ə.) «Cəməl» müharibəsindən sonra Bəsrə şəhərindəki çıxışında zəngilərin əli ilə bəsrəlilərin öldürülməsini xəbər verdi.

18. Həzrət Əli (ə.) Dəccal və dünyada baş verəcək hadisələr haqqında xəbər veribdir (İmam Mehdi ə-in zühurunun xəbərini verdi).

19. Əli (ə.) buyurubdur: Gələcəkdə «Bağdad» adlı bir şəhər qurulacaq.

20. Həzrət Əli (ə.) buyurub:

«And olsun Allaha, sizin şəhəriniz (Bəsrə) suyun içində qərq olacaq, elə qərq olacaq ki, onun məscidi dəryada quşun sinəsi göründüyü kimi görünəcək».

21. Həzrət Əli (ə.) Abdullah ibni Zübeyr haqqında buyurub:

«Kinli və paxıl hiyləgərin məqsədi (xəlifə olmaq niyyəti) vardır. Lakin, o, məqsədinə çatmayacaq. O, din ilə tələ qurub dünyanı ovlamaq istəyir».

22. Əli (ə.) Mühəmməd ibni Əbdullah Məhzin öldürülməsini xəbər verdi.

23. Əli (ə.)-in buyurduğu qeybi xəbərlərdən biri Mühəmmədin qardaşı İbrahimin Vasit və Kufə şəhərinin arasında öldürülməsidir. Həzrət bu barədə buyurur:

«Aşkar olandan sonra «Baxəmrada» öldürüləcək. O, düşməne qələbə çalandan sonra məğlub olacaq».

Həmçinin buyurur:

«Onu bir nəfər naməlum oxçu oxlayacaq və onunla da dünyada gedəcək. Ah! Həmin oxçu nə qədər qorxmaz və bədbəxtidir. Əli-qolu şil olsun!»

24. Həzrət Əli (ə.) başqa bir yerdə öz qeybi xəbərində buyurub:

«Həmin vaxt «Qirvanın» sahibi aşkar olacaq...

O, Zilbidanın nəslindəndir və əbanı özünə bükər».

Həzrət burada «Fəxxidə» qətlə yetirilənlər, məğribdə Ələviyyə sultanlarının səltənəti və İsmailiyyə sultanları haqqında xəbər verir.

25. Həzrət Əli (ə.) «Ali-Bəvəyh» sultanları haqqında buyurur:

«Deyləmandan bir-neçə övlad törəyəcək və onlar balıq övləyəcəklər...»

Sonra Həzrət buyurur: «Onlar Bağdadı fəth edəcəklər və xəlifələri qovacaqlar».

26. Əli (ə.) Mərvanın¹ az müddətli səltənəti haqqında buyurur:

«Ağah olun ki, o, qısa bir müddətdə hakimiyyət edəcək. Onun hökumətinin müddəti itin öz burnunu yalaması qədər olacaq. O, dörd dənə cəngavərin atası olacaq. Ümmət onun və övladlarının əlində giriftar olacaq».

27. Həzrət Əli (ə.) öz qeybi xəbərlərində Bəni Abbasın xilafəti və türklərin onlara qalib gəlməsini xəbər verir.

On altıncı fəzilət: Həzrət Əli (ə.) Rəsulullahdan (s.ə.v.v.) sonra xalqın içində ən zahid² şəxs idi. Bütün

¹ Mərvan ibni Həkam Əməvi, Mərvani Əməvinin ikinci xəlifəsi olubdur. O, hicrinin 64=cü ilində Yezidin ölümündən və Müaviyə ibni Yezidin istifa verməsindən sonra Şamda xəlifə oldu. Onun hökuməti 5 aydan az davam etdi.

² Ən sadə həyat sürən şəxsə «zahid» deyilir.

zahidlər Onun zöhdü qarşısında ikiqat olurdular. O, zahidlərin ağası idi. Heç vaxt doyum qarına xörək yemədi. Onun geyimi hamının geyimindən sadə idi. Az hallarda çörəklə yanaşı başqa bir şey yeyərdi. O da ya zeytun yağı ya da duz olardı.

Həzrət Əli (ə.) Osman ibni Həniyəyə yazdığı məktubda buyurur: «Sizin İmamınız (Həzrət Əli (ə.)) bu dünyada iki köhnə paltara və iki tikə quru çörəyə kifayət etdi...»

Sonra Həzrət məktubun davamında qeyd edir: «Əgər mən istəsəydim xalis bal və buğda çörəyi yeyərdim, ipək paltarlar geyərdim. Lakin, heç vaxt həva-həvəs mənə qalib gələ bilməz. Ola bilsin ki, hicazda ya Yəməmədə bir nəfər müsəlman çörək tapa bilmir və ac qarına yatır. Belə olan surətdə mən tox qarına yatım və mənim ətrafındakılar ac qalsınlar? Onlar ac qala-qala mənə «Möminlərin əmiri» ləqəbiylə çağırırlar, lakin fəqirlərin çətinliklərinə, qəm-qüssələrinə şərik olmayım?!»

Hər kəs Həzrət Əli (ə.)-in xütbələrini, kəlamlarını mütaliə etsə, Onun dünyaya etinasızlığına və həddindən artıq zöhdünə yəqinlik tapar.

Həzrət Əli (ə.) buyurur:

«Allaha and olsun, sizin dünyanız mənim gözümdə dəri xəstəliyinə düşər olmuş şəxsin əlindəki donuz sümüyündən də qiymətsizdir». ²

On yeddinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) xalqın ən ibadətçili, abidələrin ağası və çırağıdır. Həzrətin namazı hamının namazından uzun və orucu hamının orucundan

çox idi. Allah bəndələri gecə namazını və müstəhəbbi namazları Əli (ə.)-dan öyrənibdir.

Onun nurlu alnı səcdənin çoxluğundan yara bağlamışdı.

Bir dəfə Əli (ə.)-in qıçını oxladılar. Ox Həzrətin qıçına batdı. Oxu çıxardan zaman Həzrətin ağrı hiss etməməsi üçün gözlədilər ki, İmam namaza məşğul olsun. İmam namaz qıldığı zaman oxu qıçından çıxartdılar və Həzrət heç bir ağrı hiss etmədi. Çünki, Əli (ə.) namaz qıldığı vaxt bütün diqqəti Allah-Taalaya yönəlir və Haqq-Taaladan başqa heç bir şey haqqında fikirləşmirdi.

Həzrət Əli (ə.) hər gecə min rəkət namaz qılırdı. Bəzi vaxt İlahi qorxunun nəticəsində ürəyi gedir və bihüş olurdu.

Bir dəfə Həzrətin kənizindən soruşdular: - Həzrət Əli (ə.)-in namazı ramazan (orucluq) ayında necə idi?

Kəniz dedi: - Ramazan və şəvval ayı Əli (ə.)-in yanında eyni idi, bütün gecələri ibadətlə keçirdirdi.

Həzrət Əli ibni Hüseyin (ə.)¹ həddindən artıq ibadət etdiyi üçün ona «Zeynüləbidin»² deyirdilər. Bununla belə o Həzrət buyururdu:

«Əliyyəibni Əbitalibin (ə.) ibadətinə kimin qüdrəti çatır? Kim Əli (ə.) kimi ibadət edə bilər?»³

Bir dəfə Zirar Həzrət Əli (ə.) haqqında Müaviyəyə dedi:

«Ey kaş, onu ibadət meharbında (namaz qıldığı yerdə) görürdün. Elə ki, gecə öz qara donunu hər yərə səririrdi və ulduzlar aşağı enirdi (yəni gecənin ən zülmət

¹ Dördüncü İmam.

² İbadətçilərin zinatı.

³ Bəharül-əнвар, 41-ci cild, 17-ci s.

¹ Nəhcül-bəlağə, 3-cü cild, 78-ci s. 45-ci məktub.

² Nəhcül-bəlağə, 3-cü cild, 205-ci səh.

çağlarında) öz mübarək saqqalını əlinə tuturdu, ilan çalmış adam kimi qıvrılır və müsibətə düşmüş şəxs kimi ağlayaraq buyururdu: - Ey dünya, mənim dalımca düşmüşsən və məni ələ keçirtmək arzusundasən? Heç vaxt, heç vaxt! (bu mümkün olan iş deyil!) Mənim sənə ehtiyacım yoxdur. Sənə üç dəfə tələq verdim, daha heç vaxt sənə sarı qayıtmayacağam.

Sonra Həzrət buyururdu: - Ah, ah, aman axirət səfərinin uzunluğundan, azuqənin azlığından və yolun çətinliyindən».

Zirar deyir:

«Müaviyə ağladı və dedi: - Ey Zirar, daha bəsdir. Allaha and olsun, Əli (ə.) sən dediyin kimi idi. Allah onu rəhmət etsin!»

On səkkizinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.)-in artıq dərəcədə səxavətli olmasıdır. Bu mətləb çox aydın olduğuna görə artıq izaha ehtiyacı yoxdur. Həzrət gündüzlər oruc tutar, gecələri ac qarına ibadət edərdi. Öz yeməyini başqalarına bağışlayardı. «Həl əta» surəsi onun bəxşişi barəsində nazil olmuşdur. Həmçinin *Bəqərə surəsi, ayə 274*.¹

Həzrətin haqqında nazil olubdur.

Həzrət işləyir və aldığı hüququ sədəqə verirdi. Özü isə acından qarına daş bağlayırdı.

Əbu Tüfəyl deyir: Gördüm o Həzrət, yetimləri öz yanına çağıraraq onlara bal yedirdi və onlara ələ məhəbbət göstərdi ki, Həzrətin bəzi səhabələri² yetim olmağı arzu etdilər.³

¹ Baqərə surəsi: 274-cü ayə: Tərcümə: «Mallarını gecə və gündüz, gizli və aşkar (yoxsullara_ ehsan edənlərin Rəbbi yanında böyük mükafatları vardır».

² Dostları, əshabı.

³ Bəharül-əнвар, 41-ci cild, 29-cu s.

Köçəri bir kişi Həzrətdən bir şey istədi. Həzrət ona «Min verin!» - deyərək buyurdu. Əli (ə.)-in vəkili soruşdu: Qızıl ya gümüş? (Yəni min dinar verim ya min dirhəm?)

Həzrət buyurdu: Onların hər ikisi mənim nəzərimdə daşdır. Köçəri kişi üçün hansı faydalıdır onu verin.

Həzrət Əli (ə.)-in düşməni Müaviyə o Həzrətin səxavətli olmasına şəhadət verib deyir: - Əgər Əli (ə.)-in bir evi qızılla və o birisi samanla dolu olsaydı, əvvəl qızılı son dinarına qədər sədəqə verərdi.

Rəvayət olunmuşdur, «Yənbu» adlı bir yerdə o Həzrət üçün qənat¹ qazdılar və bu qənatdan su fəvvarə vururdu. Su fəvvarə kimi çıxdığı üçün bu yeri «Yənbu» adlandırdılar. Sonra o Həzrətə gözaydınlığı verdilər. Həzrət buyurdu: Gələcək nəslə gözaydınlığı verin!

Sonra Həzrət buyurdu:

«O (orada çıxan su), Allah evinə (Kəbəyə) buradan keçib gedənlər və hacılar üçün həmişəlik ehsandır. Heç kəsə satılmaz və bağışlanmaz. Hər kəs onu satsa ya başqasına bağışlasa, Allahın Mələklərin və camaatın lənəti ona olsun!».²

Seyyid ibni Tavus «Kəşfül-mühəccə» kitabında rəvayət edir ki, Əli (ə.) buyurdu: Mən Fatimə (s.ə.v.v.) ilə evlənən zaman heç bir şeyim yox idi, amma bu gün mənim var-dövlətim Bəni-Haşim arasında bölünsə, onların hamısına çatar və maddi vəziyyətlərini yaxşılaşdırar.

Həmçinin rəvayət edir: Əli (ə.) bütün malını vəqf³ etdi. Onun arpa-buğdasının qiyməti 40 min əşrafiyə⁴

¹ Arx, quyu; Yer in altında su yatağı olur, suyu çıxarmaq üçün orada arx qazırlar.

² Bəharül-əнвар, 42-ci cild, 71-ci s.

³ Hamının istifadəsi üçün ayrılmış şeylər.

⁴ Əşrafı, keçmişdə İranda qızıl pul olmuşdur.

bərabər idi. Bununla belə Həzrət öz qılıncını satan zaman belə buyurdu: Kim mənim qılıncımı alar? Əlbəttə əgər Mənim yanımda şam yeməyi olsaydı, onu satmazdım.

On doqquzuncu fəzilət: O Həzrət yaxşı xasiyyətli (təbiətli) və güləruz idi. Bu mətləb o qədər məşhurdur ki, hətta Əli (ə.)-in düşmənləri bu xüsusiyyəti onun üçün eyb saydılar. Əmras deyirdi: - O, çox zarafat edir. Əlbəttə Əmras Ömər in dediyi sözü təkrar edirdi. Ömər Əli (ə.)-in xəlifə seçilməməsi üçün «Əli (ə.) çox zarafat edir» - deyə, bunu eyb saymışdır.

Nəql olunubdur ki, bir gün Müaviyə Qeys ibni Sədə dedi: Allah Əbul-Həsəni (ə.)¹ rəhmət etsin, çox güləruz və zarafatçı idi.

Qeys dedi: Bəli, düz deyirsən. Allahın rəsulu da öz səhabələri ilə zarafat edərdi və həmişə güləruzlü idi. Ey Müaviyə Sən zahirdə belə dedin ki, guya onu tərifləyirsən, amma həqiqətdə sən o cənabı pislədin. And olsun Allaha, Əli (ə.) güləruzlü və zarafatçı olmaqla yanaşı, hamıdan heybətli idi. Əli (ə.)-in übhəti təqva sayəsində idi. Şamın alçaqlarının təsəvvür etdikləri sən in übhətin kimi deyil.

Rəvayət olunmuşdur ki, Əli (ə.) xurma satanların yanından keçirdi. Gördü ki, bir kəni z ağlayır. Ondan «Niyə ağlayırsan?» - deyə, soruşdu. Kəni z dedi: Ağam (sahibim) xurma almaq üçün mənə bir dirhəm verdi. Xurmanı alıb apardım, amma o bəyənmedi. İndi gətirmişəm qaytaram, xurma satan isə geri götürmür.

O cənab xurma satana buyurdu:

Ey Allahın bəndəsi, bu kəni zdir və onun heç bir ixtiyarı yoxdur. Onun dirhəmini qaytar, öz xurmanı geri al!

Xurma satan ayağa qalxdı Əli (ə.)-in sinəsinə vurub Onu itələdi. Camaat dedi: Ey kişi, bu Əmirəlmöminin Əli (ə.)-dir.

O kişi qorxdı. Xurmanı alıb dirhəmi kəni zə qaytaradı. Sonra Əli (ə.)-a dedi: Məni bağışla! Həzrət buyurdu: Əgər işində düz olsan, səni tez bağışlayaram.

Ümumiyyətlə Həzrət Əli (ə.) güləruz idi. Həmişə təbəssüm edərdi.¹

«Həzrət Əli (ə.) həmişə güləruz idi. Hər kəsə ürək-dirək versəydi, elə bil ki, həmin şəxs üçün «ümid» yağış kimi yağırdı. Əli (ə.)-in qəlbində Allah qorxusu olduğu üçün başqalarının fəryadına çatardı və hamı ilə mehriban idi. Fəqiqlərin, yoxsulların əlindən tuturdu. Öz iradəsi ilə işləri idarə edirdi».

İyirminci fəzilət: Həzrət artıq dərəcədə təvəzökər olubdur. Həzrət ev üçün odun gətirirdi, su çəkirdi, evi süpürürdü, öz ayaqqabısına yamaq vururdu. Bəzi vaxtlar qoca arvadların su qabını alıb öz çiyində gətirərdi. Həmişə yemək kisəsini çiyinə qoyub, yetimlər üçün yemək aparardı. Bazarlarda tənha gəzər və yolunu azanlara yol göstərərdi, acizlərə kömək edərdi.

Bir kişi oğlu ilə o Həzrətin qonağı idi. Yemək yəyəndən sonra Qənbər² əl yumaq üçün su gətirdi. Həzrət su qabını ondan alıb kişinin əlini yudu. Ona and verdi ki, arxayınlıqla əlini yusun və elə təsəvvür etsin ki, Qənbər onun əlini yuyur. Qonağın əlini yuyandan sonra oğlu Məhəmməd Hənəfiyyəni çağırıb buyurdu: Ey

¹ Əli (ə.)-in günyəsi.

¹ Bəharül-ənvār, 41-ci cild, 51-ci s.

² Əli (ə.)-in qulamı idi.

əziz oğlum! Əgər qonağın oğlu bizə tək gəlsəydi, özüm onun əlini yuyardım. Lakin atası ilə gəlib və Allah-Taala ata və oğul arasında fərq qoyubdur. Ata atanın əlini yudu, oğul da oğulun əlini yusun.

Sonra Məhəmməd qonağın oğlunun əlini yudu.¹

Həzrət ata minib, harasa getmək istəyirdi. Onun əs-habı da Həzrətin arxasınca piyada yola düşdülər. Həz-rət buyurdu: Hacətiniz vardır? Dedilər: Xeyir, istəyirik səninlə birlikdə gedək.

Buyurdu: Geri qayıdın! Piyadanın atlı ilə həmrəh olması atlı üçün pislik, piyada üçün isə xarlıq (zəlilik)dir.²

Əbu Talib Məkki deyir: Əli (ə.) əlində xurma və ba-lıq tutub yol gedərək buyururdu: Öz ailəsinə xidmət edən kamil şəxsin kamalından bir şey azalmır.³

İyirmi birinci fəzilət: Həzrət fəvqəladə şücaətli idi. Həzrətin şücaətli olmasını dost-düşmən hamısı təsdiq edir. O bütün pəhləvanlara qalib gəlib və heç vaxt döyüşdən qaçmayıbdır. Bu mətləb, Həzrətin iştirak et-diyi Bədr, Ühüd, Xeybər, Əhzab, Cəməl, Siffeyn və s. döyüşlərə nəzər saldıqda daha da aydınlaşır. Əli (ə.)-in qılını həmişə dəmir zirehlər, polad papaqlar üzərinə enərdi və onu parçalayıb düşməni öldürərdi.

Əmirəlmöminin (ə.) bu döyüşlərdə qeyri-adi (xari-qul-adət) bir iş görmürdü. Həzrətin qüvvə və şücaəti, Allahın bəşərə verdiyi qüvvə və şücaətdən ibarət idi. Dost və düşmən etiraf edir ki, Onun şücaəti keçmişdə-kilərin şücaətini aradan apardı və gələcəkdəkilərin ad-larını camaatın gözündən saldı. Həzrətin döyüşləri və

¹ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 54-cü s.

² Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 55-ci s.

³ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 54-cü s.

döyüşlərdə göstərdiyi şücaətlər qiyamət gününə qədər dillər əzbəri olacaq və yaddan çıxmayacaq. Əli (ə.) elə şücaətli bir şəxsdir ki, heç vaxt döyüşdən qaçmayıb və heç bir qoşundan qorxmayıbdır. Müaviyə Əli (ə.)-a məktub yazdı ki, səninlə döyüşmək üçün böyük bir qo-şunla gələcəyəm. Tirmah bu zaman Müaviyəyə dedi:

«Sənin Əli (ə.)-ı böyük qoşunla qorxutmağın, ördəyi çoxlu sudan (böyük çaydan) qorxutmağa bənzəyir».

Əli (ə.)-in qoşun dəryasından nə qorxusu var? Onun uzun dimdikli bir xoruzu var ki, (Malik Əştərə işarə edir) sənin bütün qoşununu buğda kimi dənləyər, indi qalib Əli (ə.)-in özü!»

Ümumiyyətlə düşmən heç vaxt Həzrətin müqabi-lində iman gətirməkdən başqa bir yolla nicat tap-mayıbdır. Bir dəfə zərbə vurardı. Heç vaxt ikinci zər-bəyə ehtiyac olmazdı. Həzrət pəhləvanlar öldürdü. Pəh-ləvanların qəbiləsi fəxr edirdi ki, onu Əli (ə.) öldürüb. Buna görə də Əmr ibni Əbdəvədin bacısı, qardaşının mərsiyəsində bu məzmununda şeir oxudu:

Əgər Əmri Əli (ə.)-dan başqası öldürsəydi, ömrüm boyu ona ağlayardım. Amma onun qatili şücaətdə yeg-anə bir şəxs, kəramətdə yüksək bir şəxsiyyətdir. Onun qardaşını öldürməsi ar deyil.

Bir an o Həzrətin müqabilində duran pəhləvanlar həmişə buna fəxr edib, öz şücaətli və qorxmaz olmasına öyünərdi. Kafir ölkələrin padşahları, öz məbədlərində o cənabın surətini (şəklini) çəkirdilər. Türk və Ali-Bəveyh padşahlarının bir qurupu, Həzrətin şəkilini təberrük, düşməne qələbə çalmaq naminə öz qılıncları üzərində çəkib özləri ilə gəzdirdilər.

İyirmi ikinci fəzilət: Bilməliyik ki, o Həzrətin qüvvə-si aləmdə dillər əzbəridir. Heç kim onun kimi qüvvətli olmayıbdır. Heç kim onun dərəcəsinə yetişməyibdır.

Xeybər qalasının qapısını möcüzəli əli ilə yerindən qopardı. Hətta bir qurup adam onu yerindən qaldıra bilməlidir. Ağır bir daşı quyunun üstündən götürdü, halbuki, qoşun onu yerindən tərpedə bilmirdi.

«Ey 44 kişi yerindən tərpedə bilməyən qapını yerindən qopardan!»

İbni Şəhraşub¹ o Həzrətin qüvvəsi barəsində çoxlu hadisələr nəql etmişdir. Məsələn: Həzrətin uşaqlıq vaxtında bələyi cırması, yüyürkdə olan zaman ilanın boğazından sıxıb onu öldürməsi və s...

Həzrətin Kufə və Məşhəd məscidinin sütunlarında barmağının izi, Təkrit, Musel və sair yerlərdə ayağının izi, Məkkədə Sur dağında böyük bir daşın üzərində qılının izi, Xeybər qalasında bir daşın üzərində və Badiyə dağlarında nizəsinin əsəri çox qədim zamanlardan tanınmışdır.

Deyirlər ki, Əmirəlmöminin (ə.) hər kəsin əlini möhkəm sıxsaydı, nəfəsi kəsilərdi. Əgər qüvvəsini bir az da artırsaydı, o adamı öldürərdi.

Əli (ə.) dəyirman daşının miləsini boyunbağı edib Xalid ibni Vəlidin boynuna asdı. Heç kim onu xilas edə bilmədi. Nəhayət, Həzrət özü onu tikə-tikə edib uzaqa atdı. Həmçinin rəvayət olunur ki, Həzrət Əli (ə.) Xalidinin boğazını iki barmağı (orta barmaq və baş barmağın yanındakı barmaq) ilə elə sıxdı ki, az qaldı həlak olsun. Xalid möhkəm qışqırdı və paltarına batırdı.

Həzrətin uşaqlıq çağlarında quyunun arasında asılı surətdə qalan süd qardaşını saxlaması və bunun kimi çoxlu rəvayətlər hamı üçün məlumdur.

Əli (ə.)-in maraqlı və möcüzəli işlərindən biri budur ki, o uzun illər Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) kənarında kafir-

¹ «Mənaqibe Ali Əbi Talib» kitabının müəllifi

lər ilə cihad etdi və öz xilafəti dövründə Cəməl,¹ Siffeyn² və Xəvaric³ döyüşlərində şücaətlə vuruşdu, heç vaxt məğlub olmadı və heç vaxt güclü yaralanmadı. Həmişə öz rəqibinə qələbə çalardı. Onunla döyüşə çıxan heç vaxt canını qurtara bilmirdi. Döyüşdüyü bəyraq altında bütün düşmənləri məğlub edərdi və heç vaxt düşmən qoşununun çoxluğunun qorxmazdı. Həmişə şir kimi düşməne hücum çəkərdi.

İyirmi üçüncü fəzilət: Həzrət fəsihlərin⁴ fəsihi idi. Bu mətləb o qədər aydındır ki, hətta Müaviyə buna iqrar edib deyir: - And olsun Allaha, Qüreyş tayfası üçün fəsaht və bələğət⁵ yolunu Əli (ə.)-dan başqa heç kim təlim etməmişdir.

Fəsaht və bələğət mütəxəssisləri o Həzrətin kəlamının tərifi belə deyirlər:

«Əli (ə.)-in kəlamı, Allah kəlamından aşağı, məxluqatın kəlamından isə yuxarıdır».

Buna. «Nəhcül-Bələğə» kitabı ən yaxşı şahiddir.

Ərəb mühasibləri xitabə və yazmaq üslubunu Əli (ə.)-dan öyrəniblər. Mərvanın⁶ xəzinə hesabdarı olan Əbdülhəmid Əmirəlmöminin (ə.)-in kəlamlarından yüz fəslini əzbər bilirdi.

Divan yazanların və yazıcıların əqidəsi bundan ibarət idi ki, əgər Əli (ə.)-in kəlamı, xütbələri, bələğət və fəsahtı olmasaydı, heç kim qoşunun sərkərdəsinə və ya bir şəxsə yaxşı və düzgün bir məktub yazma bilməzdi.

¹ Cəməl döyüşü Ayışə, Təlhə və Zübeyrin törətdiyi müharibədir.

² Siffeyn Müaviyə ilə Əli (ə.)-in arasında gedən müharibədir.

³ Nəhrəvan Xəvarici. İmam Əli (ə.)-in əleyhinə çıxanlardır.

⁴ Gözəl və aydın danışma qabiliyyətinə malik olan şəxs.

⁵ Fikri incə, gözəl və aydın ifadələrlə anlatma, natiqlik.

⁶ Bəni-Üməyyə xəlifələrindən biridir.

Rəvayət olunmuşdur ki, Həzrət minbərdən aşağı endi, camaat onun fəhahət-bəlağətini tərifləyib dedilər: Biz səndən başqa fəhahətli, bəlağətli bir adam tanımırıq və eşitməmişik. Həzrət təbəssüm edib buyurdu: *Axi necə belə olmayım, bir halda ki, Məkkədə (Kəbənin içində) doğulmuşam.*

Həzrət-Əli (ə.)-in kəlamlarının, fəhahətinin və hikmətinin həddini Allah və onun rəsulu bilir. Heç kim o Həzrətin kəlam və xütbələri kimi bir şey yazmağı arzu etməyib və xəyalına gətirməyibdir. Əgər bəzi sünni alimləri «Şiqşiqiyə xütbəsini» Həzrətin xütbələrindən saymayıb, onu Seyyid Rəziyə¹ nisbət veriblərsə, başqa bir məsələyə görə olubdur. O da bundan ibarətdir ki, onlar xəlifələrin Əmirəlmömininə (ə.) etdikləri zülümləri ört-basdır etmək istəyirdilər. Amma ədəbiyyatçılara və alimlərə onların sözlərinin zəif və dəlilsiz olması gizli deyil. Bir çox alim, Seyyid Rəzi doğulmamışdan qabaq bu xütbənin keçmiş kitablarda olmasını qeyd etmişdir. İbni Əbil Hədidin, Ərəb fəsihləri və ədəbiyyat alimlərinin rəyi budur ki, Seyyid Rəzi və başqaları heç vaxt bu kəlmələrlə xütbə söyləyə bilməzlər.

İyirmi dördüncü fəzilət: Həzrətin ölüləri diriltməsi və xəstələrə şəfa verməsi barəsində etdiyi dualar qəbul olundu. Məsələn: 1 - Babil² ərazisində çürümüş kəllənin dirilməsi və Həzrət ilə danışması. Orada bir məscid tikdilər. Məscid «Cümcümə» (yəni kəllə) adı ilə şöhrət tapdı. Həmin məscidin əsərləri indi də Hillə ərazisində «Rəddi-Şəms»³ məscidinin yaxınlığında qalıbdır. Mən

¹ Nəhcül-bəlağəni toplayan və şeyənin böyük alimlərindən biridir.

² «Babil» İraqda Hillə şəhərinin yaxınlığında yerləşən

³ Günəşin qaytarılması.

«Hidayətü-z-zairin» kitabında hər iki məscid barəsində məlumat vermişəm.

2. Sam ibni Nuhu diriltməsi;

3. Əshabi-Kəhfə diriltməsi; Bəsət hədisində bu hədisə yazılıbdır. Əmirəlmöminin (ə.) öz səhabələrindən bir neçəsini hava ilə «Əshabi-Kəhfə» mağarasının yanına apardı. Səhabə Əshabi-Kəhfə salam verdilər, amma cavab eşitmədilər. Onlar (Əshabi-Kəhf) Əli (ə.)-dan başqası ilə danışmadılar.

4. Rəvayət olunmuşdur ki, Peyğəmbər (s.ə.v.v.) xəstə idi. Əmirəlmöminin (ə.) Həzrətin iyadətində gəldi. Həzrət öz əlini Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) mübarək sinəsinə qoyub dedi:

«Ey qızdırma! Allahın Rəsulunun bədənindən çıx!»

Elə həmin an qızdırma Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) bədənindən çıxdı, Həzrəti-Rəsul qalxıb oturdu.

5. Həzrət Siffeyn döyüşündə Hişam ibni Ədiyy Həmadanın kəsilməsi əlini birləşdirib sağaltdı.

6. Həzrət öz aşiqlərindən biri olan zənci kişinin kəsilməsi əlini birləşdirib sağaltdı (Onun əli oğurluq etdiyi üçün, Əli (ə.)-in əmri ilə kəsilmişdi).¹

İyirmi beşinci fəzilət: Həzrətin bir neçə nəfərin haqqında etdiyi nifrinin qəbul olmasıdır. Həzrət, Bəsir ibni Ərtatın haqqında nifrin etdi ki, aqlını itirsin. Bəsir dəli oldu. O, həmişə bir qılınc istəyirdi. Ağacdən düzəlmiş bir qılınc istəyirdi. Ağacdən düzəlmiş bir qılınc ilə mü-təkkəyə o qədər vururdu ki, nəhayət yıxılıb özündən gərdirdi. Bəsir cəhənnəmə vasil olana qədər bu halda idi.

Həzrət, Təlhə və Zübeyr haqqında nifrin etdi ki, pis və zillət içində ölsünlər. Əmr İbni Cərmuz, Zübeyri Bəsrənin yaxınlığındakı «Vadiyyü-s-Siba»-da yatdığı

¹ Bəharül-əнвар, 41-ci cild, 202-ci s.

yerdə öldürüb cəsədini torpağa basdırdı. Təlhəni isə Mərvan ibni Həkəm Cəməl döyüşündə ox ilə vurdu. Ox onun damarını qırdı. Səhrada qızmar günəş altında qan yavaş-yavaş Təlhənin bədənindən, axıb onu həlak etdi. Təlhə özü deyirdi: Qüreyş tayfasında heç bir kişinin qanı mənim qanıma kimi hədəf olmadı.

İyirmi altıncı fəzilət: Cinn və heyvanların o Həzrətdən itaət etməsidir. Bu mətləb şir və Cüveyriə ibni Mühər hədisində aydınlaşır.

1. Cüveyrə öz səfərində şiri görüb ona salam verərək dedi: Əmirəlmöminin (ə.) mənə sənə zərərindən aman verib. Şir bunu eşidən kimi, geri dönüb beş dəfə nəərə çəkərək getdi.¹

2. Həzrətin Kufə minbərində əjdaha ilan ilə danışması;

3. Quşlar, canavar və balıqların Həzrət ilə söhbəti;

4. Fərat çayının balıqlarının Həzrətə salam verməsi;

5. Həzrətin ayaqqabısını qarğanın götürməsi və onun içindən ilanın düşməsi;

6. Azərbaycanlı kişi və onun xam dəvəsinin hekayəsi;

7. Yəhudi kişinin mallarının itməsi və Əli (ə.)-in əmri ilə cinlərin onları gətirməsi;

8. Əqiq və sair vadilərdə Həzrətin cinlərdən beyət götürməsi.

Bunların hər biri başqa kitablarda şərh olunubdur.²

İyirmi yeddinci fəzilət: Həzrətin cansız təbiət və bitkilər üzərində bir çox möcüzələri müşahidə olunmuşdur. Məsələn: Mədinədə Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) yaşadığı dövürdə günəş o Həzrət üçün geri qaytarıldı. Həm-

¹ Bəharül-ənvər, 41-ci cild, 245-ci s.

² Bəharül-ənvər, 41-ci cild.

çinin Peyğəmbər (s.ə.v.v.) dünyadan gedəndən sonra «Babil» ərazisində günəş geri qaytarıldı.

Sünni və şiyə alimləri «Günəşin geri qaytarılması» hədisini nəql ediblər. Bəzi alimlər günəşin geri qaytarılmasının mümkün olması haqqında kitab yazıbdır. Sünni və şiyə şairləri bu hədisi şeirə də çəkiblər. Həzrət üçün günəşin geri qaytarılması, çoxlu kitablarda yazılıbdır.¹

Əbu Bəkrin dövründə Mədinədə güclü bir zəlzələ baş verdi. Zəlzələ dayanmırdı. Həzrətin hökmü ilə zəlzələ dayandı, yer sakitləşdi.²

Əmirəlmöminin (ə.)-in əlində kiçik bir daş dilə gəldi.

Həzrət «Teyyül-ərz»³ vasitəsi ilə Mədain şəhərinə Salmanın cənazəsini yanına getdi. Ona qüsl verdi, kəfəyə büküb və dəfn etdi.

Həzrətin möcüzələrindən biri də «Bəsət» hədisidir.⁴

Əbu Hüreyrə Həzrət Əli (ə.)-in yanına gəlib öz ailəsi üçün darıxdığını və onları görmək istədiyini bildirdi. Həzrət onu «Teyyül-ərz» vasitəsilə evinə apardı.

Həzrətin zifaf⁵ gecəsində, yer öz xəbərləri haqqında onunla danışdı.

Bir şəxs Həzrətdən borc almağa gəlmişdi. Həzrət kəsəyi qızıl edib ona verdi.

Əli (ə.) bir divarın kənarında oturmuşdu. Divar aşmaq istəyirdi. Həzrət «Dayan!» - deyə, ona əmr etdi və divar dayandı.

¹ Bəharül-ənvər, 41-ci cild, «Rəddi-Şəms» fəsilinə müraciət edin.

² Bəharül-ənvər, 41-ci cild, 254-cü s.

³ Bir şəxsin, bir anda və maddi vasitə olmadan uzun bir məsafəni getməsinə «Teyyül-ərz» deyilir.

⁴ Məlumat toplamaq istəyənlər, Bəharül-ənvər kitabının 39-cu cildinə, 138-ci səhifəsinə müraciət etsinlər.

⁵ Evlənin günün birinci gecəsi.

Bir dəfə dəmir zireh Həzrətin əlində yumuşaldı. Xalid deyir: Gördüm ki, Həzrət zirehin həlqələrini əli ilə təmir edirdi. Mənə buyurdu: Ey Xalid! Allah bizim bərkətimizə görə, Davud (ə.)-in əlində dəmiri yumuşaltdı.

Mədinədə xurma ağacları Əli (ə.) və Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) fəzilətinə şahadət verdilər. Həzrət həmin xurma ağaclarının adını «Seyhani» qoydu.

Həzrətin möcüzəsi ilə quru armud ağacı yaşllaşdı.

Əli (ə.)-in əmri ilə yay (kaman) əjdaha ilana çevrildi.

Yəmən ərazisində ağac və daş-kəsək o Həzrətə salam verirdilər.

Fərat çayı daşib-coşan zaman Əli (ə.) onun sakitləşməsinə və suyun azalmasına əmr etdi.

İyirmi səkkizinci fəzilət: Əli (ə.) xoştəbiət insan idi. Həmişə ona pislilik edənləri bağışlayardı. Həzrətin öz düşmənləri ilə etdiyi rəftar bunu daha da aydınlaşdırır. Mərvan ibni həkəm, Əbdüllah ibni Zübeyr Cəməl müharibəsində Həzrətin əsiri oldular, amma Əli (ə.) onları azad etdi. Əli (ə.) Ayişəyə qələbə çaldıqdan sonra, onunla son dərəcədə mehriban rəftar edib, Mədinəyə qayıtdı.

Bəsrə əhalisi Həzrətin və onun övladlarının üstünə qılınc çəkдилər, Həzrət Əliyə (ə.) söyüş verdilər. Lakin Həzrət qələbə çaldıqdan sonra, onlara aman verdi. Mal və övladlarını qarət etməyə qoymadı.

Əli (ə.)-in bu xüsusiyyəti Müaviyə ilə Siffeyndəki döyüşündə daha çox gözə çarpır. Müaviyə əvvəl suyu ələ keçirtirdi. Əli (ə.) və onun qoşununu su içməyə qoymadı. Bundan bir az sonra Əli (ə.) su olan məntəqəni ələ keçirdib onları susuz səhraya qovdu. Həzrətin səhabələri dedilər: Sən də onlara su içməyə icazə vermə! Qoy susuzluqdan həlak olsunlar və döyüşə ehtiyac olmasın.

Əli (ə.) buyurdu: Yox! And olsun Allaha! Mən onlar kimi etməyəcəyəm. Qələbə çalmaq üçün mənə qılınc kifayət edər.

Sonra əmr etdi ki, suyun yolunu bir tərəfdən Müaviyənin qoşunu üçün açıq qoysunlar.

İyirmi doqquzuncu fəzilət: Həzrətin tədbiri, siyasəti hamıdan çox və Allahın dinində hamıdan ciddi idi. O Həzrət özü buyurmuşdur:

«Əgər Allahdan qorxmasaydım və təqvalı olmasaydım, ərəblərin hamısından çox mən hiylə yollarına əl atardım».

Həzrət Əli (ə.) din məsələlərində o qədər ciddi idi ki, hətta başqaları ilə öz övlad və qohumları arasında fərq qoymurdu. Bu mətləb Həzrətin «Əqil» və «İbni Abbas» ilə etdiyi rəftarla daha da aydınlaşır. «Əsəl»¹ hədisinə və Ümmü Gülsümün boyunbağını ariyə² almasına diqqət etdikdə görürük ki, Həzrət öz övladı ilə də həmin rəftarı edirdi.³

Həzrət Əli (ə.) bəxşiş etdiyi zaman öz bacısı Ümi Hani və onun əcəm⁴ kənizi arasında fərq qoymayıb, hər ikisinə 20 dirhəm verdi. Həmçinin Əqil ilə zənci kişinin arasında fərq qoymadı.

Əqil dedi: «Məni Mədinənin qara zəncisi ilə bərabər tutursan?»

Əli (ə.) buyurdu: *«Sənin ondan nə üstünlüyün vardır? İnsanın üstünlüyü tez müsəlman olmaqda və başqasından təqvalı olmaqdadır».*

***

¹ Bal

² Ariyə, müvəqqəti istifadəyə alınan şeydir.

³ Mənaqibe-Şəhr ibni Aşub, 2-ci cild, 107-108 s.

⁴ Qeyri ərəb olan şəxsə «əcəm» deyilir.

Rəvayət olunmuşdur ki, Cəfəri-Təyyarın oğlu Əbdullah Əli (ə.)-a dedi: Ey Əmirəlmöminin əgər əmr etsəydin və dolanışığımı üçün mənə bir şey versəydilər nə olardı? And olsun Allaha, ailəmi saxlamağa bir şeyim yoxdur. Bir atım var, gərək onu satıb ailəmi dolandıram.

Əli (ə.) buyurdu:

«And olsun Allaha, sənə verməyə heç nəyim yoxdur. Ancaq gərək əmindən¹ istəyəsən oğurluq edib sənə versin. Bu da heç vaxt mümkün olan şey deyil.

Otuzuncu fəzilət: O Həzrət Kəbədə, Allahın evində dünyaya göz açdı. Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) təvəllüdündən 30 il keçəndən sonra, rəcəb ayının 13-də cümə günündə dünyaya gəldi. Bu fəzilətə yalnız Həzrət malikdir.

Məkkənin ən şərəfli yeri hərəmdir. Hərəmin ən şərəfli yeri məsciddir. Məscidin ən şərəfli məkanı Kəbədir. Bu şərəfli məkanda Əli (ə.)-dan başqa heç kim dünyaya gəlməmişdir.

ƏMİRƏLMÖMİNİN ƏLİ (Ə.)-İN FƏZİLƏTLƏRİ HAQQINDA AYƏ VƏ HƏDİSLƏR

Qeyd etmək lazımdır ki, bu fəsildə 40 mətləb yazacağam. Bu 40 mətləbin birinci beş dənəsi Həzrət Əli (ə.)-in şənində nazil olmuş ayələr, ikinci beş dənəsi o Həzrətin imamətini sübut edən hədislər və qalan otuz mətləb Onun fəzilətləri haqqındadır.

¹ Əli (ə.) Əbdullahın əmisi idi.

Həzrət Əli (ə.)-in haqqında nazil olmuş beş ayə

Birinci ayə: «Sizin hamınız (himayət edəniz) ancaq Allah, Onun Peyğəmbəri (s.ə.v.v.) və iman gətirənlərdir. O kəslər ki, namaz qılır və rüku halında zəkat verir».¹

Bu ayə Həzrət Əli (ə.)-in haqqında nazil olubdur və bu məsələni bütün müsəlmanlar, istər şeyxə, istərsə də sünnilər təsdiq edirlər. O, Həzrət günorta namazının nafiləsini qıldığı halda öz üzüyünü (namaz qılanda barmağa vurulan əqiq üzüyü namazın savabını artırır) dilənçiyə ehsan etdi. Allah-Taala bu işi bəyəyəndən sonra yuxarıda qeyd olunan ayəni öz əziz peyğəmbərinə nazil etdi.

İkinci ayə «Təthir» ayəsidir. «Təthir» ayəsi Peyğəmbərin (s.ə.v.v.), Əli (ə.)-in Fatimə (ə.)-in, İmam Həsən və İmam Hüseyin (ə.)-in barəsində Ümmü Sələmənin evində nazil olubdur.²

Əmirəlmöminin (ə.) buyurur ki, Rəsulullah (s.ə.v.v.) hər gün sübh çağı bizə gəlir və buyururdu:

Namaz vaxtıdır, Allahın rəhməti sizin üçün olsun! «Siz ey (Peyğəmbərin) Əhli-beyti! Allah sizdən çirkinliyi yox etmək və sizi tərtəmiz, pak etmək istər!»

Üçüncü ayə «İnsan» surəsinin «Həl əta» ayəsidir. Bu ayə Əmirəlmöminin (ə.), Fatimə (ə.), İmam Həsən (ə.) və İmam Hüseyin (ə.)-in haqqında nazil olubdur.

¹ Maidə surəsi, 55-ci ayə.

² «Təthir» ayəsi haqqında geniş məlumat toplamaq istəyənlər Ayətullah üzma Fəzil Lənkəraninin Azərbaycan dilində tərcümə olunmuş «Əhli-beyt» kitabına müraciət etsinlər.

Dördüncü «Mübahilə»¹ ayəsidir. Bu ayədəki «Ənfüsəna» kəlməsindən məqsəd Həzrət Əli (ə.)-dir. Burada Əli (ə.)-in Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) müqəddəs nəfsi olduğu sübuta yetirilir. «Ənfüsəna» kəlməsi ilə məlum olur ki, Həzrət Əli (ə.) bütün kamilliklər və fəzilətlərdə Peyğəmbər (s.ə.v.v.) ilə şərikdir. Peyğəmbərdə (s.ə.v.v.) olan bütün İlahi xüsusiyyətlərə malikdir. Həzrəti Əli (ə.)-in Peyğəmbərdən (s.ə.v.v.) fərqli cəhəti yalnız peyğəmbərliyə çatmamasıdır.

Bir dəfə Məmun Həzrət İmam Rza (ə.)-a dedi ki, Həzrət Əli (ə.)-in haqqında olan ən böyük fəzilət hansıdır?

Həzrət buyurdu: - «Mübahilə» ayəsindəki fəzilət ən böyük fəzilətdir.

Şeyx Əzri bu fəzilətə aşağıdakı şeirlə işarə edir. Şeirinin məzmunu belədir:

O (Həzrət Əli (ə.)), Həzrət Mühəmməd Mustafanın (s.ə.v.v.) nəfsi və camıdır. Ondan başqa heç kəs bu cür deyil.

Beşinci ayə «Məvəddət» ayəsidir. Bu ayədə Allah Tala buyurur:

«Ya Peyğəmbər (camaata) de: Mən öz risalətimin qarşısında Əhli-beytimin məhəbbətindən başqa heç nə sizdən istəmirəm».²

Ayədəki «Qurba» kəlməsindən məqsəd Əli (ə.), Fatimə (ə.), İmam Həsən (ə.) və İmam Hüseyin (ə.)-dir. Ayənin ikinci hissəsində buyurur:

«Kim bir yaxşı iş görə, onun yaxşılığının savabını, mükafatını artırırıq. Həqiqətən, Allah bağışlayandır və qədrbiləndir».

¹ Ali imran surəsi 61-ayə.

² Şura surəsi, 23-cü ayə.

Burada «Həəsənətən» kəlməsindən məqsəd onların məhəbbətidir.

Müəllif deyir: Əmirəlmöminin Əli (ə.)-in haqqındakı ayələr çoxdur. Məsələn:

«Və bir də öndə olanlar, öndə olanlar! Onlar Allaha və Onun peyğəmbərlərinə hamıdan qabaq iman gətirən, yaxşı əməllər etməkdə hamını ötüb keçən, ömürlərini Allaha ibadətə həsr edən, var-dövlətlərini isə Allah yolunda xərcləyənlərdir».¹

Bu ayədən məqsəd Həzrət Əli (ə.) və onun şeyələridir.

Necə ki, «Həqiqətən iman gətirənlər və yaxşı əməllər edənlər yaradılmışların ən yaxşısıdır»,² ayəsi də o Həzrət və şeyələri haqqındadır.

(Əfəmən kanə möminən)³ Həzrət Əli (ə.)-a işarə edir. Ayənin mənası bundan ibarətdir:

«Məgər iman gətirən şəxs fasiq şəxslə birdirmi?!

«Ya əyyühəlləzinə amənu»⁴ cümləsi olan bütün ayələrin ən parlaq nümunəsi Həzrət Əli (ə.)-dir.

Aşağıdakı ayədən məqsəd Əmirəlmöminin (ə.)-dir.

«İnsanları sudan (nütfədan) yaradan, onları (bir-biri ilə) əsil qohum (qan qohumu) və sonradan qohum edən odur».⁵

Çünki, Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) əmisi oğlu və qızının (Fatiməy-Zəhra) həyat yoldaşıdır.

«Mərəcələ-bəhrəyni yəltəqiyyan»¹ ayəsi Həzrət Əli (ə.) və Fatiməy-Zəhra (ə.)-in haqqındadır. Ayənin mənası:

¹ Vaqiə surəsi, 10-cu ayə.

² Bəyyinə surəsi, 7-ci ayə.

³ Səcdə surəsi, 18-ci ayə.

⁴ Ey iman gətirənlər!

⁵ Furqan surəsi, 54-cü ayə.

«O, iki dənizi bir-birinə qovuşdurdu». Bu ayədən sonrakı ayə, yəni: «Amma onların arasında maneə vardır, bir-birinə qatışmazlar (özləri üçün müəyyən edilmiş həddi aşmazlar)»²

Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) haqqında, ondan sonrakı ayə isə İmam Həsən (ə.) və İmam Hüseyin (ə.) barəsindədir. Həmin ayə bundan ibarətdir: «O iki dənizdən inci və mərcan çıxar».³

Allah-Taalanın buyurduğu⁴ ayə Həzrət Əli (ə.)-a aiddir.

Aşağıda qeyd etdiyim ayələrin hamısı Həzrət Əli (ə.)-in barəsindədir: «Haqqı gətirən (Peyğəmbər (s.ə.v.v.)) və onu təsdiq edən (Əli (ə.)) əsil müttəqilərdir».⁵

Bu ayədəki «Və səddəqə bihi» cümləsi Həzrət Əli (ə.)-a aiddir. «Doğru olanlarla olun!»⁶

Allah Tala bu ayədə Həzrət Əli (ə.)-la olmağa əmr edir.

Allah-Taala «Təhrim» surəsinin 8-ci ayəsində Həzrət Əli (ə.) haqqında buyurur: «Qiyamət günü Allah-Taala Peyğəmbəri (s.ə.v.v.) və Onunla birlikdə iman gətirənləri xar etməyəcək».⁷

Qurandakı «səbil», «sirət», «mizan» və «siratun müstəqimun» kəlmələrindən məqsəd Əli (ə.)-dir.

Həzrət Əli (ə.) Məkkə şəhərinə gedib «Bəraət» ayələrini kafirlər üçün oxudu.

¹ Ərrəhman surəsi, 19-cu ayə.

² Ərrəhman surəsi, 20-ci ayə.

³ Ərrəhman surəsi, 22-ci ayə.

⁴ Haqqə surəsi, 12-ci ayə.

⁵ Zümər surəsi, 33-cü ayə.

⁶ Ənfal surəsi, 62-ci ayə.

⁷ Təhrim surəsi, 8-ci ayə.

Həzrət Əli (ə.) «Nəcəv»¹ ayəsinə əməl etdi. Öz dinarını 10 dirhəmə satdı və on dəfə sirrini Rəsulullah (s.ə.v.v.) dedi. On dəfənin hər birində sirrini deməmişdən qabaq bir dirhəm ehsan etdi. Nəhayət, Allah-Taala aşağıdakı ayə ilə «Nəcəv» ayəsini öz əvvəlki qüvvəsindən saldı: «Məgər siz (Peyğəmbərlə) məxfi danışmaqdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuzmu?»²

Qurandakı «şəhid», «sadiq», «musəddiq», «siddiq», «fəzl», «rəhmət», «nemət» və «imamun mubin» kəlmələrinin hamısından məqsəd Həzrət Əli (ə.)-dir.

«Və o kəs ki, İlahi kitabın bütün elmini bilir».³

Allah-Taalanın bu ayədəki buyurduğu şəxs Əli (ə.)-dir.

Qurani-Kərimdəki «ayətun kubra» və «nəbəun əzimun» Həzrət Əli (ə.)-dir.

Həzrət Əli (ə.) buyurub:

«Allah-Taalanın məndən böyük ayəti (nişanəsi) yoxdur və məndən böyük başqa bir xəbər Allahın yanında mövcud deyil».⁴

Quranda «Validəyni» kəlməsindən məqsəd Allahın rəsulu (s.ə.v.v.) və Həzrət Əli (ə.)-dir. Çünki, Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyurub:

«Mən və Əli (ə.) bu ümmətin atasıyıq və onların boynundakı haqqımız öz ata-analarının haqqından böyükdür. Çünki, əgər onlar bizə itaət etsələr Cəhənnəm odundan nicat verəcək və əbədi Behiştə aparacağıq. Onları azadcasına yaşayanlara qovuşduracağıq».⁵

¹ Mucadilə surəsi, 12-ci ayə.

² Mucadilə surəsi, 13-cü ayə.

³ Rəd surəsi, 43-cü ayə.

⁴ Bəharül-əнвар, 36-cı cild, 2-ci s.

⁵ Bəharül-əнвар, 36-cı cild, 9-cu s.

Quranda gələn «Həblullahu-l-mətin»¹ «Salihu-l-möminin»² «İxvanən əla sururin mutəqabilinə»³, «Və li kuli qövmin hadin»⁴ sözlərindən məqsəd Həzrət Əli (ə.)-dir. Allah-Taala «Maidə» surəsinin 54-cü ayəsində buyurur:

«Tezliklə Allah-Taala bir dəstəni gətirəcək, Allah onları və onlar Allahı çox istəyirlər».

Ayədəki «qövüm» kəlməsinin ən parlaq nümunəsi Həzrət Əli (ə.)-dir.

Allah-Taala başqa bir ayədə buyurur:

«(Ey müşriklər!) Məgər siz hacılara su verməyi və Məscidül-həramı təmir etməyi Allaha və qiyamət gününə iman gətirib Allah yolunda cihad edənlərlə eynimi tutursunuz?»⁵

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) müşriklərin şiddətli təzyiqi altında idi. Müşriklər o Həzrəti öldürmək qərarına gəldikdə Cəbrail onların bu çirkin planını Peyğəmbərə (s.ə.v.v.) xəbər verdi. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) gecə qaranlıq hər yeri bürüyəndən sonra məkkədən çıxdı. Həmin gecə Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin yatağında yatıb öz canını Allah yolunda fəda etməyə hazır oldu. Çünki, müşriklər Peyğəmbəri (s.ə.v.v.) öz yatağında yatdığı yerdə öldürmək istəyirdilər.

Həmçinin «Həşr» surəsinin 9-cu ayəsi, «Əraf» surəsinin 44-cü, 48-ci ayəsi və «Saffat» surəsinin 24-cü ayə-

¹ Ali-İmran surəsi, 103-cü ayə.

² Təhrim surəsi, 4-cü ayə.

³ Hicr surəsi, 47-ci ayə.

⁴ Rəd surəsi, 7-ci ayə.

⁵ Tövbə surəsi, 19-cü ayə.

si¹ Həzrət Əli (ə.)-in haqqındadır. Qeyd etdiyim ayələri yuxarıdakı tərtiblə yazıram:

«Özləri ehtiyac içində olsalar da başqasını özlərindən üstün tuturlar».²

«Elə bu zaman onların arasından bir carçı:

«Allah zalimlərə lənət etsin!» - deyə səslənəcək».³

«Əraf əhli üzlərindən tanıdıqları (bir dəstə) adama müraciət edib: «Sizə nə yığdığınız mal-dövlət, nə də tə-kəbbürünüz bir fayda verdi» - deyəcəklər».⁴

«Onları yubadıb saxlayın, çünki sorğu-sual olunacaqlar!»

HƏZRƏT ƏLİ (Ə.)-İN İMAMƏTİNİ SÜBUT EDƏN BEŞ HƏDİS

Birinci hədis «Qədiri-Xum» hədisidir. Bu hədisi həm şeyə, həm də sünni rəvayətçiləri nəql edibdir və heç kəs onu inkar edə bilməz. «Gədiri-Xum» hədisini Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurubdur. Allahın rəsulu (s.ə.v.v.) öz həcc əməllərini yerinə yetirəndən sonra müsəlmanlarla geri qayıtdı. Həzrət «Qədiri-Xum» adlı bir məkana yetişdi. Orada müsəlmanları bir yerə topladı. Əmirəlmöminin (ə.)-i dəvənin üstünə qaldırdı. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) müsəlmanlara elan etdi ki, Əli (ə.) mənim vəsimidir. Həzrət Əli (ə.)-in haqqında camaata sifariş etdi. Həzrət Əli (ə.)-am üçün müsəlmanlardan beyət

¹ Həzrət Əli (ə.) haqqındakı ayələri toplamaq istəyənlər «Bəharül-ənvar» kitabının 35 və 36-cı cildlərinə müraciət etsinlər.

² Həşr surəsi, 9-cu ayə.

³ Əraf surəsi, 44-cü ayə.

⁴ Əraf surəsi, 48-ci ayə.

götürdü. Hamı Əli (ə.)-ı Peyğəmbərdən sonra öz rəhbər və İmamı kimi tanıdılar.

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) «Qədir-Xum»dakı çıxışında aşağıdakı sözləri elan etdi:

«Mən hər kəsin mövla və rəhbəriyəmsə, Əli (ə.) də onun rəhbəridir. Ya Allah, Əli (ə.) ilə dostluq edənə dostluq et, onunla düşmənçilik edənə düşmənçilik et, Əli (ə.)-a kömək edənə kömək et və onu xar edənə zəlil et!

İkinci hədis «Mənzələt» hədisidir. Bu hədisi də şeyx və sünni rəvayətçiləri mötəbər sənədlərə əsasən nəql edibdir.

Rəsulullah (s.ə.v.v.) Əmirəlmöminin (ə.)-a buyurdu:

«Sənin mənə olan nisbətin Harunun¹ Musaya olan nisbəti kimidir, yalnız bir fərqimiz vardır ki, məndən sonra peyğəmbər olmayacaq».

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) bu sözü ilə elan etmək istəyir ki, Harun Musa (ə.)-in bütün işlərdə vəziri və özündən sonra xəlifəsi olduğu kimi Həzrət Əli (ə.)-am da hər bir işdə mənim vəzirim və məndən sonra müsəlmanların xəlifəsidir.

Üçüncü hədis Həzrət Əli (ə.)-a salam vermək haqqında olan hədisdir.

Bürəydə rəvayət edir: Rəsulullah (s.ə.v.v.) bizə əmr etdi ki, bundan sonra Həzrət Əli (ə.)-ma salam verəndə deyin:

«Əssəlamu əleykə ya Əmirəlmöminin»

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) burada Əli (ə.)-a «Əmirəlmöminin», yəni «möminlərin rəhbəri və imamı» ləqəbini verir. Bu ləqəb yalnız Əli (ə.)-a məxsusdur və Allah tərəfindən seçilibdir.

¹ Harun Musa (ə.)-in vəsiyi idi.

Dördüncü hədis: Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyurub: «Əli (ə.) haqq ilə və haqq Əli (ə.) ilədir. Hər yerdə Əli (ə.) olsa, haqq da oradadır».

Beşinci hədis «Teyr» hədisidir. Bu hədis çoxlu sənədlərlə nəql olunubdur. Hədis bundan ibarətdir.

Bir dəfə Rəsulullah (s.ə.v.v.) üçün toyuq bişirib hədiyyə ünvanı ilə gətirdilər. Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyurdu:

«Ya Allah, öz xəlqinin ən yaxşısını mənim yanıma yetir və mənimlə birlikdə bu xörəyi yesin!»

Bu vaxt Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) yanına gəldi və birlikdə yemək yedilər.*

«NƏCVA» (PIÇILTI) AYƏSİ

«Mücadilə» surəsinin 12-13-cü ayələrində buyurulur:

«Ey iman gətirənlər! Peyğəmbərlə məxfi danışığa getməzdən öncə (Allah yolunda) sədəqə verin. Bu sizin üçün daha xeyirli, daha pakdır. Əgər bir şey tapmasanız, (bilin ki), Allah bağışlayan və rəhm edəndir. Yoxsa siz məxfi danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuz?! İndi ki, siz bu işi etmədiniz və Allah da tövbənizi qəbul etdi, onda namaz qılın, zəkat verin, Allaha, Onun Peyğəmbərinə itaət edin (və bilin ki), Allah nə etdiklərinizdən xəbərdardır!»

Bu iki ayədə mövcud olan dəlillərdən, eləcə də, bir çox alimlərin, o cümlədən, Təbərsinin «Məcməül-bəyan», Fəxri-Razinin «Kəbir», Qurtubinin «Əl-camiu» li əhkamil-Quran», Alusinin «Ruhul-məani» və digər təfsir kitablarında onun nazil olma səbəbi ilə əla-

* Şeyx Abbas Qummi «İmam Əlinin fəzilətləri» 1998/1419.

qədar qeydlərindən belə başa düşülür ki, bəzən müsəlmanlar (bəzi təfsirçilərin yazdıqları kimi, sərvətli müsəlmanlar Peyğəmbərin (s.) yanında mövqə qazanmaq üçün hər bir kiçik və əhəmiyyətsiz məsələni ona pıçıltı ilə və məxfi şəkildə bildirirdilər. Nədanlar anlamırdılar ki, Peyğəmbər (s.) vaxtını bir fərdin əhəmiyyətsiz sözlərinə sərf etməklə mühüm işlərdən qalır. Bu iş həm də zəif və yoxsul təbəqəni narahat edirdi. Bu zaman qeyd etdiyimiz birinci ayə nazil oldu və müsəlmanlara belə bir göstəriş verildi: «Əgər Peyğəmbərlə məxfi şəkildə danışmaq istəyirsinizsə, bu işdən öncə Allah yolunda sədəqə verin». Bu göstəriş maraqlı bir sınaqla yanaşı, Peyğəmbərlə (s.) səmimi əlaqədə olduğunu iddia edənlərə tutarlı bir cavab oldu. Bir nəfərdən (yalnız İmam Əmirəl-möminin Əlidən (ə.)) başqa heç kim Peyğəmbərlə (ə.) məxfi danışmaqdan əvvəl sədəqə vermədi.

Bununla da müsəlmanlar İmam Əlinin (ə.) Allah və Onun Peyğəmbərinin (s.) yanında yüksək məqama malik olduğunun şahidi oldular. Qısa bir müddətdən sonra ikinci ayə nazil olub, birinci ayədə qeyd olunan hökmü ləğv etdi. Bununla da məlum oldu ki, bəzilərinin ürəklərində sərvət, mal-dövlət sevgisi Peyğəmbərlə (s.) məxfi danışmaqdan artıqdır. Həm də aydın oldu ki, məxfi danışmaq istəyənlərin sözləri əhəmiyyətsizdir. Onların bu işdə məqsədi yalnız ictimai mövqə qazanmaq idi.

Bu ayənin təfsiri ilə bağlı çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur ki, onun hökmünə əməl edən şəxs yalnız İmam Əli (ə.) olmuşdur. «Şəvahidut-tənzil» kitabında nəql olunur ki, Mücahid İmam Əlinin (ə.) belə buyurduğunu demişdir:

«Quranda bir ayə var ki, məndən qabaq və məndən sonra ona əməl edən bir kəs olmayıb və olmayacaq da; bu «nəcvə» ayəsidir. Mənim bir dinar pulum var idi, onu on dirhəmə satdım. Bununla da hər vaxt Peyğəmbərlə (s.) məxfi danışmaq istəsəydim, bir dirhəm sədəqə verərdim. Lakin bir müddətdən sonra o ayənin hökmü (sonrakı ayənin vasitəsilə) ləğv oldu».¹

Başqa bir rəvayətdə Əbu Əyyub Ənsaridən belə nəql olunur: «Bu ayə Əli (ə.) haqda nazil olmuşdur. Əli (ə.) Peyğəmbərlə (s.) on dəfə məxfi danışdı və hər danışığından əvvəl bir dirhəm sədəqə verdi».²

Növbəti rəvayətdə Mücahiddən belə nəql olunur: «Qurani-kərimdə bir ayə var ki, hökmü ləğv olana qədər Əli ibn Əbi Talibdən (ə.) başqa heç kim ona əməl etmədi. Həmin ayə «nəcvə» ayəsidir. O, Allahın Peyğəmbəri ilə məxfi danışdı və bir dinar pul sədəqə verdi».³

Həmin kitabda bu barədə təxminən, on rəvayət nəql olunmuşdur.

Süyuti «Əd-durrul-mənsur» təfsirində də bu rəvayəti (yeddi müxtəlif sənədlə), onun düzgünlüyü ilə bağlı Hakim Nişapurinin etirafını və İmam Əlinin (ə.) belə buyurduğunu nəql edir: «Qurani-Kərimdə bir ayə var ki, məndən qabaq və sonra ona əməl edən olmayıb və olmayacaq». Sonra hədisin davamını «Şəvahidut-tənzil» kitabında nəql olunduğu kimi qeyd etmişdir.⁴

Yenə həmin kitabda müxtəlif rəvayətdən belə nəql olunmuşdur: «Peyğəmbər (s.) (şəxsi danışığa gəlmək istəyənlərin nə qədər sədəqə verəcəkləri barədə Əli (ə.)

¹ Şəvahidut-tənzil», 2-ci cild, s.231, hədis:951.

² Yenə orada, s.240, hədis:946.

³ Yenə orada.

⁴ «Əd-durrul-mənsur», 6-cı cild, s.185.

ilə məsləhətləşib) buyurdu: (Ya Əli!) Bir dinar necədir? Əli (ə.) dedi: (Ya Peyğəmbər (s.)) Camaatın ona gücü çatmaz. Peyğəmbər (s.) buyurdu: Bir dinarın yarısı necə? Əli (ə.) dedi: Buna da camaatın gücü çatmaz. Buyurdu: Bəs, nə qədər olsa, yaxşıdır? Dedi: Bir arpa ağırlığı qədər qızıl pul! Peyğəmbər (s.) buyurdu: (Ya Əli!) Onun miqdarını çox az dedin!

Onların söhbətindən bir az keçməmişdi ki, «Yoxsa siz məxfi danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuz?! İndi ki, siz bu işi etmədiniz və Allah da tövbənizi qəbul etdi, onda namaz qılın, zəkat verin...» ayəsi nazil olub, ötən hökmü ləğv etdi.

Əli (ə.) buyurur: «Allah-taala mənim vasitəmlə bu ümmətin yükünü yüngülləşdirdi».¹

Bu məsələ ilə əlaqədar Bursuinin «Ruhul-bəyan» təfsirində Abdullah ibn Ömər ibn Xəttabdan nəql etdiyi bir hədis diqqəti daha çox cəlb edir. O deyir: «Əgər Əlinin (ə.) malik olduğu üç fəzilətdən biri məndə olsaydı, bir dəstə qırmızı dəvəyə² (ən qiymətli mala) sahib olmağımdan daha yaxşı olardı. Birincisi, Əlinin (ə.) Fətimeyi-Zəhra (ə.s.) ilə evlənməsi, ikincisi «Xeybər» müharibəsində qələbə bayrağını əlinə götürməsi, üçüncüsü, «nəcvə» ayəsidir».³

Bu hədisi Zəməxşəri «Kəşşaf», Qurtubi «Əl-camiu li-əhkamil-Quran» və Təbərsi «Məcməül-bəyan» kitablarında nəql etmişlər.⁴

¹ Yenə orada, 6-cı cild, s.185.

² Bus öz ərəblər arasında daha qiymətli əşyalar barəsində işlədilir. Onlar nəfis, qiymətli və inci əşyaları bəyan edərkən, bu sözü işlədirlər. Bus öz atalar sözü formasına düşmüşdür.

³ «Ruhul-bəyan», 9-cu cild, s.406.

⁴ «Kəşşaf», 4-cü cild, s.494; «Əl-camiu li-əhkamil-Quran», 9-cu cild, s.6472 və «Məcməül-bəyan», 9-10-cü cild, s.252, bəhs etdiyimiz ayənin təfsirində.

Həqiqətdə, Abdullah ibn Ömər üç həssas və mühüm məsələyə işarə etmişdir. Çünki Peyğəmbərin (s.) buyurduğu kimi, bütün dünya qadınlarının ən fəzilətlişi Fətimeyi-Zəhraya (ə.s.) layiq, yalnız Əlidir (ə.) və Peyğəmbərdən (s.) sonra bəşəriyyətin qəhrəmanı odur! «Xeybər» döyüşündə İslam sərkərdələrinin məğlub olduğu zaman Peyğəmbərin (s.) bayrağı İmam Əliyə (ə.) verməsi və bununla da müsəlmanların bu döyüşdə qələbə qazanması başqalarının arzuladığı misilsiz bir fəzilətdir. «Nəcvə» ayəsinə gəldikdə isə, bu ayəyə əməl edən yeganə şəxs İmam Əli (ə.) olmuşdur.

Qəribədir ki, bəziləri bu məsələni əhəmiyyətsiz göstərməyə, hətta Əlinin (ə.) bu fəzilətini ört-basdır etməyə cəhd göstərmişlər! Onlar adəti üzrə, həmişə bəhanələr, məntiqsiz və əsassız dəlillər girdabındadırlar. Bəzən deyirlər ki, səhabələrin böyükləri (sədəqə verməyə) ehtiyac bilmədikləri üçün bu işə əməl etməmişlər; bəzən deyirlər ki, səhabələrin bu işi görməyə (sədəqə verməyə) kifayət qədər vaxtı yox idi. Çünki bu hökm tez bir zamanda ləğv olundu; bəziləri də deyirlər ki, sədəqə verib, Peyğəmbərlə (s.) məxfi danışığa getmək, yoxsulları narahat edər, sərvətliləri qorxuya salar. Çünki yoxsulların sədəqə verməyə gücləri çatmırdı və sərvətlilər də gücləri çatdıqları halda, əgər bu işi tərək etsəydilər, danlanacaqdılar. Buna görə də digər səhabələrin bu ayəni hökmünə əməl etməməsi, onları fəzilətdən salmır».¹

Amma bu böyük təfsir alimləri sanki ikinci ayəni bəhanə gətirdikləri zaman tamamilə unutmuşlar ki, Allah-Taala elə həmin ayədə əvvəlcə Peyğəmbərlə (s.) məxfi danışanları hökm nazil olduqdan sonra sədəqəni tərək

¹ «Kəbir» təfsiri, Fəxri-Razi, 29-cu cild, s.272 və «Ruhul-məani», 28-ci cild, s.28.

etdikləri üçün danlayır və məzəmmət edir. Ayədə buyrulur: «Yoxsa siz məxfi danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuz?» Allah-Taala bu işi tərək etməyi bir növ günah hesab edərək buyurur: «Allah tövbənizi qəbul etdi!» Bu ayədə sədəqə verməyi tərək edənlərin bağışlandığı bildirilir. Onun əvəzinə namaz qılmaq, zəkat vermək, Allaha və Peyğəmbərə (s.) itaət etmək əmri verilir. Əgər digər səhabələrin vaxtı yox idisə, məqsədləri yoxsulların qəlbini ələ almaq, sərvətliyə qorxusunu aradan qaldırmaq idisə, onda nə üçün Allah-Taala onları məzəmmət edir və tövbə məsələsini gündəmə gətirir?! Ayəyə diqqət yetirməklə məlum olur ki, onların tutduğu iş düzgün deyilmiş. Bu mövqedən çıxış edən alimlər əqidələrinə uyğun gəlməyən məsələlərdə Quran ayələrinin münasibətini görə bilmirlər.

İmam Əlinin (ə.) fəzilətini əhəmiyyətsiz göstərmək üçün demişlər: «Nəcvə» ayəsi ilə onun hökmünü ləğv edən sonrakı ayə arasında yalnız bir saat fasilə olmuşdur. Buna görə də, digər səhabələr onun hökmünə əməl etməyə müvəffəq olmamışlar». Belələri də yaddaşı zəif qrupdan sayılır. Çünki onlar hökmü ləğv edən ayənin tonuna diqqət yetirməmişlər. Həmin ayədə bir qrup səhabə məzəmmət olunur ki, nə üçün yoxsulluq qorxusundan sədəqə verməyi və Peyğəmbərlə (s.) məxfi danışmağı tərək etmişlər! Düzdür, onlar bu işi tərək etsələr də, Allah rəhm edəndir və onların tövbəsini qəbul etmişdir. Əgər bu iki ayə arasında fasilə bir saat olsaydı, Allah-Taala onları məzəmmət etməzdi. Bir sıra rəvay-

ətlərdə «bu iki ayə arasında fasilə on gün olmuşdur» fikri daha münasibdir.¹

Sual: Bu məsələ ilə bağlı bir sual qalır. Bu işi necə fəzilət hesab etmək olar? Bəzi təəssübkeş təfsirçilərin dedikləri kimi, nə ona əməl etmək bir fəzilətdir, nə də onu tərək etmək bir nöqsan və xəta.

Cavab: Bu sual da keçən bəhslərdə cavablandırıldı. Əlavə olaraq deyə bilərik ki, sualın cavabını tapmaq üçün ən yaxşı yol Qurani-Kərimə müraciət edib, hökmü ləğv edən (ikinci) ayəyə diqqət yetirməkdir. Bu ayədən göründüyü kimi, Allah-Taalanın əmrilə müsəlmanlar sınağa çəkilir. Belə ki, Peyğəmbərlə (s.) şəxsi danışmaq istəyənlər müsəlmanları nəzərə alaraq yenidən danışmaq üçün, Allah yolunda sədəqə verməli idilər. Burada yalnız bir nəfər bu ilahi sınaqdan layiqincə keçdi və o da Əli ibn Əbi Talib (ə.) oldu. Məgər bu böyük bir iftixar və fəzilət deyilmi?! Başqa sözlə, bütün səhabələr ayədə məzəmmət olunduğu və onların tövbəsindən söz açıldığı halda, burada istisna edilən şəxs yalnız İmam Əlidir (ə.).

Bəs, nə üçün bəzi alimlər belə açıq-aydın həqiqəti inkar etmək istəyirlər? Bunun səbəbi haqda özünüz düşünün!²

***

Bismillah ər-rəhman ər-rəhim!

Pak can cövhərini su və torpaqda birləşdirib onların izdivacından zamanın möcüzəsi və dövrünün nadir (varlığı) olan yüksək məqamlı insanın üzünə mövcudluq

¹ «Ruhul-məani» təfsirində bu nəzər xəlifə Mənsur Dəvəniqinin dövründə yaşayan və «təbein» şagirdlərindən olan Müqatildən nəql olunmuşdur.

² Ayətullah Məkarim Şirazi. «İmamət haqqın dili ilə», 2010.

qapılarını açmış Allah hədsiz və müqayisəsiz pərəstiş və təşəkkürə, əbədi dua və tərifə layıqdır. Şeir:

***Bütün gələnlərdən əvvəl mövcud olan,
Bütün varlıqlardan çox qalan***

Və Allah tərəfindən verilmiş parlaq tacın sahibi, Allahı dərk etmiş və Allaha doğru süluk etmiş, Allahın elçisi Əbülqasim Məhəmmədə səmimi dualar, ən qiymətli salavat və ən yaxşı salamlar olsun!

Nəzm:

***Yaradanın xüsusi elçisi,
Möhkəm dəlilin yetiricisi!
O, dar dəvət (yoluna) genişlik (bəxş edib).
Daşlar onun möcüzəsinə şahadət verir!***

Və övliaların başçısı, Həzrəti-Mustafanın qəyyumu, Allahın qalib gəlmiş şiri, möminlərin əmiri, dindarların imamı Əli ibn Əbutalibin işıqlanmış qəbri və ətirlənmiş məzarı hədsiz-hüduzsuz və saysız-hesabsız nurla dolsun!

Şeir:

***Əgər yer kəməndə gəlsəydi, Xeybərin fatehi
Bir anda onu qoparıb bu firuzə rəngli
kümbəzə atardı!***

***Kövsərin saqisi behiştə saqilik etməsə,
Peyğəmərlərin ağzı Kövsər suyundan
islanmayacaq!***

Və onların nəslinə və övladlarına salam olsun!*

SƏNƏDLƏRİN İZAHI (İxtisarla)

BABAGİL MƏQBƏRƏSİNƏ AİD SƏNƏDLƏR

Babagil məqbərəsi Azərbaycanın Lerik rayonunda, Babagil kəndi yaxınlığında, köhnə qəbristanlıqda yerləşir. Məqbərənin tarixi haqqında bizə çatmış altı sənəddən başqa, digər yazılı məlumat hələlik əldə ediləmişdir. Qeyd olunan altı sənəd isə Azərbaycan MEA Tarix İnstitutunun elmi arxivində saxlanılır.

Lənkəran və Lerik rayonlarındakı yaşlı adamların dediyinə görə Babagil sözü gilanlı baba deməkdir. Babagil adlanan şəxs islam dininin şiə təriqətinə mənsub ruhani xadim olmuş, vaxtı ilə Gilandan Astara Talışına gəlmiş, Asnaqaran kəndində yaşamış və orada vəfat etmişdir (hazırda Lerik rayonundakı Babagil kəndinin keçmiş adı Asnaqaran olmuşdur. Asnaqaran sözü talış dilində dəmirçilər deməkdir. Rəvayətə görə keçmiş zamanlarda həmin kəndin sakinləri Talış hökmdarlarının süvariləri üçün silah, yaraq və s. əşyalar hazırlayırmışlar).

Babagil kəndində yaşayan qocalar Babagilin əsil adının Əmirə Şahsəvar Gilani Kəsgəri olduğunu iddia edirlər (Biz əsas etibarlı ilə yaşı 90-dan yuxarı olan qocalardan Cəngəmiran kəndində yaşayan Əbuzər İbad oğlu Quliyevin, Kürümbərə kəndində yaşayan Böyükəğa Xuda oğlu Həsənovun, Darquba kəndində yaşayan Abı Nurulla oğlu Nurullayevin, Şağlöküçə kəndində yaşayan Zülfüqar Qasım oğlu Qasimovun, Aslan Bayram oğlu Abdullayevin və başqa qocaların rəvayətlərini əsas götürürük). Astara Talışı hakimi

* «Qızılbaşlar tarixi», Tərcümə və şərhlər M.Ə.Məhəmmədinindir. Bakı, «Azərbaycan» nəşriyyatı, 1993.

Bayındır xanın (İskəndər bəy Münşi. Tarixə-Aləmaray-i-Abbasi. Tehran, hicri 1314, s.156) bu adam haqqında hicri 958-ci ilin ziqədə – (miladi 1551-ci ilin oktyabr) ayında verdiyi fərmanı bizə qədər çatmışdır (fərmanın əslı Azərbaycan EA Tarix İnstitutunun elmi arxivindədir, fond 1, siyahı 2, iş №302,) (3№-lm sənədə bax). Bu fərmandan məlum olur ki, Əmirə Şahsəvər Gilani Kəsgəri I Təhmasib dövründə yaşamışdır. Babagil məqbərəsi isə əlimizdə olan sənədlərə əsasən hələ I Şah İsmayılın hakimiyyət başına keçməsindən çox-çox əvvəl mövcud olmuşdur. Əbdülfəttah Fuməninin «Tarixə Gilan» adlı əsərində Əmirə Şahsəvarın 1578-ci ildə Biyəpiş orduları əleyhinə vuruşma zamanı öldürüldüyü qeyd edilir.

Göstərilən dəlillərə əsasən ehtimal etmək olar ki, Əmirə Şahsəvər Gilani Kəsgəri Babagilin xələflərindən olmuşdur. Eyni zamanda həmin sənədə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Babagil vaxtı ilə Kəsgərdən keçərək Astara Talışına gəlmiş müəyyən tayfanın ağsaqqalı olmuşdur...

... Sənəddə bəzi adların Talış dilində yazılmasını da qeyd etmək lazımdır.

Sənədin başlığında «Əmir Əhməd Deriğinin dediyinə görə» sözlərinin yazılması, habelə onun axırında olan möhür izində Əmir Əhməd adının aydın oxunması göstərir ki, bu təsdiqnamə Əmir Əhmədin əmri ilə tərtib edilmişdir. Deriği isə Əmir Əhmədin Deriğ mahalından olduğunu göstərir. (Dağlıq və meşəlik məntəqədən ibarət olan Astara Talışı hələ çox qədim zamanlarda 3 mahala bölünmüşdür. Bunlar Pornəm, Zuvand və Deriğ mahallarından ibarətdir. Deriğ mahalına təqribən 25 kənd daxildir). Möhürdəki Əmir Əhməd sözünün dörd tərəfində Allah, Məhəmməd və Əli adlarının

təkrarən qeyd olunması Əmir Əhmədin şüə təriqətinə mənsub xadim olduğuna işarədir.

Sənədin üçüncü sətirində oxunması lazım gələn «Ariflərin sultanı, türbəti müqəddəs Sultan Babagil» sözlərinin mətnin daxilindən çıxarılaraq təsdiqnamənin ən yuxarı hissəsində, Əmir Əhmədin adından belə yüksəkdə yazılması Babagilin ali rütbəli ruhani xadim hesab edildiyini göstərir.

Sənədin haşiyəsində 3 nəfərin qeydi və möhürü vardır.

...4 №-li Sənəd. Bu fərman I Şah Təhmasibin hakimiyyətinin son illərində, hicri 981№-ci ilin rəbiül-axır – (miladi 1573-cü ilin iyul) ayında Babagilin övladlarından Mirşahhüseyn haqqında verilmişdir (Sənədin əslı Azərbaycan EA Tarix İnstitutunun elmi arxivindədir, fond I, siyahı 2, iş №297) (4№-li sənədə bax).

Burada ilk diqqətəlayiq cəhət fərmanın Ərdəbil şəhərindəki Şeyx Səfiəddin məqbərəsinin mütəvəlliliyi tərəfindən verilməsidir. Buna görə də sənədin yazılma üsulu şahlar və yerli hakimlərin fərmanlarından fərqlənmişdir. Sənədin ən yuxarı hissəsində «O, yüksəklərin ən yüksəyidir» sözləri, onun altında «*Mehriban və bağıslayan allahın adı ilə*» cümləsi, daha sonra «*ya Məhəmməd, ya Əli*» sözləri yazılmışdır. Bu başlıqdan sonra fərman verən mütəvəlliliyin iki sətirdən ibarət ərəb dilində yazılmış toğrası verilmişdir...

... Bu sənəd Şeyx Səfiəddin məqbərəsi mütəvəlliliyinin geniş hüquqa malik olduğunu, müəyyən adamların vergilərdən azad olunması haqqında onun hətta hökm verə bilməsini göstərir. Həmin sənədə əsasən belə nəticə əldə etmək olar ki, geniş vəqf torpaqlarına sərəncam verən və Ərdəbil məntəqəsində Səfəvi şahlarının bilavasitə nümayəndəsi sayılan bu mütəvəlliliyin göstərişlərinə

ölkənin müəyyən vilayətlərində itaət olunmuş
(И.П.Петрушевский. *Вакфные имения Ардабилгского
мазара в XVIII века. «Труды Института истории
им. А.Бакиханова, Баку, 1947, с.24»*).

Mütəvəllilik tərəfindən verilən bu fərmanın aşağı hissəsində olan möhür izi də tarixi cəhətdən çox maraqlıdır. Möhürün yuxarısında Allah, Məhəmməd, Əli sözləri yazılmış, onun haşiyəsində 14 məsum adlanan şəxslərin adı qeyd edilmişdir. Möhürün ortasında bu sözlər həkk olunmuşdur: «Uca fəzilətə malik olan, öyüd verən, allahın nurları ilə əhatə edilən, Hüseyini nəslinə mənsub pak Səfəviyyənin ali, yüksək və müqəddəs hüzurundan. 944-cü il».

...7 №-li sənəddə olduğu kimi, bu sənədin də yuxarı hissəsində «hökmranlıq allaha məxsusdur» sözləri yazılmış və onun altına II Şah Abbasın dairəvi möhürü vurulmuşdur.

Möhürün ortasında «Şahi vilayətin qulu II Abbas 1051» sözləri, onun haşiyəsində isə 14 məsum adlanan şəxslərin adı həkk olunmuşdur...

... Fərmanın yazılma üsulu 8 və 9№-li sənədlərdən o qədər də fərqlənmir. Onun yuxarisına II Şah Abbasın möhürü vurulmuşdur. Fərmanın arxasında bir qeyd və toğra, habelə bir neçə möhür izi vardır. Qeyddə deyilir: «Seyidlik, vizarət və iqbal pənahlı, uca rütbəli, alimlər sultanı, ali və yüksək xaqanlığın etimadüldövləsinin qeydi əsasında (Bağlandı)».

Həmin qeydin altındakı toğrada «Əlinin iti, şeyxlərin sultanı Şeyxəli» sözləri yazılmış və onun alt tərəfinə 8 və 9№-li sənədlərin arxasında olan məzmunlu möhür vurulmuşdur...

18 №-li Sənəd. Nədir xanın xəlifəliyi haqqında Şah Sultan Hüseyinin hicri 1116-cı ilin ramazan (1704-cü ilin dekabr) ayında verdiyi fərman orta əsr Azərbaycan tarixi üçün dəyərli mənbə sayıla bilər (Sənədin əsl Respublika Əlyazmaları fondundadır, inv.№h-24 //18№-li sənədə bax).

Nəbatı naxışlarla haşiyələnmiş bu fərmanın ən yuxarı hissəsində «O, pak Allahdır», bir qədər aşağıda «hakimiyyət Allaha məxsusdur», onun altında «mehriban və bağışlayan Allahın adı ilə», nəhayət, mətnin üstündə «Ya Məhəmməd, Ya Əli» sözləri yazılmışdır. Fərmanın haşiyəsində (mətnin 4-7-ci sətirlərinin kənarında) Şah Sultan Hüseyinin möhrü vurulmuş və möhrün yuxarı tərəfində yazılmış Əs-Sultan-üs-Səfəviyyə toğrası daxilində Səfəvilər sülaləsinin şəcərəsi qeyd olunmuşdur. Toğranın yuxarı hissəsində, məsumə sözü yazılmış, onun altında Sultan İbrahim, Sultan Cüneyd, Sultan Heydər, Əli Uxuvət, Sultan İsmayıl, Sultan Təhmasib, Sultan Məhəmməd, Sultan Abbas, Sultan Səfi, Sultan Abbas, Sultan Süleyman, Sultan Hüseyin adları qeyd olunmuşdur...

... Fərmanda «külli Azərbaycan (19 №-li sənədə bax) ifadəsinin işlədilməsi, habelə Məhəmmədxan Bəydili-Şamlunun Azərbaycana bəylərbəyi və ordu başçısı təyin edilməsi barədə verilən məlumat da tarixi nöqtəyi-nəzərdən maraqlıdır.

20 №-li Sənəd. Bu fərman hicri 1141-ci ilin cümədiül-əvvəl (1728-ci ilin dekabr) ayında II Təhmasib tərəfindən verilmişdir (sənədin əsl *Azərbaycan EA Respublika Əlyazmaları Fondundadır, inv.№ h-5/8929*).

Fərmanın yuxarısında Allah məfhumunu xatırladan «O» sözü yazılmış və onun altındakı möhür izində bu sözlər qeyd edilmişdir:

«Mehriban və bağışlayan Allahın adı ilə. Şahi vilayətin qulu ikinci Təhmasib» Fərmanın mətnində əbdali tayfasına mənsub olan Dövlətyar bəyin şah rıkabxanasına keşikçibaşı təyin edilməsindən bəhs edilir. Burada həmin təyinatla əlaqədar olaraq Xəmsə mahalındakı kəndlərdən birinin at arpası və soyurğal adı ilə Dövlətyar bəyə verilməsi qeyd edilir...

4 №-li sənəd (İxtisarla):

Şeyx Səfiyyəddin məqbərəsi mütəvəlliliyinin Mirşahhüseyn haqqında verdiyi hökm.

Hökm 1573-cü ilin iyun ayında verilmişdir.

Orijinal, ölçüsü 71, 5x23 s.

Yazılma üslubu: şikəstə-divani.

Azərbaycan EA Tarix İnstitutunun elmi arxivi, fond I, siyahı 2, iş №297).

O, yüksəklərin ən yüksəyidir.

Mehriban və bağışlayan allahın adı ilə.

Ya Məhəmməd, Ya Əli.

Səfəvi təriqətinin böyük və yüksək mərtəbəli astanasından.

Peyğəmbərin müqəddəs nurlarının izləri qorunsun.

Məxluqatı yaradana həmd olsun, ətiyələr bəxş edənə şükr olsun, peyğəmbərə, onun vəsisinə, evladları Həsən, Hüseyin, Əli, Bağır, Sadiq, Kazım, Rza, Tağı, Nağı, Ələsgəri və zəmanənin sahibi Mehdiyə sələvat və salam olsun. Ən yüksək olan allahın salamı onlara şamil olsun (Bu müqəddimədən) sonra bu cəhətdən ki, əzəmətli evliyanın və kəramətli şeyxlərin yüksək və müqəddəs izlərinin kəramətli, pak və işıqlı astanası qar-

şısına getmək, baş əymək, öpmək və mülazimlik etmək (adamların) nəcatına və (onların) məqamlarının yüksəlməsinə səbəb olur, ona görə də həmin məsud vaxtlarda taliblərin ən seçilmişisi olan asnaqaranlı Babagilin övladı Mirşahhüseyn itaət və sədaqətlə məleykələrin dövr etdiyi astananın qarşısına gələrək, təvaf və ziyarət qaydalarını həyata keçirdi, pərvanə kimi şəmin ətrafına dövr etdi və bir çox arzularına çatdı. Bura dua qəbul olunan yer olduğuna görə (O), zəfər nəsibli, yüksək və meymənətli əlahəzrətin hökuməti, səltənəti və səadətli günlərinin davamı üçün, onun hökmranlığı, dəbdəbəsi və cəlinin möhkəmlənməsi üçün xeyir-dua və fatəhə oxudu, mömin kişilər və mömin qadınlar üçün xeyir-dua verdi. «Dini və mülkü işlərdə müvəffəqiyyət qazanmaq xoşbəxtliyi dövlətli balasına mümkün olası iş deyil»...

18 №-li Sənəd:

Şirvanda xəlifə olmuş Nədir xan haqqında Şah Sultan Hüseyinin fərmanı.

Fərman 1704-cü ilin dekabr ayında verilmişdir.

Orijinal, ölçüsü 100x30 sm.

Yazılma üslubu: nəstəliq.

Azərbaycan EA Respublikası Əlyazmaları Fondu. Inv.№ h-24/42-75.

O, pak Alahdır

Hakimiyyət Allaha məxsusdur

Mehriban və bağışlayan Allahın adı ilə!

Ya Məhəmməd, ya Əli.

Həmd olsun o Allaha ki, bizi ehsan və səxavət yoluna hidayət edir, bizi düzgün yola rəğbətləndirir və yönəldir, yaxşılıq edənlərin ağası, üsyankar kafirlərin qatili Məhəmməd-əl-Mustafaya, Allahın qalib şiri əcaib və qərayibin məzhəri, qoşunları dağıdan, şir kimi hücum edən, taliblərin bütün tələblərini yerinə yetirən

Əbu Talib oğlu Əliyə və onun pak-pakizə övladlarına salam olsun (Bu müqəddimədən) sonra, əql və ədəb sahiblərinə örtülü və gizli qalması ki, dindar xəlifələrin qoyulması və pəhrizkar əminlərin təyin edilməsi harada olursa-olsun lazım və mütləq vacibdir, tainki onlar cahil adamları düzgün yola yönəltsinlər, azgınlıq səhrələrindəki susuzları tövbə və əfvədmə bulağına rəğbətəndirsinlər və sövq etsinlər.

Əlif xan xəlifənin xilafətini təsdiq etmək barədə behişt yurdlu və müqəddəs məkanlı əlahəzrət xaqan şah babamın (Allah onun torpağını nurani etsin) şəcərəsi əsasında 1106-cı ilin cümadiül-əvvəl ayında verdiyimiz itaət olunmalı mübarək şəcərəyə görə aşağıda adları qeyd olunan camaat üzərində xəlifəlik etmək vəzifəsi məzkur Əlif xan xəlifənin qardaşı olan rəhmətlik Bunyad xəlifənin oğlu Nədir xana tapşırılmışdı. Tələ camaatı (bağlandı), Moldanı camaatı (bağlandı), Hacəlilu camaatı (bağlandı), Çest camaatı (bağlandı), Çobanüzü camaatı (bağlandı), Aralıqseyidlər camaatı (bağlandı), Babasamit camaatı (bağlandı), Cavad camaatı (bağlandı), Nükədi camaatı (bağlandı), Gavbərə camaatı (bağlandı), Diyaq camaatı (bağlandı), Qubaz camaatı (bağlandı).

Bağlandı – bu şərh və qeydlə ki, taliblərin vəziyyəti, xidmət və ləyaqətlərini yoxladıqdan sonra, parlaq tacla onların başını ucaltsın, onları təzim və təkrim olunan kərəmatli əhli-beytin müqəddəsliyinə inanmağa, ibadətənin bütün qaydalarına riayət etməyə, təharət, qüsl, 5 dəfə namaz qılmağa, zəkat və xums verməyə, ramazan ayında oruc tutmağa, Məkkəyə, Beytullahül-həramə getməyə, adamların ən yaxşısı olan Həzrətin (ona ən yaxşı salamlar olsun) gözəl şəhərin ziyarət etməyə, axirət günündə haqqı üstün tutmağa, zəruri xahişləri yeri-

nə yetirməyə, dilənçilərin və məhrumların müəyyən olunmuş haqqını verməyə, məlum ziyafətlər və xərəklər verməyə, yaxşılıq məqsədilə borc verməyə, qohumlara baş çəkməyə, ədl və ehsanə, ölçü və çəki qaydalarına sadıq olmağa, valideynə ehsan verməyə, daim dua etməyə, gecələr yatmağa, gündüzlər oruc tutmağa, yaxşı əxlaqlı və gözəl rəftarlı olmağa, habelə sair xidmətlərə və ibadətlərə rəğbətəndirsin və həvəsəndirsin. Talibləri haram edilmiş işlərdən və qadağan olunmuş sözlərdən: Allahın vahidliyini və onun tərəfindən göndərilənləri inkar etməkdən, peyğəmbər və onun övladının haqqını danmaqdan, nahaq öldürməkdən, ölmüş heyvanları yeməkdən, donuzu, habelə şərif ayədə qeyd olunmuş sair heyvanları öldürmək və yeməkdən, pak qadınlara böhtan deməkdən, kefləndirici içkilər içməkdən, oğurluq, qumarbazlıq, uşaqbazlıq, zina, hiyləgərlik, pul müamillələri toplamaq, ribaxorluq və sair haram işlərdən Allahın rəhmətinə məyus olmaq və onun məkr və tədbirlərindən özünü əminamanlıqda hiss etməkdən, aldatmaqdan, vədə əməl etməməkdən, sədəti pozmaq, əhdi sındırmaq, vədə əməl etməməkdən, zəkat və özgələyə lazımı ev əşyaları verməməkdən, namaz və Allah üçün vacib sayılan sair ibadətləri tərk etməkdən, analarla evlənməkdən, habelə müqəddəs ayədə qeyd olunan digər əməllərdən, özgələrinin arvadına baxmaq, şəhadəti danmaq, Allah və onun vəsilərinə yalan satmaqdan, qiybət və böhtandan peyğəmbərləri və vəsiləri (onlara təzim və təkrim olsun) danmaqdan, açıq və ya gizli surətdə fəhşayə mürtəkb olmaqdan, ölçü və çəkilərdə qeyri-kamil hallara yol verməkdən, ədalətsizlik və qərəzli münasibətlərdən, aldatma və xəyanətdən, xoşgüzeranlıq və boş danışıqlardan, mizrablı və sair musiqi alətlərini çalmaqdan, quranın tövsiyə etdiyi işlərin

həyata keçirilməsində xəsislik etməkdən, inkar və zülm etməkdən, günah əmələlərə həris olmaqdan, kiçik günahlar üzərində təkid etmək və sair bu qəbil əməllərdən çəkindirsin və kənar etsin. Bütün işlərdə peyğəmbərin gözəl şəriətinə və parlaq isnaəşəri dininə tabe olaraq, pak və müqəddəs Səfəviyyə sülaləsinin əzəmətli şeyxlərinin davam etdirdikləri yolu özünə şüar qəbul etsin.

Göstərilən xilafət dayağının talibləri onu, biz mübarək şahın tərəfindən qoyulmuş xəlifə bilməli, həmin adamın sözündən və düzgün məsləhətindən kənara çıxmayaq onun ədalətli və düzgün əmr və nəhyilərinə tabe və müti olsunlar. Qeyd olunan xilafətin lazımı işlərin həmin xəlifəliyin pənahına aid və xas bilsinlər, ona hörmət və qayğı göstərməyi vacib bilsinlər. Xəlifələrdən heç birisi onun xilafətinə müdaxilə etməsin, adları yuxarıda yazılmış camaatın sakit olduğu mahalın əzəmətli bəylərbəyləri və kəramətli hakimləri qeyd olunan adama yardım və kömək etsinlər.

Bu vaxt adı çəkilmiş Nadir xan xəlifə yüksək saraya gələrək, göy qübbəsi qədər uca olan bu astanaya öz dostluq və sədaqətini bir daha aydın və ərz etdi ki, Mehdiqulunun oğlu Talib xəlifə düzgün olmayaraq onun taliblərinin işinə qarışır və maneçilik törədir. Həmin adamın onların işinə qarışmaması üçün mübarək şəcə-rənin verilməsini təkid etdi. Ona görə qərara alındı ki, həmin Talib xəlifə, adı çəkilmiş xilafət dayağının taliblərinin işinə qarışmasın, maneçilik törətməsin, düzgün olmayan iş görməsin, imkan versin ki, Qədar xan xəlifə yazılmış şəcə-rəni hərtərəfli həyata keçirsin. Onların bəylərbəyləri və kəramətli hakimləri yazılmış qayda üzrə göstəriş versinlər və əməl etsinlər, hər il yeni şəcə-rə tələb etməsinlər, özlərini vəzifədar bilsinlər.

Yazıldı: 1116-cı ilin mübarək ramazan ayında.

Möhür izi və Səfəvi sülaləsinin şəcə-rəsi.

19№-li sənəd (İxtisarla):

Şirvandakı siyasi hadisələr haqqında Şah Sultan Hüseynin fərmanı.

Fərman 1721-ci ilin avqust ayında verilmişdir.

Orijinal, ölçüsü 48x19 sm.

Yazılma üslubu: şikəstə.

Mərkəzi Dövlət Kitabxanasının əlyazmaları şöbəsi, 185 (Persidskie i Tadjikskie) v Pers. 15.

Möhür izi: *(Mehriban və bağışlayan Allahın adı ilə.*

Əmirəlmömininin ən kiçik iti Şah Sultan Hüseyn)

Hökmranlıq və qüdrətin pənahı, dəbdəbə və cəlallı aparata, şəhamət, qoçaqlıq və cəsarətə malik olan yüksək vəzifəli, əzəmətli sultanların xələfi, ehsana layiq, səltənət, hökmranlıq, əzəmət, cəlal, dəbdəbə və iqbal kəmalına şamil ola və cəlalının yüksəlməsini Allahdan istədiyimiz şahın mərhəmətinə layiq görülən Kartli Gürcüstanın valisi Hüseynəli də, habelə sayıqlıq və tədbirlilik sifətlərinə malik aqıl və bacarıqlı bir sərdarın təyin edilməsi zərurətinə və qeyd olunan hadisələr üçün lazımı tədarük görülməsi və həmin tədarükün geriyyə atılması və ya yubandırılmasının bütün Azərbaycanda vəziyyətin qarışmasına səbəb ola biləcəyi üçün belə hallara əsla yol verilməməsi haqqında...*

* Т.М.Мусэви. «Орта эср Азэрбајчан тарихинэ даир фарс дилинде јазылмыш сэнэдлэр». Бақы, 1965.

**ƏLİ ƏLEYHİSSALAMIN
«ƏSHABİ KƏHF» HAQQINDA
BUYURDUQLARI VƏ YƏHUDİLƏR
İLƏ SÖHBƏTİ**

Əbu İshaq Əhməd ibni İbrahim Sələbi «Əl-ərais» kitabında belə nəql edir: Xəlifə Ömər ibni Xəttabın xilafəti vaxtında yəhudilərdən bir qrupu onun yanına gəlib dedilər: Ey Ömər, sən Peyğəmbərdən sonra onun vəsisən. Biz səndən bir neçə sual soruşmaq istəyirik. Əgər cavab verə bilsən, onda biləcəyik ki, islahm haqq dindir və Məhəmməd Allahın Peyğəmbəridir. Yox, əgər suallarımıza cavab verə bilməsən, onda biləcəyik ki, islam dini batil bir dindir və Məhəmməd Allahın Peyğəmbəri deyil.

Ömər dedi: - Nə haqqında istəyirsinizsə soruşun.

Dedilər: - Göyün qifilləri və onun açarlarının nə olduğunu bizə xəbər ver. Həmçinin, de görək hansı qəbir öz sahibi ilə hərəkət etdi? Xəbər ver o şeydən ki, öz tayfasını qorxutdu, halbuki, o nə insanlardandır, nə də cinlərdən. Bizə bu beş şeydən xəbər ver:

1 – O nədir ki, yer üzündə yerişər, ancaq bətnlərdə yaradılmayıb;

2 – Dorrac (Bülbülə oxşar bir quş adıdır) oxuyarkən nə deyir?

3 – Xoruz banlayarkən nə deyir?

4 – At kişnəyəndə, ulaq anqıranda, qurbağa quruldayanda, qonbər (bir quş adıdır) oxuyanda nə deyir?

Ömər başını aşağı saldı. Sonra dedi: - Məndən bilmədiyim bir şey haqqında soruşduqda «bilmirəm» deməyim eyb deyil.

Yəhudilər ayağa qalxıb dedilər: - Biz şəhadət veririk ki Məhəmməd Peyğəmbər deyil və İslam dini batildir.

Bunu görən Salman Farsi ayağa qalxıb dedi: - Ey yəhudilər, bir neçə dəqiqə gözləyin!

Sonra Əli əleyhissəlamın yanına gəlib dedi: - Ey Əbəl Həsən, İslamın dadına çat!

Əli (ə.): - Nə olub, Salman?

Salman baş verən əhvalatı ona danışdı. Əli (ə.) yəhudilərin yanına gəldi. Ömər Əli (ə.)-ı gördükdə ayağa qalxıb dedi: - Ey Əbəl Həsən, sən hər çətinlikdə dada çatansan.

Əli (ə.): - Ey yəhudilər, hər nə haqqında istəsəniz, məndən soruşun. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) mənə min elm qapısı öyrədib ki, hər bir qapıdan min dənə başqa qapı açılır. Onlardan sual edin. Bu şərtlə ki, əgər düz cavab versəm, müsəlman olub Peyğəmbəri qəbul edəcəksiz.

Yəhudilər: - Qəbul edirik.

Əli (ə.): - Bir-bir soruşun.

Yəhudilər: - Bizə göyün qifillərinin nə olduğunu xəbər ver.

Əli (ə.): - Göyün qifilləri Allaha şərik qoşmaqdır. Bəndə (istər qadın olsun, istərsə də kişi) müşrik olduqda onun əməlləri yuxarı aparılmır.

Yəhudilər: - Göyün açarlarının nə olduğunu de.

Əli (əleyhissəlam): - Göyün açarları «əşhədu ən la ilahə illəllah və ənnə Muhəmmədən əbduhu və rəsulu-hu» deməkdir.

Əbu İshaq deyir: Yəhudilər bir-birinə baxıb dedilər: Əli düzgün və sadıq insandır.

Yəhudilər: - Bizə o qəbirdən xəbər ver ki, öz sahibi ilə birlikdə hərəkət etdi.

Əli (əleyhissəlam): - Bu, böyük balıqdır ki, Həzrəti Yunis ibni Məttanı udduqdan sonra 7 dənizi keçdi.

Yəhudilər: - Bizə o şeydən xəbər ver ki, öz tayfasını qorxutdu, halbuki, o şey nə insanlardandır, nə də cinlərdən.

Əli (əleyhissəlam): - Bu, Həzrəti Süleymanla danışan qarışqadır. O, başqa qarışqaları belə demişdi: «Ey qarışqalar, yuvarlarınıza daxil olun ki, Süleyman və onun qoşunu sizi əzməsin, çünki, onlar düşünməzlər».

Yəhudilər: - Bizə 5 şeydən xəbər ver ki, yer üzərində yeriylər, amma bətnlərdə yaradılmayıblar.

Əli (ə.): - O beş şeyin birincisi Həzrəti Adəm (ə.), ikincisi Həzrəti Həvva, üçüncüsü Saleh Peyğəmbərin dəvəsi, dördüncüsü Həzrəti İbrahim (ə.) üçün göndərilən qoç və beşincisi Musa Peyğəmbərin çəliyindən ibarətdir.

Yəhudilər: - Bizə dorracın oxuyarkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - Dorrac deyir: «Allah bütün dünyanın işlərini Öz öhdəsinə götürüb».

Yəhudilər: - Bizə xoruzun banlayarkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - O deyir: «Allahı zikr (yad) edin, ey qəflət yuxusunda olanlar!»

Yəhudilər: - Bizə atın kişnəyərkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - At deyir: «Ey Allah! O zaman ki, möminlər cihad üçün kafirlərə tərəf gedirlər, Öz mömin bəndlərinə kömək ol!»

Yəhudilər: - Bizə ulağın anqırarkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - Ulaq deyir: «Allah lənət eləsin rüşvət alanlara!» Ulaq şeytanların qabağında anqırır.

Yəhudilər: - Bizə qurbağanın quruldayarkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - Qurbağa deyir: «Pak və münəzzəhdir mənim Rəbbim! Onun üçün dənizlərin dibində ibadət olunur və təsbih deyilir».

Yəhudilər: - Bizə Qonbərin oxuyarkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - Qonbər deyir: «Ey Pərvərdigar, Mühəmməd və Ali-Mühəmmədin düşmənlərinə lənət et!»

Gələn yəhudilər üç nəfər idi. Onlardan ikisi dedi: - Biz şəhadət veririk ki, həqiqətən Allah təkdir. Onun heç bir şəriki yoxdur. Mühəmməd Onun bəndəsi və rəsululudur.

Bu zaman üçüncü yəhudi ayağa qalxıb dedi: - Ya Əli, necə ki, mənim yoldaşlarım sənə dediklərinə iman gətirdilər, mən də onlar kimi iman gətirdim, ancaq mən səndən bir sual da soruşmaq istəyirəm.

Əli (əleyhissəlam): - Nə barəsində istəyirsənsə, soruş!

Yəhudi: - Mənə qədim zamanlarda yaşamış bir tayfa barəsində xəbər ver ki 309 il öldükdən sonra Allah onları yenidən dünyaya qaytardı. Onların əhvalatı necə olmuşdur?

Əli (əleyhissəlam): - Ey yəhudi, onlar Əshabi-Kəhfdirlər (Kəhf dağının səhabələri).

Allah-təala Öz kitabında bunların əhvalatını bizim Peyğəmbərimizə nazil etmişdir, əgər istəyirsənsə, sənə üçün danışım.

Yəhudi: - Sizin Quranınızı çox eşitmişik, əgər sən özün bu əhvalatı bilirsənsə, onların özünün və atalarının adlarını, yaşadıkları şəhərin, onlara hökmranlıq edən padşahın, onların yatdığı mağaranın, itin və onların gizləndikləri dağın adının nə olduğundan xəbər ver.

Əli (əleyhissəlam): - Peyğəmbərə salavat göndərdikdən sonra dedi: - Ey yəhudi, mənim Həbibim Mühəmməd

məd (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) onlar haqqında mənə deyib ki, onların yaşadıkları şəhər Rum (Roma) dövlətində Əfsus adlı bir şəhər idi. O şəhərə Tərtus da deyirlər. Cahiliyyət dövründə Əfsus adlanırdı. İslam dini zühur etdikdən sonra Tərtus deyildi.

Onların əməlisaleh və yaxşı bir padşahları var idi. O öldükdən sonra, onun ölüm xəbəri Dəqyanus adlı Fars padşahlarından birinin qulağına çatdı. O, kafir və çox zülmkar bir insan idi. Dəqyanus öz əsgərləri ilə Əfsus şəhərinə hücum edib, oranı əlinə keçirdi və orada öz üçün böyük bir saray tikdirdi.

Yəhudi ayağa qalxıb dedi: - Ey Əli, əgər sən bilir-sənsə o saray və orada oturanlar barədə mənə xəbər ver.

Əli (ə.): - Ey yəhudi, qardaş, o padşah həmin şəhərdə mərmərdən bir saray tikdirdi. 6 kilometr eni, 6 kilometr uzunluğu idi. Qızıldan dörd min sütun tikdirmiş (qızıldan) min çıraqla düzəltdirmişdi. O çiraqların asıldığı zəncirlər gümüşdən idi. 200 pəncərəni şərq tərəfində, 200 dənəsini isə qərb tərəfində düzəltdirmişdi. Sarayı elə tikdirmişdi ki, günəş çıxandan batana kimi o sarayın içinə düşürdü.

O, sarayda qızıldan bir taxt düzəltdirmişdi. Taxtın uzunluğu 80, eni isə 40 zira (dirsəkdən barmaqların ucuna qədər olan ölçü vahidi) idi. Bu taxtın kənarları bəzək əşyaları ilə zینətləndirilmişdi. Taxtın sol tərəfində də, sağ tərəfində də qızıldan 80 kürsü düzəltdirmişdi. Sağ tərəfdəki kürsülərdə Romanın böyük şəxsiyyətləri otururdu. Sol tərəfdə isə 80 nəfər qazı otururdu. Padşah özü isə başına tac qoyub o taxtın üzərində otururdu.

Yəhudi ayağa qalxıb dedi: - Ya Əli, əgər sən bilir-sənsə, de görüm o padşahın tacı nədən idi.

Əli (ə.): - Ey yəhudi, onun tacı xalis qızıldan olub 7 qismətdən ibarət idi. Hər qismətində bir mirvari var idi. Bu mirvarilər çırağın gecə işıq saçdığı kimi işıq saçırdı. Padşah Romanın böyük şəxsiyyətlərindən əlli nəfərin oğlanlarını özünə qulam (xidmətçi) seçmişdi. Qulamların kəmərləri qırmızı yundan, şalvarları isə yaşıl bahalı parçadan idi. Başlarına tac qoymuş, qollarına və ayaqlarına isə biləzik bağlamışdılar. Əllərində qızıldan bir çəlik var idi. O padşah Roma alimlərinin övladlarından 6 nəfər seçib özünə vəzir təyin etmişdi, onlarla məsləhətləşmədən heç bir iş görməzdi. Vəzirlərin üçün sağ tərəfində, üçün isə sol tərəfində oturdardı.

Yəhudi: - Ya Əli, əgər bilir-sənsə, de görək, onun sağında və solunda oturanların adları nə idi?

Əli (ə.): - Həbibim Rəsulullah (s.ə.v.v.) mənə xəbər verib ki, sağda oturan vəzirlərin adları Təmleyxa, Mə-kələmina və Məhsələmina, solda oturanların adları isə Mertelyus, Keşnuş və Sadnus idi. Padşah hər işində bu 6 nəfərlə məşvərət edər, sarayında oturub camaatı öz ətrafına yığar və bu zaman qapıdan 3 qulam daxil olardı. Onların birinin əlində bir qızıl qab, qabda isə gözəl iyli ətirilər var idi: ikincisinin əlində isə gümüş bir qab, içində isə güləb var idi, üçüncünün əlində isə bir quş var idi. Quş uçub güləb olan qaba qonar, qanadlarını güləbə batırır, sonra isə uçub qanadlarını içində ətir olan qaba batırır, daha sonra isə uçub padşahın tacına qonar və qanadlarını onun tacına çırpardı. Ətir və güləb padşahın başına və üzünə süzülərdi.

Bu padşah 30 il hökmranlıq etdi, bu müddət ərzində rəiyyəyə çox zülm etdi, nəhayət Allahlıq iddiası etməyə başladı. Camaat onun üçün hədiyyələr, xələtlər gətirirdi. Hər kəs ona qarşı itaətsizlik etsəydi, dərhal onu öl-

dürərdi. Camaatı vadar edirdi ki, ona ibadət edib onu Allah bilsinlər.

Günlərin birində padşah taxtda oturub şənlənirdi, əyanlardan bir neçəsi gəlib fars əsgərlərinin onu mühasirəyə aldıklarını və onunla müharibə etmək istədiklərini xəbər verdi. Padşah bu sözdən o qədər narahat oldu ki, əvvələ tacı başından yerə düşdü, sonra isə özü taxtdan yerə düşdü. Onun sağ tərəfində dayanan Təmleyxa padşaha baxıb öz-özünə dedi: «Əgər bu, doğrudan da Allahdırsa, bəs niyə narahat olur, niyə yatır və ayaq yoluna gedir? Halbuki, bunlar Allahın sifətlərindən deyildir!»

Bu altı nəfər hər gün birinin evinə yığırdılar. Təmleyxanın evinə yığışdıqları gün hamısı yeyib içirdi, amma Təmleyxa heç nə yemirdi. Yoldaşları dedilər: - Sənə nə olub, niyə yeyib-içmirsən?

Təmleyxa dedi: - Ey mənim qardaşlarım! Bir şey məni narahat edir, yeyib-içməyimə, istirahət etməyimə mane olur.

Dedilər: - Səni narahat edən şey nədir?

Təmleyxa dedi: - Bu səmaya baxıb öz-özümə fikirləşirəm ki, görəsən kim bunu sütunsuz, bir yerə bağlı olmadan yaradıb? Kim bu səmada Günəşi, Ayı yaradıb səmanı ulduzlarla bəzəyib? Sonra yer haqqında fikirləşirəm ki, görəsən, yer üzündəki bu dənizləri, deryaları kim yaradıb, kim bu xilqətimdə fikirləşdim ki, görəsən kim məni anamın bətnində yaradıb, insan halında dünyaya gətirib və kim mənə yemək verib böyüdü? Bunların hamısı üçün bir Xaliq var, özü də o, Dəqyanus deyil.

Onlar Təmleyxanın ayaqlarına düşüb ayaqlarından öpməyə başladılar, dedilər: - Sən fikirləşdiyin şeyləri biz də fikirləşirik, de görək nə etməliyik?

Təmleyxa dedi: - Ey mənim qardaşlarım! Mən həm özüm üçün, həm də sizin üçün bu zalım padşahın əlindən qaçıb qurtararaq göyün və yerin Allahına pənah aparmaqdan başqa bir çıxış yolu görmürəm.

Dedilər: - Qəbul edirik.

Təmleyxa ayağa qalxdı, bazara gedib 3 dirhəmlik xurma satdı, pullarını cibinə qoydu, hamısı bir yerdə atlanıb yola düşdülər. O şəhərdən 3 mil (1 mil təqribən 2 km) aralanandan sonra Təmleyxa onlara dedi: - Biz dünyanın malikindən (Dəqyanusdan) ayrıldıq və onun işlərindən xilas olduq. Öz miniklərimizdən enib piyada gedək, bəlkə Allah bizim üçün bir çıxış yolu açdı.

Onlar atlarından enib 7 fərsəx (1 fərsəx təqribən 6-7 km-dir) yol getdilər, bir zaman gördülər ki, ayaqlarından damla-damla qan axır, çünki həmin vaxta qədər bu qədər piyada yol getməmişdilər. Yolda bir çobanla rastlaşdılar, ondan soruşdular: - Ey çoban, sənın yanında süddən, sudan bir şey varmı?

Çoban dedi: - Hər ikisindən vardır, amma sifətinizdən ağasından qaçmış qullara oxşayırsınız, başınıza gələnləri mənə danışın.

Dedilər: - Ey çoban, biz elə bir dinə daxil olmuşuq ki, o dində yalan danışmağa icazə yoxdur. De görək, əgər biz düz danışsaq, nicat tapacağıqmı?

Çoban: - Bəli, nicat tapacaqsınız.

Onlar öz əhvalatlarını çobana danışdılar. Çoban onların ayaqlarına düşüb ayaqlarından öpməyə başladı və dedi: - Sizin qəlbinizdən keçən şeylər mənim də qəlbimdən keçirdi. Burada gözləyin, bu sürünü öz sahibinə qaytarıb gəlim. Onlar bir az gözlədikdən sonra çoban qaça-qaça gəldi, ancaq iti də onunla gəlirdi.

Əli (ə.)-ın sözü bura çatanda yəhudi ayağa qalxıb dedi:

- Ey Əli, de görüm, o it hansı rəngdə idi və adı nə idi?

Əli (ə.): - Ey yəhudi qardaş! Həbibim Mühəmməd mənə xəbər verib ki, it xallı idi və adı Qitmir idi. O cavanlar itə baxıb dedilər: «Qorxuruq ki, bu it bizim yanımızda gəlib hürsün və bizim yerimizi aşkar eləsin». Bunu deyib iti qovmağa başladılar. İti nə qədər daşdıllarsa da getmədi. İt öz quyruğu üzərində oturdu. Allahın izni ilə dilə gəlib dedi: «Məni qovmayın, mən şəhadət verirəm ki, Allah təkdir və şəriki yoxdur. Mən sizi düşmənlərinizdən qoruyaram». Çoban onları bir dağın başına qaldırdı, orada bir mağaraya girdilər.

Bu zaman yəhudi ayağa qalxıb dedi: - Ey Əli, o dağın və orada yerləşən mağaranın adı nə idi?

Əli (ə.): - Ey yəhudi qardaş! Dağın adı Niklus, mağaranın adı isə Vəsid idi. Oranın girəcəyində bir ağac, bir çeşmə vardı. Onlar ağacın meyvəsindən yedilər və çeşmənin suyundan içdilər. Axşam olan kimi mağaraya pənah apardılar. İt isə əlləri üstünə oturub o mağaraya keşik çəkirdi. Allah-təala ölüm mələyinə əmr elədi ki, onların canlarını alsın. Onların hər biri üçün iki mələk təyin etdi ki, onların sağdan sola, soldan sağa döndərsin. Günəşə əmr etdi ki, çıxanda onların sağ tərəfinə, batanda isə sol tərəfinə düşsün.

Onlar üç yüz doqquz il o halda qaldılar. 309 ildən sonra Allah onların ruhlarını bədənlərinə qaytardı və onlar bu uzun yuxudan ayıldılar. Bir-birlərinə baxıb dedilər: Bu gecəni Allaha ibadət etməkdən qafil olduq. Ayağa qalxıb, o çeşmədən su içmək istədilər, amma gördülər ki, çeşmənin suyu da, orada olan ağac da quruyub. Bir-birilərinə baxıb dedilər: «Bizim bu işimiz çox təəccüblüdür, necə oldu ki, bu bulaq və ağac bir gecədə qurudu?!» Allah onları acdırdı. Dedilər: «İç-

mizdən hansımız gedib şəhərdən bu pula yemək alıb gələr? O yeməkdən alsın ki, donuz yağı qarışıq olmasın.

Təmleyxa dedi: - Qardaşlar! Məndən başqa heç kəs sizə yemək gətirə bilməz. Ey çoban qardaş, sən öz paltarlarını mənə ver, əvəzində mənim paltarlarımı gey.

Təmleyxa çobanın paltarlarını geyib şəhərə tərəf yollandı. O elə yerlərdən keçirdi ki, oraları tanıyırdı. Şəhərin darvazasına çatanda gördü ki, darvazanın başında bir yaşıl bayraq var, onun üzərində belə yazılıb: «La ilahə illəllah, İsa Ruhullah». Təmleyxa dayanıb bayrağa baxdı, gözlərini ovuşdurub öz-özünə dedi: Deyəsən yuxu görürəm! Sonra şəhərə daxil oldu. Bir dəstə adam gördü, onlar İncil oxuyurdular. Təmleyxa onları tanımadı, gəlib bazara çatdı. Orada bir çörəkçiyə rast gəldi və dedi: - Ey çörəkçi! Bu şəhərinizin adı nədir?

Çörəkçi dedi: - Əfsus.

Təmleyxa: - Padşahınızın adı nədir?

Çörəkçi: - Əbdürrəhman.

Təmleyxa: - Əgər sən düz deyirsənsə onda mənim işim çox təəccüblüdür!

Təmleyxa üç dirhəm pulu çörəkçiye verib ondan çörək istədi. O zamanın pulu ağır və böyük idi. Çörəkçi bu puları görüb təəccübləndi.

Yəhudi dedi: - Ey Əli! Əgər sən bilirsənsə, de görüm o dirhəmlərin ağırlığı nə qədər idi?

Əli əleyhissəlam: Ey yəhudi qardaş, mənim həbibim Rəsulullah səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm mənə xəbər verib ki, o dirhəmlərin hər birinin ağırlığı 10,3 dirhəm çəkisində idi.

Çörəkçi dedi: - Sən xəzinə tapmısan! Onun yarısını mənə ver, yoxsa səni padşahın yanına apararam.

Təmleyxa dedi: Mən xəzinə tapmamışam. Bu üç dirhəm pul üç gün bundan qabaq satdığım xurmanın puludur. Mən o zaman bu şəhərdən çıxanda bu şəhərin camaatı Dəğyanus adlı bir padşaha ibadət edirdilər.

Çörəkçi əsəbiləşib dedi: - Sən razı olursan ki, tapdığın xəzinənin bir qismini mənə verəsən? Sən o padşahın adını çəkib «O, Allahlıq iddiası edirdi» deməklə mənə lağa qoymaq istəyirsən? Halbuki, o padşah 309 il bundan qabaq yaşamışdı.

Çörəkçi onu tutdu, camaat da onun başına yığıldı. Sonra onu padşahın (Əbdürrəhman) yanına apardılar. Padşah ağıllı və ədalətli bir insan idi, onardan soruşdu: Bu cavandan nə istəyirsiniz?

Camaat dedi: - O, xəzinə tapıb.

Padşah dedi: - Qorxma! Bizim Peyğəmbərimiz Həzrət İsa bizə əmr edib ki, xəzinə tapan şəxsdən o xəzinənin xumusunu (beşdə birini) ala. (Sonra Təmleyxaya dedi:) Onun xumusunu bizə ver, sonra isə sağ-salamat qayıt get.

Təmleyxa: Ey padşah! Həqiqət budur ki, mən xəzinə tapmamışam, mən özüm bu şəhərdənəm.

Padşah: Sən bu şəhərdənsən?!

Təmleyxa: Bəli.

Padşah: Burada tanıdığın bir adam var?

Təmleyxa: Bəli.

Padşah: Adı nədir?

Təmleyxa onun üçün min nəfərin adını saydı, onlar o min nəfərdən birini belə tanımadılar.

Dedilər: Biz bunların heç birini tanımırıq və bu adlar bizim zəmanədə olan adlardan deyil.

Padşah dedi: Sənin bu şəhərdə evin var?

Təmleyxa: Bəli, ey padşah, mənimlə bir nəfəri göndər.

Padşah bir nəfəri onunla göndərdi, camaat da onunla getdilər, nəhayət o şəhərin ən uca evinə çatdılar.

Təmleyxa: «Budur mənim evim!» - deyib qapını döydü.

Bir qoca kişi qapıya çıxdı. Qocanın qaşları gözləri üzərinə düşürdü. Qoca camaatı görəndə qorxdu.

Qoca: - Ey camaat, nə olub?

Padşahın elçisi ona dedi: - Bu kişi iddia edir ki bu ev onun evidir.

Qoca əsəbiləşdi. Təmleyxaya baxıb dedi: - Adın nədir?

Təmleyxa: - Adım Təmleyxa Fistin oğlu.

Qoca: Bir də təkrar et!

Təmleyxa təkrar elədi. Qoca özünü onun ayaqarına salıb ayaqlarını öpməyə başladı və dedi: - Bu mənim cəddimdir. Bu o, altı nəfər cavandan biridir ki, onlar zalım Dəqyanusun əlindən qaçıb göylərin və yerlərin Allahına pənah aparmışdılar. İsa əleyhissalam bizə onların diri olduqlarını xəbər vermişdi.

Hadisəni padşaha xəbər verdilər. O öz yanında olanlarla birlikdə ata minib onun yanına gəldi. Təmleyxanı görəndə kimi atdan enib onu qucaqladı. Camaat onun əl-ayağından öpməyə başladı. Onlar Təmleyxaya dedilər: «Sənin yoldaşların hardadır?» Təmleyxa onların mağarada olduqlarını xəbər verdi.

Onlar öz atlarına minib Təmleyxa ilə birlikdə yola düşdülər. Mağaraya yaxınlaşanda Təmleyxa onlara dedi: - Ey camaat, mən qorxuram ki, yoldaşlarınız sizin miniklərinizin ayaq səslərini eşidib Dəqyanusun gəldiyini güman edib qorxsunlar. Bir az gözləyin, mən gedib onlara xəbər verim.

Onlar gözlədilər. Təmleyxa yoldaşlarının yanına gəldi. Cavanlar onun ayağına qalxdılar və onu qucaq-

layıb dedilər: Şükürlər olsun Allaha ki, Dəqyanusun əlindən sağ-salamat qurtarmısan.

Təmleyxa dedi: (Qardaşlar! Siz) burada 309 il qalmısınız. Dəqyanus çoxdan ölüb və onun ölümündən əsrlər keçib, şəhərin camaatı da Allaha iman gətiriblər. Camaat mağaranın yaxınlığında məni gözləyir ki, gedib onlara deyim, buraya gəlsinlər.

Dedilər: Ey Təmleyxa! Sən istəyirsən bizi bütün ələmə ibrət qərar verəsən?!

Təmleyxa: Bəs nə istəyirsiniz?

Dedilər: - Sən əllərini qaldır, biz də qaldıraq.

Onlar əllərini göyə qaldırıb dua edərək dedilər: «Pərvərdigara! Bizdə görünən təəccüblü işlərə görə bizim ruhumuzu bədənimizdən ayır ki, heç kimin bundan xəbəri olmasın».

Allah ölüm mələyinə əmr elədi, onların ruhlarını bədənlərindən ayırdı. Allah o mağaranın qapısını elə elədi ki, heç kəs onu tapa bilməsin. Onlar yeddi gün mağaranın ətrafına fırlandılar. Ancaq mağaraya nə qapı tapdılar, nə də giriş yolu. Buna görə də bu işdə Allahın lütf və mərhəməti olduğuna yəqin elədilər. Allah bu işi onlar üçün ibrət qərar verdi. Padşah mağaranın qapısında bir məscid tikdirdi.

Əli (ə.) yəhudiyə dedi: - Ey yəhudi! Bu idi onların əhvalatı! (Sonra dedi): Səni and verirəm Allaha! De görüm dediklərim sizin Tovratda olanlar ilə uyğun gəlir yoxsa yox?

Yəhudi dedi: - Nə bir hərf artıq, nə bir hərf əskik demədin. Ey Əbəl-Həsən! Məni yəhudi səsləmə. Mən şəhadət verirəm ki, Allah təkdir və şəriki yoxdur.

Mühəmməd Onun Rəsulu, sən isə bu ümmətin alimi-sən.*

Bir gün Həzrət Əli (ə.) məscidin yanından keçirdi. Gördü ki, məscidin divarı dibində bir dəstə adam oturub. Soruşdu ki, siz kimsiz? Dedilər ki, biz mütəvəkkillərik, yəni Allaha təvəkkül edən kəslərik. Həzrət Əli (ə.) soruşdu ki, siz necə təvəkkül edirsiniz? Dedilər ki, onda ki, əlimizə bir şey düşür yeyirik, olmayanda səbr edirik. Həzrət Əli (ə.) buyurdu ki, bizim itlərimiz də belədir, bu, onların xislətidir. Onlar dedilər ki, bəs təvəkkül necə olmalıdır? Buyurdu ki, biz edən kimi. Dedilər siz necə edirsiniz? Buyurdu, biz Allaha belə təvəkkül edirik: onda ki, bir şey tapırıq, onu kasıblara və yoxsullara veririk, tapmayanda Allaha şükür edirik.

Bir gün Həzrət Əli əleyhissəlam bir qızıl pul ovcuna qoyub səhabələrin arasında o pula xitabən buyurur: «Ay qızıl, nə qədər ki, mənim əlimdəsən mənə heç bir xeyrin dəymir, sən mənə əlimdən çıxandan sonra xeyir verirsən». Görün nə qədər kamal ilə deyilmiş kəlamdır! İnsanın bütün ehtiyacı pul ilə düzəlir, ona görə pul bizim üçün qiymətlidir. Lakin bu qiymətli şeyi saxlasan, bizə lazım olan şeylər, əlimizə gəlməz. Pul əlimizdən çıxanda onun xeyrini görürük. Bu hələ dünya işləri üçün olan misaldır. Əgər pulu Allah buyuran yollarda əlimizdən çıxartsaq, onun xeyrini o gün görəcəyik ki, «o gündə mal və övlad fayda vermir».

Həzrət Əli əleyhissəlam buyurub ki, hər kəs, öz sağlığında malını xeyir işlərə sərf etməsə, öləndən sonra onun malı üç adamdan birinə qismət olar: ya oğlunun arvadına, ya qızının ərinə, ya da öz arvadının ərinə. Doğrudan da şəxs öləndən sonra vərəsəsi onun qızı,

* «Əshabi Kəhf». M.Əlizadə. Nəşr edən «Lisanus-sidq», 2003.

oğlu və arvadıdır. Qızı ərə gedəcək, mal o kişiyə qalacaq; oğlu evlənəcək, mal o gəlinə qalacaq; kişi öləndən sonra onun arvadı ərə gedəcək, bu kişinin malı arvadın təzə ərinə qalacaq. Səciyyəvidir ki, bunların üçü də özgə, yad adamlardır.

10. Ali İmran surəsi, 145-ci ayə. «Allahın müəyyən, yazılmış izni olmadan heç kəs ölə bilməz; hər kəs istəsə, dünya səvabını ona verərik, hər kəs istəsə, axirət səvabını ona verərik. Şükr edənlərin mükafatını tezliklə onlara yetirərik».

İnsanın ölməyi və əcəli barəsində çox vaxt mübahisəli məsələlər ortaya çıxır. Bu ayə həmin məsələlərə aydın cavab verərək deyir ki, Allahın izni olmadan heç kəs ölməz, həm də bu ölüm Lövhi-məhfuzda qabaqcadan yazılıb müəyyən edilmiş ölümdür.

Cihada gedən müsəlmanlar üçün bu ayənin xüsusi əhəmiyyəti var idi. Onlar ölüm barəsində düşünmədən müharibəyə gədirdilər. Ölüm barəsində Həzrət Əlinin (ə.) gözəl ibr mənzum kəlamı var. Məzmunu budur: hansı gün ölümdən qaçım; Mənim üçün ölüm müqəddər olmuş gündə, ya ki ölüm müqəddər olmamış gündə?

Ölüm müqəddər olmamış gün ölümdən qaçman mənasızdır. Ölüm müqəddər olmuş gündə isə ondan qaçmaqla xilas olmaq olmaz.

Lövhi-məhfuzda nə yazılıbsa o olmalıdır. Onu heç kəs dəyişdirə bilməz. Yalnız Allah-təala məsləhət bildiyi təqdirdə onu dəyişdirə bilər. Bu isə çox nadir ola bilər, çünki bu lövhədə yazılan şeylərin məsləhət olub-olmaması qabaqcadan mülahizə olunub.

Lövhi-məhfuz Allah-təalanın divanxanasında bir lövhədir ki, bütün Kainatın və bəşəriyyətin müqəddəratı orada yazılıb. Bu yazılar Kainatın icad olmasından çox qabaq yazılıb və Qiyamət gününə qədər insanların ba-

şına gələcək bütün işlər və elə də dünyada baş verəcək hadisələr o lövhədə qeyd olunub. Müasir dil ilə desək kainat üçün tərtib edilmiş bir proqramdır ki, onu Allah-təala xilqətin əvvəlində hazırlayıb və bütün mövcudat haman bərnəmə (proqram) üzrə idarə olunur.*

***

94 – Ebu Hüreyrə radiyallahu anhdən rivayyet edildikine görə, Peyğamber aleyhis-salam hayber günündə şöyle buyurmuştur:

- Bu bayrağı bir adama verecekim ki, o adam Allahı və Rəsulünü sevər, Allah, hayberi onun eliyle fethe-dər, buyurdu.

Ömer radiyallahu anhdən deyir ki:

- Emirliki ancak o gün arzu ettim və bu iş üçün beni çağırmasını ümid edərək Peyğamber aleyhis-selama görünməyə çalıştım. Lakin Peyğamber aleyhis-salam hazratı Ali b. Ebi Talib radiyallahu anhdən çağırdı, bayrağı ona verdi və:

- Yürü! Allah sana fethi ihsan edinceye kadar başka bir şey düşünmə, dedi.

Hazreti Ali bir parça yürüdü, sonra arkasına dönmədən durdu və:

- Ya Resulallah, ne yapmaları için insanlarla harbedeyim? diye seslendi. Peyğamber aleyhis-salam:

- Allahdan başka İlah yoktur; Muhammed, Allahın Elçisidir o, diye şəhadət edinceye kadar onlarla savaş. Eger bunu yaparlarsa senden mallarımı, canlarımı korumuş olurlar; meger cezaya müstehik olalar. O tak-

* Əhmədəğa Əhmədov. «Nikatül-Quran», I kitab, Bakı, 1994.

dirde hesabları Allaha aiddir, buyurdu (hadisi, Müslim rivayet etmiştir).

174 – Ebül – Abbas Sehl b. Sad es-Saidi radiyallahu anhdan rivayet edildikine göre, Peyğamber aleyhis-selam hayber vakası gününde:

«Bu Sancağı yarın öyle bir zata vereceğim ki, Allah onun eliyle (hayberi) fetheder; hem o, Allahı Peyğamberini sever, Allah ve Peyğamberi de, onu sever dedi. Bunun üzerine ahali: «Sancak kime verilecek?» diye konuşarak geceyi geçirdiler. Sabaha çıkınca herbiri sancak kendisine verilir ümidiyle acele Peyğamber aleyhis-selamın yanına gettiler. Peyğamber aleyhis-selam:

- «Ona adam gönderiniz!» buyurdu. Bunun üzerine hazreti Ali getirildi; Peyğamber aleyhis-selam onun gözüne üfledi ve iyileşmesi için dua etti ve hazreti Alinin gözü iyileşti, hiç ağrı görmemiş gibi oldu. Peyğamber aleyhis-selam bayrağı ona verdi. Bunun üzerine Hazreti Ali Radiyallahu anh: Ya Resulallah, (onlar) bizim gibi (Müslüman) oluncaya kadar onlarla savaşacağım, dedi. Peyğamber aleyhis-selam:

«Onların yanlarına kadar ağır ağır yürü; sonra onları İslama çağır ve üzerlerine vacib olan ilahi hakları onlara söyle. Allaha yemin ederim ki, Allahın bir kimseye senin sayende hidayet vermesi, senin için kırmızı develere malik olmaktan hayırlıdır» buyurdu.

(Hadisi, Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir).

***

296 – Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor;

Bir gün Hazreti Alinin oğlu Hasan radiyalallahu anhüma saadaka hurmalardan bir tanesini alıp ağzına

koymuştu. Resuli Ekrem sallallahu aleyhi ve selem hemmen:

- Kaka, kaka» Onu at ağzından. Biz, Ehli Beytin saadaka malı yemedigimizi bilmiyormusun? Diye ikaz buyurdular.

(Hadisi, Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir).*

İSTİHARE

Bir işin iyi veya kötü neticesini anlamak için abdest alıp, niyetlenerek uykuya yatmak ve görülen röyanın yorumunu yaparak manna çıkarmak işidir. İstihareden maksat, geleceki anlamaya yönelik olduğu için halk arasında fal gibi düşünülmüş, fakat İslamiyyet konuya tamamen değişik bir tarzda yaklaşmıştır. Dinimiz, gelecekte haber almak maksadıyla yapılan kehanet, münecimlik, ve falçılığı hoş karşılamazken, bir işin iyiliğinin veya kötülükünün fayda ve zararının anlaşılmadığı, dolayısıyla insanın zor durumda kaldığı zamanlarda istihareyi, baş vurulması gereken en emniyetli yol olarak gösterir. Hz.Muhammetin bazı işler için iki reket namaz kılarak yukuya yatıp, Allahtan kendisine yol göstermesini beklediği hatta bunu ashabına da tövsiye ettiği nakledilmektedir. Hz. Cabir, bir hadisinde «Resulullah, Kuran-dan bir sure talim eder gibi büyük, küçük her içimizde bize istihare duasını ekretti» diyerek konunun önemini bildirmiştiir (*Sahihi Buhari*

* Muhyiddini Nevevi. «Riyazüs-salihin», birinci cild, Türk Tarih Kurumu Basimevi – Ankara 1976.

Tercüme-yi, Diyanet İşeri Başkanlığı Yayını, C.VI, C.C.44).

İyiligi ne kötülükü göstirilemeyen, evlenme, seyahete çıkma, yeni bir işe başlama gibi çeşitli konular hakkında istihareye yatmak için iki rekətlik istihare namazı kılınır. Bunun her rekatinde okunacak olan sureler ve edilecek dualar ayrılır. Namazın sonunda «Rabbim, şu düşündüküm işin yapılmasından veya bırakılmasından hangisi hakkımsa hayırlı ise bana müyesser kılmanı dilerim» deyip, niyetlenilir. Görülen rüyanın yorumuna göre hareket edilir. Şayet bir fikir ede edilmemişse bu iş yedi defa tekrarlanır. Çünkü, Enes İbni Malikten rivayet edildikine göre, Hz. Muhammed, ona «Ey Enes! Bir işe teşebbüs etmek istedikinde o iş hakkında yedi defa istihare eyle. Sonra kalbinden geçen ruhi temayüle bak, çünkü hayır, kalbinde doğan o incizab ve temayüldedir» demiştir (*a.ğ.e.c. VI, s.45*).

İnsan kendi kendine istihareye yatabildiki gibi bu işi duası makbul olarak bilinen, temiz kalpli birinden de isteyebilir. Tesbitimize göre Ankarada Hacı Bayram, Konyada Mevlana Türbeleri gibi büyük ziyaret yerlerinde ismarlara olarak istihareye yatan bir hayli müşteriye sahiptir. Bunlar kim için istihareye yatacaklarsa önce onun niyyetini öğrenip, iki rekət namaz kıldıktan sonra yüzlerini kibleye çevirip, sağ tarafa dönük olarak yatarlar. Bazı istihareçiler uyumadan önce kendilerince uydurulmuş olan şu duayı on defa tekrarlarlar.

**«Yatım ala
Dört yanım kala
Killidim Muhammed Mustafa
Anahtarım Cebartil
Allah baş**

Hz. Ali yoldaş

Yanıma gelen

Eli bağlı, yüzü kara yurttaş

(*Zeki Başar: İctimai Adetlerimiz, İnançlarımız
ve Erzurum Ziyaret
Yerlerimizi, Ank. 1972, s.51*).

Görülen rüyayı anlatmak ve tabir etmek için bazı kuralara uymak gerekir. Reya gören kimse bunu gece anlatmaz. Anlatmak icabederse «gündüz niyetine» diyerek söze başlarken karşı taraftan mutlaka «hayır olsun» cevabını bekler. Buna «hayırın karşı gelsin» dedikten sonra rüyasını anlatır. Ayrıca «Fatıma Anamızın gördüğümü, Peyğamberimizin yordduğu rüyadan olsun» diyerek anlatmak da halk arasında yaygın bir adettir. Rüyayı iyiye yoracak kimse yakında bulunmazsa, akan suya anlatma gelenegine uyarak çeşme, dere pınar gibi yerlere de rüya anlatılır.

Genellikle kötü rüyaların tersine çıkacağına inanılır. Bir kimse tanıdığına veya kendine ait kötü bir rüya görürse, uyanınca «hayırdır inşallah» deyip üç ihlas, bir fatiha okuyarak sağa sola üfler.

d) Hint torpaklarında 1507 de padişahlığını ilan edip Timurlular sülalesini devam ettiren tek hükümdar olan ve Orta Asya Türkçesi Edebiyatının Nevaidden sonra mühim bir siması sayılan Babür Şah, Vekayi adlı hatıratında çocuğun cinsiyetiyle ilgili şöyle bir adetten bahseder «Kadınlar» arasında çocuk oğlan mı olacağına, yoksa kız mı olacak diye bir fala bakmak adeti vardı. İki kağıttan birine Ali veya Hasan ve diğerine Fatma yazıp bu iki kağıdı çamurla yoğurup, bunları bir testi su isine koyarla, hangisi, önce açılırsa ona göre hükme-

derler (*Vekayi Babürün hatıratı: P.P.Aratt Tərcümesi, Ank. 1946, c.11, s.247*).

Çalışmamızı yaparken Caferi Sadıka atfedilen fal kitaplarının fazlalığı dikkatimizi çektı. Hemen her kaynak bu adla anılan falnamelerden bahsetmekteydi. Araştırdığımızda bu isimle anılan fal kitaplarının aynı adı taşımaktan başka ortak bir yönlerinin olmadığını gördük. İnceleyebildiklerimiz fakrlı metotlarla, ekseri Kuranı Kerimden hareket edilerek hazırlanmış fal kitapları şkildeydi. Bu sebeple konuuza iyi bir ernek olacağına inandığımız için, Nur-ı Osmaniyede meycut olan Risalei fal-name li Caferi Sadık ismili eseri tercih ettik.

Çok dürüst olduğu için es – Sadık lakabi ile anılan Cafer bin Muhammedül-Bakır, Hz. Alinin ahfadından olup, babası Muhamedül Bakırın yerine keçerek oniki imamın altıncısı olmuştur. Bilhassa hadiste derin bilgisi ile şöhret kazanarak, bütün müslümanlarca bir veli olarak tanınmış, astroloji, simya ve diğler gizli ilimlerle de meşğul olmuştur (*Türk Ansiklopedisi. C.IX, s.82, Ankara, 1958*).

Bu sebeple onun adını taşıyan pek çok falname mevcuttur (*Falname-i Caferi-Sadık. Ankara İl halk kutuphanesi, N133, 92, 1893*).

(*Falname-i Hazreti Caferi Sadık İstanbul Tophane-i Amere İstihkam alayları, Litoğrafya Destgahu. No.1270*).

(*Terceme-i Fal-name-i Caferi-Sadık: Milli Kütüphane Uz.A.5335) 2, BP, 25b) (47)*.

Tercemei Fal-namei Caferi Sadık: Milli Kütüphane Yz. A2837/1, Vr. 1b-12b)

(*Falname-i Enbiya Kiran: Hz. Ali Falnamesi, Ankara Milli Kutuphane, No. A.592*).

İmam Cafer Sadık radiyallahu anhu hazreti veliyullahdur kutb ehlel-hakkı velyakındur ilm-i kurana malikdir veh er sir kim anlardan zahir oldu kamildir mükemmeldür zalike faddullahi yutihi men yeşau vallahu zülfadlii azim ve ol hacat dairelerin ve tertibi süreleri zabt iden bu dairedür vallahu alemi.*

ALİM VƏ ŞAİR ADLARININ SİYAHISI

Hudayi, Məhəmməd Tahir, Qasım bəy Zakir Sani, Novrəs, Mirzə Əbülhəsən Şəhid, Xızr Ağazadə Səid, Trabzonlu Fəhmi, Novrəs Osmani, Səbri Şakir, Məzaqi, Əmir Əlişir Nəvayi, Məhəmməd Əli bəy Məxfi, Vəhdəti, Əttar Ərdəbili, Bağdad Valisi Həsən, Müstəcabizadə İsmət, Burusəli Nəhzət, Məhəmməd Ehsan, Baki, Muhyəddin, Hacəli Pərişan, Məhəmməd Bəliğ, Əhməd Niymi, Zakir Ərdəbili, Hacı Qasım oğlu Nasir, Mola Zeynalabidin Sağər, Məşhədi Azər, Müniri, Füzuli, Seyyid Əzim, Türkiyəli Novrəs, Əli Rza Paşa, Xəlil Ədib, Kazım Paşa, Şakib, Əli Müzəffər, Mirzə Əli Əkbər Aşiq, Nişati Movləvi, Faiq, Əbülhəsən Vaqif, Mir Mehdi Xəzani, Asəf Ləbzani, Xəlil Bəzmi, Həmdi, Tofiq Lameh, Əbdülbaqi Vəcdi, Əbdül Şahin, Xurşid banu bəyim Natəvan, Əli ağa Vahid, Mir Əbdül Vəhab, Seyyid Zərgər, Məhmud Riza bəy, Əli Ruhi, Mehdiqulu xan Vəfa, Qövsi, H.Siyrət, Əndəlib, İbnir, Rüşdi Samih, Əbüləfəth xan Tuti, Ağa Mir Nizam Ərdəbili, Fədəvi, Şakir, Mirzə Məhəmməd Məsur, Rüşdi Qədim, Yekpazəli Xacəzadə, M.Fazil, Nədim, Xəyali,

* «Risalei Falname li Caferi Sadık» ve «Tefeülname», Jpg. Doç., Dr. Ankara-Ersa matbaası 1993. Ayşe Duvarı.

Şükuhi, Zivər, Nəzmi, Məhəmməd Akif, M.Ə.Sabir,* Axund Mola Abbas Cavanşir, Cəfərqulu xan Nəva, Fətəli bəy Hali, Kəlbəli xan Musahib Gəncəvi, Mirzə Məhəmmədqulu Həkim.

Molla Məhəmməd Mömin ibn Hacı Kərim Təbib Təbrizi «İman» təxəllüsü ilə şeirlər yazmışdır. Ben Həmmam.

Nasir Xosrov Ələvi (İran şairi və səyyahı) Əsədi Tusisi (fars şairi) Şəmsəddin Məhəmməd bin Qeys Razi, Hüsəm Xoyi, Mirzə İbrahim ibn Mirzə şah Hüseyn İsfəhani, XVI əsrin şairi məşhur «Əkbərnəmə» adlı tarixi əsərin müəllifi Mövlana Şeyx Allahdad Feyzi ibn Əsədül-Üləma Əlişir Sirhindi, Kaşani Süruri, Cəmaləddin Hüseyn İncu, Məhəmməd Hüseyn ibn Xələf Təbrizi, Məncik, Dəqiqi, Şərəfüz-Zaman, Qətran bin Mənsur Urməvi, Şəmsi Fəxri İsfəhani, Əbül Fəzl Hübeyş ibn İbrahim ibn Məhəmməd Tiflisi (Azərbaycan alimi), Azərbaycan şairi Hüsəməddin Həsən Şahidi Mövləvi, Mövlana Fəxrəddin Hinduşah ibn Səncər ibn Abdullah Sahibi Girani Naxçıvani, Məhəmməd ibn Fəxrəddin Hinduşah, Vəhid Təbrizi (XVI əsr) Mahmud bəy ibn Abdulla Füsuni Təbrizi (XVII əsr) Məhəmməd Hüseyn ibn Xələf Təbrizi təxəllüsü «Bürhan», Əbdülkərim İrəvani Təbrizi, Mirzə Əsədullah Qalib Dəhləvi, Təqiəddin Məhəmməd ibn Pır Əli Birgəvi.**

Şirvani İzzəddin (XVI əsr), Əsirəddin Əxsikəti Şirvani (XII əsr), Əbünnizəm Cəlaləddin Məhəmməd Fələki Şirvani, Sənaye Bin Əbdülkərim Rəfai, Şirvani Fərrux

* Əli Abbas Müznib. «Türkcə qəzəllər», Bakı, Orucov qardaşları elektrik mətbəəsi, 1917, hicri 1335.

** Bu siyahıda olan adlar C.Sadiqova, T.Ələskərovanın «Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri» (Bakı, Elm, 1990) əsərindən götürülmüşdür.

(XII əsr) Şirvani Xacə İmaməddin Hacıb (XII əsr), Mühəzzəbəddin Şirvani Kürbasarlı.*

Allahummə səlli əla Muhəmməd və ali Muhəmməd.

Və əccil fərəcəhumuş-şərif, Vələn əduvvəhumul-xəbis.

Əşhədu ənnə Əliyyəni Əmirəlmömininə və övladəhul məsuminə hucəcəllah. Salavatullahi ələyhim əcməin.

«Zənginlik qurbəti vətən, fəqirlik isə vətəni qurbət halına qoyar».

Həzrət Əli (ə.)

HƏKİMANƏ SÖZLƏR

Söz kuhərdir nə bilir qədrini nadan guhərin!

Şəcəri-Tur həmişə yədi-beyza verməz.

Muzəffər vəqti-fürsətdə ədudən intiqam almaz.

Nəqşə söz atma düşün nəqqəşi!

Vətənə eşq və məhəbbət əsəri-imandır.

Adəmə cübbə və dəstər kərəmətmi verir?

Edəriz məsiyəti, lütf umarız Mövladən.

Biz bu möhnətkədədə xar əkiriz gül biçiriz.

Hər Əli Heydər deyil, hər seyfə deyilməz Zülfüqar.

* Eybalı Mehrəliyev «Şirvan Elmlər Akademiyası». Bakı, 2000.

MÖVLUD CƏNABI ƏLİ (Ə.)
KƏRRƏMƏLLAHÜ VƏCHƏH
(İxtisarla)

Dər sitayiş Həzrət İmam Əli ə. Rəziyyəllahu ənhu

*Nəxli vala meyvəyi izzü şərəfətdir Əli.
Sülbi – paki-məbdəi səri səyadətdir Əli.*

*Zövcü-Zəhra, nuri-eyni Əhmədi-ümmilmuminin.
Fərqi ümmətdə vilayətlə səadətdir Əli,*

*Qafilə salari mənə min həci feyzu vüsal,
Rəhrəvani eşqə misbahı rəşadətdir Əli.*

*Zatinə fərti təvəccühdən buyurmuşdur Rəsul,
Zikri mənə ümmətə məhzi ibadətdir Əli.*

*Asitani feyzi-ehsanın gədasidir Cəlal,
Mənbəyi cudi ata lütfü səxavətdir Əli.*

*Səllimu səllu əla xeyrul ənam,
Həmdə ruhi Murtəza be bər dəvam.*

YA ƏLİ SƏNDƏN MƏDƏD

*Bir əlili dərdiməndəm, ya Əli səndən mədəd!
Bir zəlili müstəməndəm, ya Əli səndən mədəd!*

*Bir tərəfdən nəfsi-gümrah, bir tərəfdən dərdü qəm,
Riştətül ümmə bəndəm, ya Əli səndən mədəd.*

*Keçdi qəflətlə zamanım, əlimdə bir zovqi-cam,
Zülm edib kəndimə kəndim, ya Əli səndən mədəd.*

*Öylə sərməsti-həvayəm ya ki, yox məndən xeyir,
Öylə pa bəndi kəməndəm, ya Əli səndən mədəd.*

*Gərçi mücrümdü Cəlal əmma nə qəmi vardır,
Sən kimi şahı, əfəndim, ya Əli səndən mədəd.*

*Səllimu səllu əla xeyrül vərə,
Həm be əsrari Əliyyə Murtəza.¹*

***

DƏR MƏDHI MÜŞKÜLKÜŞAYI
HƏR DÜ ALƏM ƏLİ ƏLƏYHİSSƏLAM²

QƏSİDEYİ MÜŞKÜL GÜŞA

*Əvvəl dəftəri be name girdigar,
Anke başəd Xaliqu amurzgah.
Miykunəm həmdü sipas an kərim,
Anke names həst rəhmanir rəhim.
Bədi nəti Kirdigari la məkan,
Miykunəm mədhi şəhi axir zəman,
Həsti naməş rəhmətən lil aləmin,
Bəd bər u səd həzar əz həq salam,
Hər şəbü ruz ta sübhü qiyam.*

¹ Süleyman Cəlaləddin. «Mövludi cənabi Əli ə.» Basılmasına rüsxət verildi. S.Peterburq 14 dekabr 1900-cu il Bağçasaray mətbəəsi – 1318. Naşiri «Tərcüman qəzetisinin mühərriri İsmayıl Qaspirinski».

² Xacə Nəsirəddin Tusi. «Killiyati qəsideyi-Həzrəti – Müşkül güşa».

*Bəd əz an bir həzrəti müşkülguşa,
Ku bud hər dərdi bi dərman dəva.
Mədhi Heydər ra şəvəm guya zecan,
Xahəm əz təyidi-həq sazəm bəyan.
An vəliyyi-həq Əli şiri-Xuda,
Məzhəri – həq an şahi Xeybər güşa.
Mürşidi Cibrilu şahi bəhri bər,
Bəhre hər müşkül budi u çarəgər.
Anke dər gəhvare Əjdər ra dərid,
Anke be imdadi-peyğəmbər rəsid.
Anke Kərrar əst dər cəngi-Ohüd,
Qatili kafir Əmrü Əbdəvüd.
Anke aləm cümlə dər fərmani-ust,
Anke dər ərşi-müəzzəm nami ust,
Anke başəd baisi kovnü məkan,
Anke dər dəstəş kilidi dü cəhan,
Bari ilaha həqqi cahi Mürtəza,
Kun tu dərdi cümlə aləm ra dəva...*

MƏHƏMMƏD FÜZULİ

BEŞİNCİ CAMIN KEYFİYYƏTİ

*Ver, saqi, o Kövsər qarışan mey dolu camdan,
Ol cam ki, behişt huriləri təşnədir ondan.*

*Ver, saqi Əlinin quluyam, eşqə vəfadar,
Bu çeşmədən onsuz da mənim cüzi payım var...**

*Ey qübari-qədəmin ərşi-bərin başınə tac,
Şərəfi-zatına ədnayi-məratib merac.*

* M.Füzuli. «Əsərləri» Beşinci cild, Bakı, Elm, 1985.

***

*Ey vücudin əsəri, xilqəti əşya səbəbi,
Nəbi ol vəqt ki, bil fel gərəgməzdi Nəbi.*

***

*Nəbidir, Haşimidir, Əbtəhi, ümmi və məkkidir,
Əli din xəzinəsinə bir açardır, mərhəmət kani.*

***

*... Hübab tək elə zənn e tki, badə getmiş evin,
Nə tikmisənsə, onu çərxi edibdi zirü zəbər.*

*Boyun əyib diləmə kimsədən gözəl güzəran,
Çevir üz ol kəsə ki, hər işə olub mehvər.*

*Əliyyi-alii-əla ki, elmlərdə bütün,
Təmami aləmə ustad olub və həm rəhbər.*

*O dövrə ki, nə Davud, nə Zəbur var idi,
Onun mübarək adı verdi aləmə ziyvər.*

*Təmam ruhlar onu zikr edib, vəli yox idi
Onun vücudi-şərifindən aləm içrə əsər.*

*Mələklərin bütün əxlaqi onda olmuş cəm,
Onun vücudinə məxsusdur zəkayi-bəşər.*

*Əlindədir hamıya mümkün olmayan hər şey,
Onunla həll edilər həll olunmayan işlər.*

*Kəmərlə belində Süleyman qarışqaya qul olar,
Onun qarışqa kəmərbəstəsi olarsa əgər.*

*Yəqin ki, büt qaçaraq gizlənər, birəhməndən,
Diyari-hində əgər hökmi-şəri etsə güzər.*

*O büt qıran Əlinin Çində zikr olunsa adı,
Yəqin ki, büt kimi fəğfur huşını itirər.*

*Fələk üqabını şəhbazi-hökmün izlərkən,
Üqab sanki açar sərçə seydinə şəhpər.*

*İki cəhanı Xuda nüktə tək edib pamal,
Adınla başladı ruzi-əzəldə çün dəftər.*

*Adın gələndə düşər qorxu düşmənin canına.
Əli dedikdə olar həll cümlə müşküllər.*

*Dəlilə hacəti yoxdur iki şeyin, çünki
Dəlili onların afaqə bəllidir yeksər.*

*Biri günəşdir, edər qərq aləmi nurə,
İkinci – silsilə ilə ötüb keçən illər.*

*Ölüb dübarə dirilməkdə bircə mənə var
Ki, mevrü kinənin asarını biləydi bəşər,*

*Cəsədlərə yetirər sur müjdeyi-feyzin,
Tapardımı ölülər suridən həyat məgər?*

*Şəriətini görüb küfrdən dönən hər kəs,
Püli-siratidən eylər hidayətinlə güzər.*

*Qəza sənə bu cəhan dilbərini əqd etmiş,
Hərimi-qüdsi tərəbxanə eyləmiş bu xəbər.*

*Sənin məhəbbətin olmazdısa, sevəmməzdi
Qız oğlanı, qızı oğlan cahanda, ey sərvar!*

*Sənin məhəbbətin ilə yarandı bu varlıq,
Zəmanə dostluğuna varlığın olub məzhər.*

*Əcəb deyil ki, yetər cövrü-ruzigar bizə,
Rəqib cövrinə eylər təhəmmül aşıqlər.*

*O qəlbə kim, eləmiş fikri-rəhmətin təsir,
Cəhənnəm atəşi etməz o pak qəlbə əsər.*

*Xüvərnəq üstünə Bəhvami-Gur yazmışdır
Ki, qəbri mülki-Nəcəfdə olan bütün ölülər*

*Bağışlanar kərəmindən yəqin şəhi-Nəcəfin,
Edər günahlarını əfv xaliqi-əkəbər.*

*Məhəmməd ümmətinə ruzi-həşrdə qarışar,
Əqidəsincə bu aləmdə olsa da kafər.*

*Sən, ey mənim ulu şahim, əlac qıl, qoyma
Zəmanə kamuma töksün cəfa əlilə zəhər.*

*O guşəyə qaçaraq, gah valehü heyran,
Bucaqda gah oturum qismətim fəraqü kədər.*

*Vüsəl caminə həsrət nişat bəzmində,
Nə əmindən nə amandan, nə mevrindən var əsər.*

*Bir öylə qövm içinə düşmüşəm ki, cəhlindən,
Kəmalı, əqli ağılsızlığın dəlili bilər.*

*Nə şeir zövqi qanarlar, nə də ürək dərdi,
Çörəkdən ötrü əyər başı təndirə yeksər.*

*Kəlim əsasi ilə Tur sirrini xəlqə,
Mənim iti qələmimlə sözüüm açarsa əgər,*

*Birisi tənə lə adlandırır məni Məcənnun,
Sözümə sehr deyər, digəri atır mənə şər.*

*Könüldə şövq odunun şöləsi sönüb getdi,
Su səpdi əhli-mələmət bu sinəmə o qədər*

*Ki, qəlb tarlasına indi Hind torpağı tək,
Mən istiot səpərəm, kafuri bəhər yetirər.*

*Gəhi sözün dənizində mən əl-ayaq çalırım,
Ki, incilər taparaq, nəzminə verim ziyvər.*

*Fələk mənimlə elə başlayır şərü-şurə
Ki, incilər taparaq, nəzmimə verim ziyvər.*

*Sənavü mədhinə layiq bir inci tapmamışam,
Dənizlər içrə bəla çəkmişəm uzun illər.*

*Şəha, kərəmət üzündən yazıq Füzulini
Nəcat sahilinə çək, yolunda varsa xətər.*

*Onun qara gününə nur saç cəmalinlə,
Qaranlıq axşamını qıl özün işıqlı səhər.*

*Dözümlüsən, bilirik, zülmə sən özün, əmma
Bizim hərəyimizə çat ki, səbrimiz tükənər.*

*Ümidimiz bunadır kim, coşa kərəm dənizin,
Bu aləm əhlinə iysar edə dürü kövhər.*

*Hüduzsuz kərəmü lütfü iltifatından
Mənə nəsib elə daim sevinc, ey sərvər!*

***

*... Baş qoydu çün qulağına, ahəstə söylədi
Bu biqərar aşıqın həqqində min yalan.*

*Səndən ayırdı, saldı qara torpağa oxu,
Tab etmədi kəman gücünə zarü natəvan.*

*Qaldırdın iltifat ilə torpaqdan ol oxu,
Layiqdir eyləsə oxuna qibtə asiman.*

*Hər ləhzə istəsə öpər o incə əlləri,
Mən kimi açmasın necə dil şükrə durmadan?*

*Gəldin kəman xanəsinə bir hilal tək,
Aşıqlərin gödəldi ömür günləri yaman.*

*Məlumdur günəş gödələr ol zəman kim,
Qanun ilə günəş edər öz qövsini kəman.*

*Vəslin səadətini edib mən tək arizu,
Olmuş kəman qəddi xəmidə uzun zaman.*

*Çillə qurub, əziyyətə dözdü, zəiflədi,
Cismində qaldı bircə dəri, bir də üstixan.*

*Qıldın onu əziyyətə dözməkdə imtahan,
Axirdə çatdı vəslinə, səy ilə qoydu can.*

*Saldı çəkə-çəkə onu şövqi-məhəbbətin,
Tab etməyib məşəqqətinə, qıldı yüz fəğan.*

*Məndən səvay cövrinə, ey yar, kim dözər:
Artır cəfani gəlsə əlindən mənə hər an.*

*Ey sərv, söylə, hansı cəməndə boy atmısan?
Heç bağ içində sən kimi bir sərv yox, inan!*

*Guya imam gülşəninin növnəhalisən,
Olmuş baban o şahı-Nəcəf, miri-insü can.*

*Möminlərin böyük ağası kim, onun üçün
Təsis olundu, gəldi vücudə bütün cahan.*

*Məzhər odur səxavətə kövnu məkanidə,
Mən acizəm söz ilə edəm lütfünü bəyan.*

*Varlıq qonaq evində kəməli-səxavəti,
Xas ilə amə süfrə açıb, etdi mihiman.*

*Qoydu rəsul çiyinə ol padişah qədəm,
Oldu o şən sahibinə ərs asitan.*

*Mövlə Əlik i, saqiye-kövsərdir, həm vəli,
Vermiş iki cahanda bizə qüssədən aman.*

*Dünyadə, axirətdə onun lütfü hər kəsin
Zamin olub səadətində, söz verib aman.*

*Adəm bahari-qürbidə bir cürm işlədi,
Yetdi behişt bağında baharınə çün xəzan.*

*Oldu pənahgahi Nəcəf, qürbi-Mürtəza,
Verdi nəcat qəmdən ona bu yeni məkan.*

*Tərk etdi cənnəti, Nəcəfi qıldı ixtiyar,
Çün gördü bu məqamə özü rəşk edər cinan.*

*Məhrum edərmi bir ağa övladi-Adəmi
Kim, lütfü Adəmin özünü qıldı kamiran?*

*Yerdən rəvaqi-ərsə qədər Düldülün sənin,
Peyğəmbərin Bürəqi ilə getdi həminan.*

*Birlikdə məhdi-felə gələr bətni-qüvvədən,
Həqqin rizasi ilə sənin hökmün hər zaman.*

*Düşmənlər anlamazsa sənin qövlini əgər,
Təyin qıl qılincını bu işdə tərçüman.*

*Bir gizli hikməti var idi xilqətin əgər,
Qıldın o əsli-məqsədi sən aləmə əyan.*

*Məqsəd bu idi kim, atasən rəmzi geybdən,
Ağah olaydı sirri-xudadən bütün cahan.*

*Həqqin vücudinə var idi bir güman əgər
Oldu yəqin cəhanə vücudunla bu güman.*

*Mədən qızıl, dəniz nə qədər inci versə də,
Nə qəlbinə dəniz tay olar, nə əlinə kan.*

*Qəlbin qədər dəniz nə zaman inci bəxş edib,
Mədən əlin qədər qızıl əhsan edib haçan?*

*Dostluq mətaini alaraq bir nəfər əgər
Bazari-axirətdə bina qılsa bir dükan,*

*Bənd olmayıb ucuz sata gər öz mətaini,
Naçiz qiyməti sayılar rövzeyi-cinan.*

*Ulduzları fələkdə sapa düzdüyü zaman,
Dostluq telindən eşdi qəza incə risiman.*

*Düşmənlərin cəzası cəhənnəm əzabidir,
Cənnətdə dostların olacaq cümlə şadiman.*

*Ecazının şükufəsi Səlman gülü olub,
Ağahdır kərəmətinə pir, həm cəvan.*

*Şahin ilə göyərçinin əsrəri səndədir,
Hər dildə vəsfini edər əhli-cəhan bəyan.*

*Peyğəmbər elminin səhərinə qapı ikən,
Doqquz fələk qarında olub xaki-asitan.*

*Ey padişah, kiçik quluyam asitanının,
Yurdum qarındır, eyləmərəm tərki-xaniman.*

*Bak etmərəm, günahım əgər saysız olsa da,
Vardır ümid lütfünə ey səhi-insü can.*

*Yarəb, budur cahanda mənim arzum, istəyim,
Qəlbim səfa tapar, dilimə söz olar rəvan,*

*Bundan daha ziyadə Füzuliyi-zar ola,
Övladi-paki-Heydəri-kərrarə mədhxan.*

***

*Dolubdur qanla könlüm, qəm evi olmuş mənə aləm,
Hanı bir öylə həmdəm ki, boşaldam qəlbimi bir dəm.*

*Qənim öylə böyükdür kim, göyərsə ot məzarımdan,
Yüz il hər gün bahar olsa, ola bilməz o ot xürrəm.*

*Könüldən qəmlərim zayıllıq yəqin olmaz əgər Cəmsid
Qənim dəfi üçün saqi olarsa əldə camı-Cəm.*

*Məzacım şəmə oxşar, ağlayıb yanmaq şüar etmiş,
Bütün ömrüm boyu qəlbimdə atəş var, gözümdə nəm.*

*Gözəllər zülfünün sövdasını başdan çıxardım çün,
Ağıl qeydində əhvalım pərişandır, işim bərhəm.*

*Səfa könlü diri aşıqlərə qismətdir, ey arif,
Evində hər kəsin varsa ölü, olmuş işi matəm.*

*Yaram çoxdursa da qəlbimdə, mən bak etmərəm, çünki
Ürək dərdinə olmuş zikri-şahi-övliyə məlhəm,*

*O aliqədr, adil qəlbli sultan ki, xilqətdə,
Onun zatilə fəxr etmiş bu aləmdə bəni-adəm.*

*Məsiha dini ləğv oldu zühuri-nuri-pakindən,
Tapılmazdı onun dövründə İsadən vuranlar dəm.*

*Onun can bəxş edən lütfü dirildər yüz Məsihani,
Odur kim, söyləyirlər: ölməmiş sağdır Məsiha həm.*

*İki ağzıyla qan tökmüş qılınçı, işləmiş daim,
Vəli, möcüz üzündən başqa iş tutmuş özü ol dəm,*

*Töküb müşriklərin qanini, həqqi eyləmiş zahir,
Diriltmiş şəri-həqqi, sanki olmuş İsiyi-Məryəm.*

*Ağac zərbiylə ol dəm ki, qovuldu bağı-cənnətdən,
Onun dərgahinə ancaq sığındı həzrəti-Adəm,*

*Qayıq tək qəbrinin sənduqi üzümüş Nuhidən əvvəl
Odur kim, qopsa yüz tufan qəlbində görünməz qəm.*

*Əmirəl-Möminin, Heydər, Əli ibni Əbü Talib
Ki, hər fazildən əfzəlsən və hər bir elmdə ələm.*

*Ümuri xilqətə bais sənin feyzi-vücutundur,
Bu aləm varlığından çün tutulmuş varlığın əqdəm.*

*Məhəbbət tellərinlə olmasaydı bağlı bu dövrən,
Olardı aləmin nəzmi qırıq zəncir tək bərhəm.*

*Sən oldun sahibi-meracə munis, qəm yeməz ol kəs
Ki, nur saçmış qaranlıqda yoluna sən kimi bir şəm.*

Vəsiyyə-Müstəfasən, oldur insü cinnə hakimsən,
Süleymani-zəmansan kim, varındır bir belə xətam.

Məhəmməd sahibi-meracü fəzlü vəhyü qürb olmuş,
Əmoğlumdur – deyə, fəxr eyləmiş bu şən ilə bahəm.

Xudanın xilqəti-əşya işində məqsədi sənsən,
Hərimi-qürbi-ov ədnədə həm peyğəmbərə məhrəm.

Sənin hörmət quşun ol yerdə sakindir ki, qürbündən
Ədəb gözlər o yerdən Cəbrəilin ruhu də hər dəm.

Peyğəmbərdir – deyə, möcüzlə dəryani yaran Musa,
Sənin qarşında Musanın özü bir qətrədəndir kəm.

Sənin zatında nöqsan yoxdur, hər bir elmə vaqifsən.
Kəmalın vəsfini sözlə necə irad edər adəm?

Gətirsən Düldülü cövlənə meydani-vilayətdə,
İzin tapmaz, tozun görməz yüz İbrahim, yüz Ədhəm.

Mənim şəfqətli sultanım, bu hümmətlə rəva görmə
Ki, qəddim bir kəsin minnət yükü altında olsun xəmə.

Sənin məddahinəm, təkcə sənin yükün kifayətdir,
Nə bir kəsdən təmənnam var, nə də bir şəxsə məddahəm.

Səxavət gözləsəm bir başqasından yansın imanım,
Ətasi gənc-Qarun olsa da, sahib səxa – Hatəm.

Füzuli daima istər qənaət eyləsin pişə,
İlahi, bəxş qıl taqət bu niyyətdə ona sən həmə.

Onun qəlbində şahı-övlıyanın mehri möhkəmdir.
Xıla set ehtiyac dərdindən, olsun hümməti möhkəm.

***

... Əbədir gərçi hər bir naqisə kamil adı vermək,
O naqis ki, bilər nöqsanını bir növi kamildir.

Mənə, bir kimsə yox kim, rəsmi-ürfandan xəbər versin,
Bu məclisdə kimə baxdımsa, gördüm əqli zayıldır.

Bu müşkül yolda çatdırmaz bizi sərmənzilə bir kəs,
Məgər yardım edər ol şah kim, həllali-müşkildir.

Ona ya bəndə, ya məbud söylə, mənə fərq etməz,
Onun şənində hər cür vəsfə zati-paki qabildir.

Səxavətdə bir ümmandır ki, sığmaz külli-afaqə,
Kül ol başə ki, bu ümman ara məvasi sahildir.

Odur çün şəri-həqqi eyləmişdir hər kəsə sabit,
Şəriətdən səvay ələmdə hər din varsa, batildir.

Üzük bəxş eyləmişsə sailə ol şəh nəməz üstə,
Əlində əhli-həqqin hər nə varsa nəzri-sayıldır.

Məzarını ziyarət hər səvab işdən müqəddəmdir,
Behiştə əcri ol şəxsən ki, bu amalə amildir.

Çatırdı nisbəti Harunə Musanın nübüvvətlə,
Bu nüktə barəsində xaliqin fərmanı nazildir.

Demiş Əhməd ki, Heydərdir mənə Musanın Harunu
Bu doğru fikri hər yerdə həqiqət əhli naqildir.

Əli haqqında Əhməd söyləmişsə «ləhmikə ləhmi»,
Bu mənədə peyğəmbər ittihad əmrinə qayıldır.

*Əlinin mehridir el mülə fəzl əvvəl də, axir də,
Bu mehr olmazsa, elmü fəzlidən xəlqə nə hasildir?*

*Bəşərdir xilqətən, əmma mələkdən qədri alidir,
Demə təyin edən qədrü məqami ab ilə gildir,*

*Güman etmə Əlinin düşməni tərki-nifaq etsin,
Zəhər dərmani bilmə o şeyi kim, zəhri-qatildir.*

*Əli hübbi qədər yüksək fəzilət yoxdur aləmdə,
Füzuli tək kimin bir böylə fəzli olsa, fazildir.*

*Necə şükr etməyim allahə mən kim, şahi-mərdanın
Mənə ömrüm boyunca dərgəhi-valəsi mənzildir.*

*Qorunmaqçün Nəcəf dəryası tək bir sahilim vardır,
Nə qəm kim, hadisə dəryasının girdabi hayildir.*

*İlahi, hər qədər dünya durar dövrən dövr eylər,
O dərgəhdə məni sabitqədəm qıl, qədrimi bildir.*

***

*Bu vəfasüz dəhrdə biz dərdə olduq mübtəla,
Dərdə adət etmişik, axtarmarıq hərgiz dəva.*

*Könlümüz dərdə tutuldu, bir təbibə açmadıq,
Sildik hər bir nüsxədən gördükdə var xətti-şəfa.*

*Tapmadıq bir iz vəfadən ruzigar əhlində biz,
Biz vəfa gözlərdik, onlardan yetişdi yüz cəfa.*

*Xəlqdən qaçdıq cahanda, qılmadıq yad özgəni,
Olmadıq can ilə də təklik evində aşına.*

*Biz həmin insanlarıq kim, gərdisilə çərxi-dun.
Təfriqə salmış araya, min cəfa görmüş rəva.*

*Göz yaşı cari edib müjganımızdan sel kimi,
Şam kimi kəsdik dili kim, gizli qalsın macəra.*

*Biz pərişanlar su üstündə hübabə oxşarıq,
Heç zaman birləşməyi dövrən bizə görməz rəva.*

*Hadisə tufani daim döndərər viranəyə,
Hər yerində aləmin biz binəva tiksək bina.*

*Biz fələk dövründə axtardıq vəfa rəsmi, vəli,
Hər zaman ol ayinə göstərdi əksi-müddə.*

*Çox dolandıq dövrünə bu aləmin pərgar tək,
Başımız düşdü ayağə, olmadıq şəni uca.*

*Çox tərəddüd eylədik, aləmdə hərgiz tapmadıq
Bir məqamdan qeyri kim, hər şeydə oldur ibtida.*

*Qətrələr tək yer üzündən ayrılıb xeyli zaman,
Meyl qıldıq, yüksəlib biz də edək seyri-həva.*

*Aləmi-ülviyyətin seyrinə əvvəl üz qoyub,
Etdik axirdə öz alçaq təbimizə iqtida.*

*Biz bu varlıq güzgüsündə oxşarıq bir əksə kim,
Bilmədən öz eybini, insanda nöqsan axtara.*

*Nə yaranmaq, nə fəsadın sirrini dərk etmişik,
Nə fəna dərdindəyik, nə eylərik fikri-bəqa.*

*Zati-kamilçün bəqa keyfiyyətidir bir dəlil,
Zatımız hardan edər böylə məqamə iqtiza?*

*Yoxdur aləmdə fənanın şərti varlıqdan səvay,
Bizdə ol varlıq hanı kim, yoxluğa qabil ola?*

*Yetməyir xəlqin qulağına dilimdən neyləyim,
Bir sədə kim, xəlqi şənləndirsin, olsun canfəza.*

*Məndə öylə qəlb də yoxdur ki, dərdin dərk edib,
Zövq alım, xoşhal olum dərd əhli etdikcə nəva.*

*Küfrdəndir kim, bu mənasız vücuda büt kimi,
Bir bəzək olmuş rıya bütخانəsinə daima.*

*Tən edər aləm mənə, mən öz-özümdən qafiləm,
Qəlbimin sirrini heyrətdən edə bilməm əda.*

*Öz sərəncamınla, xəlqin təninin tədbirini
Kim məni xəlq eyləmişsə böylə tapşırdım ona.*

*Od vurub yaxdım libasi-etibarı büsbütün,
Olmadı çərxin əlindən damənəm hərgiz rəha,*

*Bir kələf tək yüz düyün salmış işimdə ruzigar,
Acizəm müşküllərin həllində, yox müşgülgüsa.*

*Bircə ümmidim ona qalmış ki, sübhün fəcri tək,
Həll edə bu müşkülü məhrilə şahilə-lafəta.*

*Böylə bir sultan ki, yüz il keçsə də bir qönçənin
Etmədən yad adını, asan açə bilməz səba.*

*Öylə bir sultan ki, izni olmadan açmaz fələk
Pərdə sübhün çöhrəsindən, nurə qər q olmaz fəza.*

*Öylə sultan ki, kərəm gül şaxəsi fəqr əhlinə,
Hər nəfəsdə yüz tükənməz nemət etmişdir əta.*

*İltifatilə geyinmiş fəqr sərvət paltarı,
Bir baxışla verdi gövhər qiyməti sadə daşa.*

*Həq vəlisidir, vilayət təxtinin şahən-şahi,
Din sultanı, imami-həqq, şahi-övləya.*

*Küfrdən ayrıldı səri-Müstəfa, bais odur,
Əhmədi-Muxtar onunla oldu fəxri-ənbiya.*

*Zati-pakilə sədəf gövhərlə doldu Kəbədə,
Türbəsi feyzindən olmuş yer üzü fəxri-səma.*

*Bir dəlildir hörmətinə kim, şəbi meracda,
Gördü Əhməd kim, Əlidir sakini-ərşi-xuda.*

*Əhli-beyti lələzarindən nümünə istəsən,
Gör necə əlvən olub qan ilə dəşti-Kərbəla.*

*Qəbrinin feyzilə qumları Nəcəf səhrasının
Qiymətə minmiş, olub xəlqin gözündə tutiya.*

*Bir sədət mənbəi kim, asimani-feyzidən
Mərhəmət xurşidi salsa aləmə zərrə ziya,*

*Ol ziyayə sayə salmaqdır fələkətdən nişan,
Olsa bu sayə salan aləmdə hətta bir hüma.*

*Kəbeyi-dərgahi ol şahın bir hacətghadır,
Hacət üçün kimsəyə lazım deyil orda dua.*

*Ey olan dərgahi hacət kəbəsi insanlara,
Xəlqə hacət kəbəsi yoxdur o dərgahdan səva.*

*Hansı bir hikmət ki, gizlənmiş hicabi-qeybidə,
Rəyin ilə çıxmış ol hikmət əyanə mütləqa.*

Gər qəza qəlbində bir iş bağlasa min il düyün,
Rəy versə ol işə min dəfə təqdiri-qəza,

OL işin əncaminə imkan tapılmaz dəhrdə,
Gər qəza təqdirinə olmazsa rəyindən riza.

Xilqətindən adəmin məqsəd itaətdir, fəqət
Yoxdur həqq əmrinə tabelikdən özgə müddəa.

Hər qədər ki, rəhnümalıq etməmişdin Adəmə,
Baş verərdi taətində Adəmin hər gün xəta.

İndi çoxdandır Nəcəfdə iqtida etmiş sənə,
Taətində hər xəta kim var idi, qılmış qəza

Çıxdı müşriklilik pasından şəri-həqq ayinəsi,
Verdi ol ayinəyə hər ayinə tigin cila.

Dinə tabedir o kəs ki, çəkər dünya ilə üqba qəmi,
Sözdə sultan olsa da, sən bil həqiqətdə gədə.

Hər iki aləmdə çün hiss eyləməzsən ehtiyac,
Səndən özgə padişah yoxdur iki aləm ara.

Hansı ordu qarşısında getsə sən tək bir imam,
Sayə tək izlər onu hər ləhzə nüsrət mütləqa.

Hansı bayraq sayəsində olsa sən tək pak-nur,
Ayla gün səcdə qılar, təslim olar ol bayraqa.

Hər kimin vardır əlində mehrinin sərrişəsi,
Heç nədən xof eyləməz, düşmənlə dünya dolsa da.

Təkcə sənsən hər yerə getsək pənahi bizlərin.
Səndən özgə yox pənahim, ya Əliyyəl-Mürtəza.

Səndən özgə bir kəsə bizlərdə olmaz etimad,
Səndən özgə kimsəyə üz tutmariq biz binəva.

Vermişik mehrin kimi yaxşı əməldə imtahan,
Cümlə əhli-cənnətik, həqq ədlilə versə cəza.

Bəxş edərsə bizlərə ümmid öz amalımız,
Bais oldur, söykərik arxa sənin dərgahına.

Asitanın türbəsinə meyl edən rüxsarımız
Bir samandır kim, onu cəzb eyləmişdir kəhrəba.

Dərgəhin torpağınə düşdü saralmış çöhrəmiz,
Yəni ol qiymətli torpağə nisar etdik tila.

Xidmətində biz sənin tam bir ömür sərf etmişik,
Yaxşı olmaz eyləsək bu xidmət ilə iktifa.

Bir bükülmüş qamət ilə natəvan bu cismi biz,
Layiq olsaydı edərdik dərgəhində buriya.

Dərgəhində bu iki qat qəddimizdən tağ vurub,
İstərik məskən salıb orda qalaq biz daima.

Bu Füzuli kimsəsizdir, çarəsizdir, ya Əli,
Göz kəsib dostdan, ona biganə olmuş əqrəba.

Müxtəlif bir xəlq içində doğru yoldan azmamış,
Sanki xətti-üstüvadır, meyl qılmaz sağ-sola.

Çatmış artıq ol zaman kim, nail olsun lütfünə,
Bu bələdən ol əlili-dərdimənd olsun rəha.

Tutiyi-şəkkər şikəndir, vəsfini vird eyləmiş,
İstəməz övsafını zağü zəğən etsin əda.

Üns bağı, qüds gülzarında bir bülbüldür o,
Dar qəfəs güncündə layıqdirmi ki, məhbus ola?

Bir neçə Firon məkrin rıştəsini sehr ilə,
Bəsdir etmişlər onun sadə gözündə əjdaha.

Asitinindən yədi-beyza çıxarmaq vaxtıdır,
Ya Əli, səhirlərin meydanına at bir əsa.

Etihad etməzlər ecazinə Musanın, vəli
Cümləsi cöngəpərəst olmuş bu qovmi-bihəya.

Dəm o dəmdir ki, qırıb çatmaq üçün kafirləri.
Zülfüqar əldə edəydin, ya Əli, əzmi-ğəza.

Din yolunda adətin üzrə bizə məlumdür
Kim, edibdir hüsnə-səyin həqqi batıldən cida.

Təbimin tutisi dil açmış fəsahtlə mənim,
Hüsn gülzarında kamumca edər şurü nəva.

İstərəm vəsf eyləyim ancaq Əli övladini,
Etməyim biganə bir şəxsi təvəqqülə sən.a

Tövbə qıldıq ömrümüzdə kimsəni mədh etməyək,
Bir Əli, bir də onun övladi-pakindən səva.

***

Bihəmdillah vəl-minnə ki, tövfiqati-rəbbani
Yetirdi mənzili-məqsudə İbrahim Sultani.

Təriqi-Kərbəla, rahi-Nəcəf bir rəhbər istərdi,
Bu yolda gördü həqq Xizr olmağa sultani ərzani.

Vəlayət dürlərinizin mədənidir övliya bürçü,
Əmini-həq görüb sultana tapşırdı fələk ani.

Əya sultani-ali-himmətü sərdari-adıldil
Ki, sənsən gövhəri-insafü dürri-mədələt kani.

Müşərrəf eylədi zati-şərifin xaki-Bağdadi
İmarət qıldı rəyit-gəncbəxşin mülki-virani.

Səfa tapdı visali-məqamindən yenlə can bağı,
Əsas aldı binayi-himmətindən ədl eyvani.

Qədəm basdın diyari-əşrəfi-Bağdadəvü bir-bir
Məzaratü büqaül-xeyr səndən oldu nurani.

Ziyarətlər ki, qıldın, asitanlar kim, təvaf etdin,
Qəbul olsun ki, tapdın hər birindən feyzi-rəbbani.

Məqami-Qənbərü övladi-Fəzlu bəzi əhli beyt
Təvaf etdin, cəvanmərdanə qıldın ərz ehsani.

Əlinin pəncəsin qıldın ziyarət kim, müqəyərdir
Yeni gördükdə məxdumin əl öpmək bəndəfərmani.

Ziyayi-rifətindən sayə buldu, seyr vəqtində
Gəhi Bəhluli-divanə, gəhi Mənsuri-həqqani.

Həmişə xəsmini şahi-vilayət daşə döndərsin
Nəçük kim, gördün etmiş möciz ilən daş arslani.

Məqami-mintəqə tövfin qılıb oldun kəmərbəstə
Öpüb övnü müin dərgahın etdin tazə imani.

Cəvadü Kazimin əttari-Bağdad olduğun bildin,
Üz urdun tapdın ol əttardən hər dərdə dərmani.

*Təğiyyə Əskəriyyə Mehdiyə ənsar göndərdin
Ki, alayışlu kafər ləşgərindən saxlaya ani.*

*Fərati-pak tək Babil diyarına qədəm basdın,
Bər övci-Zöhrə oldu səndən ol Harut zindanı*

*Misali-Məşhədi-Şəmsü məzari-Cümcümə bir-bir
Təməşasıyla gördün möcizəti-Şahi-mərdanı.*

*Əqil ibni-Əbitalibdən istimdad edüb himmət,
Təriqi-Kərbəlayə başladın əqrənü əyani.*

*Çü dəşti-Kərbəlayə ləşgəri-islami cəm etdin,
Yəqin oldu ki, şahı-Kərbəlanın istənilir qanı.*

*Ədayi-taətü ərzi-niyaz etdin, bihəmdillah
Ki, məqbul oldu Beytullahə İbrahim qurbanı.*

*Yetirdin niyyəti-pakilə bir-bir cəddü abayə
Səlamı-rövzəyi-pakizəyi Şahi-Xorasani.*

*Bu gün sərmənzili-məqsudə yetdin rahi-vəhdətdə,
Rəfiq oldu sənə tövfiq, tapdın vəsli-canani.*

*Nə canan, canı-mütləq, bəlkə candan əfzəlü əsrəf
Ki, dərğahində eylər can nisarın insivü canı.*

*Xudanın «İnnəmə» qövlində xəlq içrə vəliəhdi,
Rəsulün «ləhmükə ləhmi» səri-xanunda mehmanı.*

*Gəhi-möhtacə vermiş Qənbəri tüğyan edib lütfi
Gəhi arslandan almış müztərib halətdə Səlmani.*

*Tüfeyli-gövhəri-zati-şərifü Adəmə aləm,
Fədayi-cövhəri-cismi-lətifü bəhrivü kani.*

*Əmirül-möminin Heydər Əliyibni-Əbitalib
Ki, Cibri-əmindir xəl vəti-vəhdətdə dərbani.*

*Nədir dünyavü üqba bi-rizayi Mürtəza billah,
Nə ol baqi gərək sidq əhlinə, mütləq, nə bu fani.*

*Müdam ol kim, bu dərğahin qamı sadatü xüddamin
Sərasar cəmi-xatir qıldın ol cəmi-pərişani.*

*Məni-ğafildən agah-ol ki, bir kəmtər sənaxənəm
Gərək sən tək sərəfrazın mənim tək bir sənaxanı.*

*Füzuli, bu hərəm içrə şəbü rüzü gəhü bigəh,
Duayi-xeyir qıl sultanə, tərək et rəsmi-nisyanı.*

*Nə övrədü dua kim, qıldı sultan asitanlarda
Qəbul olsun, budur dilşad edən yüz min müsəlmani.*

***

*Məcəzi olsa belə, eşqi tərək qılma, məcaz
Olub həqiqətə mərdin həmişə rahibəri.*

*O sərv qəddilərin arizindəki xəttin,
Hədisi-feyzi-Xudavəndidir ziri, zəbəri.*

*Gecə kimi kor olar, min gözü olarsa belə,
Kimin ki, yoxdu günəş üz lü yarı-simbəri.*

*Sən eşq nəşəsini abü gildə axtarma,
Həqiqətin gözəl üzdür həmişə cilvəkəri.*

*Bu pərdədə bir oyunbazdan özgə görməzsən,
Açarsa bir gün əgər ruzigar pərdələri.*

*Təriqi-surəti tut, qəsdı-mülki-məna et,
Güli-həqiqətə məzhər qəbul qıl süvəri.*

*Nəcəf fərəh gətirən bir səfali gülşəndir
Ki, sinəsinə basıb padişahi-bəhrü bəri.*

*İtaəti hamıya fərzi heydəri-Səfdər
Ki, yox məqamini idrakə kimsənin hünəri.*

*Onun sifətini insan necə əhatə edər?
Qəza, mühakiməsinə verib məlakələri.*

*Təbiəti həcərül-əsvəd ilə etdi zühur,
Həyat çeşməsidir, zülmət eyləmiş həcəri.*

*Verərsə bir ağaca qədr çeşməsindən su,
Olar həmin ağacın asimanda bərgi-təri.*

*Məhəbbət atəşi şölə saçarsa afaqə,
Şərəf göyündə hər ulduz olar onun şərəri.*

*Hümayi-ovci-təmənnasıdır mələk xislət,
Şaha baş əyməz o dərgahın dilənçiləri.*

*Şərəf sitarəsidir mehrinin ki, əhbabə,
Verər uzun gecələrdə nişan işıq səhəri.*

*Cəhanə bayrağı feyzilə kim, verər ziynət,
Onunla elmü əməl ordusu çalar zəfəri.*

*Nəinki kəllə onun hökmünü edir icra,
Hanı o baş ki, bu fərmanidən çəkildi geriyə?*

*Təəccüb eyləmə rəmzinə xurma danəsinin
Ki, naxli-möcüzünün vardı min belə səməri.*

*O tazə gül ki, qılıb lütf verdi Səlmanə,
Bahari-həşvə qədər getməz ətrinin əsəri.*

*Onunla xəsmi bacarmaz döyüşdə, olsa da şir
Ki, döndərib daşa bir nəvə ilə şiri-nəri.*

*Ay ilə gün kimi məlumdur bütün xəlqə
Ki, qaytarıb günəşi qərbdən, bölüb qəməri.*

*Rəva deyil ki, deyim varlıq asimanında
Nəbi günəşdir, ay isə vəliyyə-dadgəri.*

*Edəndə əzm xuda ərsinə Əli, Cibril
Dayandı yolda, onun oldu xaki-rəhgüzəri.*

*Əli və onbir imam oğlunun məhəbbətidir,
Nizama salmış ay ilə ili və həftələri.*

*Təəccüb etmə, desə Cəbrail dərbandır,
Əli özü qapıdır, şəri-həq bilik şəhəri.*

*Nə xoş sipehri-vilayətsən, hər vilayətdə,
Günəşlə ay kimi parlar vilayətin göhəri.*

*Sənin vilayətinin möcüzilə hər yerdə,
Quruldu şəri-nəbi mülkünün binövrələri.*

*Çəkəndə dostlarının bağına vəfa dağı,
Tutar bəla oxuna qarşı dostlar ol süpəri.*

*Boyun vuran o qılıncın damarsız hər cismin,
Fəsad qanını saçmaqda oldu niştəri.*

*O Zülfüqarın ilə Düldülündə dost, düşmən,
Tapar itaətilə imtina nümunələri.*

*Nəcatə doğru sənin Düldülün açıb yollar,
Bıçib əlinlə sənin Zülfüqar Zül-həzəri.*

*Qılincin ilə çiğərqan olubsa düşmənlər,
Ona ədavət üçün varmı bir kəsin cigəri?*

*Deyil qəribə, könül vermədin bu dünyaya,
Nədər sənin kimi şahin bu seydi-müxtəsəri?*

*Sənin fəzayi-ibudiyətin o yerdir kim,
Həqir sakinidir huriyi-behiştü pəri.*

*Qapında xidmət edə, bir əziz nemətdir
Ki, yüz Xəlili ödər asitanının nökəri.*

*Şərəf səfində səfində tapa bilmədi bərabərlik.
Qəza ki, eylədi təşkil məhfili-qədəri.*

*Səba açanda çiçəklər niqabini üzdən,
Sataşmadı sənə oxşar gülə onun nəzəri.*

*Hezar şükr ki, məddahinəm, mənə bu yetər,
Bu bir səadət üçün yox sevincimin qədəri.*

*Mənim bu halıma lütf ilə qıl nəzər, ey şah
Ki, kimlər ilə bu işdə yapışmışam kəməri.*

*Bu yolda ilk qədəmi Katibi atıb, sonra,
Onun izilə nişan verdi Heyrəti hünəri.*

*İki əsər var ikən yazdığım əbəsmi mənim
Ki, onların biri üz, astarı olar digəri.*

*Birindən əskik isə, digərindən artıqdır,
Yəqin ki, var o libas içrə nəzmimim dəyəri.*

*Füzuliyəm, günahım çoxdur, istərəm ki, susam,
Bu üzr məncə olardı günahların betəri.*

*Ümid tək bunadır kim, məni yaman dildən,
Mühafizə edəcəm məhlinin polad çəpəri.*

*Həmişə xeyr ilə şərrin ümidi, qorxusu var,
Behiştə yaxşıya vəd etdilər, pisə səqəri.*

*Ayrımasın məni həq dərgəhin behiştindən,
Behiştə getməyənin bil cəhənnəm oldu yeri.*

*Təvafi-dərgəhin ilə mənə müyəssər olur
Təvafi-Kəbeyi-həq, görmədən uzaq səfəri.*

***

*Kim öyrədib bunu, yarəb, şəfəq içində hilal,
Çəkildi bir tərəfə tutdu böylə daməni-al.*

*Bu düz yol ilə gəzib ay bir az zaman içrə,
Əlinin ali kimi tutdu tezəcə ovci-kəmal.*

*Böyük imam odur insü- cinn rəhbəri
Ki, dərgəhi hamıya oldu qibleyi-amal.*

*Kimin pənahi deyil sayeyi-Əli, bişək,
Günəş olarsa da gözlər yenə o nuri zəval.*

*Kim olsa nökəri ol padişahi-dövrünün,
Cəza günündə amanda olar firiştə misal.*

*Kim istəmərəsə ola kölgəsində ol şəxsin,
Yanar bir odda ki, ondan çəkinmək əmri-mahal.*

*Ədalət ilə alar hər işi himayəsinə,
Odur ki, söndürə bilməz şəmi nəsimi-şimal.*

*Acıqlanarsa, onun qeyzi bağlayar, şəksiz,
Zəmanə Rüstəminin gərdəninə məcəri-zal.*

*Şəhim, sənin görüşünçün bu kainat gözəli
Gəlib nişə tilə, açmış önündə hüsni-camal.*

*Gözəlliyin daha artırmaq istəyib gərdun,
Sənə qul olmağa, qoydu üzündə nöqtəyi-xal.*

*Sənin nə olduğunu bilmədi yəqin heç kəs,
Fəqət bir ayinədə əks tapdı surəti-hal.*

*Pay olsa bir azacıq himmətindən hər bir kəs,
Əlilə həll olunar daima hər əmri-mahal.*

*Açar bütün dünyünü o, bir anda çox asan,
Necə ki, qönçeyi-gülzari-dövlətü iqbal.*

*Gərək şiarı ola hər kəsin Əliyyə Vəli,
Odur cahanda bütün müşkülü açan həllal.*

*Əsillik ərşinin ayi, fəzilətin fələki,
Bütün böyüklərə başçı odur firiştə xisal.*

*Odur yeganə ki, vermiş iki cahana nizam,
Onun səfasi, vəfasi açıb geniş pərvü bal.*

*Onun ki, məsləki olmuş şəriətə qanun,
Onun işilə bilərlər nədir hərəm, halal.*

*O istəsə edə hər hansı bir işə rəğbət,
Zəmanə de nəçidir etsin o lişi ehmal?!*

*O hər kəsin ürəyindən keçənlərə vaqif,
Gərək deyil deyə bir kəs o sərvərə əhval.*

*Qələm əlində sualsız cavabə hazırdir,
Buna görə eləyib qarşısında hər kəsi lal.*

*Səxavətin uca ərşi, şəraf hüması – adın,
Adın gələndə həmişə gələr mübarək fal.*

*Yetirməmiş bu cahanda hünər gülüstani
Sənin vücudinə bənzer yəqin nə gül, nə nihal.*

*Sənin kimi göhəri görməmiş nəsib dənizi,
Sənin kimi çiçəyi görməmiş bu bağı-cəlal.*

*Sənin lətafəti-təbin, gözəl məzacın var,
Bu təbə yol tapar bilməz nə dərdü qəm, nə məlal...*

*Sənin xəyalinə hər şey gələrsə, layiqdir,
Mələk səvab yazar cümlə nameyi-əmal.*

*Dua edəndə sən hər dəm səmimi niyyət ilə,
Onu icabəti eylər səmadən istiqbal.*

*Hər anda xaliqü məxluq sənində razidir,
Əyildi qarşına təzimə bu fələk çün nal.*

*Sənin kimi ola bilməz cahanda bir adəm,
Belə yürüşlə nəsibin olar hüdudi-kəmal.*

*Məqamın oldu müəlla, Nəcəf şahı sənsən,
Cahanda yox sənə həmtə müqabilü əmsal.*

*Sənə ümidini bağlar bütün kəmal əhli,
Kim olsa səndən alar dərdinə cəvabi-sual.*

*Mənəm ki, bülbülü-bustani-mədhü mənqəbətəm,
Könül xəzinəm olubdur gühərlə malamal.*

*Mənim də arizum olmuş deyəm mənəqibini,
Edəm nisar sənə incilər dolusu məqal.*

*Bu yolla bəlkə olar ki, məqami gəldikcə,
Hüzurə ərz eləyim gah-gah surəti-hal.*

*Mənim həmişə işim tək Əlini tərifdir,
Bir özgə işlərə yoxdur könüldə vəqt, məcal.*

*Mən and içib demişəm yüz kərə Əli həqqi,
Nəcəfdən özgə məni çəkməyir nə şərq, nə şimal.*

*Mənim də istəyim odur ki, ömr bitdikdə,
Tapa bu xaki-tənim xaki-paki ilə vüsal.*

*Əgərçi olmasa lütfün, mənim bu mənəzildə
Keçər həyatım ağır, hər işim olar pamal.*

*İcazə vermə ki, mürği-dilim bu torpaqdan
Bir özgə torpağa ta açmaq istəyə pərü bal.*

*O yerdə yerdə qala arizum, ümmidim,
Mənə əzab verə vəsvəsəylə min dəccal.*

*Əmin olub sənə mən halımı bəyan etdim,
Nolar ki, qonmaya qəlb güzgüsünə gər-di-mələl!*

*Nə qədr var tənimdə həyat dairəsi,
Nə vaxtadək keçəcəksə ömür də bu minval,*

*Füzuli arzu edir müjdeyi-ətə eşidə,
O da həmişə yazsa böylə mədhi-Heydərü al.*

***

*... Bir xəta çıxdı dilimdən, eşqimi açdım ona,
İndi mən üzr istərəm, lütfən günahımdan keçər.*

*Üzr ilə sönməzsə qəlbində olan qeyz atəşi,
Ağlaram ta kim, şəfaətçim ola bu çeşmi-tər.*

*Öylə bir adil imamın eşqinə verrəm qəsəm
Kim, vücudilə onun düşmüş nizamə bəhrü bər.*

*Həm vəlidir, həm vəsi, həm kamil, həm sahibkəmal,
Həm təqidir, həm nəqi, həm zahidü həm mötəbər.*

*O, nəmaz üstə fəqirə verdi öz əngüştərin,
Dini-həqq çaldı səxasından onun küfrə zəfər.*

*Əl atıb gəhəvərsində parə etdi əjdəri,
Görəmişdir böylə bir möcüz hələ növü-bəşər.*

*Yoxdur ondan özgə nə şərin, nə ürfün mərcəi,
Hökmünə tabe olub ol sərvərin şəmsü qəmər.*

*Dostuna qismət olub nüsrət, kəramət hər zaman,
Sıdq ilə kim damənindən tutsa, ərsə yüksələr.*

*Vəsfü surətdə Əli çünki vəliyullahdır,
Var məqami həqq yanında Yuşəü İsa qədr.*

*Dostuna qismət olub nüsrət, kəramət hər zaman,
Sıdq ilə kim damənindən tutsa, ərsə yüksələr.*

*Canlanıb dinin fidanı çeşməsindən tiğinin,
Əsl odur dini-mübinə, övliyadır şaxü bər.*

*Hər fəzilət varsa, bu aləmdə o bəzl eyləmiş,
Qüdrətü əzmilə aləmdə bölünmüş xeyrü şər.*

*Beyrəqi-ülviyyəti əla məqamə qaldırıb,
Küfrü xar etmiş, şəriət tapmış ondan izzü fər.*

*Feyzü idraki onun tapmaz məlamətdən zəval,
Öylə bir dağdır ki, bunlardan ona yetməz xətər.*

*Nizə vursa düşmənə, rəncidə olmaz xatiri,
Dini ehya eyləmiş vurmaqla şəmşiri-düsər.*

*Dostluğunda mənfəət düşmənlində var ziyan,
Dosta baran qətrəsidir, düşməninə şiri-nər.*

*Lütfdə, ehsanda üstündür o mövla cümlədən,
Kimsədə yoxdur cahanda ondakı cürət, hünər.*

*Qılmasaydı hikmətinə təkyə şəri-Müstəfa.
Küfr edərdi xaneyi-dini yəqin zirü zəbər.*

*Damənindən tutmasaydı sidqlə aləm onun,
Kainatın paltarı parə olardı sərbəsər.*

*Tiği Musanın əsasi tək zühur etdikdə, bil,
Sehrdə hər cür düyün varsa olar fani, hədər.*

*Əssəlam, ey mənbəi-təqva sənə, kim, olmusan,
Həqq kəramatının asarınə nadir bir gühər.*

*Tərk qılmış cənnəti Adəm ki, öldükdə onun
Türbəsi türbən yanında daim olsun bikədər.*

*Cənnətin hüsnü böyükdür, vəsfə gəlməz şübhəsiz,
Leyk qəbrin aqilə cənnətdən əla görsənər,*

*Nuh axıtdı göz yaşı ömrü boyu, istərdi kim,
Xidmətində qul kimi fəxr ilə bağlasın kəmər.*

*Vacib olmuş cümləm əxluqatə sevgin, ya Əli,
Səndən özgə dostluğa layiq görülməmiş bir nəfər.*

*Kim sənin düşmənlərini dost tutarsa, məhv olur,
Mənzilə çatmaz kim əyri yoldan eylərsə səfər.*

*Həq yaratdı bir-birindən əql ilə ruhu cida.
Eşqin ilə birləşib, onlar necə südlə şəkər.*

*Ya Əli, sənsən vəfanın kani, həqqin məzhəri,
Dərgəhindən bu Füzuli icz ilə hacət dilər.*

*Mən həsəd əhlindən ey mövla şikayət eylərəm,
Eyləməz göz yaşlarım əhli-inadə çün əsər,*

*Dəfinə əhli-fəsadın şərrinin, təcil qıl,
Xahişim arzum budur səndən, qəbul etsən əgər.**

***

*Ağ qız oğluyam, əhli dərdəm mən,
Tayım, bərabərim yoxdur, mərdəm mən,
Əlinin quluyam, çox cövmərdəm mən,
Ancaq sən yasarsan, xissət eylərsən.*

M.P.Vaqif

***

* Məhəmməd Füzuli. «Əsərləri». IV cild. Bakı, 1961.

QƏZƏLİYYATI-SALİK

(Rədif-ül-ba Salahlu sakini Mirzə Məhəmməd Qayıbov «Fədayi» təxəllüsə çərxi-fələkdən və zəmanədən şikayət babındadır)

*Ey Fədayi, bu cahən bidad ilən bünyad olub,
Aqil odur kim anın bidadinə münqad olub,*

*Ol Hüseyini-şahi-məzlum macərəsın fikr qıl,
Aqibat gör bu rəna mülkündə kim dilşad olub.*

*Dövr qıldıqca cəfa hər kəs ana səbr eyləsə,
Yusif-Gümkəştə tək məhbusdan azad olub.*

*Guşeyi-xəlvət bular kəsbi-təcərrüd qılmağa,
Hər kimə bu dəhrdə tofiqi-həq irşad olub.*

*Xidmət oldur kim, edəsən daima məbud için,
Hər kəs andan qeyriyə xidmət edib bərbad olub.*

*Yad olub bəndən deyü, ey dustlar dövrü-zaman,
Bir tamaşa eylə bəndən qovmü qardaş yad olub.*

*Salika, kuşış nə lazim ömrü-bibünyad için,
Bu cahən viranəlikdir bunda kim abad olub.*

QƏZƏLİ-ARİF

(Mayor Mustafa ağa öz oğlu Əli ağaya təhsili-ülumə səy etmək babında Sibirdən yazır və məxfi qalmaya ki, Əli ağa müfti Osman əfəndidən oxuyub təhsil edirmiş.)

*Olma tarik dərsdən, ey ənvəri-canım Əli,
Pəndimi eylə qəbul, ey xanü xaqanım Əli.*

*Var ümidim, etməyə zəyə əfəndi səyini,
Qoymaya dərsində bir kəm-kəsir Osmanım Əli.*

*Mən sənincün edirəm xeyir-dualar ruzü şəb,
Saxlasun hifzü himayətində sübhanım Əli.*

*Payimal etsün ədüvü hasidin lütfi-ilah,
Hər zaman gəmxarın olsun Şiri-yəzdanım Əli.*

*Gərçi ey dil, mən Əbu-Bəkr, Ömər, Osmanıyam,
Həqq İmamımdır mənim, ol Şiri mərdanım Əli.*

*Könlümün şəhrin fəraqü həsrətini qılmış xarab,
Bir yüzün görsəm olur abad viranım Əli...*

EYZƏN

(Övrəti Xeyransa xanım ki Zəkəmlü Məhəmməd bək Zülqədırovun həmşirəsi idi, mərhumə olanda ona dediyi mərsiyə və tarixi-vəfatdır)

*Bu mərqəd mərqədi-Xeyrənnisadır,
Təvaf et, ey könül əhli-vəfadır.
Bəhiştə gərçi ruhi etdi pərvanə,
Vəli hicri bəni-zarə cəfadır.
Xudaya, lutfin et şamil o mahə
Ki əhli-iffətü kani-həyadır.
Şəfi ol, ya rəsulullah, ana kim,
Kənizi-Fatiməvü ali-əbadır.
Nə bəklərsən, məgər bilməzmişən kim,
Həqiqətdə bu ev mehmansaradır?
Yəqin bil, abi-kövsər eyləyər ağ,
Əzəl gündən kimin bəxti qaradır.
Min ildən sonra gəlsən qəbrim üzrə,
Görərsən ki, bitən mehri-kiyadır.
Cəfa zövcinə həm cövri-dəhrə,
Nəziri olmayan əhli-rizadır,
Avazidir gərçi nəslı-Zülqədərdən,
Vəli zövcı Qazaqi-Mustafadır.
Fəxarət etmə, ey dil, mehri-çərxə
Ki süsti-əhdü eyni-bibinadır.
Visalı qədrini bilməzdin, ey dil,
Fırağın, gör sana eyni-cəfadır.
Nəşimin rövzeyi-rizvanı eylər
Kim əhli-həqqə dildən aşınadır.
Çü cananım vida etdi cahandan,*

*Ğəmi-hicrana canım mübtəladır.
Nədir hasil həyat ariyətindən,
Gözət üqbanı kim dünya fənadır.
Vəfatı tarixin gər sorsa Arif,
De, kafü ğaynü sinü ray hadır.
Verib can, yetsən, vəslinə, Nasir,
Deyər aləm sana əhli-vəfadır.*

***

SEYYİD ƏBÜL QASİM NƏBATİ

*Saqiya, dur dolanım başına, gəl dövrənə,
Cami-zərrini götür, bircə dolan məstanə.*

*Tari-zülfün kimi niçün məni bican elədin,
Gətir-ol ruhi-rəvan ilə məni bir canə.*

*Görməsin özgə gözlər məni-Məcnuni məgər,
Salıb ol kafəri-birəhm bəni zindanə.*

*Eşqdən gör nə əcəb nəfə yetişdim, vəh, vəh!
Aqili-əsr ikən etdi məni divanə.*

*Qorxma nırani-fəraqın şərəvindən, ey dil,
Sidqilən tut üzünü bircə şahı-Mərdanə.*

*İsmi-əzəm deyilən ismi-Əlidir, billah,
Gəzmə bica yerə nəsnas kim hər yanə.*

*Etməz iqrar, Nəbati, bu sözə zahidi-dun,
Gəlməz imanə yəqin and içəsən Quranə.**

* Azərbaycanca məşhur olan şüəranın əsarına məcmuədir. Bakı, 1989, C. Qəhrəmanov, Ş. Cəmşidov.

Mən Nəsiri tək aşiqəm ana, sevmişəm anı,
talibəm ana,

Bu göhərləri nəzmə çəkməyə Bu türab tək
pürhünər gərək.

Bu cəvahirin yoxdu qiyməti, açgənən gözüün,
yaxşı seyr qıl,
Hər biri dəgər Çin xəracına, müftə vermənəm,
simü zər gərək.

Bir gözəl cavan istərəm, həman kim, bu sözləri
eyləsin rəvan,
Hardadır, desin bir şəkərzəban kim, bu söz mənə
hamı tər gərək.

Ya Əli, məni cami-eşqdən bir kərəm qılıb,
eylə məst qıl
Kim, desinlər xəlq lal oturmağa bir Nəbati
tək bəxtəvər gərək.

EYZƏN

Dərdi-hicrdən hali-zarımı istəsən əgər kəhrəbaya bax,
Yoxlasan əgər zəf cismimi, məndə nitq yox, yeni aya bax.

Min gəz dedüm səg rəqibnən ixtilat edüb olma aşına,
Əgləşüb genə ol ləin ilə süst əhdi gör, bivəfayə bax.

Olma gül kimi xarə həmqərin, salma aşiqi suzi-eşqdən,
Heç görüm üzün gülməsin sənün, odladın məni bir Xudaya bax.

Zahid, az danuş, get gözümdən it, eşqdən məni çox da danlama,
Mən məgər əbəs olmuşam dəli, bir o mimü dal, bavü rayə bax.

Məndən əl götür, ey uzunqulaq, zöhd dutma çox, ey himari-məhz,
Dur ayağa, bir aç o kor gözüün, bir o gözləri sürməsayə bax.

Ya Əli, məni etmə naümid, ver muradını babi-Fəzldən,
Mahi-haşimi əşcəi-ərəb, sərv-i-gülşəni-Murtəzayə bax.

Mən öləndə bir nəşim üstə gəl, bir nəzarə qıl dağ sinəmə,
Dələ çək qələm geynə cayizə, bir əlifdə min macərayə bax.

Qıl bana kərəm eylə-lütfini, Kərbala tərəf çək ənənümü,
Xərceyi-hələl car-payi-rəh yol, rəfiqəm, ol həm sədayə bax.

Dövri-çərxdən olmuşam əlil, dizdə taqətim, gözdə nur yox.
Bir nəzər, aya şah-i-lafəta, bu Nəbatiyi-binəvayə bax.

***

Qəzzaq uyezdindən xanlıqlar qəriyəli «Şair» təxəllüs
Əbdürrəhman ağa ibn molla Əli ağayi-Dilbaz oğlunun
əşarıdır

MÜXƏMMƏS

(Gəncə xanı Cavad xan Ziyad oğlunun rus əsgəri ilə
Gəncədə olan cəngini vaqtla yetişməgini bəyan edir)

Bir rəvayət söylə, ey dil, çərxi-kəcrəftərdən,
Ta əbəd ruzi-əzəl bəd-mehrü bəd-kirdərdən.
Çərxi-zalim, dəhri-dun, sahib-xəta biardən
Kim Yezidin izzətin gör şah-i-diləfkərdən,
Gör Cavad xan macərasın möhnəti-kəffərdən.

Böylədir dövrən, əzəl, insana al eylər cahən,
Bir zaman xürrəm qılır, bərdəm məlal eylər cahən.
Şah ola, istər gəda, aşüftəhal eylər cahən,
Aqibət bir gün gedər, himmət-hələl eylər cahən,
Naxudanı gər q edən ol kəştiiyi-pürbərdən.

*Hər zaman dövrən salıpdur canı canandan cüda,
Adəmi Həvvadən ayru, bağı-Rizvandan cüda,
Xatəmi saldı fələk cahi-Süleymandan cüda,
Ah kim, düşdi bu gün dövrən Cavad xandan cüda,
Əskik olmaz zari-bülbül söhbəti-gülxardən.*

*Şahi-namə şərh edən yox ol Cavad xan vəsfini,
Mədəni-cudü səxavət, ədli-divan vəsfini,
Bilmış Əflətun səharın əhli-meydan vəsfini,
Hikməti-Loğmandan artuq dərdə dərman vəsfini,
Bir müxəmməs nəzmlə inşa qılım əşardən.*

*Gəncə şəhrində Cavad xan kim, nə əyyam var idi,
Sahibi-lütfü ədalət, sadıq-il iqrar idi,
Hər işin felində mahir, aqilü hüşyar idi,
Müxtəsər aləməyə imtəhan sərdar idi,
Gör nələr çəkdi qəzadəni dövrü-bəd ətvardən.*

*Düşdi dəvəsi əzəl ol Şəkiyə Şirvanilə,
İbrahim xan ittifaq oldu ol Ümmə xan ilə,
Gəldi ləşgər üstinə ol cümlə Dağıstanilə,
Anlar ilə qıldı dəvə sərbəsər meydanilə,
Çəkmədi hərgiz zərər bir fitveyi-əğyardən.*

*Bir də andan sonra gəldi valiyi-Bakradiyan,
Yığı Gürcistanı cümlə ləşgəri-Tavadiyan,
Neçə illər qıldı dəvə, çəkmədi andan ziyan,
Vali keçdi çün fənədən tərki edüb axır cəhan,
Gör nə sadir oldu Gorgin xan kimi əğyardən.*

*Padişahi-Rusun axır ərz edüb ehzarına,
Baxdı o Gorgin xanın dəftəri-tumarına,
Əmr qıldı bir Şipixdir nam olan sərdarına,
Gəncənin al qələsin, fərman buyur əğyarına,
Üstünə gəldi hezaran saldati-xunxardən.*

*Ol Cavad xan vəsfini necə qələm şərh eyləsün,
Şərhə sığmaz vəsfi-halın necə dillər söyləsün,
Bir belə sərdarü qazi, kim görübdür böyləsün,
Düşdi dəvəsi anın kari-qəzadəni, neyləsün,
Padişahi-Rusü sahib-tacilən, tumarrdən.*

*Çəkdi bir il, ol Cavad xan eylədi cəngü cidəl,
Gah sülh etdi arada, gah qıldı rəngi-al.
Gördi kim, olmadı, axır artdı fitnə, qiylü qal,
Gəlmədi imdada, hərçənd eylədi yüz ərzi-hal,
Fətəli şah, sahibi-İran olan xunxardən.*

*Yağdı ləşgər, girdi meydanə ədavət qıldılar,
Qırdılar küffari, ol dəmdə fərağət qıldılar,
Xub döküşdi Gəncə xəlqi, bir hekayət qıldılar,
Həq yolunda bəzikəs ol dəm şəhadət qıldılar,
Döndü gerü, girdilər ol qələyə naçardən.*

*Ermənistan gördi rusi, döndü bir dəm hər nə var,
Şəmsəddin xəlqi əzəldən çıxdı, getdi bərkənar,
Neyləsün tənha qalub, ol dəm Cavad xan dilfəkar,
Qələni qıldı mühəyyə onda möhkəm, istivar,
Keçdi ol dəm zövqi-dünya, mülkü gəncü vardən.*

*Ta bir ay qırx gün keçincə onda möhkəm durdular,
Sübhü şam dəvə qılub küffarə tiği urdular,
Ləşkərani-rusi hər dəm bişümaran qırdılar,
Döndü Şəmkür xəlqi anda, Rusa iqrar verdilər,
Ey diriga, çərx saldı qələsin pərgardən.*

*Bir gecə yol verdilər, rusilər aşdı qələdən,
Su yerinə ol zaman qanları saçdı qələdən,
Ol uğurlu xanilə xanlar ki qaçdı qələdən,
Xan görüb anlar səlamət çıxdı, keçdi qələdən,
Bildi ayru düşdügin fərzəndi-xoşdildardən.*

*Kecdi anlar qələdən, sağü səlamət getdilər,
Çəkдилər hərçənd yüz cövrü məlamət, getdilər,
Çıxdılar rusun içindən bir əlamət, getdilər,
Yüz dutub İran deyü şahı-vilayət getdilər,
İstədi həqdən mədəd ol Heydəri-Kərrardən.*

*Qaldı tənha ol Cavad xan, gör necə ad eylədi,
Urdu tiğın sərbəsər küffarə bidad eylədi,
İki bürcün saldatın çox qırdı, hərhad eylədi,
Əhli-beytin möhnətin ol dəmdə kim yad eylədi,
Ya ilahi, saxla sən der, intizarəm yardən.*

*Sinəsindən vurdular, olmuşdı ol dəm biqərar,
Bir yenaral kimsəni ol dəmdə qıldı xakisar,
Yerbəyerdən həml edüb tiğ urdular məcruhzar,
Yadına düşdü o dəm Şah-Hüseyni-dilfəkar,
İstədi feyzi-şəhadət Hakimi-Cəbbardən.*

*Ol Hüseynqulu ağa gəldi xanın yanına,
Layiqiydi hər hünərlər şövkətinə, şanına,
İstədi qanın qata ol dəmdə xanın qanına,
Qoymadı xan göndərüb bir geyr bürc meydanına,
Yəni anın vəhşətin mən görməyim, didardən.*

*Qələsin sandı Cavad xan ol zaman viranədən,
Çox çalıxdı ta olunca dərdinə dərmanədən,
Feyzi-Həqdən ta yetincə rəhməti-ğəfranədən,
Çıxdı ruhi ol bədəndən rövzeyi-rizvanədən,
Ey xoşa buldu şəhadət Vahidül-Qəhhardən.*

*Ol Hüseynqulu ağa buldu şəhadət novcavan,
Xəlqara bir cümlə möhnətdən yaman oldu yaman.
Anəsi ahlar çəküb, «saxsey» deyü edər fəğan,
Yüz dutub ol barigahə əlvida eylər əman,
Binəva düşdim cüda fərzəndi-gülrüxsardən.*

*Kimləri dövrəndə beş gün bərqərar etmiş fələk,
Kərbəla dəştində şahı dilfəkar etmiş fələk,
Ol Cavad xanı ki sahib-intizar etmiş fələk,
Ol Hüseynqulu ağanı xakisar etmiş fələk,
Ayınə tək jəng olub gül cöhrəsi xunbardən.*

*Bunların bildi mələklər həqqilən ixtlasını,
Ərş yüzində vayı lə dutallar yasını,
İstədi gərdun yıxa bu çərxi-bipərvasını,
Görməyən görsün bunu, ol Kərbəla qovğasını,
Bu müsibət məşhur oldu Kərbəla asardən.*

*Gəncəlü xəlqi şəhadət, qıldı həqqə can fəda,
Kimi məzlum kimi azadə qalub əndər-bəla,
Hər biri bir bəzmilə yüz dərdə oldı mübtəla,
Yadına gəlməz məgər məzlumi-dəşti-Kərbəla,
Ey utanmaz çərxi-zalim, Əhmədi-Muxtardən.*

*Sübh açıldı, məscidə qanlar saçıldı laləgun,
Qırdılar alimləri, seyidləri, gövğa-füzun,
Səqf məscidinə çıxdı daməni-əflak xun,
Fikir qılсан Kərbəla rüsvəliqin, ey çərxi-dun,
Bir utanmazmı yüzün bu fəli-nahəq cardən.*

*Min iki yüz, daxı on səkkizdə tarixi-zaman,
Kim şəhid oldı Cavad xan, çıxdı əz dari-cahan,
Çox pərişan oldı İslam, halımız həddən yaman,
Gəl yetiş imdadə ya Həq, Mehdiyi-Sahibzaman,
İnciməzmi xatirin bu dərdü ahi-zardən.*

*Qaldı qırx gün ol şəhidin cismiyyi bərna kimi,
Olmamış rəngi təğəyyür gönçeyi-rəna kimi,
Mövc urar qanlar bədəndən çeşməyi-səhbə kimi,
Bir kərəmət zahir oldı ətri-xoşmeyva kimi,
Sanasan ənbər qoxur ol pəstəri-bimardən.*

*Çağırur ərşdə mələklər, mərhəba, ey xan Cavad,
Din yolunda qıldın axır ömrünü viran Cavad,
Məsnədi-üqbədə oldun sahibi-dövrən Cavad,
Mənzilindir, durma gəl, bu rövzeyi-rizvan Cavad,
Seyr qıl cənnəti-təcri təhtiha-ənhardən.*

*Mərhəba söylər mələklər, xoş məqal eylər bu gün,
Dari-dünyadan Cavad xan intiqal eylər bu gün,
Getdi ol xurşidi-rəxşan kim zəval eylər bu gün,
Bədr ikən mahi görərsən bir hilal eylər bu gün,
Xali olmaz çərxi-dun bu hiyleyi-məkkardən.*

*Ey şəha, gördün cahanda çərxi-zalim sayəsin,
İmtəhan etdin fənədə dəhri-dun sərmayəsin,
Geydin ol qanlı kəfən şah Hüseyn pirayəsin,
Həq sana qıldı inayət cənnət-ül məvayəsin,
Ey xoşa, ayrılmadın ol şahi-purənvardən.*

*Qırdı kafir Gəncə əhlin, çox şahid oldu həman,
Qalmadı axund, seyyid, tifli-məsumi-natəvan,
Su yerinə qələdən ol dəmdə ki mövc urdu qan,
Sən bilürsən halını bikəslərin əndər-əyan.
Ya ilahi, sən xilas et anları düşvardən.*

*Həq özi bikəslərlə bu dəmdə imdad eyləsün,
Macərayi-əhli-beytin firqətin yad eyləsün,
Binəvalər yüz dutub dərgahına dad eyləsün,
Ey mədəd, həqdən kərəm, gəmginlər azad eyləsün,
Zülf-i-tarin matəmə əsbab edüb zünnardən.*

*Ah kim, çərx-eylədi bu dəmdə viran Gəncəni,
Bir əcəb şəhri-müssağa, nəqşi-İran, Gəncəni,
Saldı rəvnəqdən fələk, qıldı pərişan Gəncəni,
Görməsün bu halda yarəb, heç müsəlman Gəncəni,
Qıl həzər bu inqilab-gərdişi-dəvvardən.*

*Ey olan zülminə rağib Gəncənin viranına
Ali-Süfyanın yetişdin rütbeyi-ərkanına,
Bayis oldun neçə min məzlumların sən qanına,
Ol Bəni-Abbas gələn gün intiqam divanına,
Nə bitər yüz söyləsən üsyanını inkardən.*

*Ey ki dutdun Ali-Süfyanın təriqü rahini,
Tazələndürdün Bəni-Ayişənin sən cahini,
Kufiyani-bivəfalar aldı məzlum ahini,
Fikr qıl ol dəmdə key, yad eylə şahlar şahini,
Gör nə qəhr oldi Xudadən Kufəyə Muxtardən.**

*Guş qıl, ey əhli-ələm, qələdə on beş ləzgi var,
Andirey, Yaxsay elindən kim gəlüb qilsun tücar,
Hər biri Dağıstan içrə mərdi-meydan-namidar,
Sühhidən küffarə şəmşir urdular kim, bərqəvar,
Maşaallah, dini-islam cəng edər aşkardən.*

*Sühb açıldı, bir tamaşa qıldı meydan ləzgilər,
Etmədi hərgiz özin meydanda pünhan ləzgilər,
Pozdu küffar dəstəsin, qıldı pərişan ləzgilər,
Qırdı rusun bər-səfin, xakilə yeksan ləzgilər,
Eylədi kafir həzər ol əfsun olmaz mardən.*

*Ləzgilər topxanəyə kim girdi, tufan etdilər,
Xəncəri-xunriz ilə küffari bican etdilər,
Eylə san kim, ola zaman bir qana yüz qan etdilər,
Durdu məscid qapusunda sanasan bir şiri-nər,
İçdilər şəhdi-şəhadət vəhy olan izhardən.*

* Məşhur Ərəb sərkindəsi Əmir Muxtar Əbu Übeydə ibn Məsud Səqəfi İmam Hüseyn (ə.ın) intiqamını almaq üçün Kərbəla hadisəsindən 5 il sonra, hicrətin 66-cı ili rəbiüləvvəl ayının 12-si, şənbə günü Kufə şəhərində qiyam etmiş və Kərbəla faciəsinin əsas cinayətkarlarını edam etdirmişdir. Şeyrdə həmin tarixi qiyama işarə edilir. *Müəllif*

*Durdu məscid qapusunda sanasan bir şiri-nər,
Etdilər yüz dürlü dəva, qıldılar olmaz hünər,
Gördi kafir kim, tüfəng, şəmşir ilə bulmaz zəfər,
Çəkdi toplar üstünə, gəl ey mədəd xeyrül-bəşər,
Sanasan od yağdı gögdən, üstə atəş nardən.*

*Ol Ziyad oğlunu sanma mülki əbəd viran ola,
Hardadır anlar kimi sərdar, əgər meydan ola.
Hər zaman zün-intiqamdan əm rola, fərman ola,
Şaira, heyranıyəm ol gün ki bu divan ola,
Ol Ziyad oğlu deyən bir gün gələn sərdardən.**

TİLAVƏT

*Ərəb atlar qoç igidlər meydandır,
Müxənnət səvindən tökülən qandır,
Əvvəlinci imamum Şahi mərdandır,
Ya Əli isminə aləm qurbandır
2-ci imamı xəbər al deyim.
Kəbə qapısında qəndil asandır,
Behiştə rizvanə qədəm basandır,
Susuz cigərlərin zəhri kəsəndir,
2-ci imamım İmam Həsəndir.
3-cü İmamı xəbər al deyim.
Oxudum Qurani açıldı zeynim,
İlahi Kərbəlayə var idi meylim,
Susuz can veribdür o nuri eynim,
Üçüncü imamım - İmam Hüseynim.
4-cü İmamı xəbər al deyim.
Əzizi xələfi külli sacidin,*

* «Azərbaycanda məşhur olan şüəranın əşarına məcmuədir». II cild, Hüseyin Əfəndi Qayıbov. Bakı, Elm, 1989.

*Din içində din bəsləyən abidin,
Həqqin kəlamudur gün kimi mubin,
Dördüncü imamım Zeynəl abidin!
5-ci İmamı xəbər al deyim.
Arıflər məclisdə əyləşər ağır,
Müşkülə düşməmiş Allahu çağır,
O Allah özüdür hər işə qadir,
Beşinci imamım Muhəmməd Baqir.
6-cı imamı xəbər al deyim.
Elmidə olubdur aləmə rayıq,
Hüzuri pakinə alilər layıq,
Edibdir dinini ümmətə şaiq,
Altıncı imamım Cəfəri Sadiq.
7-ci İmamı xəbər al deyim.
Aldım qələmimi həqqidən yazım,
Arif olanlara demək nə lazim,
Kaş o Baqdad şəhrinə olaydıq azım,
Yeddinci imamım Museyi Kazim.
8-ci imamı xəbər al deyim.
Hər vaxt namaz qılaq qalmasun qəza,
Qiyamət günündə verərlər cəza,
Matəmlərdə ona saxlayaq əza,
Səkkizinci imamım İmami Rza.
9-cu imamı xəbər al deyim.
Bu isimlər dü cahanda alidir,
Ağam Əli Kövsər üstə saqidür,
Onların məskəni cənnət bağıdır,
Doqquzuncu imamı Muhəmməd Tağıdır,
10-cu imamı xəbər al deyim.
Qəlbimdə Həsənlə Hüseynin daği,
Əfzəldü ibadət hər səhər çaği,
Bizə qismət olaydı o cənnət baği,
Onuncu imamım Əliyyə Nəği.*

*11-ci imamı xəbər al deyim.
Səhər-səhər dağ yerindən əs bəri,
İlahi soldurma sən bu gülləri,
Vər etginən amin deyən dilləri,
On birinci imamım Həsən Əsgəri.
12-ci imamı xəbər al deyim.
Həqqidür gələcək gözlürük hər an,
Arıflar bilirlər, nə inki nadan,
Sidqilə çağırır onu dost tutan,
On ikinci imamım Sahibəz Zəman.
Qeyri-vacibləri xəbər al deyim.¹*

Kərbəlayi Beybut oğlu Hacı Yusif²

YA ƏLİ

*Sən dünyanın şöhrəti, sən əbədi dayağım,
Sən bir parlayan ulduz, sən sönməyən çıraqım.
Sən qələbə müjdəsi, sən enməyən bayraqım,
Şiri xuda ya Əli! Olum fəda, ya Əli!*

*Varlığımıza hakimim, dəyanətim, güdrətim,
Bütün ali məqsədim, ən ülvi məhəbbətim,
Yerin, göyün ləngəri, dünyada həqiqətim,
Fəzilətim ya Əli! Sədaqətim ya Əli!*

*Cahanın fəxarəti, cahanda bir cahanı,
Elmim, zəkam, idrakım, hissım, vüqarım, canım.
Hər vaxt qalib gələn ən gəvi qəhrəmanım,
Zülfüqarım ya Əli! Xilaskarım ya Əli!*

¹ La ədri adlanan bu tilavəti bəzilər «Misin Abdala» aid edirlər.

² «İlahiyyat, tövsiyə və İbrətnamələr». Bakı, 2001.

*Fatimənin əzizi, peyğəmbərin haqq yolu,
Qərblər pasibanı, İslamın vuran qolu,
Hər kəlməsi bal dadan, könlü şeirlə dolu,
Təbii rəvan ya Əli! Pak asiman ya Əli!*

*Alim, şair, vaiz, elmin şəhrinə talib,
Həyatı min dastanlıq, qanlı döyüşə qalib,
Hikmətin son zirvəsi, Əli ibn Əbutalib,
Eşqi dəniz ya Əli! Fikri təmiz ya Əli!*

*Yüksəklərdən yüksəyim, nəhrimsən, ümmanımsan,
Tarixlərə yazılmış, dönməyən inamımsan,
Allahın hökmü ilə birinci imamımsan,
Cəmalı nur ya Əli! Qəlbi büllur ya Əli!*

*Düzlüyün, həqiqətin, haqqın böyük memarı,
Səxavətin, mərdliyin, kişiliyin meyarı,
Bütün çətinliklərin, müşküllərin açarı,
Xalqına yar ya Əli! Könlü bahar, ya Əli!*

*Cəzasına çatdırdın, kim oldu haqqa asi,
Gecə-gündüz parladı qılıncının aynası,
Ən böyük müqəddəsım, on bir imam atası,
İmamətim ya Əli! Vilayətim ya Əli!*

*Sənin adın işıqdır, nurdur bütün varlığa,
Hər məramın səsləmiş bizi bəxtiyarlığa.
Biz günahkar qullarıq, sən əfv edən bir ağa,
Möcüzatım ya Əli! Cəddim, zatım ya Əli!*

*Nərgizin, yasəməninin ətir ənbəri səndə,
Üləmalar hikməti yatmış sənə sinəndə,
Cənnət qoxusu vardır gəzdüyün hər çəməndə,
Gülzarımız ya Əli! Vüqarımız ya Əli!*

*Sən öz əməllərinlə daim bizimlə varsan,
Sən canlılardan canlı, bəşər ilə yaşarsan,
Sən elə bir çeşməsən, tükənməzsən daşarsan,
Allah əli ya Əli! Sənsən Vəli, ya Əli!*

*Ayağın toxunan yer ziyarətgahımızdır,
Təkə ismi-şərifin bizim pənahımızdır,
Xeyir əməl dəftərində, Mir Yusif, adın yazdır,
Pənahımız ya Əli! Sabahımız ya Əli!*

YA VƏLİYYƏLLAH

*Məqamın aləmə dərişşəfadır, ya Vəliyyəllah,
Bizə ismin sənin kənzül vəfadır, ya Vəliyyəllah.*

*Sənin hər xidmətində qiymətin bimislidir billah,
Ki, kəlmən dəhərdən hədsiz bəhadır, ya Vəliyyəllah.*

*Əmirəlmömininsən, dünyəvü üqba olub heyran,
Sənin rahində can vermək rəvadır, ya Vəliyyəllah.*

*Həsən ilə Hüseyin oldu meyar zöhdü təvvadə,
Ki, zətı onların Şiri-Xudadır, ya Vəliyyəllah.*

*Əliyyəll Mürtəzasən xidmətində cümlə insü cin,
Gözün eyni – Nəbi, Xeyrənnisadır, ya Vəliyyəllah.*

*Səni Peyğəmbəri – aləm cahanə canişin etdi,
Ayağın dəydiyi yer basəfadır, ya Vəliyyəllah.*

*Hacı Soltan səni səndən dilər ey şiələr şahı,
Bu bimarə nəzər qıl mübtəladır, ya Vəliyyəllah.**

* Axund Hacı Soltan. «Mən Əli (ə.) şairiyəm», Bakı, «Qarabağ», 2008.

SƏBA OĞLU ABDULLAHIN ƏFSANƏSİ

Bu əfsanənin qısa belədir: «Bu Səba oğlu Abdullah adlı şəxs Yəməndən olan yəhudidir. Osmanlı dövründə o müsəlmanları aldatmaq üçün islamı qəbul edərək, islamın dini mərkəzlərini – Misiri, Şamı, Bəsrəni və Kufəni gəzərək Peyğəmbər (s-in) qayıtması ilə Əli ə-in onun vəsisi olması və Osmanın bu vəsinin haqqını qəsb etdiyini insanlara xəbər verirdi. Böyük səhabələrdən Yasər oğlu Əmmar, Əbuzər, Əbu Hüzeyfə oğlu Məhəmməd və başqa əshabələr ona meyl edib ardınca gəldilər. O, Xəlifə Osmanı qətl etmək üçün qoşun topladı və onu öz evində öldürdü. Beləliklə bu əfsanə hadisələrlə silsilənərək Cəməl müharibəsində sona yetir. Belə ki, Səba oğlu Abdullah müharibəni qızıdırmaq üçün ardıcılıqları Əlinin (ə.) və Aişənin xəbəri olmadan onların qoşunlarına daxil olmağa əmr edir. Beləliklə də Cəməl döyüşü baş verir (Əllamə Əsgəri. «Əhadis ümmül-möminin» kitabı, s.272).

Bu xurafi əfsanənin saxtılığını açıqlamaqda rolu olan Əllamə Seyid Murtəza Əl-Əskərinin qeyd etdiyi kimi (Əfsanəni yaradan 170-ci hicri ilində vəfat etmiş Kufəli Bərcəmi Əl-Təmimi Seyf ibn Əmirdir. Ondan isə bütün tarixçilər götürərək tarix kitablarında yaymışlar. O da məşhur hekayəyə çevrilib əsrlər boyu bizim günümüzə qədər gəlib çatmışdır. Hətta o məşhur hadisələrdən birinə çevrilib, şəkk olunmağı mümkünsüz olmuşdur. Şərqsünas, tarixçi və yazıçılardan çoxu onun üzərindən ötmüşlər. Bu əfsanəni yazıb qoyanın heç bir şəriki olmayıb, o, tək olmuşdur. Onu rəvayət edən isə Seyf ibn Əmirdir ki, o da qədim alimlərin yanında hədyanlığı və küfrünə görə ittihamlanmışdır. Belə ki,

Əbu Davud deyir: «Yalandan başqa bir şey deyil.» İbn Əbdül-Bir deyir: «Seyf tərək olunmuşdur, yalnız bilgi üçün onun hədisini qeyd etmişik.» Əl-Nisai isə belə deyir: «Hədisin tərək olunanı zəifdir, ona heç bir inam və iman yoxdur.» Bu ravidən də Təbəri, İbn Əsakir, İbn Əbu Bəkir və digər yazıçı və tarixçilər götürmüşlər.*

Məlumdur ki, müəllifi tək olan rəvayətlər heç bir yəqinliyi olmayıb yalnız, elmi zənnə fayda verir. Onda yalanı və hədyanı ilə məşhur olub, heç bir iman sahibi olmayan ravinin rəvayəti qəbul olunarmı?

Bəs söyləyənin yalançı olması sübut olunmuş tək müəllifli rəvayətlərə müsəlmanlardan böyük bir tayfanın istinad etməsini hökm etmək necə qəbul olunur? Buna əks olan Peyğəmbər (s.-dan) nəql olunan mütəvətir hədislərə necə etinasızlıq ola bilər? Həqiqətən o ən böyük tarixi komediyalardan biridir. Şiyəliyin Mühəmmədilik olmasını sübut edən böyük sayda səhih mətnlərin olmasına baxmayaraq «Əli vəsidir» fikrini onun yaydığını deyənlər Şiəliyi əfsanə söyləyən adama – Səba oğlu Abdullahı nisbət verirlər.

Abdullah ibn Səba deyirmi: «Həqiqətən mənim sizin üçün tərək etdiklərimdən tutsanız azmazsınız. Allahın kitabı və əhli beytim olan itrətimdən»? O deyirmi: «Mən kimin mövlasıyamsa, Əli (ə.) də onun mövlasıdır»? On iki imamı xəlifəliyə namizədini o deyirmi?

Bu nə komediyadır ki, bir yəhudi Yəməndən gəlib islamı qəbul etməsini münafiqçəsinə elan edərək, bütün

bu işləri görərək heç kəsin xəbəri olmadan müsəlmanları biri-birinin ziddinə qoşun çəkməsi həddinə çatdırmışdır.

Peyğəmbər (s-in) haqqında dediyi: «Mən elmin şəhəri, Əli isə onun qapısıdır» deyimini ilə İmam Əli (ə-in) bu yəhudinin yalanına uymağı dərkəndiləndirmiş? Şübhəsiz ki, bu sözü deyən çox dərin zəlalətə düşmüş adamdır.*

«QULAT» KİMLƏRƏ DEYİLİR

Abdullah ibn Səba Əli ə.-in Allah olduğunu iddia edirdi. O, bu fikir ilə «Qulat» - yəni «Əliallahilər» məzhəbinin bünövrəsini qoydu. «Əliallahilər» məzhəbinin heç bir əqidəsi şiə məzhəbi tərəfindən qəbul olunmamış və onlar kafir hesab olunmuşlar. Abdullah ibn Səba İmam Əli (ə.) dövründə yaşamış, əslən yəhudi olan bu şəxs İmam Əli (ə.-in) Allah olduğuna etiqad etmişdir. Əllamə Məclisinin «Biharül ənvar» kitabında, həmçinin digər kitablarda belə göstərilir: «İmam Əli (ə.) Abdullah ibn Səbanı çağıraraq bu işdən əl çəkməyini ona əmr edib və üç gün onu həbsdə saxlayıb ki, tövbə etsin. Lakin, üç gün ona verilən möhlətdən sonra Abdullah ibn Səba tövbə etməyib, öz fikrinin üstə durub. O tövbə etmədiyinə görə İmam onun qətlinə fərman veribdir.» Bütün şiə kitablarında İmam Əli (ə.-i) Allah hesab edən şəxslər kafir və murdar hesab olunurlar.

* Əllamə Murtəza Əsgəri. «Abdullah ibn Səba».

Qeyd: Bəzi təhqiqatçı alimlər Səba oğlu Abdullah adlı şəxsin mövcud olmadığını sübut ediblər. O alimlərdən: Taha Hüseyn («Fitnatul-Kubra», cild 1); Doktor Kamil Mustafa Əl-Şeybi («Əs-silə bəynət-təşəyyu vət-təşəvvuf», cild 1).

* Əs-əd Vəhid Əl-Qasim. On iki imamçı. Şiələrin həqiqəti. İran, Qum şəhəri.

ƏLİ (ƏLEYHİSSALAM)-IN RƏCƏTİ

Hədislərdən məlum olduğu kimi, məsum rəhbərlərin nəzərində Mövlayi-müttəqiyan Əmirəl-möminin Əliyibni Əbi Talib (əleyhissalam)-ın rəcət etməsi barəsində heç bir şək-k-şübhə yoxdur. Bu barədə olan hədislərin bir qismini «Quran nəzərindən rəcət» başlığı ilə qeyd etmişdik. İndi onların xülasəsini 4 ayədə əziz oxuculara çatdırırıq.

1. – «Əlbəttə, əlbəttə, ona iman gətirin və əlbəttə, ona kömək edin.»¹

İmam Sadiq (əleyhissalam) bu ayənin təfsirində buyurur: «Allah-Təala bütün peyğəmbərlərdən əhd-peyman almışdır ki, Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-ə iman gətirib Əli (əleyhissalam)-a kömək etsinlər».

İbni Əbi Şeybə təəccüblə həzrətdən soruşdu: «Əmirəl-mömininə kömək etsinlər?!» buyurdu: «Bəli, Allaha and olsun, Allah Adəmdən Həzrət Mühəmmədə qədər olan bütün peyğəmbərləri qaytaracaqdır ki, Əli (əleyhissalam)-ın önündə qılınc vursunlar».²

Şiələrin 6-cı İmamı Həzrət Sadiq (əleyhissalam) başqa bir hədisdə buyurur: «Bu ayə o zaman gerçəkləşəcəkdir ki, Allah bütün peyğəmbərləri və İmamları Həzrət Əli (əleyhissalam)-a kömək etmək üçün bu dünyaya qaytarsın və Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in bayrağını o Həzrətin əlinə versin.

¹ «Ali İmran» surəsi, ayə: 81.

² «Təfsiri-Əyyaşi», 1-ci cild, s.181; «Təfsiri-Burhan», 1-ci cild, s.295; «Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.41-50-61; «Əl-ıyqaz», s.360; «Nurus-səqəleyn», 1-ci cild, s.359

O zaman Əli (əleyhissalam) bütün məxluqların sərgərdəsi olacaq və bütün məxluqat onun bayrağı altında yığışacaqdır».¹

Əmirəl-möminin Əli (əleyhissalam) bu barədə müfəssəl bir hədisdə buyurur: «Allah bütün peyğəmbərlərdən əhd-peyman almışdır ki, Həzrət Mühəmmədə iman gətirsinlər və onun canişininə kömək etsinlər». O gündə Allah-təala Adəmdən Xatəmə qədər olan bütün peyğəmbərləri dirildəcək və onların hamısı mənim önümdə qılınc vuraraq çin və insin içərisində olan inadkarların boynunu vuracaqlar».²

İmam Sadiq (əleyhissalam) da Əli (əleyhissalam)-dan rəvayət edir ki, bu ayə yalnız rəcətdə gerçəkləşəcəkdir.³

* * *

2 – «Həqiqətən sən müəyyən olunmuş günə qədər möhlət verilmişlərdənsən».⁴

«Quran nəzərindən rəcət» bölməsinin iyirminci ayəsində bu barədə ətraflı şəkildə söhbət edib dedik ki, İblis Allahdan Qiyamətə qədər möhlət istədi, amma Allah onun sözünü rədd edib ona yalnız müəyyən olunmuş günə qədər möhlət verdi. Sonra Əhli-beyt İmamlarından nəql etdik ki, müəyyən olunmuş gün Əli (əleyhissalam)-ın rəcət etdiyi gündür. İmam Sadiq (əleyhissalam)-dan da nəql etdik ki, o gündə İblis əvvəldən axıra qədər olan bütün köməkçilərini yığıb Ruha məntəqəsində

¹ «Təfsiri-Burhan», 1-ci cild, s.295; «Təfsiri-Əyyaşi», 1-ci cild, s.181; «Nurus-səqəleyn», 1-ci cild, s.359.

² «Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.70; «Əl-ıyqaz», s.381.

³ «Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.118; və 93-cü cild, s.87.

⁴ «Hicr» surəsi, ayə 38; «Sad» surəsi, ayə 51.

(Kufənin yaxınlığındadır) Əmirəl-möminin Əli (əleyhissalam)-in qoşunu ilə müharibəyə girişəcək və nəhayət İblisin qoşunu məğlubiyyətə uğrayacaq, özü də qaçacaq, Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) onu təqib edib iki çiyinin arasından tutarlı bir zərbə endirərək və onu həlak edəcəkdir.¹

Başqa bir hədisdə İmam Sadiq (əleyhissalam) buyurur: «Müəyyən olan gün o gündür ki, Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) Beytul-Müqəddəsə bir daşın üzərində İblisin başını kəsəcək».²

* * *

3 – «Onlar üçün «Dabbətül-ərz»i yerdən çıxardarıq».³

Peyğəmbər Əhli-beytindən gəlib çatan rəvayətlərin araşdırılması göstərir ki, İmamların nəzərindən «Dabbətül-ərz»dən məqsədin Şahi-vilayət Əli (əleyhissalam) olması barəsində heç bir şəkk-şübhə yoxdur. Onlarla hədisdə də buna işarə olunmuşdur ki, biz bir daha təkrar etmirik.

Əli (əleyhissalam) özünün xüsusi fəzilətlərinə dair müfəssəl xütbəsinin axırında buyurdu: «Mən «Dabbətül-ərz»əm ki, camaatla danışacağam».⁴

Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) yuxarıdakı ayənin təfsirində buyurmuşdur: «O, (Əli) həmin «Dabbətül-ərz»dir ki, mütəal Allah bu ayədə buyurmuşdur» (Sonra Əli (əleyhissalam)a xitab edib

buyurdu:) «Ey Əli, axirəz-zaman gəlib çatanda Allah səni ən gözəl surətdə zahir edəcəkdir. Sənin əlində dəmir parçası olacaq ki, onunla düşmənlərinə əlamət vuracaqsan».¹

Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) «Dabbətül-ərz»in vəsfində buyurur: «Ən sürətlə gedənlər ona çatmaz, qaçanlar onun əlindən qurtula bilməz, möminə mömin nişanı, kafirə kafir nişanı vuracaqdır».²

Merac gecəsində Əli (əleyhissalam)-in fəzilətləri barəsində buyurulmuşdur: «O, camaatla danışan «Dabbətül-ərz»dir».³

Əgər «Dabbətül-ərz»-in Əmirəl-möminin Əli (əleyhissalam) kimi təfsir olunmasını göstərən rəvayətləri nəql etmək istəsək, çox uzun çəkkər. Buna görə də onların mənbələrini qeyd edirik.

«Biharul-əнвар», 6-cı cild, s.300; 39-cü cild, s.242; 52-ci cild, s.194; «Kitabi Süleym ibni Qeys» s.68; «Əl-mizan», 15-ci cild, s.445; «Kəmalüddin», 2-ci cild, s.527; «Mənaqibi Ali-Əbi-Talib», 1-ci cild, s.320 və 579; «Məcməul-bəyan», 7-ci cild, s.234; «Təfsiri-Safı», 4-cü cild, s.74; «Təfsiri-Burhan», 3-cü cild, s.210; «Əl-iyqaz», s.336-366-384; «İlzamun-nasib», 2-ci cild, s.347; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.98.

(Əlavə məlumat almaq üçün Quran nəzərindən rəcət bölməsinin 32-ci ayəsinə baxa bilərsiniz).

¹ «İlzamun-nasib», 2-ci cild, s.3332; «Əl-iyqaz», s.362; «Təfsiri-Burhan», 2-ci cild, s.343; «Biharul-əнвар», 53-cü cild, s.42.

² «Əl-mizan», 2-ci cild, s.184; «Təfsiri-Safı», 3-cü cild, s.113.

³ «Nəml» surəsi, ayə: 82.

⁴ «Təfsiri-Safı», 4-cü cild, s.75; «Təfsiri-Burhan», 3-cü cild, s.209; «Əl-iyqaz», s.367; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.97.

¹ «Təfsiri-Qummi», s.479; «Təfsiri-Safı», 4-cü cild, s.74; «Biharul-əнвар», 39-cü cil, s.243; «Müstədrəki Səfinə», 3-cü cil. s.416; «Təfsiri-Burhan», 3-cü cild, s.209; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.98.

² «Məcməul-bəyan», 7-ci cild, s.234; «Biharul-əнвар», 60-cü cild, s.300; «Təfsiri-Safı», 4-cü cild, s.79; «Əl-iyqaz», s.335; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.98.

³ «Bəsairud-dərəcət», s.150; «Biharul-əнвар», 40-cü cild, s.38.

Sünnülərin hədis kitablarında da «Dabbətul-ərz»in zahir olmasından söhbət açılmış və «Əşratus-Saə»nin bir qismi kimi qeyd olunmuşdur.¹ Onların hədis kitabında «Dabbətul-ərz» üçün qeyd olunan nişanələr eynilə şiə hədisləri ilə uyğundur. «Dabbətul-ərz»in Həzrət Əli (əleyhissalam)-ın özü olmasına və rəcət günü xuruc etməsinə aşkar şəkildə işarə edilməmişdir.²

(Bu barədə olan hədisləri 32-ci ayənin təfsirində qeyd etmişdik).

* * *

4 – «Çox çəkməz ki, onun burnuna dağ basarıq».

Qumminin təfsirində qeyd olunur ki, bu ayə rəcətlə əlaqədardır. Belə ki, Şahi-vilayət Həzrəti Əli (əleyhissalam) rəcət edərkən qoyunların tanınması üçün qulaqlarına damğa vurulduğu kimi, düşmənlərinin alınlarına dağ basacaq.³

Əli (əleyhissalam)-dan nəql olunan çoxlu hədislərdə buyurulur ki, «mən əsa sahibiyəm, mən meysəm (dəmir parçası) sahibiyəm».⁴

¹ «Səhihi Müslüm», 4-cü cild, s.2260; «Sünəni Əbi Davud», 2-ci cild, s.212; «Kənzül-ümmal», 14-cü cild, s.258.

² «Səhihi Müslüm», 1-ci cild, s.138; «Sünən Termezi», 5-ci cild, s.340; «Sünəni ibni Macə», 2-ci cild, s.1353; «Müstədrəki Hakim», 4-cü cild, s.484; «Əqdüddür», s.313-322; «Təfsiri-Kəşşf», 3-cü cild, s.384; «Əd dürrul-mənsur», 5-ci cild, s.115-117; «Kənzül-ümmal», 14-cü cild, s.258.

³ «Təfsiri-Safı», 5-ci cild, s.210; «Təfsiri-Burhan», 4-cü cild, s.371; «İl-zamün-nasib», 2-ci cild, s.352; «Müstədrəki Səfinə», 4-cü cild, s.122; «Təfsiri-Nurus-səqəleyn», 5-ci cild, s.394; №Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.103.

⁴ «Üsuli Kafı», 1-ci cild, s.197; «Bəsairud-dərəcat», s.54; «Biharul-ənvar», 39-cu cild, s.343 və 53-cü cild, s.119; «Əl-iyqaz», s.367; «Təfsiri-Safı», 4-cü cild, s.75; «Təfsiri-Burhan», 3-cü cild, s.209; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.97.

Əvvəldə qeyd olunan bu ayə barəsində ətraflı söhbət etdiyimizdən, burada qısa şəkildə bəhs edirik.

Yuxarıdakı 4 ayənin təfsirində Əhli-beyt İmamlarından gəlib çatan çoxlu hədislərə əsasən şəkk yeri qalmır ki, Əli (əleyhissalam) rəcət edəcək və bütün peyğəmbərlər onun önündə qılınc vuracaq və o, bütün yer üzünə hökmranlıq edəcək.

Əli (əleyhissalam)-ın rəcətdəki hökmranlıq dövrü 44 min ildir ki, bu çoxlu hədislərdə qeyd olunmuşdur.¹

İmam Sadiq (əleyhissalam) bu barədə müfəssəl bir hədisdə buyurur: «Əli (əleyhissalam) 44 min il hökmranlıq edəcək və Əli şiələrindən hər biri üçün min övlad dünyaya gələcəkdir».²

Çoxlu hədislərdə qeyd olunmuşdur ki, Əli (əleyhissalam) üçün müxtəlif rəcətlər vardır və o həzrət bu dünyaya bir dəfədən artıq qayıdacaqdır.

İmam Sadiq (əleyhissalam)-dan belə nəql olunmuşdur: «Həzrət Əli (əleyhissalam) bir dəfə İmam Hüseyin (əleyhissalam)-la rəcət edəcək və onun üçün bəni-Üməyyədən intiqam alacaq, bir dəfə də Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-lə birlikdə rəcət edəcək, yer üzündə xəlifə olacaq və İmamlar da onun valiləri olacaq».³

Merac hədislərindən birində Allah-Təala (merac) gecəsi Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-ə xitabən buyurmuşdur: «Ey Mühəmməd! Əli Mənim əhd-peymanımı qəbul edən ilk şəxs və ruhunu

¹ «Təfsiri-Burhan», 4-cü cild, s.383; «Əl-iyqaz», s.368.

² «Təfsiri-Burhan», 2-ci cild, s.408; «Əl-iyqaz», s.363; «İl-zamun-nasib», 2-ci cild, s.356.

³ «Təfsiri-Burhan», 2-ci cild, s.356.

qəbz etdiyim axırıncı İmamdır. O, camaatla danışan həmin «Dabbətul-ərz»dir.¹

Rəsuli Əkrəm bir hədisdə buyurur: «Dabbətul-ərz» 3 dəfə xaric olacaqdır».²

Əli (əleyhissalam) müfəssəl bir hədisdə buyurur: «Mənim üçün rəcətdən sonra rəcət, qayıdışdan sonra qayıdış vardır. Mənim üçün hərəkətlər və intiqamlar vardır. Mənim üçün qəribə hökmranlıqlar vardır. Mən «Dabbətul-ərz»əm, mən əsa sahibiyəm, mən meysəm sahibiyəm».³

İsbəğ ibni Nəbatə Əli (əleyhissalam)-dan belə rəvayət edir: «Hər kəs mənim üçün rəcətlərdən sonra rəcət, dövətdən sonra dövət, qayıdışdan sonra qayıdış olmasını inkar etsə, bizi inkar etmişdir. Hər kəs də bizi inkar etsə Allahı inkar etmişdir».⁴

Əli (əleyhissalam)-ın İblis ilə müharibəsi və ona qələbə çalması Həzrətin axırıncı rəcətində olacaqdır.⁵

«Ənam» surəsinin 158-ci ayəsinin təfsirində gəlib çatan bəzi hədislərin araşdırılmasından məlum olur ki, tövbə qapılarının bağlanması məhz Əli (əleyhissalam)-ın axırıncı rəcətindədir.⁶

¹ «Bəsairu dərəcəat», s.150; «Biharul-ənvər», 40-cı cild, s.38.

² «Məcməul-bəyan», 7-ci cild, s.234; «Biharul-ənvər», 6-cı cild, s.300; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.99.

³ «Əl-iyqaz», s.365; «Biharul-ənvər», 53-cü cild, s.47; 39-cü cild, s.343.

⁴ «Əl-iyqah», s.375.

⁵ «Əl-iyqaz», s.332 və 361.

⁶ «Təfsiri-Safı», 2-ci cild, s.174; «Nurus-səqəleyn», 1-ci cild, s.782.

İMAM MEHDİ ƏLEYHİSSALAMIN MÜBARƏK ƏLAMƏT VƏ NİŞANƏLƏRİ

Rəvayətdə gəlibdir ki, o Həzrət qiyafəsinə, əlamətlərinə və əxlaqına görə insanlar içərisində Peyğəmbərə (s.) ən çox bənzəyən şəxsdir. Həzrət Sahibəzzaman əleyhissalamın bədəni qırmızıya meyilli olan ağ rənglidir. Yəni qarabuğdayıdır. Alını geniş, ağ və parlaqdır. Qaşları çatma, mübarək burnu ensiz və dikdir ki, ortasında azacıq çıxıntı vardır. Üzü qəşəng və elə nurludur ki, şərəfətli saqqalına və mübarək saçlarına nur saçır. Yaraşlıq üzünün əti azdır. Sağ yanağında parlaq ulduzu xatırladan bir xal vardır. Dişləri aradı, gözləri qara və sürməyidir. Başında bir əlamət var. Enli kürəklidir. Ayaq və qarnı cəhətdən babası Əmirəl-möminin əleyhissalam kimidir. Hədisdə gəlib ki, Həzrət behişt əhlinin tovuzudur. Üzü parlaq ay kimidir. Mübarək bədəninə nurdan paltar var, yəni o Cənabın üzərində müqəddəs paltarlar və nurlu, rəbbani xələtlər vardır ki, feyz nurlarının şüaları və Həzrəti Əhədiyyətin fəzli ilə parıldayır. Lətafət və rəng cəhətdən üzərinə şəh qonmuş və qırmızılığının tündlüyünü hava sındırmış babunə və ərgün gülləri kimidir. Qaməti şam ağacının bu dağı, yaxud reyhanın gövdəsi təkdir.

Yəni boyu nə çox hündürdür, nə də çox alçaq. Yəni orta boyludur, mübarək başı isə dairəvidir. Sağ yanağında bir xalı vardır ki, elə bil ənbərli çınqıl üzərində kiçik bir müşkdür. Surəti elədir ki, heç bir göz onun gözəlliyində bir surət görməyibdir.

Habilin öldürülməsindən öncə olduğu kimi, heyvanlardan bir-birinə qarşı və eləcə də insanlar və heyvanlar arasında olan qorxu və düşmənçilik yox olub aradan gedəcək.

İMAM ƏLİNİN (Ə.) XATİRƏLƏRİ MƏLƏKLƏRİN ZİKRI

Həzrət Əli əleyhissəlamdan rəvayət olunmuşdur ki, bizim Qaimimiz zühur edəndən sonra yırtıcı heyvanlar ilə mal-qara arasında sülh hökm sürəcək. Hətta bir qadın İraq və Şam (Suriya) arasında zinət əşyaları üzərində olan halda asudə və rahat səfər edəcək və hətta heç bir yırtıcı heyvan onu dəhşətə salıb qorxutmayacaqdır.

Həzrət Əli əleyhissəlamdan sonra Sahibəzzamandan başqa heç kəsin cənazəsinə yeddi təkbirli cənaza namazı qılmaq caiz deyildir. Belə ki, bu məzmununda Əli əleyhissəlamın vəfat hədisində və o Həzrətin İmam Həsən əleyhissəlama etdiyi vəsiyyətində qeyd olunmuşdur.

Hər bir ayın 18-dən axırına kimi Sahibəzzaman əleyhissəlamın təsbihi (zikri) vardır. Bilmək lazımdır ki, Məsumlar üçün hər bir ayın günlərində müəyyən təsbihlər vardır. Peyğəmbərin təsbihi ayın 1-ci günündə, Əmirəlmöminin Əli əleyhissəlamın təsbihi ayın 2-ci günündə, Həzrət Fatimə əleyha salamın təsbihi ayın 3-cü günü və bu tərtiblə qalan imamların təsbihləri gəlir və İmam Rza əleyhissəlama çatır ki, o Həzrətin təsbihi ayın 10-cu və 11-ci günlərindədir. İmam Cavad əleyhissəlamın təsbihi ayın 12-ci və 13-cü günündə, İmam Hədi əleyhissəlamın təsbihi ayın 14-cü və 15-ci günlərində İmam Həsən Əsgəri əleyhissəlamın təsbihi ayın 16-cı və 17-ci günlərində və Sahibəzzaman əleyhissəlamın təsbihi ayın 18-dən ayın axırınadəkdir və o Həzrətin təsbihi aşağıdakılardan ibarətdir: «Subhanəllahi ədədə xəlqihi, subhanəllahi riza nəfsihi; subhanəllahi midadə kəlimatehi, subhanəllahi zinətə ərşihi vəl-həmdü lillahi mislə zalik».*

* Şeyx Abbas Qummi «Sahibəzzaman», «Əl-Mehdi», 1998.

1. And olsun Allaha! Həqiqətən, Allahın elçisi (s.) mənə öz ümməti üçün xəlifə təyin etmişdir. Beləliklə, mən Peyğəmbərdən (s.) sonra Allahın insanlara höccətiyəm (ilahi nişanələrin sübutu və təsdiqləyicisi). Şübhəsiz, mənim yer əhli üçün olan imamlığın (ilahi rəhbərliyim) göy əhlinə də şamildir. Mələklər mənim fəzilətlərimdən söz açırlar və bu, onların zikridir.¹

Ey insanlar! Ardımca gəlin ki, sizə doğru yolu göstərim. Əsla bu yoldan sağa və ya sola əyilməklə yolumuzu azmayın. Mən, Tanrının sizin üçün göndərdiyi elçinin canişini və xəlifəsi, möminlərin imamı və əmiriyəm. Mən ardıcılarımı Cənnətə (əbədi səadətə) aparan rəhbəram. Mənimlə düşmənçilik edənlər isə cəhənnəmə sürüklənəcəkdir. Mən, Allahın düşmənlərinə qarşı ilahi qüdrətin, dostlarına (sevimli bəndələrinə) qarşı isə rəhmət və lütfün nişanəsiyəm.

2. Mən, Əbu Talibin oğlu, Əbd əl- Müttəlibin nəvəsi Əliyəm. Peyğəmbərin (s.) qardaşı, qızı Fatimənin (s.) ömür-gün yoldaşı, Həsənlə Hüseyinin atasıyam. Allahın elçisinin (s.) tamhüquqlu canişini, bu məqama layiqliyin labüd etdiyi bütün məziyyətlərin sahibi və Peyğəmbərin (s.) sirdaşıyam.²

3. İsa (ə.) dünyaya gələrkən anası (Xanım Məryəm ə.) Beytül-müqəddəsdə idi. Doğum anı yaxınlaşdıqda qeybdən bir səs «Buranı tərk et! Bu doğum məkanı deyil, ibadət məkanındır!» - deyə onu oradan uzaqlaşdırmışdı.

¹ Qayət əl-məram, s.184.

² Xisal, s.721.

Mənim anam Fatimə binti Əsəd də doğumu yaxınlaşarkən Allahın evində idi. Doğum anı yetişdikdə Kəbə evinin divarları aralanmış və qeybdən bir səs ona «İçəri gir!» demişdi. Anam Kəbəyə daxil olmuş və məni orada dünyaya gətirmişdir. Bu məziyyət nə məndən öncə, nə də məndən sonra kimsəyə nəsim olmamışdır.¹

4. Allahın elçisi (s.) məni uşaqlıq çağında atamdan alaraq öz himayəsinə götürmüşdü. Bundan sonra mən onunla (uzun illər) eyni süfrənin arxasına əyləşərək duz-çörək yoldaşı, sırdaş və səmimi həmsöhbət oldum.²

5. Gəncliyimdə mən, ad çıxarmış bir çox cəngavərlərin, Rəbiəvə Müzər qəbiləsindən olan növrəstə igidlərin arxasını yerə vurmuşam. Siz mənim Allahın elçisi (s.) ilə olan yaxın qohumluğumdan və onun nəzərində qazandığımı özünəməxsus məqamımdan agahsınız. O, körpə yaşlarımdan hər zaman məni öz yanında oturdu, bağrına basaraq əzizləyər, öz yatağında yatırdı. Bədənim onun bədəninə toxunar və onun xoş ətrini duyardım. Məni yedizdirərkən öncə tikələri əzər sonra ağzıma qoyardı. O, heç zaman məndən yalan eşitmədi, yanlış hərəkət görmədi.³

6. İncildə mənim adım «İlya», Tövratda «Bəri», Zəburda isə «Əri» olaraq anılır. Anam məni «Heydər», atam isə «Züheyr» adı ilə çağırırdı. Ərəblər isə məni «Əli» olaraq tanımışlar.⁴

7. Allah-Təala məni nə çox uca, boylu nə də çox alçaq boylu yaratmışdır. Uca Yaradan məni ortaqamətli xəlq etmişdir. Bunun (belə fiziki bədən quruluşunun) sayəsində qısa boylu insanla döyüşərkən ona başından,

hündürboylu bir şəxslə vuruşarkən isə belindən zərbə endirməklə onu məğlub etmək bacarığına sahibəm.¹

8. Uca Rəbbim mənə elə bir əql və idrak bəxş etmişdir ki, əgər onu dünyanın bütün ağılsızları arasında bölüşdürsələr, onların hamısı aqıl insana çevrilər. Və elə bir qüdrət bəxş etmişdir ki, əgər onu dünyanın bütün zəif və gücsüzləri arasında bölüşdürsünlər, onların hamısı qüdrətli insanlara çevrilər.

Və elə bir şücaət bəxş etmişdir ki, əgər onu dünyanın bütün qorxaqları arasında bölüşdürsələr, onların hamısı şücaətli insanlara çevrilər.²

9. Allaha and olsun ki, nə atam, nə babam Əbd əl-Müttəlib, nə də əcdadlarım Haşim və Əbd Mənaf əsla bütə sitayiş etməmişlər. Onlar hər zaman İbrahimin (ə.) ayinine müvafiq olaraq Kəbə evinin ətrafında Tanrıya ibadət etmişlər.³

10. Atam yoxsul olsa da, insanlar arasında böyük nüfuz və etibar sahibi idi. Kimsənin onun tək fəqir olduğu halda bu qədər nüfuz sahibi olduğu görünməmişdi.⁴

11. Qiyamət günü atamın (məqamının ucalığına dəlalət edən) nuru beş kəs (Peyğəmbər (s.) və onun Əhli-beyti (ə.) nəzərdə (tutulur) istisna olmaqla, hər kəsin nurundan daha parlaq olacaqdır.⁵

12. Atam (ilk dəfə məni ibadət edərkən gördükdə) üzünü mənə tutaraq: «Əziz balam! Əmin oğlundan heç zaman ayrılma! Bununla zamansız gələn və qəzavü-qədər olan çətinliklərdən və sıxıntılardan amanda qa-

¹ Əli min əl-məhd ila əl-ləhd, s.320.

² Xisal, s.686.

³ Nəhcül-bəlağə, Qasiə xütbəsi.

⁴ Bihar əl-ənvər, c.35/s.46.

¹ Bihar əl-ənvər, c.35/s.54.

² Bihar əl-ənvər, c.19/s.83.

³ Bihar əl-ənvər, c.15/s.144.

⁴ Tarix (əl-Yəqubi), c.1/s.368.

⁵ Bihar əl-ənvər, c.35/s.69.

lacaqsan» demiş, sonra «Həqiqətən, doğru yol (qurtuluş yolu) Məhəmmədə qoşulmaqdır» - deyə sözlərinə əlavə etmişdi.¹

13. Mən, İslamı ilk qəbul edən və ilk iman gətirən şəxsəm. Mən, Allahın elçisini (s.) torpağa tapşırıb onunla vidalaşan sonuncu insanam.²

14. Yeddi il müddətində, bu ümmətdən kimsə Tanrıya ibadət etmədiyi zamanlarda mən Allaha ibadət edir, vəhy mələyinin səsini eşidir, nurunu hiss edirdim.³

15. Körpə uşaq anasının arxasınca gəzdiyi tək mən də gedib Peyğəmbərin (s.) arxasınca gəzirdim. Hər gün onun əxlaq qaydalarından birini təlim edir və məni buna əməl etməyə sövq edirdi. Hər il (ilin bir neçə gününü) Hira mağarasına çəkilərdi. Onu yalnız mən görürdüm. O gün Allahın elçisi (s.) ilə Xədicənin (r.ə.) yaşadığı və mənim də üçüncü sakini olduğum evdən başqa bir evə İslam hələ ayaq basmamışdı. Mən o zaman da vəhy nurunu görür, peyğəmbərliyin ətrini duyurdum.⁴

16. Müsəlmanlar arasında kimsə ilə yaxın münasibətlər qurmazdım. Ünsiyyət qurduğum, etibar etdiyim, həmsöhbəti olarkən mənəvi rahatlıq tapdığım və hər zaman yanında olmaq istədiyim yeganə şəxs Allah rəsulu (s.) idi. O, körpəlikdən məni öz dizləri üstündə böyütmüş, böyüdükdən sonra belə mənə öz evində yer vermiş və ehtiyaclarımı təmin etməyi öz öhdəsinə götürmüşdü. Onun sağlığında mənim işləmək, qazanmaq, özümün və ailəmin məişət ehtiyaclarımı ödəmək kimi bir sıxıntı yox idi.⁵

¹ Bihar əl-ənvār, c.35/s.120.

² Əl-Xisal, s.687.

³ Bihar əl-ənvār, c.38/s.255.

⁴ Nəhcül-bəlağə, Qasiə xütbəsi.

⁵ Əl-Xisal, s. 421.

17. Hər gün səhər və axşam Onunla (s.) ayrıca olaraq görüşürdüm. Həzrət Peyğəmbər (s.) bu görüş zamanı mənimlə baş-başa qalırdı. Bütün səhabələri bilirdilər ki, Allahın elçisi (s.) məndən başqa heç kəslə belə xüsusi görüşmür. Çox zaman bu görüş mənim mənzilimdə baş tuturdu və Peyğəmbər (s.) özü mənim yanına gəlirdi. Onun evində görüşdükdə isə, Peyğəmbər (s.) zövcələrini belə otaqdan çıxarar və mənimlə yalnız qalardı. Görüş bizim evimizdə baş tutduqda isə Fatimənin (s.ə.) və uşaqların evdə qalmasına etiraz etməz, onları çölə çıxarmazdı. Bu görüşlərdə istənilən xüsusi ondan soruşardım, o isə xoş bir təbəssümlə suallarımı cavablandırardı. Suallarım bitdikdə və mən sükut etdiyim zaman isə özü (bu və ya digər bir məsələ ilə bağlı) söhbət edərdi.

Elə bir ayə nazil olmamışdır ki, mənim üçün oxumasın və həmin ayəni öz xəttimlə yazmağımı məndən istəməsin. Bütün ayələrin təfsirini (gizli anlamlarını) nasix və mənsux, eləcə də möhkəm və mütəşabeh ayələrlə bağlı məqamları, ayələrin ümumi və xüsusi mənalarını bir-bir aydınlaşdırar və mənə öyrədərdi.

Allahın elçisi (s.) əlini sinəmə qoyaraq Rəbbindən mənim qəlbimi elm və hikmətlə doldurmasını istəmişdi. Onun duasının bərəkətindən heç zaman əzbərlədiyim hər hansı bir Quran ayəsini, yaxud ondan öyrəndiklərimi unutmamışam.

Bir dəfə Peyğəmbərə (s.) dedim: «Atam-anam sənə fəda olsun! Mənim üçün dua etdiyin gündən indiyədək heç bir şeyi unutmamışam, bütün öyrəndiklərim hafizəmdədir. Ey Allahın rəsulu! Bu vəziyyət ömrümün sonunadək davam edəcəkdir, yoxsa gələcəkdə nə zaman isə unutqanlıqla qarşılaşa bilərəm?» Peyğəmbər buyur-

du: «Cahillik və unutqanlıq heç zaman sənə yaxın düşməyəcəkdir».¹

18. Mən yanında olmadığım halda Allahın elçisinə (s.) ayə nazil olsaydı, yanına gəldikdə həmin ayələri oxuyar və onların mənasını aydınlaşdıraraq mənə öyrədərdi.²

19. Uca Allah Peyğəmbərimizə (s.) vəhy nazil edərək onu peyğəmbər və elçi seçdiyini bildirdiyi gün mən həmin ailənin ən kiçik üzvü idim. Onun evində qalaraq ona xidmət göstərir, göstərişlərini yerinə yetirməyə çalışırdım.

Həzrət Peyğəmbər (s.) öz aşkar dəvətini ilk öncə Əbdül-Müttəlib övladlarından başladı və onların böyüklərini və kiçiklərini təkallahlılığa, yeganə məbuda pərəstiş etməyə çağırırdı. Onlara Tanrı tərəfindən peyğəmbər seçildiyini söylədi. Lakin Peyğəmbərin (s.) qohumları onun sözlərini inkar etdilər, çağırışına məhəl qoymadılar və ondan uzaqlaşaraq onu da özlərindən uzaqlaşdırdılar. Digər insanlar da düşüncələrinə sığışdıra bilmədiklərindən, dərk etməkdə acizlik çəkdiklərindən onun peyğəmbərliyini qəbul edə bilmədilər və onunla müxalifətçilik edərək ona əllərindən gəldiyi qədər olmazın cəfalar çəkirdilər.

O zaman onun çağırışını qəbul edən, dərhal onun səsinə səs verən və heç zaman onun həqiqi peyğəmbər olduğuna şübhə ilə yanaşmayan yeganə şəxs mən idim. Üç il ərzində Xuveylidin qızı Xədicədən (s.ə.) başqa kimsə bizə qoşulmamışdı.³

¹ Kafi, c.1/s.64.

² Nəhc əs-səadə, c.2/s.676.

³ əl-İxtisas, s.165.

20. Mən, anam məni dünyaya gətirdiyi gündən indiyədək məzlum olmuşam. (Yaxşı yadımdadır ki), mən uşaq ikən qardaşım Əqil göz ağrısına tutulmuşdu. O, bəhanə gətirərək dərmanı öncə mənim gözümə sonra onun gözüne tökmələrini istəyərdi. Onlar (böyüklərim) da gözümdə heç bir ağrı olmadığı halda (Əqili razı salmaq üçün) mənim də gözümə dərman tökərdilər.¹

21. Elə hesab edirdim ki, əmirələr insanlara zülm edirlər, indi isə görürəm ki,² insanlar da öz əmirlərinə zülm edə bilirlər.³

22. Fatimə (s.ə.) ilə evlənərkən rahat bir yatağım belə yox idi, indi isə tək cə sədəqə üçün ayırdığım əmlakımı Bəni-Haşim övladları arasında bölsəm, hamısına yetərinəcə var-dövlət çatar.⁴

23. And olsun Yaradana! Heç zaman Tanrıdan gözəl üzlü, uca qamətli bir övlad istəməmişəm. Mən Rəbbimdən ilahi göstərişlərə itaət edən, Allahdan qorxan övladlar istəmişəm ki, onlara baxdıqda aləmlərin Pərvərdigarına itaət etdiklərini görərək gözlərimə işıq gəlsin və sevinim.⁵

24. Allahın elçisi (s.) dünyasını dəyişənədək Həsən (ə.) və Hüseyin (ə.) mənə ata demirdilər. Onlar Allah rəsuluna «atacan» - deyə müraciət edirdilər. Həsən (ə.) mənə «Əbul-Hüseyin (Hüseyinin atası)», Hüseyin (ə.) isə «Əbul-Həsən (Həsənin atası)» - deyə müraciət edirdilər.⁶

***

¹ Vəsail əş-şiə, c.12/s.124.

² İmam (ə.) özünün xəlifəliyini nəzərdə tutur (Müt.)

³ əl-Mənaqib (İbn Şəhraşub), c.2/s.104.

⁴ Bihar əl-ənvar, c.41/s.43.

⁵ Bihar əl-ənvar, c.24/s.133.

⁶ Məqtəl əl-Hüseyin, s.107.

14 MƏSUMDAN HƏDİSLƏR

... Pərvərdigar buyurdu: Əli (ə.) hidayət bayrağı, övliyaların imamı, mənə itaət edən şəxslərin nurudur. Əli (ə.), mənim müttəqilərə vacib etdiyim həq kəlmədir. Hər kəs onu sevsə, məni sevmişdir. Hər kəs onunla düşmənçilik etsə, mənimlə düşmən olmuşdur. Bu müjdəni Əliyə xəbər ver...»

Hədisi – Qüdsi

«Həqiqətən də Əli ibn Əbu-Talib ə. ümmətimin imamıdır... İmam Qaimül-Müntəzər (ə.f.) onun nəslindəndir. O, zülm və ədalətsizliklə dolmuş dünyanı, ədalətlə dolduracaq olan şəxsdir.»

Həzrət Mühəmməd (ə.)

«Allah Qədir-Xum hadisəsindən sonra heç kim üçün üzr və bəhanə qoymamışdır.»

«Əlinin (ə.) canişinliyinə dair Allah və Peyğəmbərin əhdini sındıran kəslər mənim cənazəmə namaz qılmasınlar. Onlar mənə zülm, irsimi qəsb etmiş və atamın yazdığı fədəkin (bağ sənədini) məndən oğurlayıb yandırmışlar.»

Həzrəti Fatimə (ə.).

«Mənim vəfatımdan və ruhum bədənimdən çıxandan sonra Hüseyin ibn Əli (ə.) imamdır. Onun peyğəmbərin varisi olması Allahın yanında kitabda (lövhiməhfuzda və ya Quranda, yaxud da vəsiyyətnamədə) yazılıb və Allah təala bu varisliyi onun ata-anasından olan varisliyə artırır. Çünki Allah bilir ki, siz onun yaratdıqlarının ən yaxşısısınız. Buna görə də sizin aranızdan Mühəmməd ə.-i seçdi və Mühəmməd (ə.) Əlini (ə.)

və Əli (ə.) məni imamətə seçdi və mən Hüseyini ə. seçdim».

«Həqiqətən, Əli (ə.) elə bir qapıdır ki, oradan içəri daxil olan mömin, xaric olan isə kafirdir.»

İmam Həsən (ə.)

«Mən pak Əlinin (ə.) oğluyam, Haşim ailəsindənəm, fəxr etdiyim zaman bu iftixar mənə kifayətdir.»

«Mən Hüseyin ibn Əli and içdim ki, boyun əymərəm. And içdim ki, atamın yolunda olanları qoruyum, peyğəmbərin dini əsasında yaşayım.»

«Mən əyləncə, tüğyan (həddindən aşmaq) fəsad və zülm üçün qiyam etməmişəm, qiyam etmişəm ki, babamın ümmətini islah edim, əmr be məruf və nəhy əz münkər edim. Babamın və atamın yolu ilə gedim.»

«Görmürsünüz mü, həqiqətən haqqa əməl olunmur və batildən əl götürülmür, (belə halda) mömin gərək Allah görüşünə can atsın.»

«Biz Peyğəmbərin (ə.) dövründə münafıqları Əliyə (ə.) və onun övladlarına düşmənçiliklə tanıyırdıq.»

İmam Hüseyin (ə.)

«... İlahi! Mühəmmədin (ə.) uca məqamı və Əlinin (ə.) aydın vilayəti ilə sənə yaxınlaşırım və onların vasitəsi ilə sənə üz tutub istəyirəm ki, məni filan və filan şərdən qoru. Çünki bu mühafizə qadir olduğun üçün səni zəhmətə salmaz. Sən hər şeyə qadirsən!»

İmam Zeynül Abidin (ə.)

«İslam beş şeyin üzərində qurulub: Namaz; Zəkat; Oruc; Həcc; Əlinin (ə.) Qədir-Xumda təyin olunduğu vilayət və imamətin qəbulu və heç bir şey vilayət və imamət qədər əhəmiyyətli deyildir.»

«İmam Əlinin (ə.) atası, öz övladlarını və qardaşının övladlarını bir yərə toplayar və onları güləsməyə vadar edərdi. Bu ərəblərin adəti idi. Əli (ə.) qollarını çırmalayaraq güləşə başlayırdı. Yaşı az olmasına baxmayaraq, qolu qüvvətli və möhkəm idi. Öz böyük və kiçik qardaşları ilə, əmisinin özündən böyük və kiçik oğlanları ilə güləşdi, hamısını yərə çırpırdı. Atası deyirdi: «Əli qalib gəldi». Ona görə də onun adını «Zəhir» (qalib) adlandırdı. Amma ərəb camaatı arasında «Əli» kimi tanınırdı».

İmam Mühəmməd Baqir (ə.)

«Doğru yol (Siratin müstəqim), Əmirəl möminin Əlidir (ə.)».

«Bizim Qaimimiz (ə.f.) qiyam edən zaman Həzrət Əlinin (ə.) paltarını geyinər və onun yolu, rəftarını əsas götürər».

İmam Cəfəri Sadiq (ə.)

Həqiqətən, Əli (ə.) cənnət qapılarından biridir. Hər kim bu qapıdan daxil olsa, mömin və hər kim ondan xaric olsa kafirdir».

İmam Museyi Kazim (ə.)

«Əmirəl möminin (ə.) qəbrinin ziyarətinin Hüseyinin (ə.) qəbrinin ziyarətindən üstünlüyü və fəziləti Əmirəlmöminin (ə.) Hüseyindən (ə.) üstünlüyü və fəziləti kimidir».

«Əli (ə.) şüalərindən elə bir şəxs yoxdur ki, gün ərəzində bir pis əməl, ya bir günah edəndə gecə onu qəm-qüssə bürüməsin. Bunun vasitəsi ilə onun etdiyi pis əməl, ya günah silinib gedər. Bəs qələm belə şəxsin günahlarını necə yazsın?»

İmam Rza (ə.)

«Peyğəmbər (ə.) Əli (ə.)-a min söz (yəni elm) öyrətdi və hər bir söz də min sözü əhatə edirdi».

İmam Mühəmməd Təqi (ə.)

«Din qardaşları ilə təvəzökarlıqla rəftar edən şəxs Allah yanında siddiqlərdən və Əli ibn Əbu Talibin (ə.) şüalərindən olacaqdır».

İmam Əliyyəün Nəqi (ə.)

«Əlinin (ə.) şüaləri özünün ehtiyacı olsa da din qardaşını özlərindən üstün tutanlardır. Əlinin (ə.) şüaləri Allahın nəhy etdiyindən çəkinir və əmr etdiyinə əməl edir və qardaşlarına hörmət bəsləməkdə Əliyə (ə.) təqlid edirlər».

İmam Həsən Əsgəri (ə.)

***

«Həqiqət Biz Əhli-Beytlədir (ə.) və bəzilərinin bizdən uzaq düşməsi bizi qorxutmur. Çünki, biz Allahın əli ilə yoğrulmuşlar, qalanları isə bizim əlimizlə yoğrulmuşlardır».

***

«Fatimeyi-Zəhra (ə.) mənim üçün gözəl nümunədir».

***

«Əgər mənə icazə verilmiş olsaydı elə edərdim ki, haqqım kamilən sizə aşkar olardı və heç bir şəkkiniz qalmazdı. Amma mən Həzrəti Zəhraya (ə.) baxıram. Həzrət Əlidən (ə.) hökumətlik haqqı alınsa da Həzrəti

Zəhra (ə.) xilafəti qaytarmaq üçün qeyri-adi yollardan istifadə etmədi. Mən də onlara baxıram və haqqımı qaytarmaq üçün bu dövrandə qeyri-adi yollardan istifadə etmirəm».

İmam Mehdi (ə.)*

RƏZİƏDDİN SEYİD BİN TAVUSUN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN

«...Həmçinin oxuduğum o kitabda yazılıb: Əli (ə.) bütün varını, dövlətini 40 min dinar dəyərində vəqf etdi. Bu vəsiyyətlə öz qılıncını satdı və qılıncını satanda belə deyirdi: «Mənim qılıncımı alacaq bir kəs varmı? Əgər şam yeməyinə ehtiyacım olmasaydı, onu satmazdım.»

Yenə də o kitabda göstərilir ki, bir gün Əli (ə.) dedi: «Filan qılıncı kim ala bilər? Əgər əba almağa pulum çatsaydı, onu satmazdım.»

Kitabda nəql edilir ki, bu zaman onun əmlakının dəyəri 40 min dinar idi və onu sədəqə verirdi.»

***

* 1. Əs-Səhifətus-Səccadiyyə» İmam Səccadın (ə.) duaları», 2009. 2. Şəhid Mürtəza Mütəhhəri «Həməsəyə Hüseyini», 2007. 3. Ayətullah Meşkini «Nəsihətlər», 2006. 4. Ayətullah Məhəmməd Reyşəhri, «Gənclərin hikmətnaməsi», 2010. 5. Şeyx Məhəmməd ibn Həsən Hürri Amili, «Hədisi-Qüdsi», 2004. 6. Seyid Məhəmməd Nəcəfi Yazdi, «Son İmam Sahibəzzaman», 2008. 7. Ustad Şeyx Əli Əsgər Rizvani. «O gələcək», 2005. 8. İ.Rüstəmov, B. Orucov, «Məsumlardan» 3333 hədis». 9. Məhəmməd Xadimi Şirazi. «Rəcət», 10. İmam Əlinin (ə.) xatirələri. Bakı, 2010.

«...Etimad və istinad ediləsi olan İbrahim bin Məhəmməd Əşərinin kitabında görmüşəm ki, Əbu Cəfər Baqirdən (ə) nəql edir: «Əli (ə.) vəfat etdiyində səkkiz yüz dirhəm borcu var idi. Həzrət İmam Həsən(ə) onun malından bir mülkü beş yüz dirhəmə, bir parça torpağı üç yüz dirhəmə satıb o həzrətin borcunu qaytardı. Bu borcun səbəbi o idi ki, Həzrət Əli (ə.) özünə xümsdən bir şey saxlamırdı. Öz şəxsi həyatında bu müşküllərə, ağır məsrəflərə baxmayaraq hamısını müstəhəqlərə paylayırdı.»*

SEYİD ƏLİ QAZİNİN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN

ÖZÜNÜ ƏMİRƏLMÖMİNƏ TƏQDİM ETMƏK

Seyid Əbdülkərim Kəşmiri buyururdu:

«Bir gün ustadım Seyid Əli qazinin oğlu Seyid Mehdi qazi ilə «Hind məscidi»ndə oturmuşduq. Seyid Mehdi mənə dedi: Siz bəzi işlərdə olduqca mahir və bacarıqlısınız. Deyə bilərsinizmi ki, atamın mənə vəsiyyəti nə olmuşdur?

Mən həmin dəqiqə qalxıb məscidin damına çıxdım. Bir anlıq diqqətə varıb bir zikiri söylədim. Ürəyimdə ilham oldu ki, Qazi ona nəsihət olaraq deyib:

Birincisi, hər gün özünü Əmirəlmömininə (ə) təqdim et. İkincisi budur ki, əgər kasıblıq həddən artıq sənə güc gəlsə, çox çətinlikdə olsan da, maddi kömək almaq üçün mərcələrin qarısına getmə.»

* Qeyd: İmam Əli (ə.) ancaq başqalarına görə borc edərdi.

HƏZRƏT AYƏTÜLLAHÜL-ÜZMA
MƏRƏŞİ NƏCƏFİNİN
VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN*

(İxtisarla)

...Pərvədigara! Məhəmmədə və ailəsinə salam göndər. Bizim acizliyimizə rəhm et. Onlarınhaqqına xatir bizi pənahında saxla və bizim həyatımıza yetiş.

...Ona tapşırıram: Həzrəti Məhəmmədin(ə) qızı, cəddəmiz xanım Zəhranın (ə.s) zikrini davamlı olaraq yerinə yetirsin.

...Ona tapşırıram: Məzlumların seyyidi, mövlamız Əmirəlmömin Əlinin (ə) «İnşa» məscidində söylədiyi xütbəsini oxusun və onun barəsində düşünsün. Bunu saysız-hesabsız inanılmışşəxslər nəql etmişlər.

...İmam Hüseyin (ə) və Əhli-beyt (ə) üçün axan göz yaşlarımı sildiyim və üzümü pakladığım dəsmalım kəfəndə sinəmin üzərinə qoyulsun.

...Pərvədigara! Səndən dostlarım üçün qiyamət günü onların layiqli əməllərini, faydalı elmlərini artıracaq uğur istəyirəm. Səndən istəyirəm ki, bu miskin, biçarə bəndəni və övladlarını Əmirəlmöminin Əlinin (ə) bayrağı altında hifz edəsən.

...İlahi! Səni and verirəm qəlbi sınımış anama, Səni and verirəm qolları bağlanmış bibimə... Öz lütf-nəzərini bizdən əsirgəmə. Bizi də Əhli-beyt dostları sırasında qərar verəsən. Bizim əlimizi o böyüklerin inayətindən üzmə.

* Füzuli Şəfiyev. «Nəsihətnamələr və vəsiyyətnamələr», 2011

İMAM ZAMAN (Ə.F.) AĞANIN
MƏRƏŞİ NƏCƏFİYƏ VERDİYİ
TÖVSIYƏLƏR*

Ayətullahul Üzma Mərəşi Nəcəfi belə nəql edir: «İmam Hadi (ə) və İmam Əskərin (ə) və İmam Hadinin (ə) övladı Seyid Muhəmmədin ziyarətghasına gedən yolda azdım. Susuzluq və aclığın çoxluğu, küləyin əsməsi və yayın qızmar istisi məni çox çarəsiz etmiş və özümdən getmişdim.

Bihuş halda torpağın üzərinə düşdüm. Bir müddətdən sonra qəflətən gözümü açıb gördüm ki, başım böyük bir şəxsin dizinin üstündədir. O mənə xoşməzə bir su verdi ki, buna oxşar şirin və ləzzətli su ömrüm boyu içməmişdim. Suyu içib doyandan sonra o, süfrəsini açdı. Süfrədə iki ya üç ədəd çörək var idi. Ondan da yedim. Sonra həmin şəxs ərəb dilində buyurdu: «Seyid! Bu çaydan götür və bədənini yu.»

Dedim: «Qardaş burada çay yoxdur. Ölməyimə az qalmışdı ki, Siz mənə nicat verdiniz.» O ərəb kişi buyurdu: «Bu su ləzzətlidir.» Onun sözlərindən sonra baxdım, gördüm ki, çayın suyu səfalıdır. Təəccüb etdim və öz-özümə dedim: «Bu çay mənim yaxınlığımda olduğu

* Ayətullahul Üzma Seyid Mərəşi Nəcəfi (r.ə.). «Vəsiyyətnamə», 2009

halda, mən az qala susuzluqdan həlak olurdum.» Sonra buyurdu: «Ey Seyid! Hara getmək fikrin var?»

Dedim: «Seyid Mühəmmədin mübarək hərəminə getmək istəyirəm.»

Buyurdu: «Bu hərəm Seyid Mühəmmədir.» Baxdım ki, mən Seyid Mühəmmədin bağındayam. Halbuki, mən bu yolu itirmişdim və o yerlə Seyid Mühəmmədin bağının arasında çoxlu məsafə var idi.

O ərəblə etdiyim müzakirədən bir çox faydalar əldə etmək mənə nəsib oldu. Onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

Quran oxumağı və onun təhrif olunmasına qail olan şəxsləri qəti şəkildə inkar etməyi təkid etdi.

Üzərində on dörd məsumun adı olan əqiq üzüyü meyidin dilinin altına qoyulmasını təkid etdi.

Ata və anaya (istər diri olsun, istərsə də ölü) ehtiram etməyi təkid etdi.

İmamların və onların övladlarının, əməlisalehlərin və alimlərin ziyarətinə getməyi, onlara ehtiram etməyi və əziz tutmağı təkid etdi.

Seyyidlərə ehtiram göstərməyi təkid etdi. Və mənə buyurdu: «Əhli-beytin sənə olan nisbətinə xatir, öz qədrini bil və çoxlu iftixar və səadətə səbəb olan bu nemətin şükrünü yerinə yetir.»

Quran oxumağı və gecə namazı qılmağı təkid etdi.

Seyyiduş-Şühədanın (ə) yaxından və uzaqdan ziyarətini təkid etdi.

Əmirəlmöminin Əlinin (ə) «Şiqşiqiyyə» xütbəsini və Həzrət Zeynəbin (ə) Yəzidin məclisində söylədiyi xütbəni əzbərləməyi təkid etdi.

Sonra buyurdu: «Ey Seyid! Təəssüf edirəm o elm əhlinə ki, bizim ardıcılıımız olduqlarını iddia edirlər, lakin bu əməlləri yerinə yetirmirlər.»

Həzrət Fatimeyi-Zəhranın (ə) təsbehini zikr etməyi təkid etdi.

Bu ağanın kim olduğunu soruşmaq ağıma gəlmədi.

Axırda bunu qeyd edək ki, Ayətullah Mərəşi Nəcəfi dəfələrlə Həzrət Vəliyyi-Əsrin (ə.f.) məhzarində olmuşdur. Onları bu müxtəsər kitabdanəql etməyi lazım bil-mirik.

MÜƏLLİF HAQQINDA

Axund Hacı Soltan Hüseynqulu oğlu Əlizadə

1958-ci il dekabrın 21-də Bakının zəngin tarixi ənənələri ilə tanınan Buzovna kəndində Hüseynqulu Məşhədi Məcid oğlunun ailəsində dünyaya göz açmışdır. Mənəvi dəyərlərimizə sevgi ruhunda böyüyən Soltan Əlizadə 1966-cı ildə 125 sayılı orta məktəbə daxil olub və buranı 1974-cü ildə bitirib. Kiçik yaşlarından islam dininə qarşı onda dərin maraq oyanıb, ilahiyyat elminin sirlərinə vaqif olmayağa böyük həvəs göstərirdi. Asudə vaxtlarında hər gün kənd məscidinə baş çəkən Soltan Əlizadə burada dini söhbətləri, moizələri dinləməkdən yorulmazdı. İslam dininin yasaq edildiyi bir dövrdə bu qaynar baxışlı, təmiz qəlbli gəncin dini elmlərə maraq göstərməsi, müqəddəs "Qurani-Kərim"i oxumaq arzusu kəndin axundu Məşhədi Məzahir ağanın diqqətindən yayınmamışdı. O, gənc Soltanla ilk tanışlığından sonra ona dərs deməyi, İslam tarixini öyrətməyi öz üzərinə götürür. Çox keçmir ki, Soltan Hüseynqulu oğlu müqəddəs yerlərdə, mərasimlərdə, hüzn məclislərində, «Əli süfrələrində» görünür. Onun "Qurani-Kərim"i avazla oxuması, mərsiyə və dini şeirləri böyük məha-

rətlə ifa etməsi, hədisləri, klassik nümunələri xüsusi bəlağətlə, yanğı ilə söyləməsi və şərh etməsi istedadlı bir din xadiminin gəlişindən xəbər verirdi. Səlis nitqi, iti zehni və fikrini rəvan ifadə etmək bacarığı onda ilahi vergi idi.

Sonralar Soltan Hüseynqulu oğlu Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin qazısı Axund Hacı Əhməd Şeyx Qüdrət oğlunun yanında dini təhsilini artırmış, dövrün tanınmış ruhaniləri ilə sıx təmaslar yaratmışdır. Onun din xadimi kimi yetişməsində Buzovnadakı «Məşhədi Qərib» məscidinin rəisi, Böyük Seyid Ətağanın xələfi olan Seyid Mir Möhsin Ziya ağanın, Cəlilabaddan Şeyx Məhəmməd Şeyx Qüdrət oğlunun, kürdəxanlı dərviş Əlisöhbət İmamverdi oğlunun zəhmətləri danılmazdır.

Soltan Əlizadənin "Allah eşqi, insan eşqi, söz eşqi" yolunda inam və inadkarlıqla cəfalar çəkməsi, dini biliklərini, elmi fəaliyyətini artırması, onu axund vəzifəsinə qədər yüksəltdi. O, 1988-ci ildə, 30 yaşında Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadənin əmri ilə Buzovna kəndindəki "Məşhədi Qərib" məscidinə axundu təyin olundu. Ötən illər ərzində Axund Hacı Soltan Hüseynqulu oğlunun dini və elmi fəaliyyəti dolğun, səmərəli olmuşdur. 1990-cı ildə Məşhəd, 1991-ci ildə Məkkə və 1993-cü ildə Kərbəla şəhərlə-

rini ziyarət edən Hacı Soltan qaynar bir həyat yaşayır, haqq və ədalət işi uğrunda həmişə mücadilədir. İslam dininin elmi-fəlsəfi mahiyyətini tədqiq və təbliğ etdiyinə görə o 1998-ci ildə Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsi tərəfindən "Qazı" rütbəsinə layiq görülmüşdür.

Elmi və bədii yaradıcılığı onu respublikamızdan kənar da məşhurlaşdırmışdır. O, Azərbaycanda, İranda, Türkiyədə keçirilən beynəlxalq elmi konfransların, poeziya festivallarının iştirakçısı olub. Son on beş ildə 28 kitabı işıq üzü görüb, çoxsaylı mükafatların, təltiflərin, diplomların sahibidir.

Axund Hacı Soltan Hüseyinqulu oğlu hazırda Buzovna "Cümə" məscidinin axundu, Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsi Ali Dini Şurasının üzvüdür.

Əsərləri:

1. «Azərbaycan dərvişləri və rövşəxanları», «Boz oğuz», «Nicat», Bakı, 1995.
2. «Şah İsmayıl Xətai», Bakı, «Ozan», 1997.
3. «İslamda idman və boks şahı Məhəmməd Əli», Bakı, «Ozan», 1997.
4. «Yaşamaq, yaşatmaq, yaratmaq», Bakı, «Ozan», 1998-1999 (2 kitab).

5. «Xətaişünaslığa hədiyyə», Bakı, «Ozan», 1998.
6. «İslam idman antologiyası», Bakı, «Ozan», 1999.
7. «Məsumnamə», Bakı, «Ozan», 2000.
8. «Hidayət yolu», Bakı, «Ozan», 2000.
9. «Xətai və Füzuli», Bakı, «Ozan», 2000.
10. «Şəhadət yolu», Bakı, «Ozan», 2000.
11. «Divan», Bakı, «Ozan», 2000.
12. «Dübeytlər, rübailər, tüyuqlar», Bakı, «Tural-Ə» Nəşriyyat Poliqrafiya Mərkəzi, 2001.
13. «Həzrət Əli ə. və dünya ədəbiyyatı», Bakı, «Tural-Ə» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2001.
14. «Gizli xəzinələrdən incilər», Bakı, «Tural-Ə», Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2002.
15. «Duayi-Heydəri və ya Həzrət Əli ə.zirvəsinə bir baxış», Bakı, «Tural-Ə» Nəşriyyat Poliqrafiya Mərkəzi, 2002.
16. «Allah eşqi, insan eşqi, söz eşqi», Bakı, «Ozan», 2003.
17. «Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və İslam», Bakı, «ADMİU», 2003.
18. «Həzrət Əli (ə.) kimdir?» Bakı, «Tural», NPM, 2004.

19.«Azərbaycanın şairə qadınları və İslam», Bakı, «Tural», NPM, 2004.

20.«Əli (ə.) haradadır?», Bakı, «Tural», NPM, 2005.

21.«Bir şəmsən aləm sənə pərvanə Hüseynim», Bakı, «Tural», NPM, 2005.

22.«Qarabağ azad olan gün», Bakı, «Ozan», 2006.

23.«Həzrət Əli (ə.) və Azərbaycan», Bakı, «Ozan», 2006.

24.«Kürdəxanı», Bakı, Qarabağ, 2008, (şərikli).

25.«Mən Əli (ə.) şairiyəm», Bakı, Qarabağ, 2008.

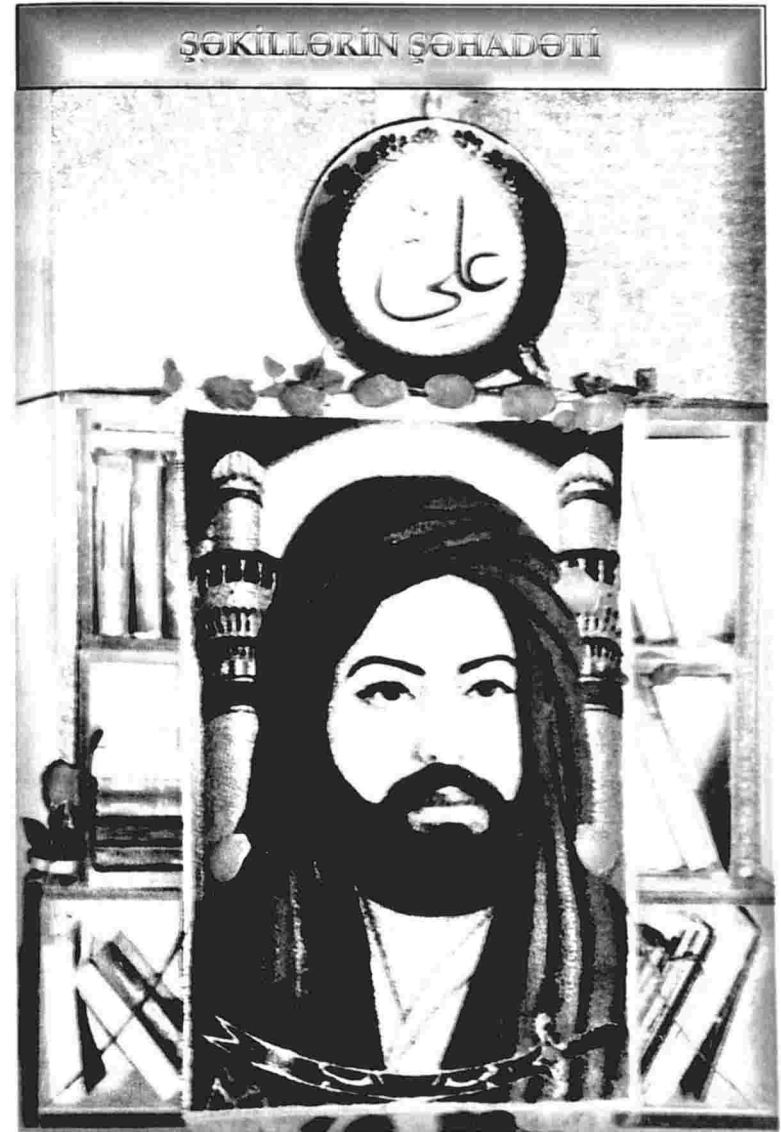
26. «Qədir-Xum həqiqətləri», Bakı, «Ozan», 2011.

27. «Bunu hamı bilməlidir», Bakı, «Ozan», 2011.

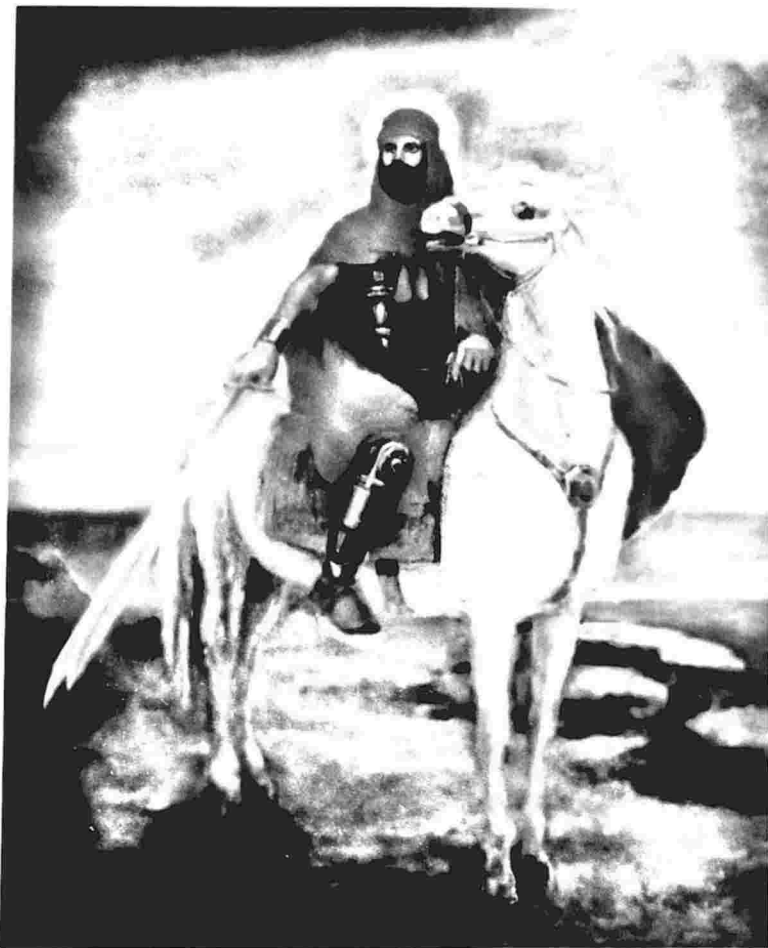
Haqqında:

1. "Söz mülkünün Soltanı" (Məqalələr toplusu), Bakı, "Qarabağ" , 2008, 424 səh.

***

Həzrət Əli (ə). Buzovna. Məşhədi Qərib məscidi.

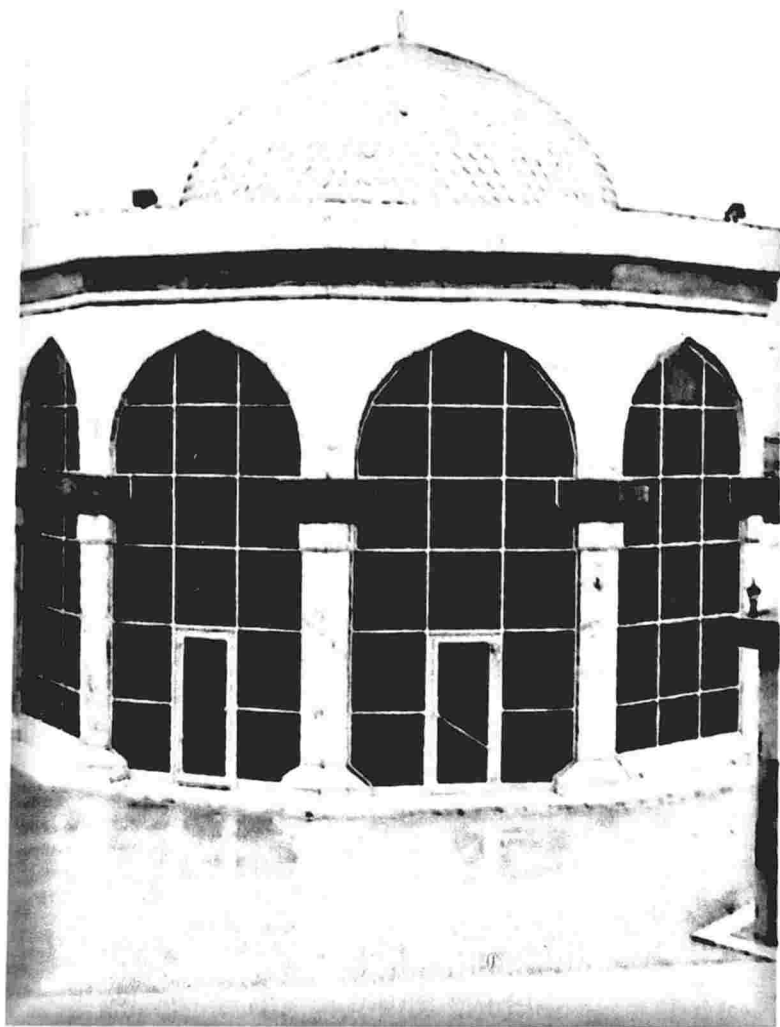
İmam Əli (ə) at üstündə, Buzovnada dəniz sahilində təsvir olunmuşdur. Buzovna, Həzrət Əli (ə) qədəmgahı, "Əli ayağı" məscid-ziyarətgahı eksponatlarından.
Rəssamı: Buzovnalı Cəfər Talıboğlu.

226

Əliayağı. Buzovna, 1925-30-cu illər.

227

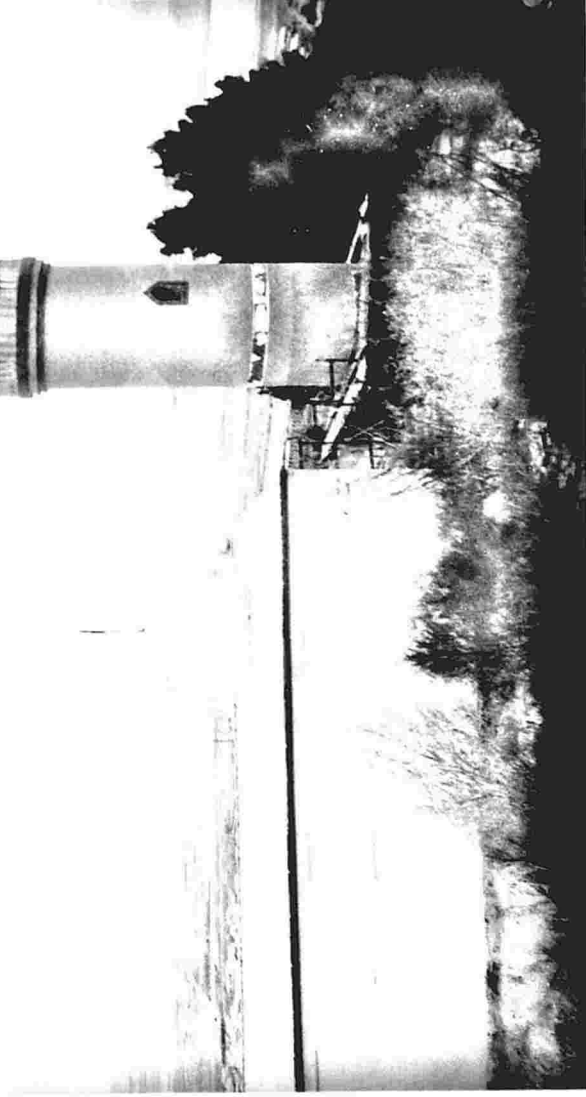
Əliyağı. Buzovna, 2011-ci il.

228

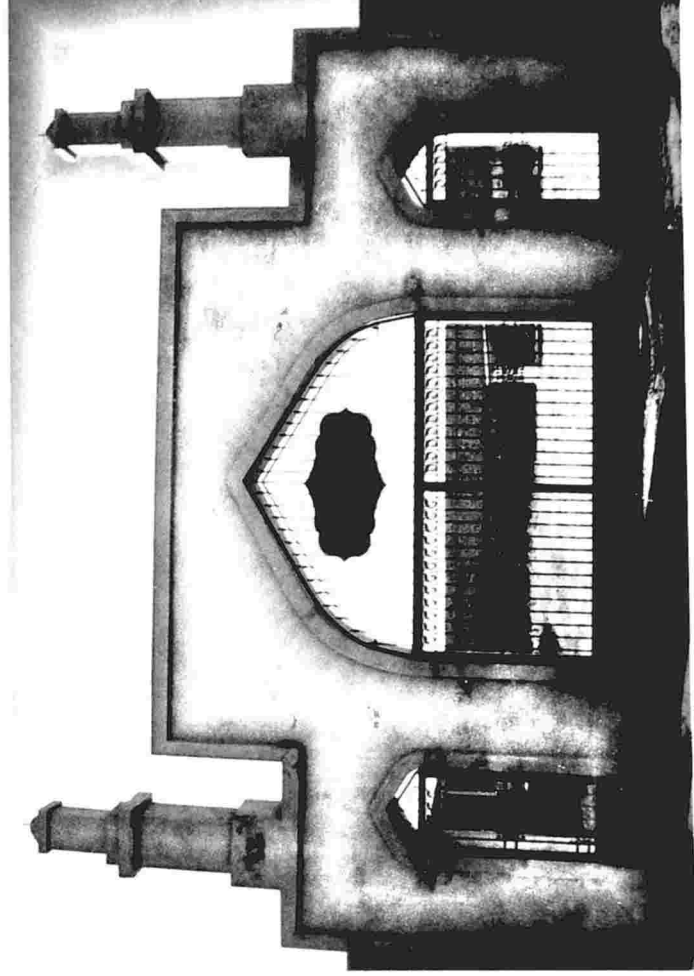
Əliyağı ziyarətگاهی. Zığ kəndi.

229

230

Əliyayğı ziyarətəgahı məscidi. Zığ kəndi.

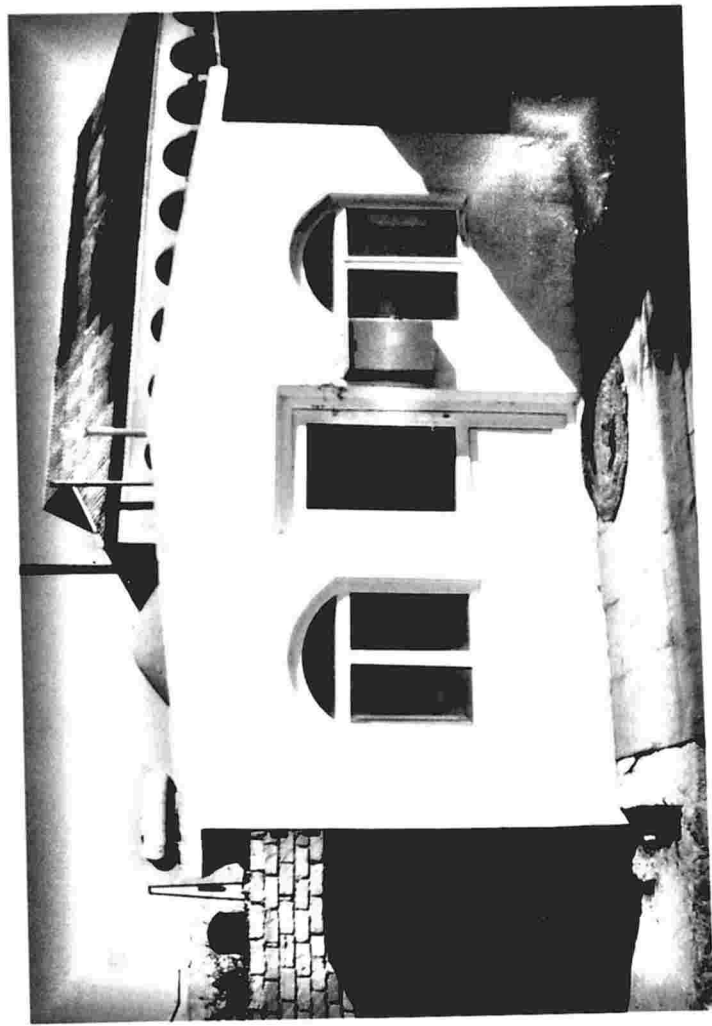

231

Əliyayğı ziyarətəgahının giriş qapıları. Türkan kəndi.

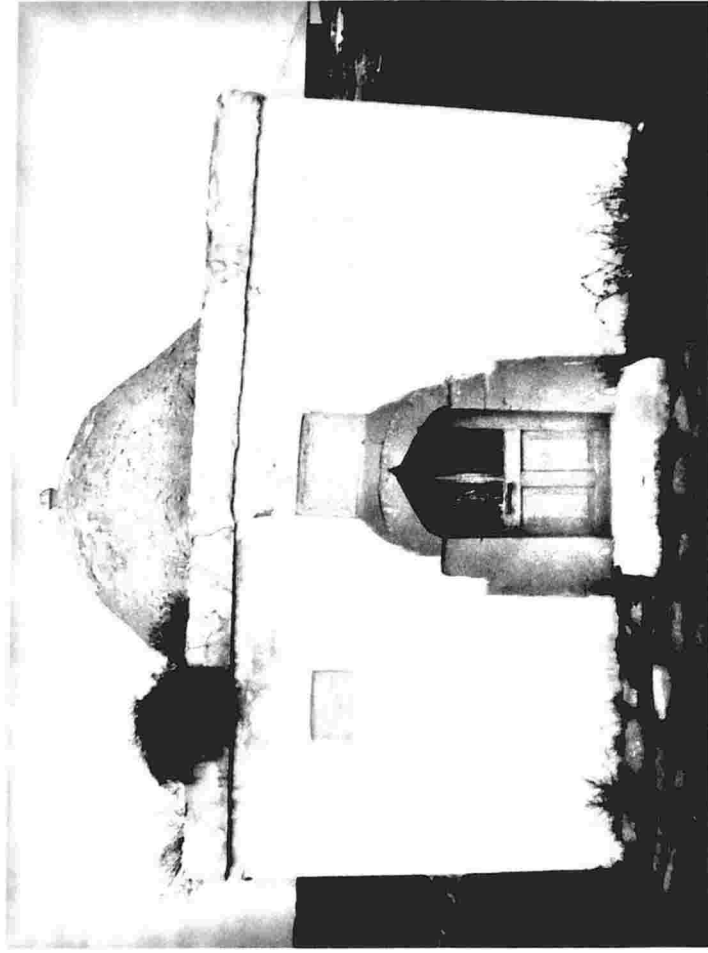

Əliyağı ziyarətgahı. Qədəmi Şarif. Zirə kəndi.

Əliyağı ziyarətgahı. Zirə kəndi.

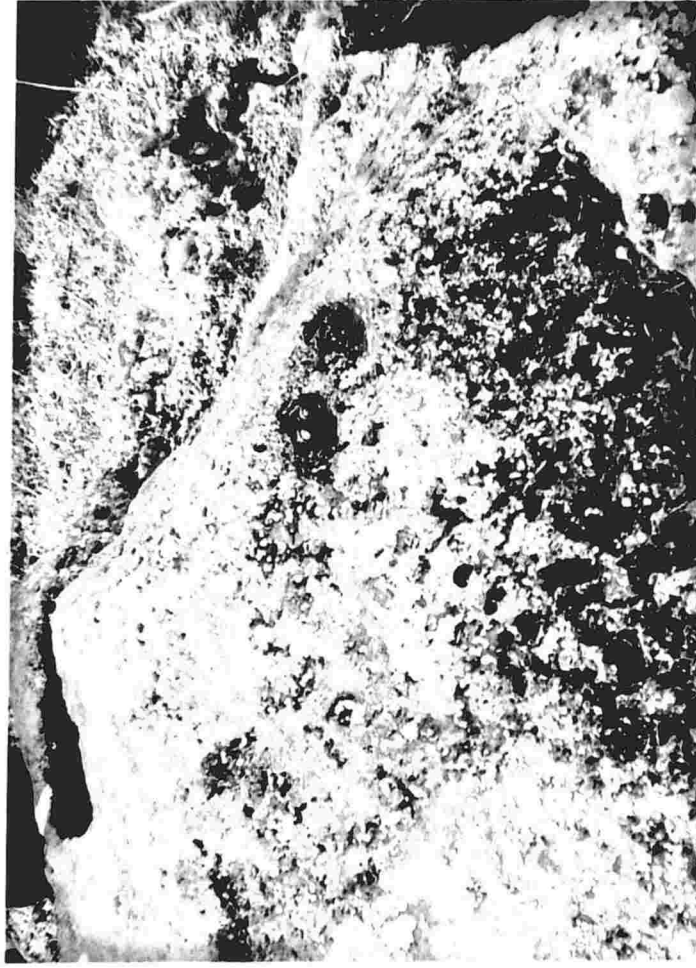
234

Ėliyağı ziyarətəgahı. Nardaran kəndi.

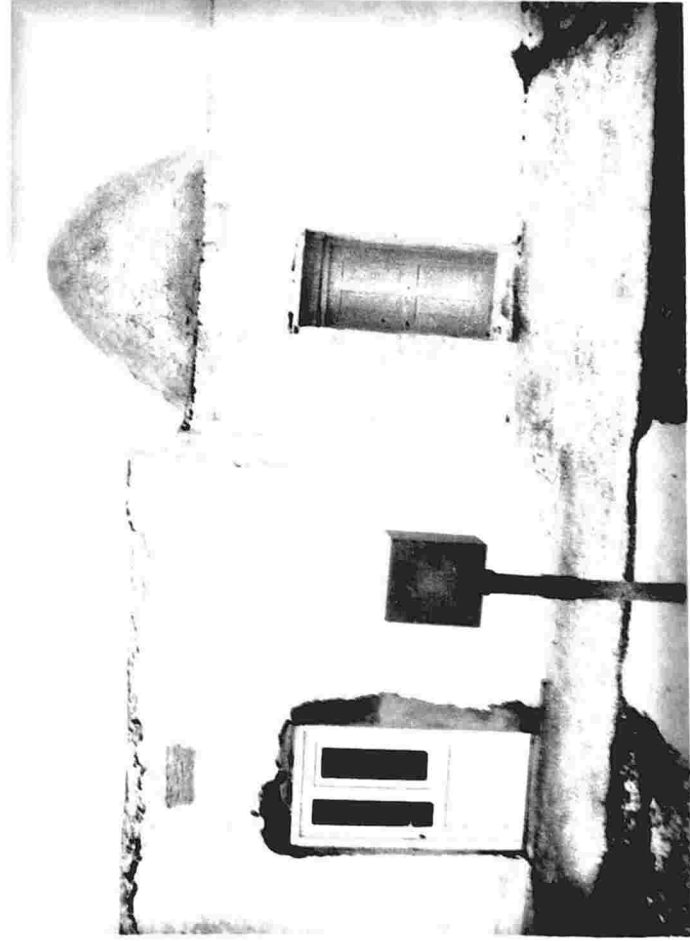
235

2-ci Ėliyağı ziyarətəgahı. Nardaran bağlarında qaya üzərində. Nardaran kəndi.

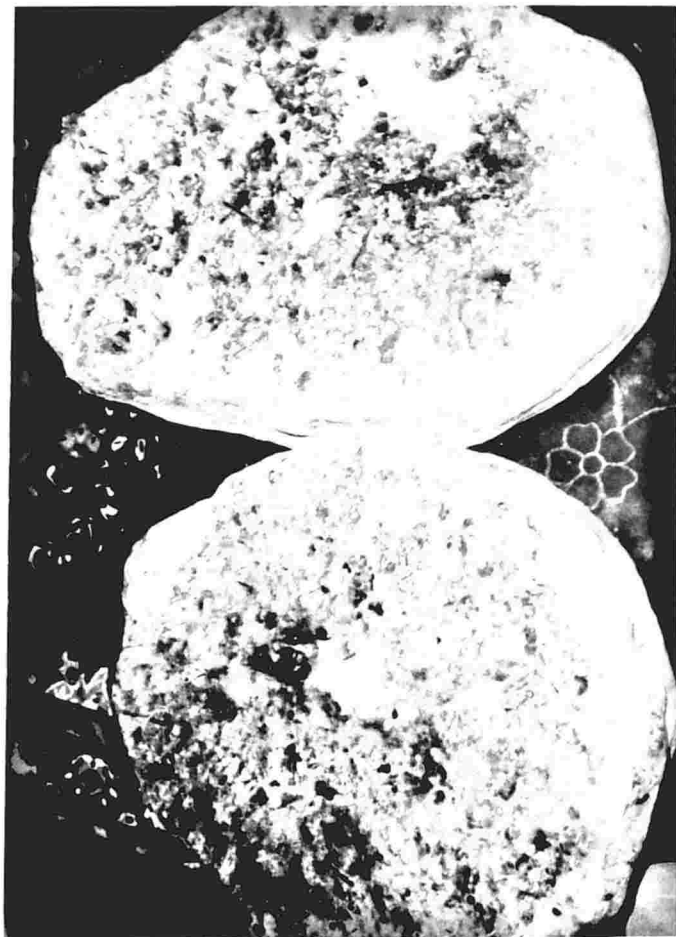
236

3-cü Əliyağı ziyarətگاهی. Nardaran piriinin yaxınlığında. Nardaran kəndi.

237

Əliyağı ziyarətگاهی. Məhəmmədi kəndi.

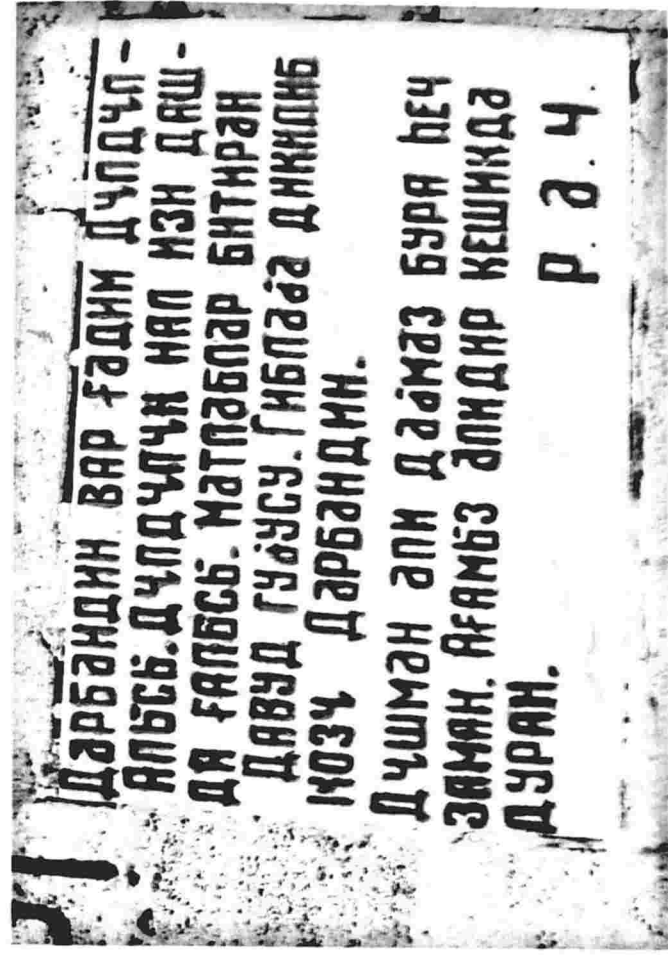
Əliyağdı adlanan ziyarətگاهی, Məhəmmədi kəndi.

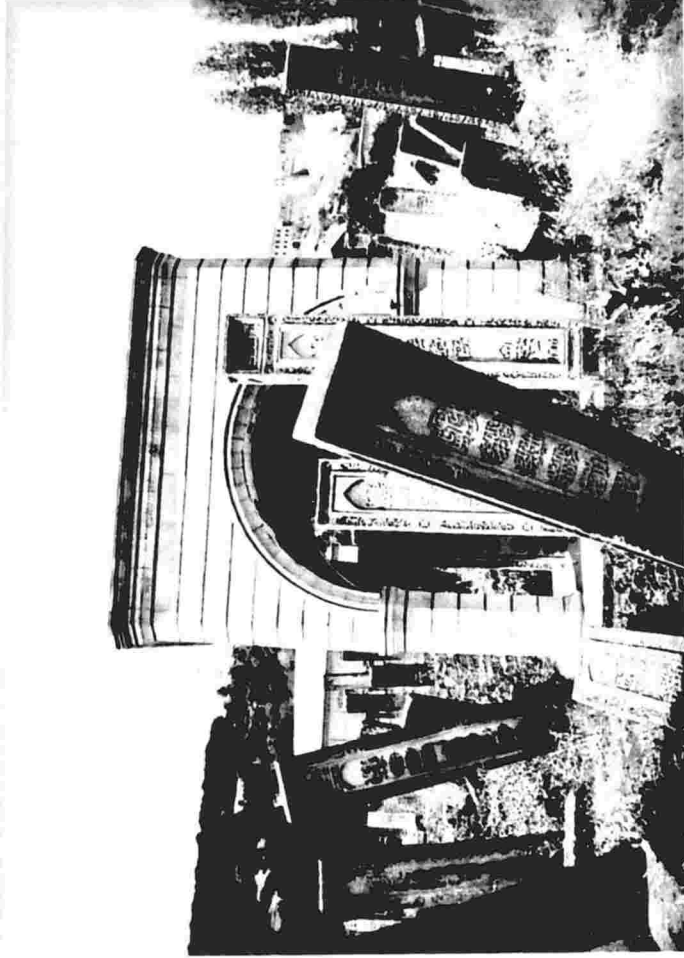
Əliyağdı ziyarətگاهی. Dərbənd.

Əliyaği ziyarətgahı. Dərbənd.

Əliyaği ziyarətgahının kitabəsi. Dərbənd.

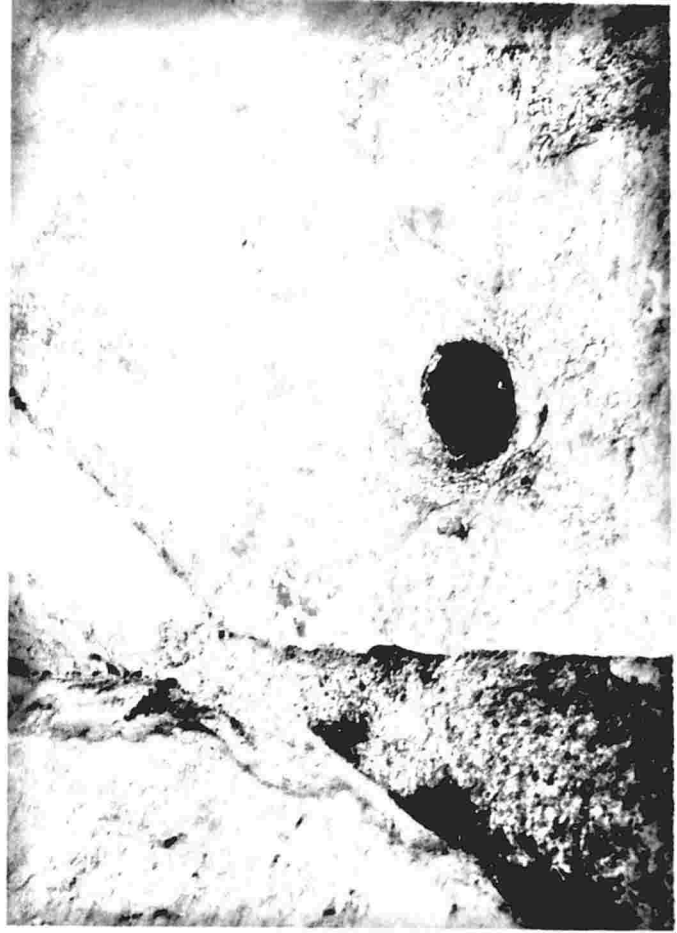
Şair Qumru Dərbəndinin türbəsi. Dərbənd.

İbrahim Hacı kəndi. Ziyarətgahdan görünüş.
Tovuz rayonu.

İbrahim Hacı kəndi. Tovuz rayonu.

“Dirsək yeri” Ziyarətgahı.
Tovuz rayonu. İbrahim Hacı kəndi.

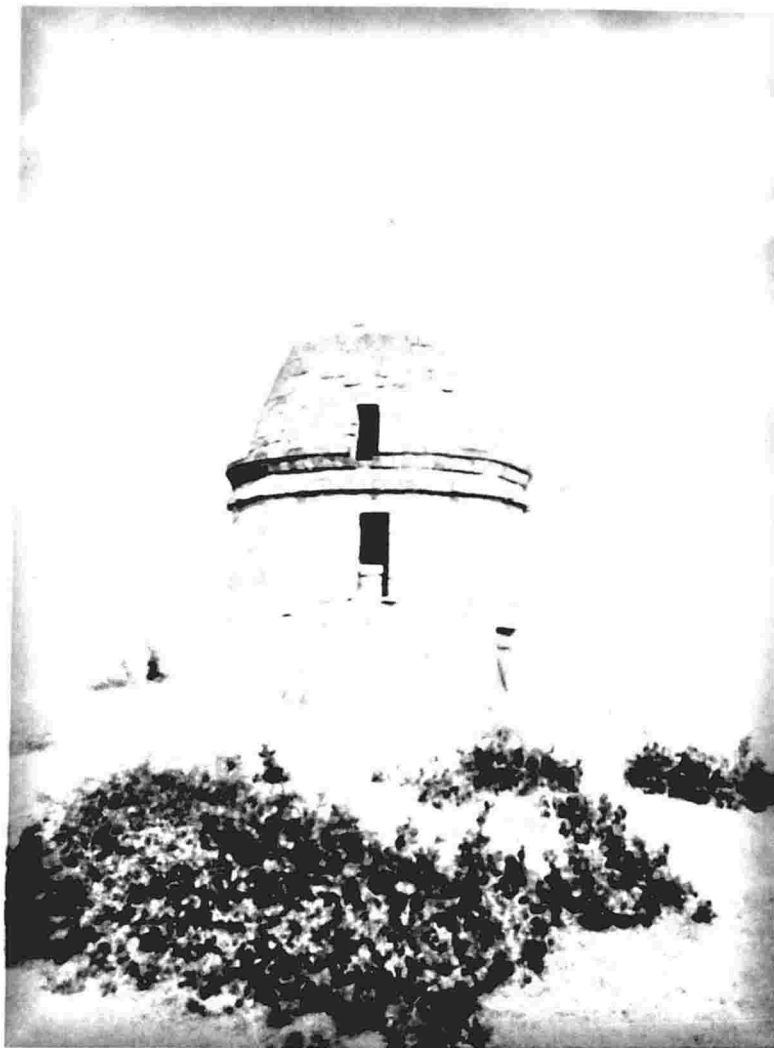

İmam Əli (ə) "Dirsək yeri" ziyarətgahı
Tovuz rayonu. İbrahim Hacı kəndi.

"Haça qaya" ziyarətgahı. Gədəbəy rayonu.

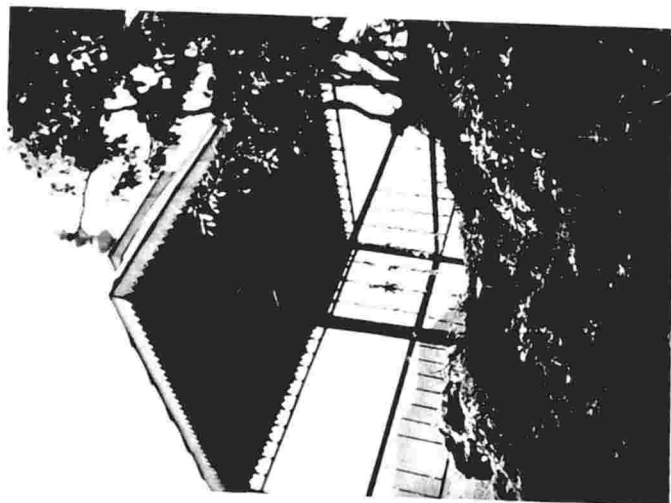

Komuradın türbəsi. Türbəni Hacı Həbib Baskallı tikdirib.
Qəbələ rayonu. Dzaxlı kəndi.

248

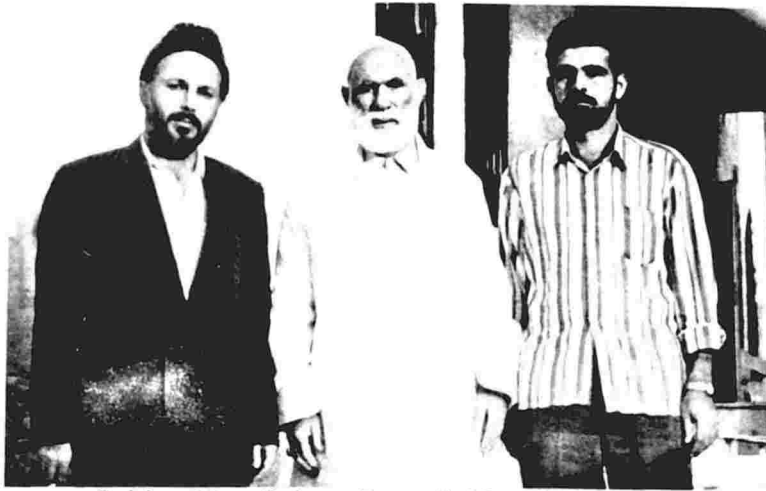

İmam Əli (ə) oğlu Komuradın qəbri.

Əli (ə) "Namazgahı" (Ziyarətgahı).
İsmayilli rayonu, Lahıc və Gəndov ərazisi.

249

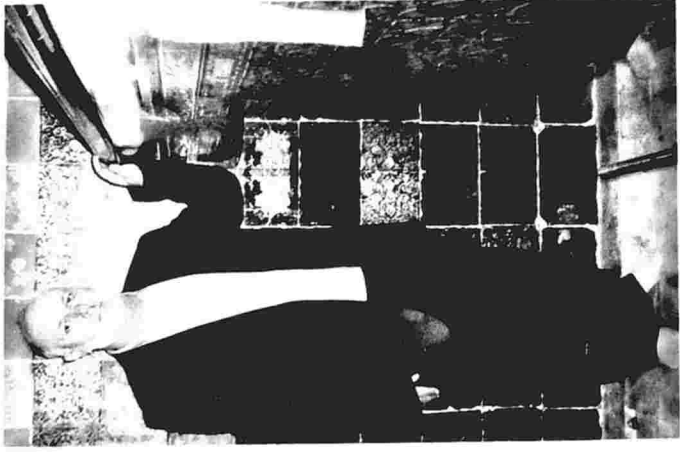
Soldan Hacı Soltan, Başqallı Hacı Həbib ağa,
Mir Kazım Mir Mühsin Ziya oğlu.

Namazgah. Deyilənlərə görə İmam Əli (ə) bu daşın
üstündə namaz qılıb. Onun səcdə izləri daşın üstündə
qalıbdır. İsmayılı rayonu, Gəndov kəndi.

Namazgahda namaz qılan zovvar.

Şah İsmayıl Xətəinin qəbri önündə.
Ərdəbil.

252

Şah İsmayıl Xətəinin heykəli.
Ərdəbil.

Dünya çempionu, pəhləvan
İmaməli Həbib. Mazandaran.

253

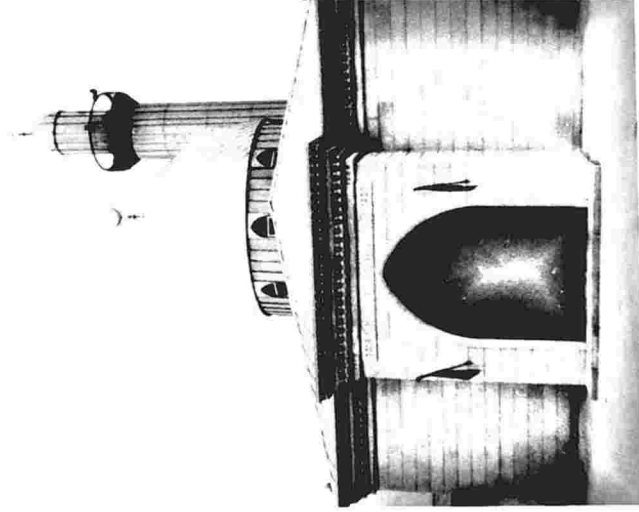
İmaməli Həbib və Təxti
1940 (hicri 1339)
ر.م. ۱۳۳۹، الميک ۱۹۶۰، اماملى حېبى و تاختى

"Əli" sözünün insan camalı
şəklində yazılışı.

Üzük. "Əli" sözünün insan camalı
şəklində aynalı yazılışı.

Məşhadi Qarib məscidinin
tümünü görünüşü.

Hacı Mirzə Əli Həsən Əli oğlu
Okbarov - bu kitabın xeyriyyəçisi,
Buzovna qasabası «Cüma»
məscidinin müvəllifi

Buzovna. Cümə məscidi

Имам Заман әлеһиссаламын чүмә күнү дуасы

اللَّهُمَّ عَظَمَ الْبَلَاءُ، وَبَرِحَ الْخَفَاءُ، وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ،
 وَضَاقَتِ الْأَرْضُ بِمَا وَسِعَتِ السَّمَاءُ، وَإِلَيْكَ يَا رَبِّ
 الْمُشْتَكَى وَعَلَيْكَ الْمَعْوَلُ فِي الشَّدَّةِ وَالرَّخَاءِ . اللَّهُمَّ
 صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ الَّذِينَ أَمَرْنَا بِطَاعَتِهِمْ ،
 وَعَجَّلِ اللَّهُمَّ فَرَجَهُمْ بِقَائِمِهِمْ ، وَأَظْهِرْ إِعْزَاؤَهُ ، يَا مُحَمَّدُ
 يَا عَلِيُّ ، يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ ، إِكْفِيَانِي فَإِنَّكُمَا كَافِيَايَ ،
 يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ ، يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ ، أَنْصِرَانِي فَإِنَّكُمَا
 نَاصِرَايَ ، يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ إِحْفَظَانِي
 فَإِنَّكُمَا حَافِظَايَ ، يَا مَوْلَايَ يَا صَاحِبَ الزَّمَانِ ،
 يَا مَوْلَايَ يَا صَاحِبَ الزَّمَانِ ، الْغَوْثَ الْغَوْثَ الْغَوْثَ ،
 أَذْرِكْنِي أَذْرِكْنِي أَذْرِكْنِي ، الْأَمَانَ الْأَمَانَ الْأَمَانَ .

وارد اولمش حیدره ایتک نظر
بن کیمه مولا ایسم همده علی
کیم علی به حب ایدرکه باکه ایدر
بفض ایدنلره بیورمشدر رسول
وارد اولمش بر حدیثه دخی
کیم علی بی فرق ایدر بندن همان
بی فرق ایدن ایدر الهی فرق
مادحی بویلہ حبیب الله اولہ
کورعلیدر شاه مردان خدا
کیم هلی اولدی ولیلر سروری
مرتضی اثرینه لازم اقتدا
بولانق افکاره ایتمز التفات
کیم کتاب وسنته سالک اولور
صورت مقولهده قیل اتباع
جملهزدن راضی اولسون مرتضی

سلموا صلوا علی خیرالانام

همده روح مرتضی به بر دوام

در بیان مسلك صحیح

دکله ککل ای ایلیان دعوی عشق
یوقه عشق نامن الان سرده هوا
هیچ ایدرمی عشق تقلیدی قبول
اولا شرع شریفه انتساب
دل اوی اولمق ککک ماوای عشق
هم مصل هم رهزن وهم بیدوا
روضه عرفانه ایدیرسون دخول
لابد اولمش که اوله قرب اکتساب

باب الابواب اولدی چون شرع منبر
شرعه ایتک ککک صلاح
رفرف عشق اوله اول جانہ دلیل
ککک عقاید اولسه وفق کتاب
منصفانه حصر ایدوب فکر جلی
ککک ایدن بو وجهله حسن خصال
حفظ شرع الله ایچون اول نامدار
اتقاسن درک ایدوب اولسه غنیده
ککک محب حیدر ایهک بی ربا
امری طسوت ایلہ نواهییدن حذر
عاقله لایقیدر فکر سقیم
جاهد دین مبین اولدی علی
مظہر سر محمددر علی
ایلہ نفسکله جهاد اکبری
بسو رضا عین رضای مصطفی

سلموا صلوا علی فخرالانام

هم علی و آل و اصحابه تمام

دعا و خاتمه

وینا بخش ایت بزی یغمیره
اوقسونان قرآن مولود و صلاة
عاجزانه ایلرزه عرض حضور
اجبری اولسون روضه پاک رسول
هم اوله ارواح جمله مؤمنین
باعث مجلس اولان اباد اوله
دینا عفو ایت بزم عصیانمیز
وینا قویمه بزی بزه همان
ال و اصحابیلہ ذات حیدره
همده تهلیل ایلہ اخلاص بیانات
هم قبول ایلہ اوله عفو قصور
ال و اولادیلہ اصحابه وصول
فضلك ایلہ عفو و غفرانه قرین
سامین و قارئین دلشاد اوله
عاجز بزی چوق در طیانمیز
لطف و احسانک دریغ ایتہ امان

قیل عنایت قوللرینه یا مبین

رحمة الله عليهم اجمعین

سوادی اولاده نوزاد وای
 کلدیلر هیپ اقربا و اشنا
 بیت ایچنیده مقدماتی خیر فال
 قیلدی رغبت برین تدیانته
 ایلدی تشریف محمد مصطفی
 دیدی آکا مرحبا خیر الولد
 مرحبا ای نورباک نوظهور
 مرحبا ای سلسله ساز علا
 کورمدی اشکالی چشم سلف
 وضعی ایتدی بو وجه اوزره عیان
 مادری طفلك شکایت ایلدی
 وپردی آغزیه دوداغک مصطفی
 حاضرین بو حاله حیران قالدیلر
 دیدی پنجه زن اولور حیدردر اول
 مصطفی دن ایلدی حیدر نامسی
 بیل که بستندنه اون بیل اقدمسی
 کسب قرب استر این بیغمبره

ساموا صلوا علی خیرالبشر
 هم باسرا علی عالی کهر

بنده قویدم اوغلو مک ابن علی
 قیلدیلر تبریک نوازدی ادا
 ایتدیلر بو بحثه دائر قیل وقال
 رد اولور دعوت ایله وارن یانته
 ایلدی نوزادی قوجاغه پرو
 مرحبا بن فاطمه بنت الاسد
 مرحبا ای پاشای جام طهور
 مرحبا ای پایه ارای ولا
 بویله عالی منزلت خیر الخلف
 ذات پاک مصطفی معجز بیان
 کسه دن سود امه دیکن سولدی
 شوقیه امدی دوداغک اول
 فلک فکری بحر بهته خالدیلر
 بو تجلیده بولنمز بشقه قول
 هم دوداغک امدی بولدی کامی
 واقع اولمشدی علینک مقدمسی
 التجابت ازول و جان حیدره

بر علیل دردمندم یا علی سندن مدد
 بر طرفدن نفس کمرام بر طرفدن دردوغم
 رشتتالامه بندم یا علی سندن مدد
 کچدی غفلتله زمانم المده بر ذوق جام
 اولبه رستم هوایم یا که یوق بدن خیر
 بر ذلیل مستمندم یا علی سندن مدد
 رشتتالامه بندم یا علی سندن مدد
 ظلم ایدوب کندیمه کندیم یا علی سندن مدد
 اولبه پایند کندیم یا علی سندن مدد

کرجه مجرمد جلال امامه غمدر وار ایکن | سن کبی شام افندم یا علی سندن مدد

در بیان احوال و اوصاف جلیله حضرت امام

کلبرو ای عاشق پرناب دل
 دکله بو منظومه سوزش نوا
 کرجه بی پایاندر وصف وای
 انتساب عزیمله اولدم خاهران
 استانک بکلرم صبح و سا
 ابدلم بختیزی بویله کشاد
 والدینی ایتدیلر عمری تمام
 اولدی محمی جناب مصطفی
 هاشمیدر ایکی باشدن اول نسیب
 پلیوب جلب توجهله رضا
 محرم خجله که ذات رسول
 کیم قران ایتدی قمر ایله اسد
 (جسمک جسمی) بیورمشدی رسول
 نخل کلزار تجلیدن ظهور
 بو ایکی غنچه جان آراهمین
 بو حدیث ترجمه سی واضح حالی
 حکورنه ایش پایه قدر امام
 سلب پاکندن الی یوم القیام
 چرق احادیث شریفه سانه
 درد ایله هر دم علو خیزاب دل
 اوله سودای سقیمه خوش درا
 میمنت افزای اوصاف عالی
 یوقسه خدمتی ایدم عین بیان
 بر علیل در یوزه دردست کدا
 لطف احمدله علی به استناد
 اون یاشیده قالمشیدی اول همام
 پرور شیبای حرمدی مرتضی
 ابدن اول یوق ایدی بویله حسیب
 اولدی داماد رسول کبریا
 سر سره بولدی بو یوزدن وصول
 اولدی معناده اوچیده بر جد
 ایله عرفان ایله بوره زه وصول
 ایتدی ایکی غنچه صدیک نور
 اولدیلر دستار زیب مؤمنین
 شهر عالم قابوسی اولدی علی
 اکلا تولدی حکمت سر کلام
 چون سیادت ایله جکدر دوام
 حقلرنده هم دعا هم مادحه

نامنه ایتدی قسم ربالحرم
 لفظة اللہی بازوب زیب مقام
 (فاذ کروالہ) امریتہ ایت انقیاد
 اول اللہ نامنی یاد ایدہلم
 صدیقہ اللہ دیہ برکز لان
 کیرمانکن صورتہ کون و مکان
 ابتدا و انتہا یوقدر ایکا
 ذات پاککدن دیگر یوقدر و جود
 اولمہ توفیق رب متمان
 عنقکہ یانسون بوتن پروانہسی
 آشنایہ آشیانی قیل خراب
 استر ایسک نشئہ فیض بقا

سلموا صلوا علی بدرالهدا
 ہم بسر حضرت شیر خدا

﴿بحث مولد علی کرم اللہ وجہ و رضی اللہ تعالیٰ عنہ﴾

ای محب صادق ال عبا
 مرتضی مولودینی دکله میان
 هاشمی کلزارینک خوش لالہسی
 یعنی ام پاک شاه اولیا
 فاطمہ بنت الاسد اولکاملہ
 کلدی اون پاکیزہ بشفہ شرف
 کچدہ ایکن ہفتہ و ایام ماہ

کوردی حملدن جوق آثار عجیب
 سال قبل اونوزینہ یتدی همان
 سوق ایدوب حق قدرن اعلانه آئی
 اونمشیدی مدت حملی تمام
 اندہ ایکن حامل شیر نرہ
 فطرت ذاتہسی پاک و طہور
 کیسہیہ واقع دکل کن بو شرف
 یسدی بفریشہ اودم نوزدینی
 استر ایسن مصطفیہ وبہ انتساب

سلموا صلوا علی خیرالوری
 ہم باسرار علی المرتضی

﴿درستایش حضرت امام علی رضی اللہ عنہ﴾

نخل والامیرہ عز و شرافتدر علی
 زوج زہرا نودعین احمد ام المؤمنین
 قافلہ سالار معنا منہج فیض وصال
 ذاتہ فرط توجہدن بیورمشدر رسول
 آستان فیض احسانک کداسیدر جلال

﴿در بیان و قوعات آخیرہ﴾

الدی مسلوبودک کتوردی داربہ
 کیم ابو طالب کوروب اولدی بکام
 مادری ایتدی ایکا یا بوالوالد

امتک اولمق تمیسن ایدردی اصفا | مسجد اقصاه ارواحی ایدوب هب اقتدا
ایندی بیت امرینی اجرا بووجه اوژره قضا | انتکدر دیر ایسم بیفمران اولماز خطا

(دلده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

حب عشقکدر شها عشاقه نمشدن مراد | فیض قربکدر شها مشتاقه چشدن مراد
علت غائیة ایجادسک خیرالعباد | چوقمیدر نطقه حضورنده کلورایسه جماد

(دلده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

امثالاً امره شق اولمش ایکن سطح قمر | کوردیلر بو حالتی منکر قلوب اهل شرر
اشه صم و بکنک احکامی کوشردی اثر | بارک الله امتک اولدیغیز دولت پتر

(دلده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

نور دید ارندن الدی فیض و پرتو آفتاب | انتشارندن منوردر نجوم نه قباب
وردی بو جملیه تربیب موالیده سحاب | کلدی زینت عالمه اشایی قیلدی فیضیاب

(دلده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

چار یارک عالم دینه جهات ممتبر | اول هماساندر بو هیأته بروج
قبه اسلامه اصحاب هدا نجم ظفر | جمله اکونه ذاتک آفتاب فیض اثر

(دده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

مصبتدن یوق بنمچون ذاتنه راه وصول | وار امیدم لطف و احسانک بنی ایشمز ملول
امتندندر دبو ایلمر ایسن عفو و قبول | ایلمر اولدمده عشاقه سلامتله دخول

(دده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

ای نبی الرحمه رحم ایت چونکه کارمدر کنانه | اولهده موبم سفید اماکه رویم پت نیاه
یا رسول الله جلاله شمدی کلدی انتباه | بار کاهک بن کی عاصیره اولمش پناه

❦ دیباجه منظومه مولد جناب امام علی کرم الله وجهه ❦

و رضی الله تعالی عنه

حمدبی پایان اوله اول خالقسه | ایلمدی الطافنه بر لاحقه
اولماش بر کیمسه حالا خامه ران | مرتضی مولودینی ایتسون میان
ایندی بو امر مهم یاده خطور | عجزم اولدی مانع رسم سطور
ایلمد حقه بو و جهله نیاز | ویر بکا یارب بو یوزدن امتیاز
کلدی شوقه خامه بی اقتدار | نظم مولود علییه اجتنار
بو غنیمندر اولورده هیج فدا | ایلیه بو خدمتی خامه ادا
کیتماش و وادی به فکر سلف | حصمه قالمش ازلدن بو شرف
عجزه باقمز چون عطاسنده مجیب | ایلمش بن قولنه بخش و نصیب
لطف ایدوب نوقیتی اول ذوالکرم | شریله الدم ال کاغد و قلم
ایتمدم نرتینه صرف شعور | ضبط ایدوب فکرنه ایتدیه ظهور
اختصاری ایلمد چون التزام | قوبمدم بو محبتیه فضله کلام
کلشن عرفانه قیلدم یادکار | طاغیدر البت جهانیه روزگار
قارئین و سامعین اولسون بکام | ایده بزم اهلی صلانه اهتمام
ایلیان بو احقری خیریه یاد | دو جهانده اولهر مسرور و شاد
کیم دیلرله اوله راضی مصطفی | ایلمون جانندن علییه التج

هم باسرار علی المرتضی

سلمواصلواعلی خیرالوردی

❦ مقدمه مولد لطیف ❦

رسم لوح حکمساز قضا | ناشر امرور نواهی رضا

﴿ توحيد باری تعالی جل شانہ ﴾

وجودك اولمه يارب موجود	بوده كلمز ابدی بونجه مشهود
سنك وارليغنه اشيا مظاهر	بو اشيا وارليغنی ایتدی ظاهر
كتوردك آدمی بوقدن وجوده	سزاوار ایلدك رسم سجوده
بو صورتله ایدوب حقنده تكريم	قائدی درس اسما صکره تعایم
ویروب هر فردینه بر قابلیت	کیکی نور مجسم کیکی ظلمت
دوشوردك فرقهیه بونجه عبادی	ینه سنسك عمومك هب مرادی
تعجلی صورتیدر اختلافات	کوریه کندی فعلیه مجازات
ازلدن ایلمشك بویله فرمان	بونك غیري ظهوره وارمی امکان
برادن کائناتی سنسك الحق	که ذانکدر همان فعال مطلق

﴿ نعت شریف جناب نبوی صلی الله علیه وسلم ﴾

مرحبا ای نورتکونین سوايه ابتدا	فیض جبک عالم امکانه ویردی انته
مرحبا محبوب بی همتای ذات کبریا	سیدالکونین سردار کروه انبیا

(دلده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

سنسك اول بور صفا بخشای بزم کن قکان	صورتك خیرالبشردر سیرتك سرنهان
ای اولان صدبرك عشق کستان لامکان	نشئه بویکله کلدی عالمه بیغمبران

(دلده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

اعتلای قدریتك بر هانسی معراج کزین	فرش راهک زلف حوروخادمک روح الامین
باصدی بو سام منهاجه پای مرسلین	ذانتک مشتاقیدر هب اولین و آخرین

(دلده جانم دین و ایمانم محمد مصطفی)

﴿ بولود جناب جناب علی ﴾

﴿ مو ﴾

بسم الله وجهه

ناظمی

سلیمان جلال الدین

ناشری اسماعیل غصبریشکی

باغچه سرای

مطبعة ترجمان

۱۳۱۸

مولود جناب علی

﴿ کرم الله وجهه ﴾

ناظمی

سلیمان جلال الدین

ناشری

« ترجمان » غزته سی حجرری اسماعیل

قصرینسکی

باصلمنه رخصت ویرلدی س. پتربورغ

دکابر ۱۴ سنه ۱۹۰۰

باغچه سرای. مطبعه ترجمان

تصحیح

یاخود

اسلامیتجه کسب ایله توکل بیننده منافات یوقلشی و
انسانک ایشرلی کندیتک اختیاری و تصرفنده اولوب
هیچ بر ایئنده مجبوریت تختنده بواحدینی

اثر

عبداء نعمتولین، ویاتسقه ولایتی سارابول قضاسی
بوی قریه سنک امام و مدرسی

باصلمنه رخصت ویرلدی. س. پتربورغ دکابر
۱۴ سنه ۱۹۰۰ باغچه سرای. ترجمان حوادث نامه سنک
مطبعه سی.

Типо-лит. газеты «Переводчикъ» въ Бахчисараѣ
1901

سنه

۱۹۰۱

يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ، وَسَتَرَ الْقَبِيحَ، يَا مَنْ لَمْ يُؤَاخِذْ بِالْجَرِيرَةِ، وَلَمْ يَفْتِكِ السُّتْرَ
وَالسَّرِيرَةَ، يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ، يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ، يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ، يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ
بِالرَّحْمَةِ، يَا ضَاحِكَ كُلِّ نَجْوَى، يَا مُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى، يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ، يَا عَظِيمَ
الرَّجَاءِ، يَا سَيِّدِي صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَافْعَلْ بِهِيَ مَا أَنْتَ أَهْلُهُ يَا كَرِيمُ.

مناجات أمير المؤمنين

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْأَمَانَ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ،
وَأَسْأَلُكَ الْأَمَانَ يَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ
سَبِيلًا، وَأَسْأَلُكَ الْأَمَانَ يَوْمَ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسَيِّئَاتِهِمْ فَيُؤَخَذُ بِالنَّوَاصِي
وَالْأَقْدَامِ، وَأَسْأَلُكَ الْأَمَانَ يَوْمَ لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنِ
وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ، وَأَسْأَلُكَ الْأَمَانَ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعذرتُهُمْ وَلَهُمْ
اللُّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ، وَأَسْأَلُكَ الْأَمَانَ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ
يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ، وَأَسْأَلُكَ الْأَمَانَ يَوْمَ يَقْرَأُ الْمُزْمِرُ مِنْ أُخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَضَاحِيَّتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ
أَمْرٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ، وَأَسْأَلُكَ الْأَمَانَ يَوْمَ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ
عَذَابِ يَوْمَئِذٍ بِبَنِيهِ وَضَاحِيَّتِهِ وَأُخِيهِ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
ثُمَّ يُنْجِيهِ كَلَّا إِنَّهَا لَنَظْمٌ لِّلشُّوْى، مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْمَوْلَى وَأَنَا الْعَبْدُ
وَهَلْ يَزِحُّ الْعَبْدُ إِلَّا الْمَوْلَى، مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْمَالِكُ وَأَنَا الْمَمْلُوكُ وَهَلْ
يَزِحُّ الْمَمْلُوكُ إِلَّا الْمَالِكُ، مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْعَزِيزُ وَأَنَا الدَّلِيلُ وَهَلْ يَزِحُّ
الدَّلِيلُ إِلَّا الْعَزِيزُ، مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْخَالِقُ وَأَنَا الْمَخْلُوقُ وَهَلْ يَزِحُّ
الْمَخْلُوقُ إِلَّا الْخَالِقُ، مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْعَظِيمُ وَأَنَا الْحَقِيرُ وَهَلْ يَزِحُّ الْحَقِيرُ
إِلَّا الْعَظِيمُ، مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ التَّوَّيُّ وَأَنَا الضَّعِيفُ وَهَلْ يَزِحُّ الضَّعِيفُ إِلَّا

التَّوَّيُّ، مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْعَنِيُّ وَأَنَا الْفَقِيرُ وَهَلْ يَزِحُّ الْفَقِيرُ إِلَّا الْعَنِيُّ،
مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْمُغْطَى وَأَنَا السَّائِلُ وَهَلْ يَزِحُّ السَّائِلُ إِلَّا الْمُغْطَى،
مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْحَيُّ وَأَنَا الْمَيِّتُ وَهَلْ يَزِحُّ الْمَيِّتُ إِلَّا الْحَيُّ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْبَاقِي وَأَنَا الْغَائِبِي وَهَلْ يَزِحُّ الْغَائِبِي إِلَّا الْبَاقِي، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الدَّائِمُ وَأَنَا الزَّائِلُ وَهَلْ يَزِحُّ الزَّائِلُ إِلَّا الدَّائِمُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الرَّازِقُ وَأَنَا الْمَرْزُوقُ وَهَلْ يَزِحُّ الْمَرْزُوقُ إِلَّا الرَّازِقُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْجَوَادُ وَأَنَا الْبَجِيلُ وَهَلْ يَزِحُّ الْبَجِيلُ إِلَّا الْجَوَادُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْمُغَافِي وَأَنَا الْمُبْتَلَى وَهَلْ يَزِحُّ الْمُبْتَلَى إِلَّا الْمُغَافِي، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْكَبِيرُ وَأَنَا الصَّغِيرُ وَهَلْ يَزِحُّ الصَّغِيرُ إِلَّا الْكَبِيرُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْهَادِي وَأَنَا الضَّالُّ وَهَلْ يَزِحُّ الضَّالُّ إِلَّا الْهَادِي، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الرَّحْمَنُ وَأَنَا الْمَرْحُومُ وَهَلْ يَزِحُّ الْمَرْحُومُ إِلَّا الرَّحْمَنُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ السُّلْطَانُ وَأَنَا الْمُتَمَتِّعُ وَهَلْ يَزِحُّ الْمُتَمَتِّعُ إِلَّا السُّلْطَانُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الدَّلِيلُ وَأَنَا الْمُتَحَيِّرُ وَهَلْ يَزِحُّ الْمُتَحَيِّرُ إِلَّا الدَّلِيلُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْقَوْرُ وَأَنَا الْمُدْنِبُ وَهَلْ يَزِحُّ الْمُدْنِبُ إِلَّا الْقَوْرُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْغَالِبُ وَأَنَا الْمَغْلُوبُ وَهَلْ يَزِحُّ الْمَغْلُوبُ إِلَّا الْغَالِبُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الرَّبُّ وَأَنَا الْمَرْيُوبُ وَهَلْ يَزِحُّ الْمَرْيُوبُ إِلَّا الرَّبُّ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْمُتَكَبِّرُ وَأَنَا الْخَاشِعُ وَهَلْ يَزِحُّ الْخَاشِعُ إِلَّا الْمُتَكَبِّرُ، مَوْلَايَ
يَا مَوْلَايَ اِرْحَمْنِي بِرَحْمَتِكَ، وَارْضَ عَنِّي بِجُودِكَ وَكَرَمِكَ وَفَضْلِكَ، يَا ذَا الْجُودِ
وَالْإِحْسَانِ وَالطَّوْلِ وَالْإِحْسَانِ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. مؤلف هو محمد بن سيد بن
طاروس بعد از این مناجات دعاء طولانی از آنحضرت نقل کرده مسمی به دعاء امان، مقام را

حَيْثُ الْأَمَالِ، أَمْ عَلِقْتُ بِأَطْرَافِ حَبَالِكَ الْإِحْسِينَ بِاعْدَتْنِي ذُنُوبِي عَنْ دَارِ
 الرِّضَالِ، فَبِئْسَ الْمُطِيبَةُ الَّتِي امْتَطَتْ نَفْسِي مِنْ هَوَاهَا، فَوَاهَا لَهَا لِمَا سَوَّلَتْ لَهَا
 ظُنُونَهَا وَمُنَاهَا وَتَبَّأَ لَهَا بِحُزْنِهَا عَلَى سَيِّدِهَا وَمَوْلَاهَا، إِلَهِي قَرَعْتُ بَابَ رَحْمَتِكَ
 بِيَدِ رَجَائِي، وَهَرَبْتُ إِلَيْكَ لِاجْتِنَاءِ مَنْ قَرِظَ أَهْوَائِي، وَعَلَّقْتُ بِأَطْرَافِ حَبَالِكَ أَنْامِلَ
 وَلَايِي، فَاصْفَحِ اللَّهُمَّ عَنَّا كُنْتُ^(١) أَجْرَمُهُ مِنْ زَلَلِي وَخَطَايِي، وَأَقْلَبِي مِنْ صَرَعَةِ
 رِدَائِي، فَإِنَّكَ سَيِّدِي وَمَوْلَايَ وَمُعْتَمِدِي وَرَجَائِي، وَأَنْتَ غَايَةُ مَطْلُوبِي، وَمُنَايَ
 فِي مُقْلَبِي وَمَتَوَايَ، إِلَهِي كَيْفَ تَطْرُدُ مِسْكَنَنَا التَّجَا إِلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ هَارِبًا، أَمْ
 كَيْفَ تُخَيِّبُ مُسْتَرْشِدًا قَصَدَ إِلَى جَنَابِكَ سَاعِيًا، أَمْ كَيْفَ تَرُدُّ ظَلْمَانًا وَرَدَّ إِلَى
 جِيَاضِكَ شَارِبًا، كَلَّا وَجِيَاضُكَ مُتْرَعَةٌ فِي ضَنْكَ الْمُحُولِ، وَبَابُكَ مَفْتُوحٌ لِلطَّلَبِ
 وَالْوُغُولِ، وَأَنْتَ غَايَةُ الْمَسْئُولِ^(٢) وَنَهَايَةُ الْمَأْمُولِ، إِلَهِي هَذِهِ أَرْمَةٌ نَفْسِي
 عَقَلْتُهَا بِعِقَالِ مَشِيئِكَ، وَهَذِهِ أَعْبَاءُ ذُنُوبِي دَرَأْتُهَا بِعَفْوِكَ وَرَحْمَتِكَ، وَهَذِهِ
 أَهْوَائِي الْمُضِلَّةَ وَكَلَّتْهَا إِلَى جَنَابِ لُطْفِكَ وَرَأْفَتِكَ، فَاجْعَلِ اللَّهُمَّ صَبَاحِي هَذَا
 نَازِلًا عَلَيَّ بِضِيَاءِ الْهُدَى، وَبِالسَّلَامَةِ فِي الدِّينِ وَالدُّنْيَا، وَمَسَانِي جُنَّةٍ مِنْ كَيْدِ
 الْعَدَى وَوَقَايَةً مِنَ مُرْدِيَاتِ الْهَوَى، إِنَّكَ قَادِرٌ عَلَى مَا تَشَاءُ، تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ
 تَشَاءُ، وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ، وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ، وَتَذِلُّ مَنْ تَشَاءُ، بِيَدِكَ الْخَيْرُ
 إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، تُوَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ، وَتُوَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ، وَتُخْرِجُ
 الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ، وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ، وَتَوَزُّقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ، لَا إِلَهَ
 إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، مَنْ ذَا يَعْرِفُ قَدْرَكَ فَلَا يَخَافُكَ، وَمَنْ ذَا يَعْلَمُ
 مَا أَنْتَ فَلَا يَهَابُكَ، أَلْفَتْ بِقُدْرَتِكَ الْفِرْقَ، وَفَلَقْتُ بِلُطْفِكَ الْفَلَقَ، وَأَنْزَلْتَ بِكَرَمِكَ

(١) خان - ع -

(٢) مسئول - ع -

ذِياجِي النَّفْسِي، وَأَنْهَزْتَ الْعِيَاءَ مِنَ الصُّمِّ الصَّيَاخِيدِ عَذْبًا وَأُجَاجًا، وَأَنْزَلْتَ مِنَ
 الْمُغْصِرَاتِ مَاءَ تَبْجَاجًا، وَجَعَلْتَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لِلتَّبْرِيَةِ سِرَاجًا وَهَاجًا، مِنْ غَيْرِ
 أَنْ تَمَارِسَ فِيمَا ابْتَدَأْتَ بِهِ لِقُوبًا وَلَا عِلَاجًا، فَيَا مَنْ تَوَحَّدَ بِالْعِزِّ وَالْبِقَاءِ، وَقَسَرَ
 عِبَادَهُ بِالْمَوْتِ وَالْفَنَاءِ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الْأَتْقِيَاءِ، وَاسْمَعْ نِدَائِي، وَاسْتَجِبْ
 دُعَائِي، وَحَقِّقْ بِفَضْلِكَ أَمَلِي وَرَجَائِي، يَا خَيْرَ مَنْ دُعِيَ لِكَشْفِ الضَّرِّ، وَالْمَأْمُولِ
 فِي كُلِّ^(١) عَشْرِ وَيُسْبِرُ، بِكَ أَنْزَلْتَ حَاجَتِي فَلَا تُرَدِّبِي مِنْ سُنِّي^(٢) مَوَاهِبِكَ خَائِبًا،
 يَا كَرِيمَ يَا كَرِيمَ يَا كَرِيمَ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ
 مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ. پس بسجده برود و بگوید:

إِلَهِي قَلْبِي مَخْجُوبٌ، وَنَفْسِي مَغْيُوبٌ، وَعَقْلِي مَغْلُوبٌ، وَهَوَايَ غَالِبٌ،
 وَطَاعَتِي قَلْبَلٌ، وَمَعْصِيَتِي كَثِيرٌ، وَلِسَانِي مُعَرِّجٌ بِالذُّنُوبِ، فَكَيْفَ جِئْتِي يَا سَتَّارَ
 الْعُيُوبِ، وَيَا عَلَّامَ الْغُيُوبِ، وَيَا كَاشِفَ الْكُرُوبِ، اِغْفِرْ ذُنُوبِي كُلَّهَا بِحُزْمَةِ مُحَمَّدٍ
 وَآلِ مُحَمَّدٍ يَا غَفَّارُ يَا غَفَّارُ يَا غَفَّارُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

مؤلف گوید: که علامه مجلسی رحمته الله علیه این دعا را در کتاب دعای بحار و در کتاب صلوة با بیان
 ذکر نموده و فرموده که این دعا از ادعیه مشهوره است، و من در کتب معتبره آنرا نیافتم مگر
 در مصباح سید بن باقی رضوان الله علیه و نیز فرموده مشهور خواندن این دعا است بعد از
 فریضه صبح و سید بن باقی روایت کرده آنرا بعد از نافله صبح و بهر کدام عمل شود
 خیر است.

دعای کمیل ابن زین العابدین

وَأَنْ اِزْ اِدْعِيَةَ مَعْرُوفَةَ اسْتِ وَعِلَامَةَ مَجْلِسِي رحمته الله علیه: فرموده که آن بهترین دعاهاست و آن
 دعای خضر رحمته الله علیه است، حضرت امیر المؤمنین رحمته الله علیه آنرا تعلیم کمیل که از خواص اصحاب آن

(١) بگل - ع -

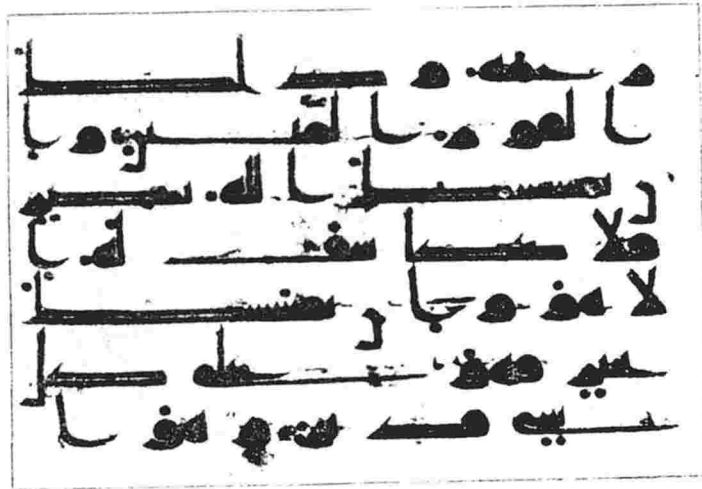
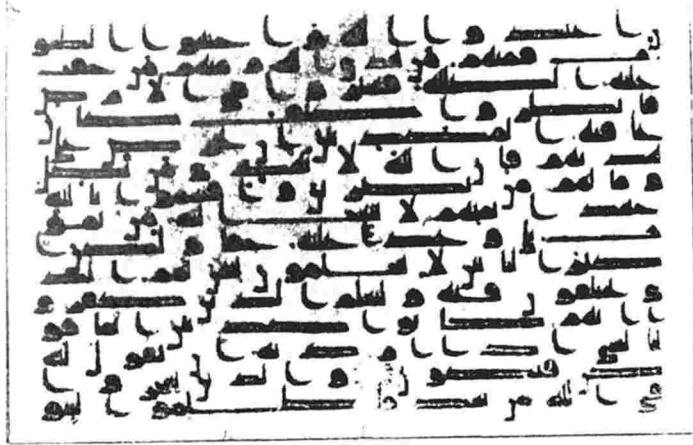
(٢) باب - ع -

اللَّهُمَّ يَا مَنْ دَلَعَ لِسَانَ الصَّبَاحِ بِتَطْقِي تَبْلُجِهِ، وَسَرَّحَ قَطَعَ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ بِغَيَابِهِ
تَلْجُلُجِهِ، وَأَتَقَنَّ صُنْعَ الْفَلَكَ الدُّوَارِ فِي مَقَادِيرِ تَبْرِجِهِ، وَسَشَعْنَ ضِيَاءَ الشَّمْسِ
بِنُورِ تَأْجُجِهِ، يَا مَنْ دَلَّ عَلَى ذَاتِهِ بِذَاتِهِ، وَتَنَزَّهَ عَنِ مُجَانَسَةِ مَخْلُوقَاتِهِ، وَجَلَّ
عَنْ مُلَائِمَةِ كَيْفِيَّاتِهِ، يَا مَنْ قَرَّبَ مِنْ خَطَرَاتِ الظُّنُونِ، وَبَعُدَ عَنِ لَحْظَاتِ الْعُيُونِ،
وَعَلِمَ بِمَا كَانَ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ، يَا مَنْ أَرَقَدَنِي فِي مِهَادِ أَمْنِهِ وَأَمَانِهِ، وَأَيَّقَنِي إِلَى
مَا مَنَحَنِي بِهِ مِنْ مَنِّهِ وَإِحْسَانِهِ، وَكَفَّ أَكْفَ الشَّوْرِ عَنِّي بِيَدِهِ وَسُلْطَانِهِ، صَلِّ
اللَّهُمَّ عَلَى الدَّلِيلِ إِلَيْكَ فِي اللَّيْلِ الْأَثِيلِ، وَالنَّاسِكِ مِنْ أَشْبَابِكَ بِحَبْلِ الشَّرَفِ
الْأَطْوَلِ، وَالنَّاصِحِ الْحَسْبِ فِي ذُرُوءِ الْكَاهِلِ الْأَعْبَلِ، وَالثَّابِتِ الْقَدَمِ عَلَى
رِخَالِفِهَا فِي الزَّمَنِ الْأَوَّلِ، وَعَلَى إِلِهِ الْأَخْيَارِ الْمُضْطَفِينَ الْأَبْرَارِ، وَأَفْتَحِ اللَّهُمَّ لَنَا
مَضَارِيعَ الصَّبَاحِ بِمِفْتَاحِ الرَّحْمَةِ وَالْفَلَاحِ، وَالْبَيْسِنِيِّ اللَّهُمَّ مِنْ أَفْضَلِ خَلْعِ
الْهِدَايَةِ وَالصَّلَاحِ، وَأَغْرِسِ اللَّهُمَّ بِعَظْمَتِكَ فِي شَرْبِ جَنَابِي يَسَابِيعَ الْخُشُوعِ،
وَأَجْرِ اللَّهُمَّ لِهَيْبَتِكَ مِنْ أَمَاقِي زَفَرَاتِ الدَّمُوعِ، وَأَدِّبِ اللَّهُمَّ نَزَقَ الْخُرُوقِ مِنِّي
بِأَرْمَةِ الْقَنُوعِ، إِلَهِي إِنْ لَمْ تَبْتَدِئْني الرَّحْمَةَ مِنْكَ بِحُسْنِ التَّوْفِيقِ، فَصَنِ السَّالِكِ بِي
إِلَيْكَ فِي وَاضِحِ الطَّرِيقِ، وَإِنْ أَشْلَمْتَنِي أَنَا تُكَ لِقَائِدِ الْأَمَلِ وَالْمُنَى فَصَنِ السُّقْبَلِ
عَثْرَاتِي مِنْ كِبَوَاتِ الْهَوَى، وَإِنْ خَذَلْتَنِي نَصْرُكَ عِنْدَ مَخَارِبَةِ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ،
فَقَدْ وَكَلْتَنِي خِذْلَانُكَ إِلَى حَيْثُ النَّصَبِ وَالْجِزْمَانِ، إِلَهِي أْتَرَانِي مَا أَتَيْتَكَ إِلَّا مِنْ

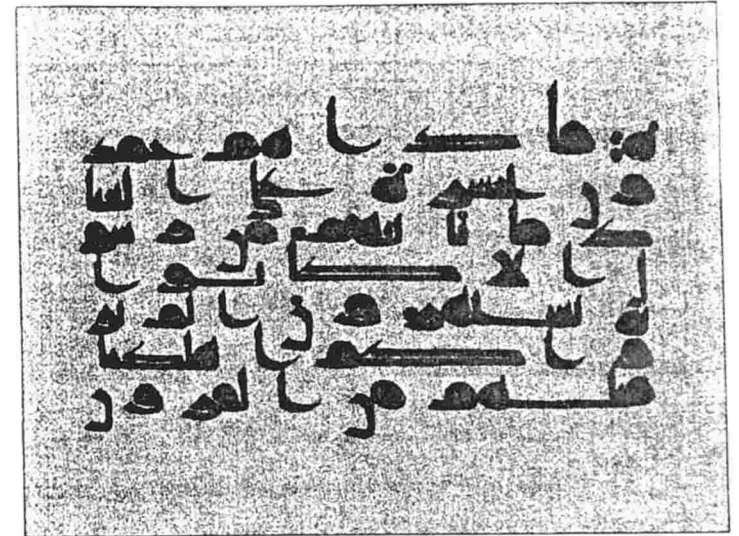
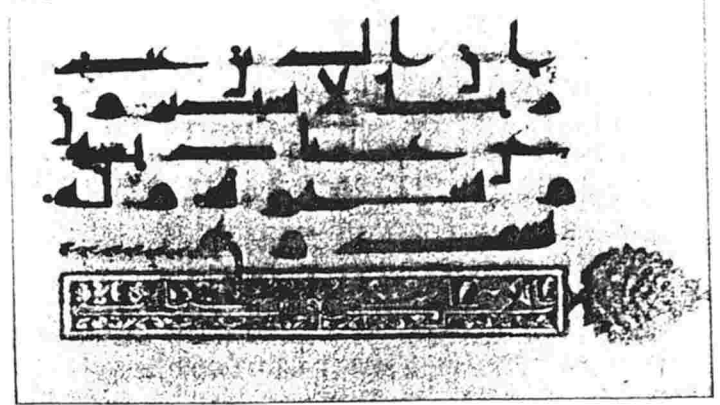
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
اللَّهُمَّ يَا مَنْ دَلَعَ لِسَانَ الصَّبَاحِ بِتَطْقِي تَبْلُجِهِ، وَسَرَّحَ قَطَعَ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ بِغَيَابِهِ تَلْجُلُجِهِ، وَأَتَقَنَّ صُنْعَ الْفَلَكَ الدُّوَارِ فِي مَقَادِيرِ تَبْرِجِهِ، وَسَشَعْنَ ضِيَاءَ الشَّمْسِ بِنُورِ تَأْجُجِهِ، يَا مَنْ دَلَّ عَلَى ذَاتِهِ بِذَاتِهِ، وَتَنَزَّهَ عَنِ مُجَانَسَةِ مَخْلُوقَاتِهِ، وَجَلَّ عَنِ مُلَائِمَةِ كَيْفِيَّاتِهِ، يَا مَنْ قَرَّبَ مِنْ خَطَرَاتِ الظُّنُونِ، وَبَعُدَ عَنِ لَحْظَاتِ الْعُيُونِ، وَعَلِمَ بِمَا كَانَ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ، يَا مَنْ أَرَقَدَنِي فِي مِهَادِ أَمْنِهِ وَأَمَانِهِ، وَأَيَّقَنِي إِلَى مَا مَنَحَنِي بِهِ مِنْ مَنِّهِ وَإِحْسَانِهِ، وَكَفَّ أَكْفَ الشَّوْرِ عَنِّي بِيَدِهِ وَسُلْطَانِهِ، صَلِّ اللَّهُمَّ عَلَى الدَّلِيلِ إِلَيْكَ فِي اللَّيْلِ الْأَثِيلِ، وَالنَّاسِكِ مِنْ أَشْبَابِكَ بِحَبْلِ الشَّرَفِ الْأَطْوَلِ، وَالنَّاصِحِ الْحَسْبِ فِي ذُرُوءِ الْكَاهِلِ الْأَعْبَلِ، وَالثَّابِتِ الْقَدَمِ عَلَى رِخَالِفِهَا فِي الزَّمَنِ الْأَوَّلِ، وَعَلَى إِلِهِ الْأَخْيَارِ الْمُضْطَفِينَ الْأَبْرَارِ، وَأَفْتَحِ اللَّهُمَّ لَنَا مَضَارِيعَ الصَّبَاحِ بِمِفْتَاحِ الرَّحْمَةِ وَالْفَلَاحِ، وَالْبَيْسِنِيِّ اللَّهُمَّ مِنْ أَفْضَلِ خَلْعِ الْهِدَايَةِ وَالصَّلَاحِ، وَأَغْرِسِ اللَّهُمَّ بِعَظْمَتِكَ فِي شَرْبِ جَنَابِي يَسَابِيعَ الْخُشُوعِ، وَأَجْرِ اللَّهُمَّ لِهَيْبَتِكَ مِنْ أَمَاقِي زَفَرَاتِ الدَّمُوعِ، وَأَدِّبِ اللَّهُمَّ نَزَقَ الْخُرُوقِ مِنِّي بِأَرْمَةِ الْقَنُوعِ، إِلَهِي إِنْ لَمْ تَبْتَدِئْني الرَّحْمَةَ مِنْكَ بِحُسْنِ التَّوْفِيقِ، فَصَنِ السَّالِكِ بِي إِلَىكَ فِي وَاضِحِ الطَّرِيقِ، وَإِنْ أَشْلَمْتَنِي أَنَا تُكَ لِقَائِدِ الْأَمَلِ وَالْمُنَى فَصَنِ السُّقْبَلِ عَثْرَاتِي مِنْ كِبَوَاتِ الْهَوَى، وَإِنْ خَذَلْتَنِي نَصْرُكَ عِنْدَ مَخَارِبَةِ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ، فَقَدْ وَكَلْتَنِي خِذْلَانُكَ إِلَى حَيْثُ النَّصَبِ وَالْجِزْمَانِ، إِلَهِي أْتَرَانِي مَا أَتَيْتَكَ إِلَّا مِنْ

Əmirəl-möminin İmam Əliyə (ə) aid edilən Qurandan bir səhifə.
(Türkiyə. İstanbul Kitabxanası).

Hacı İlqar İsmayilzadə.
"Quran elmləri ensiklopediyası", 2006

Kufi xətti ilə yazılmış və Əmirəl-möminin İmam Əliyə (ə) aid edilən Quran səhifələrindən. (Yuxarıda "Nəhl", aşağıda isə "Ənam" surələrindən müəyyən ayələr).
(İran. Məşhəd şəhərinin Astani-Qüdsi-Rəzəvi Muzeyi).

Yuxarıda: Kufi xətti ilə yazılmış və Əmirəl-möminin İmam Əliyə (ə) aid edilən Qurandan bir səhifə.
Aşağıda: Kufi xətti ilə yazılmış və İmam Həsən Müctəbaya (ə) aid edilən Qurandan bir səhifə.
(İran. Məşhəd şəhərinin Astani-Qüdsi-Rəzəvi Muzeyi).

نقش مهر: (بسم الله الرحمن الرحيم كثرين كلب امير المؤمنين
شاه سلطان حسين)

حکم جهانمطاع شد آنکه سلطنت و ایالت و شوکت
پناه حشمت و جلالت دستگاه شہامت و بسالت انبیا عالیجاه
خلف السلاطین العظام شایسته احسان شامل کمالات السلطنه
والایالتہ والشوکتہ والجلالہ والحشمته والاقبال حسینعلی
خان والی گرجستان کار تیل بشفقت شامانہ الہی جل شأنہ
سرافراز گشته بدانند کہ عریضه کہ در این وقت در باب سنوح
مقدمه شیروان و ضرورت تعیین سردار عاقل کاردان متصف
بصفات هوش و تدبیر و بعمل آمدن تدارکات لازمه جهت
مقدمه مزبورہ و جائز نبودن تعویق و تاخیر بھیج وجہ در
آن باب کہ باعث اختلال احوال کل آذربایجان میشود و
حرکت آن عالیجاه با هشت هزار کس بسمت کاخ و
رفتن بلو فرسخی تفلیس کہ شاید از شهرت حرکت او
اشرار لرگی جرئت آمدن بکاخ و قره باغ نمایند و
سایر شروح بدرگاہ جہانپنہ فرستاده عرض نموده بود کہ
تا وصول خبر از دربار عظمت مدار سلطانی آن عالیجاه
در دو فرسخی مزبور توقف نموده انتظار می کشد کہ
بهر چه مقرر شود از آن قرار بعمل آورد بنظر آفتاب
اثر رسید و مراتب معروضه آن عالیجاه معلوم رای جهان
آرا گردید و روی آن خلف السلاطین العظام سفید بسیار

Handwritten Persian text, likely a continuation of the royal decree or a related document, written in a cursive style. The text is dense and covers most of the page area.

۱۸- فرمان شاه سلطان حسین

سال ۱۱۱۹ هـ = ۱۷۰۴ م

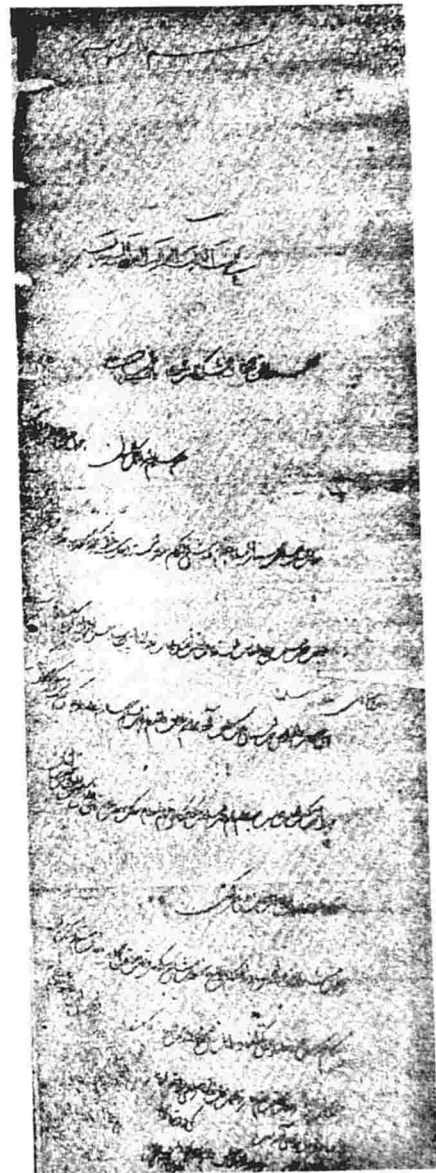
هو الله سبحانه

الملك لله

بسم الله الرحمن الرحيم

يا محمد يا علي

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
على سبيل الهداية والرشاد والصلوة على سيد البره
وقاتل الكفرة الفجرة محمد المصطفى وعلى ص اسد الله
الغالب مظهر العجايب والغرائب ومفرق الكتاب الهزبر السالب و
مطلوب كل طالب على ابن ابي طالب واولاده الطيبين الطاهرين
اما بعد براي ارباب الباي و اصحاب آداب پوشيده و مخفي
نماند که نصب خلفاء ديندار و تعيين امناء پرهيزکار در
هر قطری از اقطار جهت ارشاد ارباب جهالت واجب و
لازم و فرض و متحتم است که لب تشنه تان بوادی ضلالت
را بسرچشمه توبه و انابت ترغيب و دلالت نمايند و چون
بموجب شجره مطاعه نواب کامياب همایون ما که برطبق شجره
مقدس اعليحضرت خاقان طوبی آشیان قدس مکان شاه
بابام انارالله برهانه که بعنوان تاکيد دربان خلافت الفخان
خليفه صادر شده و بتاريخ شهر جمادی الاوای سنه ۱۱۰۶
شرف صلور یافته خلافت جماعت مذکوره ذیل بخلافت
پناه ندرخان خليفه ولد مرحوم بنياد خليفه برادر الفخان
خليفه مزبور باین شروح و قبود.

هو العبد المعالی

بسم الله الرحمن الرحيم

یا محمد یا علی

من العتب العلیة العالیة الطریقة الصفیویة

حفت الآثار السبحانیة فالأوار النبویة

الحمد لخالق البرایا و الشکر لوهاب العطايا و الصلوة و السلام علی النبی و الوصی الرسول و السبط و الحسن و الحسین و العلی و الباقر و الصادق و الکاظم و الرضا و التقی و النقی و العسکری و المهدی صاحب الزمان علیهم سلام الله الملك المتعال اما بعد چون تقبل و ملایمت و تلمسیم و ملازمت عتبات عالیات و سیدان و سنیات اولیای عظام و مشایخ کرام خصوصاً آستانه مقدسه منوره مکرمه مطهره سدره مرتبه حفت الآثار السبحانیة موجب نجات و سبب رفع در جاست لهذا در این اوقات فزحنده ساعات زبده الطالبین میر شاه حسین من اولاد بابا گیل آسناقارانی روی عبودیت و اخلاص بدر آستان ملانک مطاف آورده مراسم طواف و لوازم زیارت بتقدیم رسانید پروانه وار گرد شمع گشت مراد کثیر سزاوار گردید و چون این مکان اجابت دعاست جهت دوام ایام دولت و سلطنت و کامکاری و قوام انتظام شوکت و صولت و جهانداری نواب کامیاب ظفرانتساب حضرت اعلی همایون شاهی خلد لله ملکه و سلطانه فالحه و فاتحه خواند و از برای مومنین و مومنات دعای خیر گفت

چه خواهی که میسر نبود غنی زانده را زهی سعادت دنیا و دین زهی توفیق و چون مشارالیه خود که بموجب اسناد و احکام مطاع حضرات مشایخ مکرمت و نواب خاقان جمجمه معاف و مسلم است سبیل حکام و کلاتران بلاد و خلفا و طالبان نیکو اعتقاد و اهل صلاح و سداد و سایر مجبان و مریدان آنکه مشارالیه . . . و عتبه بوسان این سنه و الا را معاف و مسلم دانسته عزت و حرمت او بتعلیم رسانند و رعایت و مراقبت لازم دانند و مزاحمت بحال او ننموده و مطالبتی و طمع و توقعی بدون نمایند و هرا حسانی که نسبت بدوبجای آورند بموجب من جاء بالحسنة فله عشر مثالا یکی ده در مقابل فایده برد هر که مارا بر این روضه کند همراهی بی شک و شبه بود روضه رضوان جایش و السلام و الاکرام تحریراً فی اواخر شهر ربیع الآخر سنه احدی ثمانون تسعمانه

نقش مهر

آخوند حاجی سلطان
حسینقلی اوغلو علیزاده

آذربایجاندا حضرت علی^(ع)
قدیمگاهلاری و زیارتگاهلاری

Ms. No. 262437

ویرحاجی سلطان
حسینقلی اوغلو علیزاده

آذربایجاندا حضرت علی (ع)
قدسکابلهاری و زیارتگاهلهاری